

goethe

«Romanul Anii de drumeție ai lui Wilhelm Meister este scris de un înțelept care știe să creeze literatură, nu de un scriitor care e înțelept; lucrarea e prin excelență o operă de bătrînețe a lui Goethe...»

FRIEDRICH GUNDOLF

«Goethe întreg se oglindește în această uimitoare operă, în care adie duhul înflăcărat și neînfrinarea aprigă din zilele lui Werther, se vădesc roadele prieteniei cu Schiller, respiră din plin, cu limpezime, atmosfera celor mai buni ani de la Weimar și, în sfârșit — în Anii de drumeție — se profilează chipul devenit aproape mitic al bătrînului Goethe, înfățișându-ni-se învăluit în taină, cu măreția și solemnitatea unui zeu.»

HERMANN HESSE

1182

goethe

anii de drumeție ai lui wilhelm meister ★

goethe

Vol. I-II, lei 14

editura minerva

•

Ilustrația copertei : *D. Verdeș* cu un desen de *Goethe*

Johann wolfgang goethe

**anii de drumeție ai lui
wilhelm meister
sau
cel ce renunță**

TRADUCERE DE VALERIA SADOVEANU
PREFĂȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE ION ROMAN

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1984

EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

Ediția de față reproduce textul după volumul Johann Wolfgang Goethe : *Anii de drumetrie ai lui Wilhelm Meister sau Cei ce renunță*, apărut în Editura Univers, București, 1972.

Pentru cititorul interesat, menționăm că prima parte a „Bildungsroman-ului” goethean : *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, a apărut în colecția „Biblioteca pentru toți”, în anul 1982, sub numerele 1133—1134.

PREFAȚĂ

Sînt frecvente, în literatura universală, cazurile cînd o operă epică de o anume amploare s-a constituit și și-a aflat forma definitivă, publicată, într-un răstimp îndelungat. Printre acestea, *Wilhelm Meister* deține un record inegalabil, prin cele cinci decenii ce s-au scurs între fragmentul *Misiunea teatrală a lui Wilhelm Meister* și *Anii de drumeție ai lui Wilhelm Meister*. Dar între cele două repere (1777 și 1829) bibliografia goetheană s-a îmbogățit enorm, astfel încît (ca și pentru *Faust*) problema cronologiei trebuie abordată dintr-un unghi de vedere deosebit față de ceea ce se înțelege îndeobște printr-o gestație îndelungată. Marele interval de timp nu reflectă durata unui efort creator solicitat de redactarea romanului. De aceea, prin jalonarea cronologică, practică de istoria literară ca un mijloc de reconstituire a unui proces de creație, în fazele lui, este mai potrivit să ne orientăm, cînd luăm în discuție romanul *Wilhelm Meister*, nu spre operă, ci spre autor.

Faptul că Goethe a reluat romanul după ce părăsise cu multă vreme în urmă, neterminată, *Misiunea teatrală a lui Wilhelm Meister* și că mai apoi, în ultimii săi ani de viață, a dat *Anilor de ucenicie* o continuare dovedește că scrierea aceasta a fost pentru el de o importanță specială. Este evident că romanul i-a îngăduit, mai mult decît oricare altă creație, într-un anume sens, adică mai direct, chiar și decît *Faust*, să dea expresie literară relațiilor sale cu lumea, în evoluția lor firească de-a lungul de-

cenillor. Cele trei momente din istoria lui *Wilhelm Meister* delimitează clar etape din biografia spirituală a scriitorului. Hermann Hesse, marele goethean din generația modernă, a spus lucrul acesta în termeni dintre cei mai sugestivi: „Prin mijlocirea acestei opere, mai mult și mai clar decât prin mijlocirea lui *Faust*, pot fi studiate fazele și straturile acestei preabogate vieți de poet, așa cum un naturalist descifrează, într-un ținut acoperit de morene, depășările și modificările geologice. Goethe întreg se oglindește în această uimitoare operă, în care adie duhul înflăcărat și neînfrinarea aprigă din zilele lui *Werther*, se văd roadele prieteniei cu Schiller, respiră din plin, cu limpezime, atmosfera celor mai buni ani de la Weimar și, în sfârșit — în *Anti de drumeție* — se profilează chipul devenit aproape mitic al bătrînului Goethe, înfățișându-ni-se învăluit în taină, cu măreția și solemnitatea unui zeu.“

Firește, comparația cu stratificarea geologică nu poate fi luată în sens absolut. Delimitările, de la fragmentul din 1777 la ultimul roman, sînt într-adevăr nete și nu scapă unui cititor cît de cît atent, dar același cititor va observa și existența unor infiltrații de la un strat la altul. Așa ar fi nota sentimentală care se prelungește de la *Misiunea teatrală* pînă în *Anii de drumeție*. Wilhelm Meister, erou al unei pasiuni romantice la începutul drumului său în viață, maturizat acum după încheierea anilor de ucenicie și la capătul drumeției sale, a rămas un suflet senisibil, gata să verse „torente de lacrimi“ în momente de emoție și purtînd în suflet o altă dragoste, care e pentru el un suport moral de aceeași însemnătate, pare-se, ca și tutela spirituală sub care se află. Dealtfel, disponibilitatea erotică, purificată de senzualitate, rămîne aproape singura trăsătură de umanizare a personajelor, de la tineri pînă la „bărbatul de cincizeci de ani“. Această trăsătură, care răzbate ca un filon cu o strălucire mai vie pînă în ultimul strat, ne duce tot spre Goethe. În timp ce lucra la *Anii de drumeție*, septuagenarul, altminteri extrem de echilibrat și rezonabil, se îndrăgostea de Ulrike von Lewentzow și, refuzat de părinții fetei, trecea prin teribilul zbucium sufletesc căruia i-a dat glas în *Elegia din Marienbad*.

Mai numeroase (și categorice) sînt, de la primul la ultimul roman, deosebiri de concepție, de înțelegere și atitudine față de lume și față de marile probleme ale vieții individuale și sociale. Ne rețin atenția adevărate cazuri, modificări de perspectivă, contestări ale unor opinii proprii în favoarea altora, opuse. Toate acestea nu pot fi privite ca niște inconsecvențe și contradicții imputabile, ci ca dovezi de rezistență la închistare și, în egală măsură, de excepțională receptivitate la solicitările din afară. Într-o convorbire cu bătrînul Goethe, cancelarul Friedrich von Müller i-a atras atenția că părerea pe care o formula atunci era contrarie alteia anterioare. „Ei — a replicat autorul lui *Faust* — oare am ajuns la optzeci de ani ca să fiu obligat a gîndi mereu la fel? Dimpotrivă, mai curînd mă străduiesc să gîndesc zilnic altceva, ceva nou, ca să nu devin plictisitor. Trebuie să te schimbi neconținut, să te înnoiești, să întineresti, ca să nu ajungi ca o baltă stătută.“ Cele cinci decenii ale lui *Wilhelm Meister* acoperă o perioadă de răscruce și de înnoiri în istoria Germaniei și a lumii — înnoiri abia prefigurate, unele doar vag intuite, și nu de oricine. În prestanța sa statuară, „titanul“, în cele din urmă „olimpianul“ Goethe apare ca o personalitate dominatoare, însă independența sa este relativă. „Formarea“ lui Wilhelm Meister între oameni capătă neîndoielnic sensul unei alegorii a procesului formativ parcurs de scriitorul însuși în lumea în care a trăit.

Cînd a început să scrie *Misiunea teatrală*, Goethe împărtășea convingerea intelectualității germane luminate că teatrul răspundea unei necesități naționale, ca factor de educație și unitate. Totodată, sub latura literară, teatrul îi apărea ca o imagine completă și policromă a societății. Mai tîrziu, spre sfîrșitul secolului, cînd a reluat fragmentul și l-a continuat în *Anii de ucenicie*, experiența teatrală, fără consecințele așteptate în viața culturală reală, i s-a părut minoră. De aceea, în roman, interesul lui Wilhelm Meister pentru teatru se stinge. Îndepărtarea eroului de ceea ce fusese totuși pentru el o utilă școală a vieții răsfrînge noua poziție a scriitorului. Goethe parcursese între timp o altă școală, de un nivel superior — Italia. Lumea teatrului i se înfățișa acum ca un mediu prea agitat de pasiuni, prea lipsit de măsură și chiar

vulgar. De aceea ucenicia lui Wilhelm Meister este pusă sub autoritatea altei instituții — „societatea din turn“, o alegorie și aceasta, a unei rațiuni superioare. Odată cu inițierea tânărului în tainele ciudatei asociații, ucenicia lui ia sfârșit.

Privit ca o operă epică în înțelesul obișnuit, romanul *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister* acumulează precipitat în ultimele capitole toate deznodămintele ce se cereau rezolvate: misterul ce învăluisese făptura lui Mignon și a Harpistului este descifrat, cele două personaje tragice mor; Wilhelm Meister este informat despre destinul dureros al primei lui iubiri și-și capătă fiul; o iubire nouă, pentru Natalia îi oferă nădejdea unei fericiri apropiate; identitatea Theresel este clarificată și o dramă ce se schițase își pierde temeiurile. În genere, personajele par a se afla la sfârșit într-o situație limpezită. Membrii societății din turn sînt pregătiți să părăsească Germania, cu scopul de a întemeia colonii în ținuturi îndepărtate (America, Rusia). Ei și-au sintetizat, de asemenea, principiile educative corespunzătoare codului lor etic și social. În ce-l privește, Wilhelm e animat de dorința de a-și continua viața pe cont propriu. Dorința lui este să plece, împreună cu Felix, într-o călătorie fără vreun țel stabilit. Își și procură de la administratorul averii sale mijloacele necesare. Din dorința de libertate, nu numai că nu se alătură viitorilor coloniști, dar și refuză să-l însoțească pe marchiz, deși în Italia acesta urma să-l pună în posesia unei moșteniri ademenitoare. Ultimele capitole din *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister* dau într-adevăr impresia unui acord final. Și totuși, dincolo de această impresie, se insinuează sentimental că marea construcție n-a fost terminată. Schiller i-a atras prietenului său atenția asupra acestui fapt, iar autorul n-a întîrziat să-i dea dreptate.

Continuarea romanului s-ar fi putut orienta în mai multe direcții. Noua poveste de dragoste a lui Wilhelm Meister rămăsese în suspensie, dar tocmai tenta sentimentală îl nemulțumise pe Schiller, iar Goethe, la rîndu-i, n-ar mai fi reluat în nici un caz acum până cu care scrisese *Misiunea teatrală*, pentru a compune romanul unei pasiuni. Pasiunile, cum am mai spus-o, nu sînt

excluse din *Anii de drumetrie*, însă, ca trăiri omenești oricât de răscolitoare, nu mai pot domina fatal existențele, ca în *Suferințele tinărului Werther*. Pentru a continua *Anii de ucenicie* ar fi existat și alte posibilități, între altele, aceea de a-i însoți pe coloniști în teritoriile unde urmau să-și realizeze proiectele. În acest scop, ar fi fost nevole ca lui Wilhelm Meister să i se impună adeziunea la aceste proiecte, ceea ce ar fi egalat cu abaterea lui pe altă cale decât aceea pe care el a ales-o în finalul *Anilor de ucenicie*. Pe o altă cale îl reîntîlnim însă oricum la începutul *Anilor de drumetrie*. Mai curînd putem afirma că pe Goethe întreprinderea conducătorilor societății din turn îl interesa prin principiile acțiunii, nu prin ea însăși. Totodată, trecerea peste ocean l-ar fi îndepărtat de lumea căreia i se adresa și ar fi însemnat și o aventură într-un univers prea puțin cunoscut din informații sumare. Scriitorul a șovăit multă vreme, iar cînd s-a decis să dea o urmare *Anilor de ucenicie*, a preluat de aici premisele care-i îngăduiau să-și comunice mai convingător și mai explicit preocupările din acea vreme, preocupări care sînt ale unui învătător al concetățenilor săi și nu numai al lor. Ceea ce a rezultat este o scriere cu o alcătuire neobișnuită, chiar șocantă, în care narațiunea se asociază cu excursul eseistic, accentul căzînd pe reflecție și expunerea ideilor. „Romanul *Anii de drumetrie* ai lui Wilhelm Meister — va opina Friedrich Gundolf — este scris de un înțelept care știe să creeze literatură, nu de un scriitor care e înțelept; lucrarea e prin excelență o operă de bătrînețe a lui Goethe...” Este adevărat că la bătrînețe Goethe scrie și publică mai ales cărți de călătorie, lucrări științifice, evocări autobiografice. Dar, la aceeași vîrstă, el creează *Divanul occidental-oriental*, ciclul de vibrantă și rafinată poezie, ultimele acte din *Faust*, *Trilogia pasiunii*. Rațiunea lui exercită acum un control atent asupra afectului, cum se vede și din tulburătoarea *Elegie din Marienbad*. Totuși, înțeleptul nu numai că „știe” să creeze literatură, ci și rămîne scriitor, rămîne poet. Goethe a fost lipsit de „organul filozofiei”, cum a și recunoscut, gîndirea speculativă, abstracțiunea nu s-au numărat printre înzestrările spi-

mului său. Așa-zisa „filozofie goetheană“ se drapează în veșmintul imaginii, iar la bătrînețe imaginea predilectă este alegoria.

Prin alcătuirea sa compozită, romanul *Anii de drumeție ai lui Wilhelm Meister*, deși greu clasificabil, se înrudește intrucitva cu vechiul roman de la Cervantes la Fielding sub aspectul intermezzo-urilor narative și al comentariilor de autor. Totodată, prin nonconformismul față de regulile speciei privite ca o formă epică unitară și obiectivă, anticipează libertățile pe care și le va lua romanul modern, spre care aruncă o punte și prin substanța intelectuală a alegorismului. Situat între aceste coordonate largi, ultimul roman al lui Goethe, apreciabil și pentru această simbioză de procedee vechi și inovație, rămîne, trebuie s-o recunoaștem, o lectură dificilă. Dificilă, nu numai fiindă articulațiile sînt adesea greu sesizabile, ci și pentru că sub stratul explorabil fișnesc ici, colo irizări stranii și enigmatice. Autorul însuși îi mărturisea lui J. P. Eckermann: „Dealtfel, socotesc romanul acesta drept una dintre cele mai inexplicabile lucrări ale mele, pentru care pînă și mie aproape că-mi lipsește cheia.“ Declarația indică de fapt o cheie: *Anii de drumeție* reflectă incomparabil mai nemijlocit decît romanele precedente din ciclu personalitatea complexă a scriitorului, cu o logică interioară nu întotdeauna ușor descifrabilă. Odată ce admitem că eroul real al romanului din 1829 este Goethe și nu mai separăm planul narativ de cel reflexiv, impresia de dizarmonie a întregului se atenuează, iar lectura ia mai puțin în seamă carențele fabulației.

Privind *Anii de drumeție* din unghiul de vedere precizat, nu ne mai surprinde modul suveran în care Goethe tratează „subiectul“ și „eroii“ romanului său. Între sfîrșitul *Anilor de ucenicie* și începutul *Anilor de drumeție* se produce o nouă ruptură, ca și cum între timp s-au luat alte hotărîri, la care n-am asistat și despre care nici autorul nu ne informează direct. Wilhelm Meister, despre care știam că voia să se elibereze de legăturile ce-l stînghereau și să plece pe seama lui într-o călătorie, împreună cu Felix, pornește într-adevăr în drumeție, dar la dispoziția societății din turn și cu obligația de a nu poposi nicăieri mai mult de trei zile și de a nu mai reveni vreodată pe unde a

trecut. Asociații n-au mai părăsit țara, așa cum urmau s-o facă fără întârziere. Abia spre sfârșitul ultimului roman, după cîteva ani, planurile întemeierii unei colonii în America redevin actuale, ca și cum n-ar fi trecut decît cîteva zile sau săptămîni. Unele dintre personajele *Anilor de ucenicie* reapar și-sî încrucisează în mod neașteptat drumurile cu Wilhelm Meister, cîteodată cu alt nume și alte ocupații. Pe Jarno, unul dintre diriguitorii Uniunii sau confreriei, cum i se spune acum societății din turn, Wilhelm Meister îl întîlnește în munți, unde face de unul singur prospecțiuni geologice, sub numele de Montan. Drumetia eroului este punctată mereu, ca într-un cerc închis, de astfel de întîlniri cu personaje cunoscute sau necunoscute, cele din urmă puse într-o relație fortuită cu celelalte. Slabe legături cu romanul precedent mai sînt innodate prin cîteva scrisori către Natalia și unele referiri ocazionale la episoade și chipuri. Nu putea lipsi nici evocarea lui Mignon : Wilhelm Meister îl însoțește un timp pe un pictor care zugrăvește peisaje pe unde a trecut cîndva nefericita copilă. E un fel de hagialic, intercalat prea convențional, ca să refacă aura de taină și poezie ce-o învăluisese pe angelica damnată. Hazardul, despre care Wilhelm Meister și Serlo conveniseră odinioară că este „permis“ în roman, capătă în *Anii de drumetie* un rol dominant. Momentele cele mai importante care conferă cînd și cînd un anumit țel peregrinărilor eroului sînt determinate tot de hazard. Cînd în întîlnește pe Lenardo — care făcuse și el „în anii tinereții tradiționala călătorie prin țările civilizate ale Europei“ — Wilhelm Meister își asumă, fără vreo motivare plauzibilă, misiunea de a o căuta pe Nahodina, a cărei amintire împovăra conștiința prietenului său, fiindcă nu-i dăduse cîndva ajutorul cerut, cum îi făgăduise. Dar ce va face cu Felix, de care trebuie să se despartă (nu știm de ce) în timpul cercetărilor ? I se recomandă „asociația pedagogică“, unde bălatul va fi adăpostit și educat. Tatăl și fiul se despart fără emoție, pe un timp nedeterminat, ceea ce e neverosimil, avînd în vedere afecțiunea ce-l lega. Căutarea Nahodinei apare ca un simplu artificiu, de care scriitorul se folosește pentru a introduce capitolele despre Provincia pedagogică, una dintre coloanele de susținere ale cărții.

Goethe sesizează el însuși precaritatea texturii epice a scrierii sale și renunță declarat la unele divagații ce păreau a-l ademeni. „Cititorii noștri — spune el într-un rînd — au luat în mină un roman și, dacă acesta s-a dovedit ici-colo mai didactic decît s-ar fi cuvenit, găsim că e totuși prudent să nu punem mai mult la încercare răbdarea binevoitorilor noștri cititori“. La jumătatea romanului, un scurt pasaj intitulat *Digresiune* ne face să bănuim că autorul a fost înclinat să încheie scrierea aici. „Ne găsim acum — notează el — în situația de a anunța cititorilor noștri o pauză de cîțiva ani. Am fi încheiat bucuroși volumul în locul acesta, dacă lucrul n-ar fi fost legat de probleme de tipografie.“ Problemele de tipografie să fi constat în dimensiunile prea mici ale volumului? Iar asemenea probleme puteau să justifice redactarea în continuare a unui număr de pagini egal cu acela de pînă la *Digresiune*? În realitate, romanul, oprit la mijloc, ar fi fost amputat de unele întregiri necesare, iar scriitorul ar fi fost lipsit de prilejul de a-și mai expune și ilustra o sumă de idei esențiale.

Întreruperea și saltul peste cîțiva ani, ca după o lăsare de cortină, nu au însă consecințe sensibile asupra desfășurării evenimentelor din roman. Plecarea în America rămîne tot o întreprindere de viitor, relațiile dintre personaje nu s-au schimbat. Timpul parcă ar fi stat pe loc. Numai în viața lui Wilhelm Meister și a lui Felix s-au produs cotituri importante: cel dintîi a devenit chirurg, cel de-al doilea și-a încheiat perioada de instruire în cadrul Provinciei pedagogice. Totul s-a petrecut însă, de asemenea, ca în culise. Îi regăsim pe cei doi în noua postură, fără a fi fost în vreun fel martori ai devenirii lor. Noile întîlniri și experiențe ale lui Wilhelm Meister contribuie la rotunjirea imaginii Provinciei pedagogice, apoi îl repun pe erou în legătură cu membrii Uniunii și cu modul, definitiv clarificat, în care aceștia își desfășoară activitatea. Scurtul capitol final e menit să confirme, printr-o întîmplare dramatică patronată și ea de hazard, justetea uneia dintre ideile directoare ale romanului: utilitatea însușirii unei profesii.

Ceea ce s-ar putea numi subiectul propriu-zis al romanului — drumetia lui Wilhelm Meister — se interferează cu o serie de narațiuni cu aspect de nuvelă. Ansamblul ni se înfățișează ca o țesătură pe fața căreia liniile mari ale desenului se întretaie, se pierd sau se încarcă pitoresc cu motive diverse prin jocul liber al fanteziei. Procedul este obișnuit la Goethe. Să amintim în această ordine de idei numai interludiile atât de variate din partea a doua a tragediei *Faust*. Unele dintre narațiunile încrustate în *Anii de drumetie* au o oarecare contingentă cu subiectul (destăinuirile dulgherului Iosif, paginile de jurnal ale lui Lenardo), pentru altele, legătura e formală (*Bărbatul de cincizeci de ani, Nu prea departe*), în sfârșit, ultimul grup relevă o independență totală (*Nebuna plecată în pelerinaj, Rămășagul primejdios*). O mențiune specială se cuvine povestirii *Noua Melusină*, prelucrare a unui motiv din literatura medievală, de o salvare ce amintește de *O mie și una de nopți*. Încadrarea în roman a acestei povestiri se justifică prin aceea că lămurește — dacă se poate vorbi aici de o lămurire — proveniența casetei găsite întâmplător de Felix. Caseta, a cărei cheie iese la iveală în împrejurări tot atât de ciudate, nu va fi deschisă niciodată. O interpretare posibilă a acestui motiv al casetel ar fi aceea de alegorie pentru existența, dincolo de realitatea ce poate fi cunoscută prin rațiune, a unui fond inaccesibil cunoașterii. Alegoria este foarte goetheană și, într-o scriere de sentințe atât de limpezi, pune o surdină, trezind un fior și sugerînd relativitatea puterii omenești în confruntarea cu sine și cu universul.

Trăsătura comună povestirilor enumerate (cu excepția jurnalului lui Lenardo și a *Rămășagului primejdios*) constă în centrarea lor pe un conflict pasional, dar, tot atât, pe ideea renunțării. În aceasta rezidă, chiar pentru cele relativ independente, îndrițuirea includerii lor în romanul subintitulat „Cei ce renunță”, calificativ pe care și-l acordă și membrii confreriei. Renunțarea ca temă de prim ordin, nu apare întâmplător în *Anii de drumetie*, ea fiind un principiu de viață și pentru Goethe în ultima perioadă a vieții sale. O paralelă sub acest aspect între autor și eroul său se impune pentru un *distinguo* necesar. Pînă la un

punct, Wilhelm Meister e un alter-ego al scriitorului, dar încă din *Anii de ucenicie* paralelismul se frînge, din simplul motiv că personajul este un om obișnuit, în vreme ce creatorul său e un artist genial. După disputa sa cu societatea, din anii tineri de furtună și avînt, titanul se va lepăda treptat de superbia sa, pentru a-și face suportabilă existența, eliberată de tragismul inadap-tării, și pentru a găsi căi de comunicare cu semenii în vederea în-fruririi lor, acțiune la care îl îndreptățea dotarea sa excepțională. O analogie, mai potrivită decît aceea cu Wilhelm Meister, s-ar putea stabili — prin rolul diriguitor asumat — între Goethe și conducătorii confreriei celor care renunță. Renunțarea goetheană nu echivalează cu o abdicare ; poetul și-a înțeles de la început che-marea și a crezut fără șovăire în ea. Viața omului de rînd, care este Wilhelm Meister, lunecă de la o incertitudine la alta, spre un liman și un rost ce abia trebuie descoperite. Tinărul fiu de comerciant renunță la cariera spre care voia să-l împingă familia, renunță la literatură, pentru care a crezut o vreme că e înzestrat, renunță apoi și la teatru, în lumea căruia a fost convins că și-a aflat locul. Drumul sinuos în căutarea de sine ar fi continuat, dacă societatea din turn nu i-ar fi supravegheat la timp rătăcirile și nu l-ar fi ajutat să ajungă, printr-o mai bună cunoaștere a propriilor sale capacități și a nevoilor societății, la hotărîrea de a se pune în serviciul acesteia. În acest ultim punct, eroul ro-manului se reîntîlnește, la nivelul său modest, cu scriitorul — și cu Faust, care și el își află mîntuirea slujindu-și semenii. Acesta este mesajul generos al romanului *Anii de drumetie ai lui Wil-helm Meister*.

Reîntîlnirea simbolică a scriitorului cu eroul său se produce în unicul punct arătat. În rest, este vizibil că Goethe nu se mai identifică de mult cu Wilhelm Meister. Repercusiunile de ordin literar ale distanțării sînt semnificative pentru autorul ale cărui opere și-au tras mereu seva din trăirile proprii. În fragmentul *Misiunea teatrală*, Wilhelm Meister este un personaj viabil prin ceea ce îi împrumută creatorul său din ființa și biografia lui. Așa se menține și în *Anii de ucenicie*, cită vreme Goethe lucrează cu fragmentul în față. Mai departe, silueta se estompează.

La capătul uceniciei și, apoi, al drumeției, deși pe ultima treaptă a formării, Wilhelm a încetat de fapt să mai existe ca personaj literar. E cu neputință să ni-l imaginăm ca făptură concretă, fiindcă nu mai avem la îndemână nici un fel de date psihologice și fizice care să-l individualizeze. Dar în aceeași situație se află și celelalte personaje din *Anii de drumeție*. Sintem departe de forfota pestriță din *Mistunea teatrală* și din capitolele corespunzătoare preluate în *Anii de ucenicie*. Acolo, și oamenii și mediul pulsau de viață, portretele și tablourile aveau relief și culoare. Plasticitatea deriva din realitatea văzută și trăită, întocmai ca în pictura după natură. Cu timpul, pasta de culoare s-a subțiat, analiza psihologică și descripția și-au pierdut treptat consistența. În *Anii de drumeție*, galeria personajelor, cu prea puține excepții, se uniformizează, lumea reală și policromă face loc unei lumi imaginare, într-o măsură încă mai mare decât în ultima parte a *Anilor de ucenicie*. Personalitatea dominatoare a scriitorului, care s-a detașat total de eroul său, își subordonează oameni, lucruri și locuri. După lectura ultimului roman din ciclul *Wilhelm Meister*, ceea ce am reține, eventual, ar fi numele și vârsta unora dintre personaje, dar n-am putea fi siguri că n-am făcut vreo confuzie. Remarca se referă atât la figurile din romanul propriu-zis, cât și la cele din nuvele. Mai toți tinerii și cu atât mai mult vîrstnicii sînt înzestrați cu o înțelepciune de oameni care știu multe și au înclinația de a-i învăța pe alții. Un strengar ca Fitz, sau cîte o copilă zglobie nu fac decât să scoată în evidență prin contrast chibzuința celorlalți. Prin ținuta lor hieratică, majoritatea personajelor au o prestanță impresionantă, care se manifestă și în limbajul de o desăvîrșită distincție. Stilistic, nu constatăm vreo diferență între vorbirea lor și comentariul naratorului. Scriitorul, confundîndu-se cu personajele, le distribuie opiniile ce-i aparțin și le impune felul de a vorbi, gusturile, gestică. Cînd, în 1826, l-a vizitat pe Goethe, dramaturgul austriac Franz Grillparzer a pășit pragul casei din Weimar cu emoția cuiva primit în audiență de un monarh. Dramaturgul, deși întîmpinat cu mai multă amabilitate decât se așteptase, a fost izbit de înfățișarea rigidă a olimpiianului, precum avea să-și amintească

mai tirziu : „Văzîndu-l pe idealul tinereții mele, pe poetul lui *Faust*, *Clavigo* și *Egmont* sub înfățișarea unui ministru țepăn, [...] am picat ca din cer. Dacă mi-ar fi adresat orice grosolanie și m-ar fi azvirlit pe ușă afară, aproape că aș fi fost mai bucuros.“ Încremenirea statuară a bătrînului Goethe i-a siderat și pe alți vizitatori ai săi, iar înclinația lui de a se exprima în aforisme și de a-și rosti apodictic opiniile a fost consemnată nu numai de Eckermann. Putem conchide că, în *Anii de drumeție*, nu incapacitatea scriitorului de a crea chipuri duce la uniformizarea personajelor, ci reducția acestora la propriu-i profil spiritual. Dintre personajele în vîrstă, unul are o măreție sacerdotală : Makaria. Instanță supremă și infailibilă pentru cei care au nevoie de un sfat sau se află în impas, Makaria e învăluită într-o atmosferă de mister ca o sibilă ce pare a comunica nemijlocit cu zeii. În izolarea ei imobilă față de lumea pămîntească, venerabila bătrînă parcurge prin spirit un crug astral, fericită prin viziunile celeste necomunicabile și, totodată, chinuită de suferințele provenite din condiția telurică a trupului său. Makaria, mediatoare între un univers transcendent și universul sensibil, aparține ca făptură demonică în sens goethean aceleiași sferă în care devine posibilă, ca în *Noua Melusină*, osmoza dintre fantastic și real. Ipostază sublimă a „eternului feminin“, e un „suflet frumos“, ajuns ca și acela, prin lucrarea asupra ei însăși, la calm și armonie. Dar este și o imagine a geniului conștient de sine, în care îl regăsim pe Goethe cel convins de predestinarea lui excepțională anunțată și vegheată de „constelația fericită“ a nașterii sale (cf. *Poezie și adevăr*).

Întrupări ideale ale spiritului uman, personajele din *Anii de drumeție* trăiesc și se deplasează într-un mediu social și natural dominat de aceeași bună rînduială și distincție care le caracterizează moravurile și comportamentul. Aglomerările urbane lipsesc din roman, iar cele rurale sînt văzute de departe și sumar. Scriitorul avea nevoie de teren liber, pentru a-l organiza după voia lui. Locuințele, reședințe nobiliare, conace, pavilioane, gospodării de oameni modești, sînt risipite la distanțe mari și se ivesc pe neașteptate în calea drumeților. Toate sînt clădiri de o

arhitectură armonioasă, cu pereții împodobiți de picturi și uneori de inscripții aforistice. Întrunirile au loc în săli mari, impunătoare și festive, în concordanță cu tema și spiritul celor discutate. Pretutindeni își află confirmare maxima : „omul sfințește locul“ și reciprocă : „locul îl sfințește pe om“. Armonia dintre om și spațiul în care-și duce traiul se realizează cu necesitate, factorul determinant fiind ori cel dintii, ori cel de-al doilea. Dulgherul Iosif locuiește cu ai săi într-o fostă capelă, pe care a renovat-o, pentru a conserva ambianța care i-a hotărît profesia, modul de trai și chiar felul de a se îmbrăca și a se arăta între oameni. Detaliile de interior, în afara tablourilor și a inscripțiilor, nu rețin atenția autorului *Anilor de drumeție*. Nici în propria-i casă Goethe n-a pus preț pe mobilier, declarându-se din principiu împotriva confortului, pe care-l socotea inadecvat unei activități creatoare.

În descrierile de natură, aceeași stilizare organizează peisajul. Nimic nu mai amintește de pastelurile din tinerețe ale poetului, sau de paginile de coloratură romantică din *Suferințele tinărului Werther*. Natura a încetat a mai fi obiect de contemplație, refugiu alinător în momente depresive, partener de extaz sau replică indiferentă, ori ostilă la propriile stări sufletești. Munții pot impresiona prin măreția lor, dar oamenii n-au timp, nici dispoziția potrivită pentru a savura impunătoarea lor frumusețe. Montan îi cercetează în căutarea unor roci, cărbunarul și-a stabilit într-o poiană locul de muncă, țesătorii își află în văi tihna prielnică practicării meșteșugului lor. Scenografia *Anilor de drumeție* se compune dintr-un număr de panouri asemănătoare, din îmbinarea cărora rezultă priveliștea unui ținut paradisiac, imagine a unei excelente valorificări a pământului. Domeniul președintelui de tribunal din povestirea *Cine-i trădătorul ?* îi încintă pe oaspeți printr-un complex de grădini și grădinițe, iar, dincolo de acestea, le atrage privirea prin colinele și câmpiile bogat irigate — un teren „destinat utilului“ fără neglijarea a ceea ce e „plăcut și atrăgător“. Cele obținute aici din inițiativa și cu mijloacele unui proprietar înstărit provin în alte părți din sirguința localnicilor, cum are prilejul să constate Wilhelm Meister, care

descoperă la tot pasul „cele mai încântătoare priveliști, caracteristice regiunii dintre poalele munților și cîmpie : colîne împădurite, costișe line, folosite gospodărește, pășuni verzi, nici un loc răpos, sterp sau nearat“. Panorama unei asemenea naturi domesticite spre folosul omului ne-a reamintit ceva asemănător din literatura română. O regăsim în una dintre „scrisorile“ economice ale lui Ion Ghica — *Insula Prosta*. Pe imaginara insulă ne aflăm parcă pe domeniile din *Anii de drumeție* : „În toate părțile vezi cîmpia verde presărată cu case, pavilioane și casteluri înconjurate cu parcuri și grădini. Mai în depărtare, cit vezi cu ochii, cîmpul vesel și bogat străbătut de tot felul de mașini și instrumente ; pluguri, grape, tefeluge, secerători, cositoare, fânoase cu cîte un cal, cară încărcate cu snopi cît casele de mari, ducind grîul la treierători ; pămîntul tot în parchete [...], fiecare parchet ocolit cu șanțuri pline cu apă, tarlalele de deosebite mărimi despărțite unele de altele prin garduri vii...“ La Ghica, după mai bine de o jumătate de veac de progres tehnic și economic, tabloul e încărcat cu detalii privind utilajul agricol. Dar atît în *Insula Prosta*, cît și în *Anii de drumeție* avem a face cu proiecția într-o regiune închipuită a unei concepții înrudită asupra organizării și exploataării terenurilor agricole. Oricît de mare ar fi distanța dintre cele două scrieri (una, de știință popularizată, cealaltă, literară), paralelismul dintre unele idei social-economice ale celor doi autori este izbitor. Nu-l vom dezvolta aici. Trecînd însă la gruparea opiniilor enunțate direct sau prin intermediul personajelor din *Anii de drumeție*, vom observa că aceste opinii captează elanurile înnoitoare din gîndirea vremii, definite, în mare, prin desprinderea de mentalitatea feudală.

Goethe a fost adînc impresionat de revoluția franceză și nu și-a tăinuit atunci oroarea față de ridicarea maselor, nu însă din dispreț pentru cei mulți, ci fiindcă îi repugnau violența și dezordinea, indiferent de cauzele și scopurile ce le puteau determina. Pe măsură ce apele s-au liniștit, necesitatea unor reforme i s-a impus în mod firesc. Dealtfel, ca și în alte privințe, meditația sa asupra îndreptării unor stări de lucruri a fost stimulată de contactul viu cu realitățile. Cu mult înainte de 1800, pe cînd înde-

plinea importante funcții administrative la Weimar, s-a dedicat îndatoririlor sale cu un zel uimitor la un poet. A cercetat munții cu ciocanul geologului în mină (ca Montan), din intenția de a redeschide niște mine, a angajat un englez specialist în îmbunătățiri funciare, construirea de diguri și irigații și a proiectat o reformă agrară, ce-i drept, cam vag conturată. S-a izbit însă pretutindeni de rezistența proprietarilor și a arendașilor, refractari la ceea ce li se părea că le atinge cât de cât drepturile. A putut cunoaște astfel obtuzitatea și egoismul seniorial, manifestate printr-o indiferență totală față de orice ameliorare care avea în vedere folosul obștesc. Ceea ce demnitarul n-a putut să realizeze în practică, avea să îndeplinească peste câteva decenii scriitorul în utopicele ținuturi din *Anii de drumetrie*.

Autorul romanului nu este — și nici nu putea să devină — un partizan al ideologiei burgheze, dar ecouri ale acesteia sînt lesne sesizabile, întotdeauna cu un acompaniament de generos umanitarism. Instituția de bază a societății — susțin purtătorii săi de cuvînt — este proprietatea. Deși sacră și inviolabilă, aceasta trebuie să devină „centrul de la care pot porni bunurile comune”. Prosperitatea unora se cuvine a fi o sorginte de satisfacții și pentru ceilalți. „A ușura viața altora” — iată îndatorirea bunului proprietar, care are a se considera un fel de „intendent” al posesiunilor sale. Aceste enunțuri își află în roman ilustrarea prin cîteva cazuri exemplare: un proprietar întreține o pepinieră și o grădină de legume, cu scopul de a aproviziona regiunea cu puieți și zarzavaturi; sătenii sinistrați în urma unor inundații primesc la timp ajutoare distribuite cu dărnicie. Cînd sentimentul de solidaritate umană lipsește, autoritatea de stat are dreptul să intervină pentru a înfrîna egotismul. Concepția lui Goethe asupra statului este una utopică. Se admite „orice formă de guvernămint”. Intrucîtva mai concret, confreria „celor ce renunță” propune o conducere luminată, inițial fără un sediu stabil, pentru ca, prin deplasări, să mențină „echilibrul în lucrurile obligatorii” și să lase fiecăruia „libertatea în cele facultative”. Apologia mișcării, care capătă în roman accente patetice, reprezintă o elocventă pledoarie în favoarea mobilității pe toate planurile: economic,

social, intelectual. Intr-o vreme cînd Germania era împărțită în nenumărate principate și ducate, iar barierele vamale și opreliști de tot felul se mențineau și în alte părți ca vestigii ale încremîirii feudale, mișcarea are sensul unei metafore pentru progres, în direcția, chiar dacă nu suficient clarificată, a realizării unității naționale în condițiile unei piețe libere.

Libera circulație contribuie și la o mai bună cunoaștere între oameni, premisă a înțelegerii reciproce și a toleranței. Forma superioară a conviețuirii constă, cum am văzut, în colaborare și implică o îngrădire benevolă a libertății personale, ceea ce se tîlmăcește tot prin renunțare; individul se supune imperativului „nimeni să nu stînjenească pe nimeni“. În *Anii de drumetie* apar numai anticipări ale unei comunități ideale bazate pe principiile de mai sus. Ridicarea nivelului general de conștiință presupune o lucrare educativă mai îndelungată. De aceea se și prevăd organe coercitive — poliția și jurații convocați ad-hoc — care să sancționeze abaterile corespunzător legilor. Aceste legi trebuie să fie însă „blînde“ și „îngăduitoare“. Pedepsele, de la dojană pînă la excluderea pe diferite termene din obște și chiar confiscarea unei părți din avere, au evident menirea de a-i ajuta pe cei ce-au greșit să se îndrepte.

Toate ideile extrase mai sus și episoadele ilustrative sînt presărate de-a lungul întregului roman. În două din ultimele capitole, rezumarea unei discuții lămuritoare purtate între Wilhelm Meister și unul dintre inițiații confreriei, apoi reproducerea în vorbire directă a unei conferințe îi prilejuiesc scriitorului o încercare de sinteză. Perspectiva este luminoasă și optimistă, dar schița rămîne sumară, probabil și fiindcă inovările propuse nu se pot elibera de unele ezitări și prejudecăți, cum ar fi, între altele, neîncrederea în majoritate ca factor de decizie. La distanță de cîteva rînduri, se afirmă, în spirit feudal, că proprietatea funciară este „cel dintîi și cel mai de seamă bun la care omul poate aspira“, apoi însă că aceeași proprietate „nu e decît o mică parte din bunurile ce ne-au fost hărăzite“, întrucît „cele mai mari și mai importante dintre ele constau de fapt în bunurile mobile și în cele dobîndite printr-o viață activă“ — adică produsele meșteșu-

gărești ale păturilor burgheze. Cel ce rostește frazele din care am citat, Lenardo, este și autorul jurnalului atât de bogat în amănunte despre activitatea țesătorilor de bumbac din munți, jurnal interesant prin aceea că surprinde un fenomen caracteristic din istoria social-economică : tranziția de la producția casnică, manufacturieră, la cea industrială, un fenomen privit ca inevitabil și, în consecință, acceptat prin adaptare. Deși autorul nu pune semnul egalității, Provincia pedagogică poate fi socotită întrucitva o imagine a viitoarelor colonii proiectate de confrerie și, măcar sub câțeva aspecte, a statului ideal. Organizată riguros, cu o conducere înțeleaptă și supraveghetori ce se îngrijesc de stricta aplicare a prescripțiilor, instituția cultivă în primul rînd ordinea și respectul. Aceste două virtuți domină și activitățile, adunările și deplasările conduse de confrerie sau de Odoardu. Cei ce răspund la convocări se comportă și ei ca niște școlari cuminți : ascultă atenți, merg cîte doi, cîntînd la unison. Disciplina aceasta ar putea să pară cazonă, reproș care i s-a și adus. În realitate avem a face cu o disciplină liber consimțită. Asocierea și supunerea sînt rezultatul aderării voluntare, din convingere, la o cauză nobilă. Să mai amintim că în Provincia pedagogică portul uniformei nu numai că nu este impus, dar înclinațiile spre uniformizare sînt la vreme jugulate.

Principiile călăuzitoare pentru educația din Provincia pedagogică și pentru activitatea confreriei coincid în general cu tezele din *Anii de ucenicie*, cu unele amendări și dezvoltări. Astfel, se menține și se adîncește deosebirea față de pedagogia lui Rousseau. Omul nu se naște bun de la natură, ci cu defecte și calități care se pot transforma unele în altele, în funcție de educația ce i se dă. Familiei îi revin în această privință îndatoriri mari. Aici, Goethe pare a nu fi uitat încă tirania paternă care l-a necăjit în copilărie, fiindcă transcrie fără replică aserțiunea unui personaj : „tatăl păstrează totdeauna un soi de influență despotică asupra fiului ; nu-i recunoaște calitățile și se bucură de defectele lui“. Misiunea educativă în familie ar reveni deci mamei, o mamă ca aceea despre care ni se spune : „călăuzise fiecare zi a copilului spre o dezvoltare fizică sănătoasă, spre învățătură

și purtări bune“. În continuarea îndrumării din familie, educația dintr-un „bun institut de învățămînt“ „se va ocupa de om în totalitatea lui, formîndu-i trupul, sufletul și spiritul“. În linii mari, programul, vizînd o formare armonioasă, ar putea să pară inspirat de o concepție umanistă. Concluzia ar fi pripită. Umanistul Goethe, artistul multilateral și omul cu preocupări dintre cele mai diverse, acceptă concesiv, într-un rînd, prin intermediul lui Jarno, „educația multilaterală“ numai pentru o fază de început, pentru ca altă dată, prin gura aceluiași personaj, s-o respingă categoric : „Cultura voastră generală și toate instituțiile legate de ea nu sînt decît niște caraghioslîcuri“. Personajele, mai ales șefii confreriei, fiind purtătoare de cuvînt ale scriitorului, nu avem motive să presupunem vreun dezacord, dacă nu este exprimat. „Da, acum e vremea preocupărilor unilaterale“ — susține pe un ton ritos același Jarno, iar un supraveghetor din Provincia pedagogică reia ideea : „nu trebuie să înveți nimic altceva, în afară de materia pe care trebuie s-o stăpînești“. Materia, disciplina, ocupația, căreia omul vrea să i se dedice, trebuie să corespundă — precum știm și din *Anii de ucenicie* — aptitudinilor sale. De aceea, prima condiție a specializării obligatorii constă în descoperirea acestor aptitudini. Tot ce a întreprins Wilhelm Meister pînă cînd s-a edificat asupra înzestrării sale pentru profesiunea de chirurg a fost rătăcire și explorare. Nedumeririle sale persistă însă prea mult, ucenicia și drumeția par a fi fost pentru el insuficient de concludente. S-ar zice că scriitorul avea la îndemînă soluția mai de mult, de cînd îl făcuse să intre în posesia unei truse de medic de care nu se mai desparte, dar l-a lăsat nehotărît, ca să-și asigure posibilitatea ca prin întrebările lui și răspunsurile altora să-și enunțe, ca într-un catehism, ideile. Frazele au de multe ori pregnanță aforistică și ar putea fi afișate, ca în reședințele unora dintre personajele romanului : „Omul, orice ar plănui și ar începe, dacă e singur, nu poate face față ; societatea este absolut necesară pentru un ins activ“. Sau : „Fiecare să se străduiască, oriunde s-ar afla, să fie folositor lui și celorlalți, aceasta nu-i nici învățătură, nici sfat, ci sentința vieții însăși“.

Pecetea pragmatică apăsată, pe care o poartă programul pedagogic al lui Goethe și concepția sa asupra activității umane în *Anii de drumetrie*, se regăsește și în tratarea problemelor de cultură și artă. Cu un zel de neofit, scriitorul își reconsideră părerile de altădată, modificarea unghiului de vedere ducând uneori la exagerări. Aprecierea activităților omenești pe temeiuri utilitariste ar fi putut determina, de exemplu, o accentuare a misiunii educative și, în general, a puterii de înfrumusețare a artei. Aceasta se și întâmplă pe alocuri în roman. În ansamblu însă, artele — cu excepția muzicii — sînt situate pe un plan inferior față de meșteșuguri. Nu ne surprinde desconsiderarea teatrului, de care am luat cunoștință încă din *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*. În Provincia pedagogică, teatrul este exclus, ca o artă cu o origine „dubioasă” și fără nici o influență binefăcătoare; la o adunare a meșteșugarilor, Wilhelm Meister, amintindu-și de vremea cînd se afla printre actori, socotește că adunarea zidarilor și dulgherilor la care lua parte era „cu mult mai serioasă, urmărind în viață nu gluma și aparența, ci țeluri importante”. Țelurile sînt făurirea de bunuri materiale și, în primul rînd, construcțiile. Într-o expunere teoretică despre „artele stricte” — adică meșteșugurile — și „artele liberale”, cele dintîi sînt preferate și, ca într-o competiție, li se cere „să le întreacă” pe celelate. Meșteșugul trebuie să preceadă „orice viață, orice activitate, orice artă”. Legătura dintre meșteșuguri și arte este profitabilă pentru ambele părți, mai mult însă pentru cele din urmă; în industrie, arta e „ca sarea în bucate”, se va prelua din ea „atît cît e necesar pentru ca meșteșugurile să nu fie lipsite de gust”. Avem a face, s-ar putea spune, cu o prefigurare a ceea ce avea să devină desigurul în industria modernă.

Dacă unele dintre aprecierile privitoare la artă și ramurile ei sînt, în *Anii de drumetrie*, discutabile, aceea privitoare la literatură ca atare ne provoacă de-a dreptul stupefacție. „Principalul — susține un personaj, în numele confreriei — este să ducem cu noi peste ocean avantajele civilizației și să lăsăm în urma noastră dezavantajele ei: cîrciumi și săli de lectură n-o să îngăduim la noi; prefer să nu-ți spun cum ne vom comporta față de cărți și

de garafe." Cîrciumi și săli de lectură pe același plan ! Să lăsăm enormitatea aceasta exclusiv pe seama personajului, cu regretul că scriitorul nu l-a admonestat precum s-ar fi cuvenit ?

Poetul, prozatorul, dramaturgul — literatul Goethe își nedreptățește obiectiv domeniile artistice în care a creat opere nepieritoare, artistul plastic, care a fost, înclină spre academism și convenționalism în pictură și sculptură, cînd nu caută neapărat acestora utilizări practice directe. Ar fi însă un nonsens să vedem în toate acestea o dezicere de sine, ca o concluzie la sfîrșitul unei vieți irosite. Avem în față un roman, o carte de literatură, în care exagerarea în favoarea artelor „stricte“ trebuie privită ca o hiperbolă la care scriitorul a recurs pentru a da o expresie mai viguroasă unei cerințe a epocii. Că artele „liberale“ sporesc frumusețea vieții e un adevăr pe care nu-l neagă de fapt nici romanul, ba chiar îl pune în evidență, mai ales prin importanța ce se dă muzicii. De aici a primit Hermann Hesse sugestia Castaliei sale, o altă Provincie pedagogică, în care muzica e practică cu evlavie, ca o artă a artelor. Faptul că splendidul edificiu al romanului *Jocul cu mărgelele de sticlă*, capodoperă a epicii universale moderne, a fost ridicat pe temelia *Anilor de drumeție ai lui Wilhelm Meister* conferă o valoare în plus temellei.

ION ROMAN

TABEL CRONOLOGIC

1749 28 august, ora 12 Se naște la Frankfurt pe Main Johann Wolfgang Goethe, fiul lui Johann Caspar Goethe (n. 1710), consilier imperial (titlu onorific cumpărat), și al Katharinei Elisabeth, născută (1731) Textor. Bunicul dinspre mamă al băiatului, Johann Wolfgang Textor (latinizare a numelui Weber), era primar al orașului.

1750 Se naște Cornelia Goethe, sora poetului.

Moare Johann Sebastian Bach (n. 1685).

1753 De Crăciun, Johann Wolfgang Goethe înjgheabă pentru ai casei un spectacol cu marionete.

1755 „Liniștea sufletească a băiatului fu pentru întâia oară adînc zguduită“ (cf. *Poezie și adevăr*) de vestea marelui cutremur care a distrus în ziua de 1 noiembrie o mare parte din Lisabona.

Apare lucrarea *Reflecții asupra imitației operelor grecești în pictură și sculptură* de Johann Joachim Winckelmann.
1756 Începe războiul de șapte ani, purtat de Franța, Austria, Spania și Rusia împotriva Angliei, Prusiei și a altor state germane.

1757—1759 Johann Wolfgang Goethe scrie versuri și fragmente dialogate, care s-au păstrat într-un caiet intitulat *Labores juveniles* (*Lucrări din tinerețe*). Lecturile sale din acești ani : *Orbis pictus* de Amos Comenius, *Biblia*, *Metamorfozele* lui Ovidiu, *Telemac* de Fénelon, *Robinson Crusoe* de Daniel Defoe, *Insula Felsenburg* de J. G. Schnabel, *Călătoria lordului Anson în jurul lumii*, cărți populare și romane cavalierești franceze, precum : *Til Eulenspiegel*, *Cei patru copii ai lui Haimon*, *Frumoasa Melusină*, *Împăratul Octavian*, *Frumoasa Magelona*, *Fortunatus*.

1757 Frederic al II-lea, regele Prusiei, îi învinge pe francezi la Rossbach (5 noiembrie) și pe austriaci la Leuthen (5 decembrie).

Se naște Karl August, viitorul duce de Saxa-Weimar.

1759 **Ianuarie** Trupe franceze ocupă orașul Frankfurt pe Main. Locotenentul regal, contele Thorane, este încartiruit pentru multă vreme în casa Goethe. În aceste împrejurări, J. W. Goethe, care frecventează cu asiduitate spectacolele unei trupe franceze, se familiarizează cu limba ocupanților.

14 aprilie Moare Georg Friedrich Händel.

12 august Armata ruso-austriacă îl învinge pe Frederic al II-lea la Kunersdorf.

10 noiembrie Se naște la Marbach Friedrich Schiller.

Apare lucrarea *Memorii socratice* de J. B. Hamann, pe care Goethe îl va considera unul dintre marii săi dascăli.

1760 9 octombrie Armata ruso-austriacă ocupă Berlinul.

James Macpherson publică *Poemele lui Ossian*.

1761 Apare romanul epistolar *Julie sau Noua Héloïse* de J.-J. Rousseau, a cărui influență se va resimți în *Suferințele tânărului Werther*.

1762 J.-J. Rousseau publică *Emil sau Despre educație și Contractul social*.

1763 10 februarie Este semnat Tratatul de pace de la Paris, care pune capăt războiului de șapte ani.

1763—1764 În vederea înscrierii la un institut de învățămînt superior, J. W. Goethe își continuă pregătirea acasă. Programul studiilor sale din adolescență, sub tutela severă a tatălui său, a cuprins, paralel sau în succesiune: limbile clasice, ebraica, franceza, italiana, engleza, istoria, științele naturale, matematica, desenul și muzica, exerciții de călărie și scrimă. Lucrările literare, lipsite de originalitate, din acești ani sînt cîteva poezii anacreontice, ode religioase, un poem în proză despre biblicul Iosif, un alt poem, în versuri, singurul care s-a păstrat, fiind tipărit (*Meditații poetice asupra călătoriei în iad a lui Isus Christos*). Îndemînarea cu care compunea versuri îl pune pe J. W. Goethe în legătură cu un cerc de tineri, datorită cărora o cunoaște pe Gretchen, prima sa dragoste. Se descoperă însă că unii dintre tineri săvîrșiseră numeroase falsificări de acte. Fiul consilierului imperial, anchetat și el, e găsit nevinovat, dar, în urma emoțiilor prin care trece cu acest prilej și a despărțirii de Gretchen, izgonită din oraș, se îmbolnăvește.

1764 Martie-aprilie Au loc în Frankfurt pe Main festivitățile prilejuite de alegerea și încoronarea ca împărat german a lui Iosif al II-lea.

Apare-Istoria artei antice de J. J. Winckelmann.

1765 6 iunie Se naște Christiane Vulpius, fiica unui funcționar de arhivă, viitoarea soție a lui J. W. Goethe. **Octombrie** J. W. Goethe începe studiul dreptului la Universitatea din Leipzig, unde frecventează și cursul de istoria literaturii ținut de fabulistul Chr. F. Gellert. În particular, ia lecții de desen cu A. F. Oeser.

Încep să apară *Confesiunile* lui J.-J. Rousseau, a căror publicare se va încheia în 1770.

1766 Apare romanul *Vicarul din Wakefield* de O. Goldsmith. G. E. Lessing publică lucrarea *Laocoon sau Despre limitele picturii și ale poeziei*.

- 1767 Îndrăgostit de Anna Katharina Schönpkopf (1746—1810), studentul J. W. Goethe scrie ciclul de poezii anacreontice *Anette* și pastorală într-un act *Toana îndrăgostitului*, pe care o va tipări abia în 1806, în ediția operelor sale complete. Asistă la reprezentarea comediei *Minna von Barnhelm* de G. E. Lessing.

Începe să apară traducerea germană în proză a *Divinei comedii* de Dante (încheiată în 1769).

G. E. Lessing tipărește primele capitole din importantul său studiu *Dramaturgia hamburgheză*.

- 1768 Tinerii studiosi din Leipzig, printre care și Goethe, îl înconjoară cu admirație pe Lessing, care vizitează orașul. Știrea că J. J. Winckelmann, căruia Goethe îi va dedica mai târziu un studiu, a fost ucis la Triest are „un răsunet imens“, provocând „o jale generală“ (*Poezie și adevăr*).

August Grav bolnav, J. W. Goethe se întoarce acasă, la Frankfurt pe Main. Se restabilește anevoie. Criza sufletească prin care trece îl apropie de pietism, sub înrîurirea mamei sale și a prietenei acesteia, Susanne von Klettenberg — „sufletul frumos“ evocat în cartea a șasea din *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*.

Scrie piesa *Complicii* (tipărită în 1780).

- 1769 Poetul publică fără semnătură culegerea *Cinzece noi*, cuprinzând poezii de dragoste scrise la Leipzig, printre care câteva de o tonalitate cu totul nouă în lirica germană.

1770 *Aprilie* J. W. Goethe se instalează la Strassburg, pentru a-și continua studiile de drept. Asistă și la cursuri de medicină. Stabilește relații de prietenie cu tineri scriitori, ca J. H. Jung-Stilling (1740—1817), H. L. Wagner (1747—1779), J. M. Lenz (1751—1792), cei doi din urmă, reprezentanți ai curentului *Sturm und Drang*.

Septembrie J. W. Goethe îl cunoaște pe J. G. Herder, care are asupra sa o înrîurire decisivă. Herder îi deschide orizonturi noi, îndrumându-l spre cîntecul popular și spre opera lui Shakespeare.

Dragostea pentru Friederike Brion, fiica pastorului din Sesenheim îi inspiră poetului versuri de o cuceritoare prospețime și frumusețe (*Cîntec de mai, Bun venit și bun rămas, Răsura* etc.).

1771 *August* J. W. Goethe își ia licența în dreptul civil și canonic și se întoarce în orașul natal.

14 octombrie (Sf. Wilhelm, la protestanți) Organizează la Frankfurt pe Main sărbătorirea lui William Shakespeare, pentru care redactează cuvîntarea *De ziua lui Shakespeare*.

Scrie prima versiune a dramei *Goetz von Berlichingen*.

Apare volumul *Ode* de F. G. Klopstock.

1772 *Mai—septembrie* J. W. Goethe lucrează ca referent la Camera imperială de justiție de la Wetzlar. Trece printr-o perioadă de profund zbucium sufletec, datorită pasiunii pentru Charlotte Buff (1753—1828), logodnica prietenului său Kestner. Plecarea din Wetzlar este un act de demnă stăpînire de sine, nu însă de eliberare de sub presiunea conflictului interior.

Octombrie La Frankfurt pe Main, îi parvine știrea despre sinuciderea consilierului de legăție K. W.

Jerusalem, ceea ce-i va sugera deznodământul romanului inspirat de propria-i dragoste nefericită. Împreună cu J. G. Herder și noul său prieten J. H. Maerck 1741—1791, colaborează la revista de literatură și știință *Frankfurter gelehrte Anzeigen*.

- 1773 Reface și tipărește drama *Goetz von Berlichingen*. Publică eseu *Despre arhitectura germană*. Preocupat de figura titanului și animat de elanuri titanice, scrie părți din dramele *Mahomet* și *Prometeu*; proiectează un Cezar și un Socrate. Pendulând între extreme, se amuză compunând farsele *Zeii eroi* și *Wieland, Satyros sau Demonul zeificat al pădurii, Sărbătoarea bilciului din Plundersweilen*.

F. G. Klopstock încheie publicarea *Messiadel*.

- 1773—1775 J. W. Goethe lucrează la prima versiune a lui *Faust*: *Urfaust* (cunoscută abia în 1887, când a fost publicată după o copie a manuscrisului original pierdut).

- 1774 Mai La sugestia unei tinere din cercul prietenilor săi de la Frankfurt pe Main, poetul dramatizează în opt zile un episod din vol. IV al *Memoriilor* lui Beaumarchais: tragedia în cinci acte *Clavigo*, pe care o tipărește în același an, fiind prima carte semnată cu numele său.

Iulie Împreună cu pedagogul J. B. Basedow (1723—1790) și J. K. Lavater (1741—1801), ale cărui *Fragmente fiziognomice* încep să apară în acest an, întreprinde o călătorie pe Lahn și Rin.

Toamna Apare, nesemnat, romanul *Suferințele tânărului Werther*, redactat în primăvară, în numai patru săptămâni.

Alte scrieri din acest an: *Peregrinările pămîntești ale artistului* și *Apoteoza artistului, Farsa de carna-*

val a părintelui Brey, fragmentul *Jidovul rădăcitor*. O trupă din Berlin reprezintă *Goetz von Berlichingen*. Decembrie Prințul Karl August (1757—1828), viitorul duce de Saxa-Weimar, aflat în trecere prin Frankfurt pe Main, dorește să-l cunoască pe poet și e cucerit de spiritul strălucitor al acestuia.

G. A. Bürger publică balada *Lenore*. J. G. Herder dă la iveală culegerea *Vechi cîntece populare*.

1775 Mai însoțindu-i pe conții Christian (1784—1821) și Friedrich Leopold (1750—1819) zu Stolberg-Stolberg, J. W. Goethe vizitează pentru prima dată Elveția. Călătorește prin mai multe cantoane, trecînd prin locuri de care era legată amintirea legendarului Wilhelm Tell.

Se logodește cu Anna Elisabeth Schöнемann (Lili) (1758—1817), pentru care scrie poezii (*Către Belinda*, *Parcul lui Lili* etc.) și piese de teatru: *Erwin* și *Elmira* (cu muzică de J. André), *Claudia de Villa Bella*, *Stella*.

Începe să lucreze la drama *Egmont* și redactează un fragment dintr-o farsă grotescă: *Nunta lui Hanswurst*.

Fr. Nicolai (1733—1811) publică romanul parodic *Bucuriile tînărului Werther*, la care Goethe răspunde prin satira — netipărită de poet — *Nicolai la mormîntul lui Werther*.

Karl August preia conducerea ducatului Saxa-Weimar și-l cheamă de îndată pe J. W. Goethe la curtea sa. Noiembrie Poetul, care a rupt logodna cu capricioasa Lili, pleacă la Weimar, unde se stabilește definitiv. Momentul marchează sfîrșitul perioadei *Sturm und Drang* din evoluția spirituală a lui Goethe.

Teatrul de amatori, înființat acum la Weimar (oraș cu 6 000 de locuitori în acea vreme) își află în J. W.

Goethe un conducător și regizor zelos, căruia îi face plăcere să apară și pe scenă, ca interpret.
La Praga, apoi la München, apare, într-un volum nesemnlat, *J. Faust, o dramă alegorică în cinci acte.*

1776 J. W. Goethe este numit consilier privat de legatie. O nouă afecțiune a sa : Charlotte von Stein 1742—1827, o femeie superioară, care exercită asupra spiritului său o puternică acțiune modelatoare.

Octombrie Poetul scrie piesa într-un act *Frate și soră*, în care dă expresie, printr-o alegorie discretă, sentimentelor sale față de doamna von Stein. La premieră (în noiembrie) interpretează el însuși rolul personajului masculin principal, Wilhelm. Dealtfel, Charlottei von Stein îi este dedicată aproape întreaga creație a poetului, începînd de acum pînă la plecarea sa în Italia, precum, între altele, poeziile : *De ce ne-ai dat privirile adînci, A aparține uneia singure..., Gînduri de noapte, Paharul, Către Lida.* Solicitat de J. W. Goethe, J. G. Herder vine la Weimar, unde i se încredințează diverse funcții clericale și didactice. H. L. Wagner, prieten al poetului, publică tragedia *Pruncucigașa*, în care dezvoltă episodul Margareta din *Urfaust*. J. W. Goethe, care-i narase acest episod, îl acuză de plagiat. În urma primirii în general defavorabile a tragediei, H. L. Wagner a transformat-o (în 1779) într-o... comedie : *Evchen Humbrecht sau Măicuțelor, țineți minte !*

Fr. M. Klinger tipărește drama *Sturm und Drang (Furtună și avînt)*, care va da numele curentului literar dominant în Germania între 1767 și 1785.

Fr. (Maler) Müller începe publicarea fragmentului dramatic *Viața lui Faust* (ultima parte apare în 1778).

1777 J. W. Goethe începe să redacteze o primă versiune a *Anilor de ucenicie : Misiunea teatrală a lui Wilhelm*

Meister, la care va lucra pînă în 1788. Scrie piesele : *Proserpina*, *Lila*, *Triumful sensibilității*. Pune în scenă la teatrul de amatori piesa sa *Complicii*. O poezie memorabilă din acești ani : *Către lună*.

Decembrie Întreprinde o călătorie în Harz, care-i va inspira poezia *Călătorie în Harz iarna*.

Moare Cornelia, sora poetului.

1778 J. W. Goethe vizitează Berlinul.

Apar *Poezii* de G. A. Bürger și drama *Nathan Înteleptul* de G. E. Lessing.

Mor Voltaire și J.-J. Rousseau.

1778—1779 J. G. Herder publică marea sa culegere *Cîntece populare* (în ed. din 1807 : *Vocile popoarelor în cîntece*).

1779 J. W. Goethe este numit consilier intim, comisar de război și director al construcțiilor de drumuri. Numeroasele sale drumuri prin ducat, în interes de serviciu, îl pun în contact cu natura, pe care începe s-o studieze sistematic și din unghi de vedere științific.

Mai Pune în scenă la teatrul de amatori din Weimar pastorală *Toana îndrăgostitului*, în care interpretează rolul lui Eridon. Scrie piesa *Jery și Betäly*. Începe versiunea în proză a dramei *Ifigenia în Taurida*, pe care o va continua în anul următor. *Sfîrșitul anului și începutul lui 1780* Însoțindu-l pe ducele Karl August, face o a doua călătorie în Elveția, trecînd prin Frankfurt pe Main și Alsacia.

1780 Prelucează, actualizînd-o și localizînd-o, comedia *Păsările* de Aristofan.

Toamna Scrie primul act din *Torquato Tasso*, în proză ritmică. Printre poeziile acestui an : *Cîntec de noapte al drumețului*.

Tipărește piesa *Complicii*.

1781 Scrie vodevilul *Pescărița*.

Apare drama *Hoții* de Fr. Schiller.

Immanuel Kant începe să publice *Critica rațiunii pure* (încheiată în 1788).

Apare *Odiseea* tradusă în limba germană de J. H. Voss.

J. H. Pestalozzi tipărește prima parte din lucrarea *Leonard și Gertruda, o carte pentru popor*.

Moare G. E. Lessing.

1782 J. W. Goethe este înnobilit și numit conducător al Camerei de finanțe din Saxa-Weimar.

Moare J. C. Goethe, tatăl poetului.

1783 Cu prilejul nașterii prințului moștenitor de Saxa-Weimar, poetul compune fragmentul dramatic *Elpenor*.

Întreprinde o a doua călătorie în Harz. O poezie importantă din acest an : *Dumnezeiesc*.

Teatrul de amatori din Weimar își încetează activitatea.

Fr. Schiller tipărește drama *Conjurația lui Fiesco la Genova*.

1784 J. W. Goethe scrie libretul pentru o operă bufă *Glumă, viclenie și răzbunare*. Creează poezia *De dedicație*.

Vizitează pentru a treia oară regiunea Harz.

Cercetările de anatomie îl duc la un rezultat care surprinde pe specialiști : descoperirea osului intermaxilar la om.

Apare drama lui Fr. Schiller *Intrigă și iubire*.

1785 J. W. Goethe încheie primul contract pentru publicarea operelor sale alese. Fără știrea sa, prietenul său Fr. Jacobi (1743—1819) dă la tipar poemul *Prometeu*, pe care el îl va publica abia în 1830.

Însoțind curtea, poetul își petrecea vacanța la Karlsbad, unde își găsește timp pentru a face studii de botanică.

Cu titlul *Wahlverwandchaften* (*Afinități elective*), cu care J. W. Goethe își va denumi peste mai bine de două decenii cunoscutul roman, H. Tabor publică traducerea în limba germană a lucrării *De attractionibus electivis*, datorată chimistului suedez Torbern Clof Bergman.

1786 *Septembrie* Aflat din nou la Karlsbad, J. W. Goethe se eliberează de toate obligațiile și pleacă în taină, sub un nume de împrumut, în Italia. Timp de aproape doi ani, colindă întreaga peninsulă, oprindu-se la Verona, Padova, Venetia, Bologna, Neapole, Palermo, Florența, dar mai mult de un an locuiește la Roma. Întreține relații cu pictori, desenează și pictează el însuși, realizând aproape o mie de lucrări. Relativ indiferent față de arta mai nouă, își concentrează atenția asupra vestigiilor antichității. În Italia se desăvârșește orientarea sa spre clasicism.

1787 La Roma, J. W. Goethe termină versiunea definitivă, în versuri, a piesei *Ifigenia în Taurida* și o expediază la Weimar lui J. G. Herder, care se îngrijește de tipărirea ei.

Iulie Fr. Schiller, care publică în acest an tragedia *Don Carlos*, se stabilește la Weimar (până la începutul anului 1789); ducele Karl August îl numește consilier.

1788 Tot prin grija lui J. G. Herder apare tragedia *Egmont*, de asemenea definitivată de J. W. Goethe în Italia.

1788 *Aprilie* Poetul părăsește Roma, unde se afla, pentru a doua oară din iunie 1787, și se întoarce la Weimar. Se întâlnește cu Schiller la Rudolstadt.

Găsind deplină înțelegere la ducele Karl August renunță la toate îndatoririle de serviciu.
O cunoaște pe Christiane Vulpius, este fermecat de ea și o instalează la el acasă..

Apare *Critica rațiunii practice* de Immanuel Kant.

- 1789 J. W. Goethe definitivează drama *Torquato Tasso* și *Elegiile romane*, a căror eroină e Christiane Vulpius.

14 iulie Asaltul Bastiliei ; începe marea revoluție burgheză din Franța.

25 decembrie Se naște August von Goethe, fiul poetului și al Christianei Vulpius.

- 1790 Martie Din însărcinarea curții, J. W. Goethe întreprinde o a doua călătorie — dezamăgitoare — în Italia. Scrie *Epigrame venețiene*.
Publică *Torquato Tasso* și *Faust. Un fragment*.

- 1791 Ia ființă la Waimar Teatrul de Curte, a cărui direcție este preluată de J. W. Goethe.
Poetul scrie comedia în cinci acte *Marele Coft*, avînd ca temă faimosul „proces al colierului“ din 1785.

Vede lumina tiparului romanul lui Fr. M. Klinger *Viața, faptele și călătoria în iad a lui Faust*.

Moare W. A. Mozart.

- 1792 19 august Armata prusiană trece frontiera Franței pentru a înăbuși revoluția. La stăruințele ducelui Karl August, comandant al unui regiment prusian, J. W. Goethe participă la campanie, dar e decis să nu-și întrerupă lucrul : ia cu sine material docu-

mentar privitor la o problemă ce-l preocupa intens — teoria culorilor.

20 septembrie Poetul asistă la lupta de la Valmy, unde prusienii sînt învinși de armata de voluntari francezi. În seara din ajun adresase celor din jurul său memorabila frază : „De aici și de astăzi începe o epocă nouă în istoria lumii, iar voi puteți spune că ați fost de față“.

Fr. Schiller și Fr. G. Klopstock sînt proclamați cetățeni de onoare ai Republicii franceze.

Se naște Johann Peter Eckermann, viitorul secretar al lui J. W. Goethe.

1793 *Mai-august* Poetul se află în tabăra asediatorilor prusieni și austrieci ai orașului Mainz, care s-a proclamat republică și a decis afilierea la Republica Franceză. În tabără, nu întrerupe lucrul la teoria culorilor și la poema *Reineke Vulpoiul*.

Aspecte minore ale mișcării revoluționare se reflectă în trei piese concepute acum de J. W. Goethe : *Generalul burghezilor*, *Răzvrățiții* și *Fata din Oberkirch*, dintre care numai cea dintîi, o comedie într-un act, este terminată.

1794 *Iulie* După șapte ani, de cînd Fr. Schiller locuiește în ducatul Saxa-Weimar, J. W. Goethe află în mai tinărul confrate partenerul ce-l eliberează de sentimentul singurătății și-i insuflă un nou elan creator. Începe marea și rodnică lor prietenie. Datorită îndemnurilor lui Schiller, Goethe va relua munca la *Faust* și la romanul *Wilhelm Meister*.

1795 J. W. Goethe colaborează cu suita de nuvele *Convorbiri ale emigranților germani* la publicația *Die Horen*, pe care Fr. Schiller o editează, începînd din acest an (pînă în 1797).

Fr. Schiller publică lucrarea *Despre educația estetică a oamenilor* și începe să tipărească studiul *Despre poezia naivă și sentimentală*.

J. H. Voss scoate în volum idila *Luise*, care-i va sugera lui Goethe forma poemului *Hermann și Dorothea*.

Se naște Th. Carlyle, viitorul discipol și admirator al lui J. W. Goethe.

1796 Ia sfârșit publicarea romanului *Anii de ucenicie a lui Wilhelm Meister*, începută în anul precedent. Poetul traduce autobiografia lui Benvenuto Cellini și, împreună cu Fr. Schiller, scrie *Xeniile*, care apar în volumul pe 1797 din *Musen Almanach* (editat de Schiller până în 1800).

Este numit prim-ministru al ducatului Saxa-Weimar.

1797 Recolta poetică a anului : poemul *Hermann și Dorothea* (apărut în 1798), marile balade : *Ucenicul vrăjitor*, *Logodnica din Corint*, *Zeul și baiadera*, *Căutătorul de comori*, tipărite în *Musen Almanach* pe 1798. *Dedicație la Faust* și părți din anexele la tragedii (*Prolog în cer*, *Prolog în teatru*).

Iulie-noiembrie J. W. Goethe întreprinde a treia călătorie în Elveția.

Fr. Schiller creează baladele sale cele mai importante : *Mănușa*, *Inelul lui Polycrates*, *Cocorii lui Ibycus* etc.

J. Ch. Fr. Hölderlin publica prima parte a romanului *Hyperion sau Pustnicul din Grecia*.

A. W. Schlegel începe să publice traducerile sale din Shakespeare (va continua până în 1810).

Moare Ienăchiță Văcărescu, a cărui poezie *Într-o grădină* prezintă izbitoare similitudini cu poezia *Găsită* de Goethe. paralelismul este întîmplător.

1798 J. W. Goethe publică poemul *Despre metamorfoza plantelor* (lucrarea sa științifică avînd aceeași temă a apărut în 1790).

Editează (pînă în 1800) revista de artă *Die Propyläen*.

L. Tieck tipărește romanul *Peregrinările lui Franz Sternbald*, construit după modelul lui *Wilhelm Meister*.

A. W. Schlegel și Fr. Schlegel fondează publicația de orientare romantică *Athenäum* (apare pînă în 1800).

1799 Walter Scott traduce în engleză drama *Goetz von Berlichingen* și balada *Craiul ielelor*.

1800 J. W. Goethe scrie piesa *Palaeophron* și *Neoterpe*, în care celebrează, printr-o alegorie, răscrucea celor două secole.

Jean Paul (1763—1825) începe să publice romanul *Titan* terminat în 1803, în care Roquairol, personaj cu o alcătuire sufletească maladiivă, este, în intenția autorului, o imagine a lui Goethe.

Fr. Schiller tipărește vol. II din trilogia *Wallenstein*; traduce și prelucrează pentru Teatrul de Curte din Weimar, condus de Goethe, tragedia *Macbeth* de Shakespeare.

Văd lumina tiparului, în *Athänäum*, *Imnuri către noapte de Novalis*.

1801 În *Taschenbuch für Damen* pe acest an apar cinci povestiri de J. W. Goethe : *Bunele femei*.

La Teatrul din Leipzig are loc premiera tragediei *Fecioara din Orléans* de Fr. Schiller. Acesta publică tot acum tragedia *Maria Stuart*.

Moare J. K. Lavater.

1802 J. W. Goethe lucrează la tragedia *Fiica naturală*, pe care o va termina în anul următor ; traduce dramele *Mahomet* și *Tancred* de Voltaire.

Fr. Schiller tipărește *Cîntecul clopotului* ; la propunerea ducelui Karl August, împăratul Francisc al II-lea îl înnoiește.

Se naște Victor Hugo.

1803 J. W. Goethe prelucrează și pune în scenă la Teatrul de Curte din Weimar drama *Goetz von Berlichingen*.

Februarie Micile state germane sînt desființate și alipite la Prusia, Bavaria și Württemberg.

Mor Fr. G. Klopstock și J. G. Herder.

1803—1804 Călătorind prin Germania, doamna de Staël face un popas și la Weimar, pentru a-i cunoaște pe marii scriitori aflați aici.

1804 Poetul, care locuiește la răstimpuri în Jena, editează publicația *Jenaer Literaturzeitung* (pînă în 1807).

18 mai Napoleon se proclamă împărat al Franței.

Iulie La Berlin are loc premiera dramei *Wilhelm Tell* de Fr. Schiller.

Ch. M. Wieland publică nuvela *Prietenie și dragoste de probă*, considerată a fi unul dintre modelele viitorului roman al lui Goethe *Afinități elective*.

Moare Immanuel Kant.

1805 Teatrul curții din Weimar reprezintă piesele *Complicități* și *Toana îndrăgostitului*. Poetul traduce romanul dialogat al lui D. Diderot *Nepotul lui Rameau* după o copie a manuscrisului original, procurată de Fr.^o Schiller (prima ediție franceză, din 1823, a romanului va fi o retroversiune a traducerii lui Goethe).

9 mai, ora 5 d.a. Fr. Schiller se stinge din viață la Weimar. J. W. Goethe, bolnav, nu poate asista la înmormântare. Pentru a celebra memoria prietenului său, scrie *Epilog la Clopotul lui Schiller*.

2 decembrie Napoleon învinge armata ruso-austriacă la Austerlitz.

15 decembrie Franța și Prússia semnează un tratat de alianță.

1806 Poetul încheie redactarea părții I din *Faust*, la care a reluat lucrul în 1797. Întreprinde studii de geologie și morfologie ; la München, asistă la pregătirea de către fizicianul Th. J. Seebeck a unor lecții de termoelectricitate.

După aproape douăzeci de ani de conviețuire, se căsătorește cu Christiane Vulpius.

L. A. Arnim și C. Brentano îi dedică primul volum din culegerea lor de cîntece populare *Cornul fermecat al băiatului*.

Iulie Este creată Confederația Renană, alcătuită din 16 state germane, sub protectoratul lui Napoleon.

August Francisc al II-lea renunță la coroana imperială și rămîne rege al Austriei, sub numele de Francisc I. Sfîntul Imperiu Roman de Națiune Germană încetează de a mai ființa.

Octombrie Napoleon zdrobește armata prusiană la Jena și Auerstaedt și, pătrunzînd adînc pe teritoriul german, intră în Berlin. Trupe franceze se instalează și în Weimar, pe care-l pradă.

Librarul J. Ph. Palm din Nürnberg, care deplînsese într-o carte soarta patriei sale, este împușcat din ordinul lui Napoleon.

1807 J. W. Goethe scrie un număr de scene din piesa alegorică *Pandora*, începe lucrul la *Anii de drumetrie ai lui Wilhelm Meister* și editează, cu un comentariu

al său, însemnările pictorului Ph. Hackert (1737—1807). O cunoaște pe Bettina von Arnim (1785—1859), care-l va exaspera prin adorația ei exaltată și care, în 1835, va publica volumul *Correspondența lui Goethe cu un copil*.

Un nou episod în biografia sentimentală a poetului : afecțiunea pentru Minna Herzlieb (1789—1865), care va împrumuta unele trăsături Ottiliei din *Afinități elective*.

1808 Apare *Faust. Prima parte a tragediei*.

J. W. Goethe proiectează două „mici povestiri“ de fapt, nuvele : *Afinități elective* (viitorul roman) și *Bărbatul de cincizeci de ani*, destinate a fi incluse în *Anii de drumeție ai lui Wilhelm Meister*.

Septembrie Trupe franceze sînt încartiruite la Erfurt, unde se adună mai mulți suverani și principii, pentru tratative. Figurile proeminente : Napoleon și Alexandru I, țarul Rusiei (care vor semna, la 12 octombrie, un tratat de alianță).

2 octombrie J. W. Goethe are o convorbire cu Napoleon, care-l întîmpină cu exclamația : „Vous êtes un homme“. Împăratul, care a citit de mai multe ori *Suferințele tînărului Werther*, are unele obiecții de făcut, apoi formulează opinii avizate despre dramaturgie. Peste cîteva zile îi va trimite poetului „Legiunea de onoare“.

La Teatrul de Curte din Weimar, J. W. Goethe se îngrijește de punerea în scenă a piesei *Ulciorul sfărîmat* de Heinrich von Kleist.

13 septembrie Moare Katharina Elisabeth Goethe, mama poetului.

1809 J. W. Goethe publică romanul *Afinități elective* și începe să redacteze capodopera sa autobiografică *Poezie și adevăr*.

1810 Poetul tipărește studiul *Asupra teoriei culorilor*. L. van Beethoven compune muzica de scenă pentru drama *Egmont*. Doamna de Staël imprimă la Paris volumul *Despre Germania*, care este însă distrus din ordinul lui Napoleon. Cartea, în care un capitol e dedicat lui Goethe, va fi retipărită în 1813 la Londra; în 1814, va apărea traducerea în limba germană.

Octombrie Ia ființă Universitatea din Berlin.

1811—1812 J. W. Goethe publică primele două cărți din *Poezie și adevăr*.

1812 Aflat la Teplitz (Teplice), J. W. Goethe face cunoștință cu L. van Beethoven (1770—1827).

Lord Byron publică primele două cînturi din *Rătăcirile lui Childe Harold*.

Prusia încheie un tratat de alianță cu Franța, în urma căruia trupe ale statelor germane iau parte la campania din Rusia a lui Napoleon.

1813 Prezentul tulbure îl determină pe poet să caute un refugiu în studierea „cele mai îndepărtate realități”: poezia și istoria chineză, iar prezența în Weimar a unor trupe răsăritene constituie pentru el un nou imbold de a se informa asupra vieții și artei din Orient.

Th. Körner, poet al războaielor pentru eliberarea Germaniei, cade într-o luptă.

16—19 octombrie Napoleon este învins la Leipzig („Bătălia Națiunilor”) de armatele unite ale Prusiei, Rusiei și Austriei.

Confederația Renană este desființată.

1814 J. W. Goethe scrie pentru Teatrul Național din Berlin piesa festivă *Trezirea lui Epimenide* (publicată în 1815), în care celebrează victoriile germane în războaiele de eliberare. Publică a III-a carte din *Poezie și adevăr* și creează primele poezii din *Divanul occidental-oriental*, în care Suleika e imaginea dragostei sale pentru Marianne von Willemer (1784—1860).

Apare anonim *Waverley*, primul roman istoric al lui W. Scott.

6 aprilie Napoleon abdică și este exilat în insula Elba.

1815 Poetul vizitează orașele Wiesbaden, Köln și Heidelberg. Este numit ministru de stat la Weimar.

8 iunie Ia ființă Confederația Germană, formată din 34 de monarhii și 4 orașe libere, printre care Frankfurt pe Main.
18 iunie Napoleon este învins la Waterloo de armata prusiană, comandată de mareșalul Blücher, și cea engleză, comandată de ducele de Wellington.

26 septembrie Suveranii Angliei, Rusiei și Prusiei semnează la Paris tratatul de constituire a „Sfintei alianțe”.

1816 J. W. Goethe publică articolul *Shakespeare și nici un sfârșit*. Redactează trei cărți de călătorie, dintre care două apar integral acum: *Călătorie în Elveția în anul 1797* și *Dintr-o călătorie pe Rin, Main și Neckar, 1814 și 1815*. A treia, cea mai importantă, *Călătorie în Italia*, se tipărește în 1816—1817.

6 iunie Moare Christiane von Goethe, soția poetului.

1817 Poetul redactează lucrarea *Istoria studiilor mele botanice*; scrie ciclul *Cuvinte străvechi*. Orfice; traduce fragmente din drama *Manfred* de Byron, îndată după apariția ei în Anglia. În urma aprobării de către ducele Karl August a reprezentării unei

piese, în care era adus pe scenă un ciine — fapt pe care-l consideră o impietate — demisionează de la conducerea Teatrului de Curte din Weimar.

Fiul poetului, August, se căsătorește cu Ottilie von Pogwisch (1796—1872).

- 1818 Reprezentarea dramei *Egmont* este interzisă de autorități la Berlin.

O trupă de la Viena, adusă la București de domnița Ralu Caragea — „hrănită cu scrierile lui Schiller și Goethe“ (Ion Ghica) — joacă pe scena teatrului de la Cișmeaua Roșie *Briganzii* de Fr. Schiller și *Faust* de J. W. Goethe (N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi*). Ioan Papadopoulos publică la Jena traducerea în grecește a dramei *Ifigenia în Taurida* de J. W. Goethe ; traducerea va fi ajuns și în Principatele Române.

- 1819 J. W. Goethe publică *Divanul occidental-oriental*.

Apare lucrarea *Lumea ca voință și reprezentare* de A. Schopenhauer.

W. Scott dă la iveală un nou roman istoric : *Ivanhoe*.

- 1820 Compozitorul K. F. Zelter (1758—1832), prieten al lui J. W. Goethe, i-l prezintă acestuia pe elevul său în vîrstă de 11 ani Felix Mendelssohn-Bartoldy (1809—1847).

Poetul este consultat de arhitectul K. Fr. Schinkel (1781—1841) în legătură cu planurile pe care le schițase pentru un nou teatru la Berlin.

La castelul Monbijou din Berlin se reprezintă scene din *Faust I*, cu muzică de A. H. Radziwill.

A. de Lamartine publică culegerea *Meditații poetice*.

- 1821 J. W. Goethe tipărește partea I din romanul *Anii de drumetrie ai lui Wilhelm Meister*.

Aflat pentru cură la Marienbad (Marianske Lazne), o cunoaște pe tinăra de 17 ani Ulrike von Levetzow (1804—1899).

Aprilie Izbucnirea răscoalei din Pelopones marchează începutul luptelor pentru independența Greciei. 5 mai Napoleon moare la Sfânta Elena.

1822 După trei decenii de la evenimente, J. W. Goethe tipărește *Campania din Franța, 1892*, cu anexa *Asediul Mainzului, 1793*. Culegerile *Poezii* de H. Heine (1797—1856) și *Ode* de V. Hugo (1802—1885) suscită interesul poetului din Weimar.

1823 J. W. Goethe traduce poemul *Cinci mai* de A. Manzoni, apărut în Italia în anul precedent. Din nou la Marienbad, poetul, prin mijlocirea ducelui Karl August, cere mâna Ulrikei von Levetzow. Refuzat, trece printr-o criză sufletească dramatică, mărturisită poetic în *Elegie (din Marienbad)*.

Lord Byron îi dedică drama *Sardanapal*, declarându-se „vasalul“ său literar.

J. W. Goethe îl cheamă la Weimar pe Johann Peter Eckermann (1792—1854), care devine secretarul său voluntar și va consemna cu fidelitate confesiunile maestrului (*Convorbiri cu Goethe în ultimii ani ai vieții sale, 1836—1848*).

1824 La cinci decenii de la apariția *Suferințelor tinărului Werther*, poetul îl evocă pe eroul romanului său de tinerețe în poezia *Către Werther*, care, împreună cu *Împăcare* (1823) și *Elegie (din Marienbad)*, completează *Trilogia pasiunii*.

Primește la Weimar vizita lui H. Heine.

De la bordul goletei „Herkules“, cu care pleca în Grecia, pentru a participa la lupta de eliberare a acesteia, lord Byron îi trimite lui J. W. Goethe o

scrisoare de rămas bun. Ajuns la Missolonghi, poetul englez se îmbolnăvește și moare (19 aprilie). J. W. Goethe îi va înălța un monument literar în *Faust II* sub chipul lui Euphorion.

1825 J. W. Goethe reia lucrul la *Faust II*, continuînd actul al III-lea (început în 1800) și scriînd părți din actul al V-lea.

Primește de la Franz Schubert (1797—1828) compoziții pe versurile sale (*Răsura, Craiul ielelor* ș. a).

1826 J. W. Goethe scrie poezia *Contemplînd craniul lui Schiller*.

Lucrează la actul al II-lea din *Faust II*.

Este vizitat de Fr. Grillparzer (1791—1872) și I. Turgheniev (1808—1883).

Apare culegerea *Ode și balade* de V. Hugo.

1827 Începe să apară la editorul Cotta, încheindu-se în 1830, ediția definitivă *Opere* de J. W. Goethe, în 40 de volume. Poetul apreciază favorabil antologia de literatură germană (*German Romance*) publicată în acest an de Thomas Carlyle (1795—1881), cu care va întreține o susținută corespondență. Th. Carlyle va traduce *Wilhelm Meister* și-i va arăta lui J. W. Goethe o admirație împinsă pînă la adorație.

Osemintele lui Fr. Schiller sînt reînhumate în cavoul princiar din Weimar.

Moare Charlotte von Stein.

A. Manzoni publică romanul *Logodnicii*; H. Heine tipărește *Cartea cîntecelor*, iar V. Hugo, drama *Cromwell*.

1828 J. W. Goethe definitivează cea mai mare parte a actului I din *Faust II* și alte scene din tragedie. Publică *Nuvela*.

Moare ducele Karl August.

Se constituie Uniunea Vamală din Germania de Sud și Uniunea Vamală din Germania Centrală.

1829 Poetul publică versiunea integrală a romanului *Anii de drumetrie ai lui Wilhelm Meister*, însemnările de călătorie *A doua ședere la Roma* și poezia *Testament*.

29 august Cu prilejul aniversării a 80 de ani de viață ai poetului, la Teatrul de Curte din Weimar se reprezintă *Faust*, prelucrat pentru scenă, în opt acte, de Fr. W. Reimer (1774—1845) și J. P. Eckermann, sub supravegherea autorului, care însă nu asistă la spectacol. Printre spectatori se numără poetul A. Mickiewicz și sculptorul P. J. David d'Angers.

Chr. D. Grabbe publică tragedia *Don Juan și Faust*.
8 aprilie Apare la București primul număr din *Curierul românesc*, în care, ca și în *Curier de ambesexe*, I. Heliade Rădulescu va publica traduceri din scrierile lui J. W. Goethe.

1830 J. W. Goethe publică *Anale* — „însemnări zilnice și anuale” — și fragmentul dramatic *Prometeu*. Începe să redacteze cartea a IV din *Poezie și adevăr*, care va apărea postum (în 1833). Este vizitat de tînărul W. M. Thackeray (1811—1863), care-i schițează si-lueta într-o caricatură ce se va publica în Anglia.
— August von Goethe moare în Italia.

27—29 iulie Revoluția din Franța.

G. W. Hegel publică *Filozofia istoriei*. Apar drama *Hernani* de V. Hugo și romanul *Roșu și negru* de Stendhal.

1831 Vara J. W. Goethe definitivează actele al IV-lea și al V-lea din *Faust II*, încheind astfel lucrul la tragedie.

V. Hugo publică romanul *Nôtre-Dame din Paris*.

1832 *Ianuarie* J. W. Goethe intenționează să reia, dezvoltându-le, câteva motive principale din *Faust*, care i se par prea laconic tratate din pricina dorinței de a termina lucrarea.

16 *martie* Se îmbolnăvește (pneumonie, cu insuficiență respiratorie și cardiacă).

22 *martie, ora 11 și jumătate* Poetul moare.

26 *martie* Este înmormântat în cavoul princiar din Weimar, alături de Fr. Schiller.

Prin grija lui Fr. W. Riemer și a lui J. P. Eckermann, apare *Faust*, Partea a doua a tragediei, în 5 acte. Este primul din cele douăzeci de volume care vor completa, pînă în 1842, ediția de *Opere* începută în 1827.

14 *aprilie* *Albina românească* (nr. 29) din Iași publică articolul nesemnat *Înmormîntarea lui poeta Ghete*, în care sînt incluse șase versuri din *Hermann și Dorothea*, probabil cel dintîi fragment din această operă a lui J. W. Goethe tradus în limba română.

1885 Prin moartea ultimului descendent, familia Goethe se stinge.

1887 Este regăsită la Dresda prima versiune din *Faust*: *Urfaust*.

1909 La Zürich este descoperită o copie a manuscrisului intitulat *Misiunea teatrală a lui Wilhelm Meister*.

1911 Istoricul literar Herry Maync publică *Misiunea teatrală a lui Wilhelm Meister*.

I. R.

CARTEA ÎNTII

CAPITOLUL ÎNTII

FUGA ÎN EGIPT

Wilhelm stătea la umbra unei stînci uriașe, într-un loc sălbatic și măreț, unde cărarea de munte povirnită ocolea pe lîngă un dîmb și se pierdea într-o vîlcea. Soarele era încă sus, luminînd crestele molizilor din văgăunile ce i se întindeau la picioare. Wilhelm tocmai își nota ceva în tabletele sale, cînd Felix, care se cățăraseră pe toate crestele, veni la el cu o piatră în mînă.

Cum se cheamă piatra asta, tată ? întrebă copilul.

Nu știu, răspunse Wilhelm.

E chiar aur ceea ce strălucește în ea ? stăruie băiatul.

Nu-i aur dar acum îmi aduc aminte că oamenii îi spun aurul pisicii.

Aurul pisicii ! rîse copilul. Și de ce ?

Pesemne fiindcă e fals, căci și despre pisici se crede că ar fi false.

Am să țin minte asta, zise băiatul, punînd piatra în tolba lui de piele ; apoi scoase din ea altceva și întrebă iar : Asta ce-i ? — Un fruct ; judecînd după solzi, trebuie să fie înrudit cu conul de brad. — Nu arată a con, e prea rotund. — Să-l întrebăm pe pădurar : pădurarii cunosc toată pădurea și toate fructele ; se pricep să semene, să sădească și să cultive. Pe urmă lasă mlădițele să crească și să se facă mari, după cum li-e felul. — Ei știu toate ; ieri, călăuza mi-a arătat cum un cerb a tăiat drumul de-a curmezișul ; m-a

strigat și mi-a arătat urma, cum îi zicea el ; călcasem peste ea, dar abia atunci am văzut limpede cum se întipăriseră copitele în pământ ; trebuie să fi fost un cerb mare. — Te-am auzit cum întrebai călăuza. — Știa o mulțime de lucruri, cu toate că nu era pădurar. Eu însă vreau să mă fac pădurar. E așa de frumos să stai toată ziua în pădure, să asculți cum cîntă păsărelele, să știi cum le cheamă, unde au cuiburile, cum le poți lua ouăle sau puii, cu ce se hrănesc și cînd e vremea potrivită să le prinzi pe cele mari ; e tare plăcut !

Nici nu-și sfîrșise bine vorba că, pe cărarea povîrnită, se ivi o apariție ciudată. Doi băieți, frumoși ca lumina zilei, îmbrăcați cu veste colorate, care păreau mai degrabă niște cămeșuici suflecate, veneau la vale, țopăind unul în urma celuilalt ; Wilhelm avu prilej să-i observe mai bine cînd se opriră mirați amîndoi în fața lui și rămaseră o clipă în loc. Capul celui mai mare era plin de bucle aurii, pe care nu puteai să nu le admiri în primul rînd, apoi privirea îi-era atrasă de ochii lui de un albastru-deschis și, la urmă, de statura lui frumoasă. Al doilea băiat, care părea să fie mai degrabă un prieten, decît un frate, avea o mîndrețe de păr castaniu, care-i curgea în plete pînă pe umeri ; reflexul lor părea că i se oglindește în ochi.

Wilhelm n-avu vreme să privească mai de-aproape făpturile ciudate și cu totul neobișnuite în locurile acelea sălbătice, căci se auzi un glas bărbătesc după colțul stîncii strigînd serios, dar cu bunătate : De ce v-ați oprit ? Nu ne încurcați drumul !

Wilhelm ridică privirea și, dacă mai înainte fusese foarte surprins văzînd băieții, apoi ce avea acum înaintea ochilor îl umplu de-o uimire nespusă. Un bărbat tînăr, nu prea înalt dar voinic și plin de vigoare, cu mînele cămășii puțin suflecate, oacheș la față și cu păr negru, cobora cărarea voinicește, dar cu băgare de seamă, trăgînd după el un asin, care-și arăta mai întîi capul zdravăn și foarte împodobit și apoi povara frumoasă pe care o ducea. O femeie

cu chipul blînd și dulce stătea pe șaua largă, bătută cu ținte ; în pelerina albastră, ce-o învelea, ținea un prunc, pe care-l strîngea la piept, privindu-l cu o duioșie nespusă. Ca și copiii, conducătorul asinului se opri o clipă mirat, cînd dădu cu ochii de Wilhelm. Animalul își încetini pasul, dar priporul era prea abrupt, trecătorii nu putură sta pe loc și Wilhelm îi privi cu mirare cum dispar după pîntenul ieșit al stîncii.

Era cît se poate de firesc ca vederea acestor făpturi deosebite să-l smulgă din preocupările lui. Se ridică în picioare privind curios în vale, doar, doar i-o mai zări ivindu-se. Tocmai voia să coboare ca să-i salute pe acei călători neobișnuiți, cînd Felix veni sus la el și-i spuse : Tată, pot să mă duc cu copiii ? Vor să mă ia la ei acasă. Ar trebui să vii și tu, așa mi-a spus omul acela. Vino, ne așteaptă acolo jos.

Am să stau de vorbă cu ei, răspunse Wilhelm.

Îi găsi într-un loc, unde drumul-era mai puțin prăvălit, și putu să contemple tabloul minunat, care-i atrăsese atît de mult atenția. De abia acum observă unele amănunte deosebite. Bărbatul cel tînăr și voinic avea pe umăr o secure și un colțar lung și subțire de fier. Copiii duceau mănunchiuri mari de trestie, care parcă erau frunze de palmier ; ar fi putut fi asemuiți cu îngerii, dar mai cărau și niște coșulețe cu de-ale gurii, asemenea călăuzelor ce obișnuiau să treacă zilnic muntele încolo și înapoi. Cînd s-a uitat mai bine, a văzut că mama, sub pelerina albastră, purta o rochie de un trandafiriu gingaș, așa că prietenul nostru avea acolo aievea, înaintea ochilor săi uimiți, fuga în Egipt, pe care o văzuse zugrăvită de atîtea ori.

Își dădură binețe și, deoarece Wilhelm mirat și interesat nu putea rosti nici o vorbă, ci numai se uita, bărbatul cel tînăr începu : Acum, copiii noștri s-au și împrietenit. Nu vreți să veniți cu noi, ca să vedem dacă și cei mari n-ar putea face la fel ?

Wilhelm se gîndi puțin, apoi răspunse : Înfățișarea acestui mic cortegiu al familiei dumitale trezește încredere și încîntare, și trebuie să mărturisesc că sînt curios și foarte doritor să vă cunosc mai bine. Căci, la prima vedere, s-a putea să-ți pui întrebarea dacă sînteți într-adevăr călător sau numai niște duhuri, ce vă găsiți mulțumire însuflețită cu apariții atît de plăcute munții aceștia neprimitori.

Atunci, veniți cu noi acasă, răspunse bărbatul. Veniți veniți la noi ! strigară copiii, care-l și trăgeau pe Felix cu ei. Veniți ! spuse și femeia, întorcîndu-și de la pruncu ei privirea mîngîietoare și îndreptînd-o spre străin.

Fără a mai sta în cumpănă, Wilhelm zise : Îmi pare rău că nu pot să vă urmez imediat. Noaptea asta, cel puțin trebuie s-o mai petrec sus, la casa vămii. Bagajul, hîrțile toate sînt acolo sus, despachetate și în neorînduială. Dar pentru a vă dovedi dorința și hotărîrea de a răspunde acestei invitații atît de prietenești, vă dau ca ostatic pe Felix al meu. Mîine dimineată voi veni. Cît e de departe de-aici ?

Ajungem acasă încă înainte de apusul soarelui, răspunse dulgherul ; de la casa vămii mai aveți doar o oră și jumătate. În noaptea asta, băiatul dumneavoastră ne va spori familia ; mîine vă așteptăm.

Omul și asinul porniră la drum. Wilhelm era încîntat văzîndu-și copilul într-o tovărășie atît de bună ; putea să-l compare cu cei doi îngerași atît de drăguți, cu care contrasta puternic. Nu era mare pentru vîrsta lui, însă devenise robust, cu pieptul larg și umerii voinici ; în firea copilului era un amestec ciudat între nevoia de a o comanda și plăcerea de a face servicii ; el și pusese mîna pe o ramură de palmier și pe un coșuleț, exprimînd oarecum amîndouă înclinațiile. Alaiul era gata să dispară iarăși după un perete de stînci, cînd Wilhelm își aduse aminte și strigă după ei : Dar de cine să întreb ?

Întrebați de Sfîntul Iosif ! răsună din afundul vîlcei și întreaga apariție se topi în umbra albastră a pereților stincoși. Din depărtare se auzea tot mai stins un cîntec pios pe mai multe voci și lui Wilhelm i se păru că deosebește și glasul lui Felix al său.

Urcă spre culme, făcînd astfel să întîrzie pentru el apusul soarelui. Astrul ceresc, pe care-l pierduse de cîteva ori, îl luminează din nou cînd pași mai sus, și încă era ziuă cînd ajunse la locul de popas. Se mai bucură o dată de panorama largă a munților, apoi se retrase în camera sa, unde luă de îndată pana și parte din noapte o petrecu scriind.

WILHELM CĂTRE NATALIA

În sfîrșit, acum am ajuns în vîrf, în vîrfurile munților ce vor pune între noi o barieră mai puternică decît toată întinderea care ne despărțea pînă acum. Atîta timp cît rîurile curg dinspre mine înspre cei iubiți, am impresia că mă aflu mereu în preajma lor. Astăzi pot să-mi mai închipui că ramura pe care o arunc în pîrîul din pădure ar putea pluti ușor la vale, spre tine, și, în cîteva zile, s-ar putea opri lîngă grădina ta ; tot așa spiritul nostru și inima noastră își trimit mai bine la vale gîndurile și sentimentele. Dar cînd voi fi de cealaltă parte a muntelui, mi-e teamă că se va ridica în fața imaginației și a simțirii un zid despărțitor. Totuși poate că aceasta nu-i decît o îngrijorare pripită ; căci și de cealaltă parte lucrurile n-au de ce să fie altfel decît aici. Ce-ar putea să mă despartă de tine ? de tine, cu care sînt unit pe veșnicie, cu toate că o întîmplare ciudată ne ține departe unul de celălalt și-mi închide pe neașteptate cerul, de care eram atît de aproape. Am avut timp să mă îmbărbătez și totuși, oricît de mult timp aș fi avut, nu mi-ar fi fost de-ajuns ca să-mi capăt stăpînirea de sine, dacă n-aș fi primit-o din gura ta, de pe buzele

tale, atunci, în clipa aceea hotărîtoare. Cum aş fi putut să mă smulg de lîngă tine, dacă n-ar exista lanţul tainic, ce trebuie să ne lege acum şi pururea ? Totuşi nu mi-e îngăduit să vorbesc despre toate acestea. N-am să trec peste poruncile tale pline de delicateţe ; aici, în creierul munţilor, să fie pentru ultima oară că mai pomenesc faţă de tine cuvîntul despărţire. Viaţa mea trebuie să fie o drumeţie. Am de îndeplinit îndatoririle ciudate ale unui pelerin trecînd prin încercări cu totul neobişnuite. Zîmbesc adesea cînd citesc prescripţiile ce mi-au fost hotărîte de către asociaţia noastră, pe care mi le-am hotărît şi eu însumi. Unele sînt urmate, altele nu. Dar, chiar cînd mă abat de la ceva, această hîrtie, această mărturie a ultimei mele spovedanii şi ultimei mele absolviri îmi foloseşte drept conştiinţă, ce ştie să se impună, aşa că pornesc iarăşi pe calea cea dreaptă. Mă supraveghez şi greşelile mele nu se mai năpustesc unele peste altele, ca apele unui torent de munte.

Totuşi, trebuie să-ţi mărturisesc că adesea mă minunez de acei dascăli şi îndrumători ai oamenilor, care nu le impun învăţăceilor decît obligaţii exterioare, mecanice. Astfel, şi lor şi celorlalţi le vine uşor, căci tocmai partea aceasta a îndatoririlor mele, care la început mi se părea cea mai împovărătoare, cea mai ciudată, e cea pe care acum o împlinesc mai lesne şi cu mai multă plăcere.

Nu trebuie să rămîn mai mult de trei zile sub unul şi acelaşi acoperiş. De fiecare dată cînd părăsesc un adăpost trebuie să mă îndepărtez de el cel puţin cu o milă. Aceste reguli sînt desigur menite să-mi prefacă viaţa în ani de drumeţie şi să mă împiedice de la orice încercare de a rămîne pe loc. Pînă acum, m-am supus cu stricteţe acestor obligaţii şi nu m-am folosit niciodată de latitudinea ce mi-a fost îngăduită. Aici e pentru întîia oară că mă opresc e pentru întîia dată că dorm a treia noapte în acelaşi pat. De aici îmi trimit multe din cele ce am învăţat, am observat şi am adunat pînă acum şi apoi, mîine, dis-de-dimineaţă

neată, cobor pe celălalt versant al muntelui, trăgînd deocamdată la o familie uimitoare, la o sfință familie, pot spune, despre care vei găsi mai multe în jurnalul meu de călătorie. Acum, rămii cu bine și, cînd citești scrisoarea asta, să știi că nu am a-ți spune decît *un singur* lucru ; numai *un singur* lucru ți-aș spune și l-aș repeta, dar nici nu-l spun, nici nu-l repet, pînă nu voi avea fericirea să-ți stau din nou la picioare, plîngînd cu fruntea în palmele tale, pentru toate cîte mi-au lipsit.

Dimineața următoare

Bagajul e împachetat. Călăuza leagă sacul de călătorie pe samar. Încă n-a răsărit soarele, negura fumegă din toate văgăunile ; dar sus, bolta cerului e limpede. Vom coborî în prăpastii întunecoase, care se vor lumina însă curînd deasupra capetelor noastre. Lasă-mă să-ți trimit ultimul meu suspin ! Ultima mea privire spre tine se umple iar de lacrimi nestăpînite ! Sînt hotărît, hotărît cu îndîrjire. N-ai să mai auzi nici o tînguire din partea mea ; nu vei mai afla ceea ce i se întîmplă drumețului. Și totuși, acum, cînd vreau să închid scrisoarea, mi se mai învîlmășesc în minte sute de gînduri, de dorințe, de speranțe și proiecte. Din fericire, sînt silit să plec. Călăuza mă strigă, iar hangiul orînduiește de față cu mine camera, ca și cum aș fi plecat, la fel ca moștenitorii lipsiți de simțire și imprudenți, care nu se ascund față de cel ce trage să moară și-și fac pregătirile de intrare în posesie.

CAPITOLUL AL DOILEA

SFÎNTUL IOSIF AL DOILEA

Drumețul, pășind îndată după călăuză, lăsase în urmă stîncile prăpăstioase, care acum se aflau sus de tot, și străbătea un ținut mai blînd, deși tot muntos. Trecură

prin mai multe păduri bine întreținute și prin câteva pa-jiști frumoase, pînă ce ajunseră pe un povîrniș și văzură jos o vale cultivată cu grijă și înconjurată de coline. Aten-ția le fu atrasă îndată de o minăstire mare, pe jumătate rămasă în picioare, pe jumătate în ruine. E Sfîntul Iosif, îi spuse călăuza. Păcat de o biserică așa de frumoasă ! Ui-tați-vă colo, printre tufișuri și copaci, cît par de zdrăveni stîlpii și pilaștrii, deși sînt multe veacuri de cînd biserica s-a dărîmat.

În schimb, replică Wilhelm, clădirea minăstirii, pe cît vād, e în bună stare. — Da, e locuită de un administrator, care are grijă de proprietate și încasează zeciuiala și dijma, ce se plătesc aici de către tot țînutul.

Tot vorbind așa, trecură pe poarta deschisă și ajunseră într-o curte largă, înconjurată de clădiri sobre și între-ținute cu grijă, care parcă te vesteau că acolo locuiesc oameni pașnici. De cum intră, Wilhelm dădu cu ochii de Felix și de cei doi îngerași din ajun, adunați în jurul unui coș pe care o țărancă voinică îl pusese dinaintea ei, pe jos ; aveau de gînd să cumpere niște cireșe ; însă numai Felix se tocmea, căci avea totdeauna ceva bani la el. Apoi, deși oaspete, le oferi din belșug fructe tovarășilor săi de joacă ; chiar și tatălui său i-a făcut plăcere să guste asemenea fructe răcoritoare, în mijlocul pădurilor, unde nu găsești decît mușchi, și unde cireșele acelea colorate și strălucitoare păreau de două ori mai frumoase. Pentru ca prețul să fie acceptabil, deoarece cumpărătorilor li se păruse cam prea ridicat, vînzătoarea le povesti că aduce cireșele de departe, dintr-o grădină mare din vale. Tata vine îndată, spuseră copiii și-l îndemnară pe Wilhelm să se ducă în sală și să se odihnească acolo.

Dar cît de uimit a fost, cînd copiii l-au introdus în în-căperea pe care ei o numeau sală ! Au pătruns în ea direct din curte, pe o ușă mare, și drumetuțul nostru s-a găsit într-o capelă foarte curată, bine întreținută și amenajată, după cum și-a dat el seama îndată, pentru treburile gos-

podărești ale vieții de toate zilele. Într-o latură, se afla o masă, un jilt, mai multe scaune și bănci ; în cealaltă latură, un blidar frumos sculptat, cu oale smălțuite, ulcioare și pahare. Nu lipseau nici câteva sipete cu perne care, oricât erau de orînduite, te îmbiau parcă să le folosești. Lumina pătrundea dintr-o parte pe ferestre înalte. Dar ceea ce trezi mai mult atenția drumetului erau picturile de pe pereți, aflate la oarecare înălțime, întinzîndu-se ca niște tapiserii, pe trei laturi ale capelei și coborînd de sub ferestre pînă la niște lambriuri, ce acopereau restul zidurilor pînă la pămînt. Aceste imagini reprezentau istoria vieții Sfintului Iosif. Într-una dintre ele îl vedeai ocupat cu dulgheria lui, în alta era înfățișată întîlnirea cu Maria ; un crin răsărea între ei din pămînt, în timp ce îngeri pluteau în jurul lor. Apoi era înfățișată cununia ; urma bunavestire. Mai încolo, Sfîntul Iosif stă mîhnit printre lucrările începute, își lasă din mînă securea și se gîndește să-și părăsească soția. Pe urmă, ingerul i se arată în vis și starea lui se schimbă. Privește cu evlavie la copilul nou-născut în staulul de la Betleem și se roagă în fața lui. Urmează un tablou de o stranie frumusețe : se văd acolo mai multe bucăți de lemn cioplit, care tocmai trebuie să fie îmbinate și, din întîmplare, două dintre ele formează o cruce. Copilul a adormit pe cruce, mama stă alături și-l privește cu o dragoste adîncă, iar tatăl adoptiv se oprește din lucru ca să nu-i tulbure somnul. Îndată după aceea, urmează fuga în Egipt. Drumetul zîmbi privind acest tablou, deoarece vedea aici, pe perete, repetarea tabloului viu din ajun.

N-a putut să contemple multă vreme pictura, căci a intrat stăpînul casei, în care l-a recunoscut imediat pe conducătorul sfintei caravane. Cei doi bărbați se salutară cordial și începură să stea de vorbă ; dar atenția lui Wilhelm rămăsese îndreptată asupra picturilor. Gazda observă ce-l interesa pe oaspete și spuse, zîmbind : De bună seamă că vă minunați de potrivirea dintre această casă și

locuitorii ei, pe care i-ați cunoscut ieri. Dar potrivirea e poate mai ciudată decît s-ar putea bănuî ; la drept vorbind locuința i-a format pe locatari. Căci, atunci cînd un lucru lipsit de viață este însuflețit, el poate de asemenea să dăruiască viață.

Ai dreptate ! răspunse Wilhelm. Ar fi de mirare ca spiritul, care a lucrat cu atîta putere timp de veacuri în singurătatea munților acestora înălțînd asemenea clădiri mărețe, agonisind atîtea moșii și privilegii și, în schimb, răspîndind prin ținut cultura în felurite chipuri, ar fi de mirare ca acel spirit să nu-și exercite puterea de viață, chiar și din mijlocul acestor ruine, asupra unei ființe vii. Dar să nu zăbovim totuși în generalități ; povestește-mi viața dumitale, ca să pricep cum e cu puțință să înfățișați trecutul, fără înșelătorie și impietate, iar ceea ce a dispărut să mai apară o dată.

Tocmai cînd Wilhelm aștepta un răspuns lămuritor din partea gazdei sale, un glas blînd strigă din curte numele Iosif. Gazda îl auzi și se duse la ușă.

Și pe el îl cheamă Iosif ! își spuse Wilhelm. E destul de ciudat, și totuși nu atît de ciudat ca faptul că-și reprezintă patronul în viață ! Se uită și el spre ușă și văzu pe Maica Domnului din ajun vorbind cu bărbatul ei. Peste puțin se despărțiră și femeia porni către locuința așezată de cealaltă parte a curții. Marie ! strigă Iosif după dînsa, să-ți mai spun ceva ! — Deci și pe ea o cheamă Maria, se gîndi Wilhelm ; mai că-mi vine să mă cred dus cu optsprezece veacuri în urmă. — Îi trecu prin minte valea sumbră și izolată în care se afla, ruinele și pacea de acolo și se simți cuprins de un minunat sentiment al trecutului îndepărtat. Tocmai bine gazda și copiii se întoarseră. Copiii îl poftiră pe Wilhelm la o plimbare, cît timp tatăl lor avea de isprăvit niște treburi. Se duseră printre ruinele cu multe coloane ale bisericii, ale cărei ziduri și frontoane păreau întărite de vînt și vreme rea, iar arborii puternici prinseseră din vechime rădăcini în crăpăturile largi ale pereții-

lor și, în tovărășia ierbii, a florilor și a mușchiului, alcătuiau niște mîndre grădini suspendate. Cărări netede se întindeau de-a lungul unui pîriu vesel, ducînd spre podiș, de unde călătorul putu privi clădirea și împrejurimile ei cu un interes cu atît mai sporit, cu cît locatarii îl impresionau tot mai mult și curiozitatea îi fusese viu ațîțată de armonia lor cu mediul înconjurător.

Apoi se întoarseră cu toții acasă și găsiră în capelă masa pusă. Într-un capăt al ei, se afla un jilț, în care se așeză stăpîna casei. Lîngă ea, se afla un coș înalt, unde se odihnea copilașul cel mic. Tatăl se așeză la stînga ei, iar Wilhelm la dreapta. Cei trei copii ocupară celălalt capăt al mesei. O bătrînă slujnică aduse o cină bine pregătită. Tăcîmurile și paharele aminteau de asemeni vremurile trecute. Copiii dădură prilej de vorbă, însă Wilhelm nu se mai sătura privind chipul și purtarea sfintei ce-l găzduia.

După-masă, toți s-au împrăștiat ; stăpînul casei îl duse pe Wilhelm într-un loc umbros și mai înălțat, de unde puteai foarte bine cuprinde cu ochii toată întinderea frumoasă a văii, cu colinele ce se profilau unele după altele, cu spinările lor împădurite și povîrnișurile lor roditoare. Se cade, zise gazda, să vă potolesc curiozitatea, cu atît mai mult cu cît simt că sînteți în stare să luați miraculosul în serios, atunci cînd are un temei serios. Această instituție religioasă, ale cărei rămășițe le mai vedeți, a fost închinată Sfintei Familii și era vestită în vechime ca loc de pelerinaj, datorită multor minuni. Biserica purta hramul Sfintei Fecioare și al Fiului ei. Acum e dărîmată de multă vreme. Capela, închinată Sfîntului Iosif, s-a păstrat, precum și chiliile mînăstirii. De cîțiva ani veniturile sînt încasate de către un principe, care ține aici un administrator ; acela sînt eu, fiu al celui dinainte, care la fel a urmat și el pe tatăl său în această slujbă.

Sfîntul Iosif, cu toate că de multă vreme nu mai e slăvit în biserică aici, la munte, a fost atît de binefăcător familiei noastre, încît nu-i de mirare că-l cinstim cu de-

osebire și că am fost botezat Iosif, ceea ce mi-a hotărît întrucîtva calea vieții. Cînd am crescut mai mare, îl întovărășeam pe tata la încasări, dar mă țineam cu mai multă plăcere de mama, care împărțea daruri după puteri și era cunoscută și iubită în tot ținutul datorită bunătății și binefacerilor ei. Mama mă trimitea cînd ici cînd colo, ba să duc ceva, ba să dau ajutor cuiva, ba să îngrijesc de cineva, așa că m-am deprins repede cu slujba asta pioasă.

De altfel, viața la munte are mai multă omenie în ea decît viața din ținuturile de cîmpie. Locuitorii sînt mai apropiați unii de alții, dar pot și să se izoleze ; nevoile sînt mai modeste, însă mai aprige. Omul trebuie să se bizuie mai mult pe el însuși, pe mîinile și picioarele lui. Lucrătorul, călăuza, cărăușul, pe toți îi găsești în *una* și aceeași persoană ; toți sînt în legături mai strînse, se întîlnesc mai des și trăiesc într-un soi de comunitate.

Cum eram încă tînăr și nu aveam putere să car prea mult cu spinarea, mi-a dat în gînd să-mi pun panerile pe un asin și să străbat cărările pieptișe, mîinindu-l la deal și la vale. La munte, asinul nu-i un animal atît de disprețuit ca la șes, unde argatul ce ară cu cai se crede mai grozav decît cel care răstoarnă brazdele cu boii. Mergeam după dobitocul meu fără să-mi pese, cu atît mai mult cu cît văzusem în capelă că asinul avusese cîstea să poarte pe Domnul și pe Maica sa. Însă, în vremea aceea, capela nu era în starea în care se găsește acum. Ea slujea de șopron și chiar de staul. Lemne de ars, prăjini, unelte, butoaie, scări și tot ce poțesteți, erau îngrămădite acolo claie peste grămadă. Noroc că picturile sînt atît de sus și că lambriurile sînt solide. Încă de pe cînd eram copil, îmi plăcea nespus de mult să mă urc pe lemnăria de acolo și să mă uit la picturi ; însă nimeni nu mi le putea explica așa cum trebuie. Nu știam decît atît : că sfîntul, a cărui viață era zugrăvită acolo, sus, era patronul meu și țineam la el, ca și cum mi-ar fi fost unchi. Mă făcusem mare și, cum o condiție specială pentru cei ce doreau să

ocupe bănoasa funcție de administrator era să exercite o meserie, a trebuit, potrivit voinței părinților mei care doreau să moștenesc în viitor slujba asta bună, să învăț un meșteșug, și anume unul care să fie în același timp folositor și aici, în gospodăria de la munte.

Tata era dogar și meșterea el singur tot ce privea dogăritul, lucru foarte util și pentru el și pentru ceilalți. Dar nu m-am putut hotărî să-l urmez pe aceeași cale. Pe mine mă atrăgea mai mult ca orice dulgheria ; de copil, văzusem alături de patronul meu uneltele trebuitoare meseriei acesteia zugrăvite amănunțit și precis. Mi-am spus dorința ; nimeni n-a fost împotrivă, mai ales că la noi e adesea nevoie de dulgheri la atât de multe construcții, iar un lucrător iscusit și care ține la o muncă mai subțire, îndeosebi într-o regiune păduroasă, e ușor să treacă la tâmplărie și chiar la sculptură. Dar ceea ce mă făcea să stărui și mai mult în planurile mele îndrăznețe era o anumită pictură, care din păcate e acum aproape ștearsă. De îndată ce veți ști ce vrea să reprezinte, veți putea distinge cîte ceva, cînd am să v-o arăt. Sfîntului Iosif i s-a cerut, nici mai mult nici mai puțin, decît să întocmească un tron pentru regele Irod. Așa cum a fost hotărît, jilțul acela măreț trebuie să se înalțe între doi stîlpi. Iosif ia cu băgare de seamă măsura lățimii și înălțimii și întocmește un tron regesc minunat. Dar cît e de uimit, cît e de încurcat, cînd vrea să-l așeze la locul lui ; era prea înalt și nu îndeajuns de lat. Cu regele Irod, după cum se știe, nu e de glumit. Dulgherul cel evlavios e în încurcături. Pruncul Isus, obișnuit să-l însoțească pretutindeni și să-i care în joacă uneltele, vede că e necăjit și-l ajută îndată cu vorba și cu fapta. Pruncul minune cere tatălui său adoptiv să apuce de o latură a tronului, pe cînd el apucă de cealaltă și amîndoi încep să tragă. Foarte ușor și fără poticneli, ca și cum ar fi fost de piele, tronul se lățește, pierde în același timp din înălțime și se potrivește întocmai la locul hotărît, spre marea mîngîiere a

meșterului, căruia i-a venit inima la loc, și spre deplină mulțumire a regelui.

Tronul acela se mai vedea încă bine în copilăria mea și, după ceea ce a mai rămas dintr-o latură a lui, veți putea observa cât era de bogată sculptura, lucru care pictorului i-a fost mai ușor, ce e drept, decît i-ar fi fost dulgherului, dacă i s-ar fi cerut să execute așa ceva.

Dar asta nu m-a făcut să șovăiesc ; dimpotrivă, socoteam meseria căreia mă dedicasem ca fiind atît de sus, încît n-am avut răbdare pînă n-am fost dat la ucenicie ; lucrul acesta n-a fost greu, deoarece în vecinătate locuia un meșter care lucra pentru tot ținutul și putea să țină un număr de calfe și de ucenici. Așa că am rămas în preajma părinților, continuînd în oarecare măsură viața de pînă atunci, căci îmi întrebuițam ceasurile libere și zilele de sărbătoare împlinind misiunile caritabile pe care mi le încredința mama.

BUNAVESTIRE

Astfel au trecut cîțiva ani, urmă povestitorul ; foarte curînd am înțeles folosul meseriei, și trupul meu, format prin muncă, era capabil să execute tot ce i se cere unui dulgher. În afară de aceasta, îmi vedeam de vechea slujbă, pe care o îndeplineam pe lîngă mama, sau mai degrabă pe lîngă bolnavi și nevoiași. Băteam drumurile de munte cu asinul meu, împărțeam încărcătura la timp, luam de la mămulari și neguțători cele ce ne erau de trebuință aici, la noi, și mă întorceam acasă. Meșterul era mulțumit de mine, tot așa și părinții mei. Începusem să mă bucur vîzînd în drumurile mele cîte o casă, la care lucrasem și eu, pe care o împodobisem. Căci creșterea ultimă a grin-zilor, sculptarea unor anumite forme simple, ornamentele pirogravate, vopsitul cu roșu al unor adîncături, prin care o casă de lemn de la munte capătă o înfățișare atît de

veselă, toate mi-erău încredințate mie, fiindcă o scoteam la capăt cel mai bine, căci aveam mereu în minte tronul lui Irod și podoabele lui.

Printre persoanele de care mama se îngrijea în chip deosebit, erau mai ales femei tinere, care așteptau să nască, așa cum am putut observa pînă la urmă, deși în asemenea împrejurări trebuia ca soliile pe care le duceam să rămînă taine pentru mine. Eu n-aveam niciodată a îndeplini ceva direct, ci numai prin mijlocirea unei femei de treabă, care locuia ceva mai în vale și se numea doamna Elisabeta. Mama, ea însăși foarte pricepută în arta care salvează unele vieți chiar în clipa nașterii, se înțelegea totdeauna cu doamna Elisabeta și am auzit adesea din multe părți că unii munteni voinici de-ai noștri își datorau viața acestor două femei. Felul tainic în care mă primea totdeauna Elisabeta, răspunsurile ei laconice la întrebările mele neclare, pe care nu le pricepeam nici eu singur, îmi insuflau un respect deosebit și casa ei, care era neînchipuit de curată, mi se părea un fel de mic sanctuar.

În vremea aceasta, datorită iscusinței și activității mele ca meșteșugar, am cîștigat o destul de mare înrîurire în familie. Așa cum tata se îngrijise de pivniță ca dogar, tot astfel m-am îngrijit și eu de locuință și am reparat o mulțime de părți stricate ale clădirilor vechi. Mai cu seamă, am dat iar în folosință pentru nevoile casnice niște hambare și remize dărăpănate ; și de îndată ce trebuia asta a fost făcută, am început să curăț capela mea cea dragă și s-o golesc de lucruri. În cîteva zile a fost în ordine, aproape așa cum o vedeți ; ceea ce mi-a cerut mai multă osteneală a fost refacerea părților lipsă sau stricate ale lambriurilor. Desigur că socotiți vechi canaturile ușii de la intrare ; dar sînt ieșite din mîna mea. Mi-au trebuit mai mulți ani ca să le sculptez în ceasurile de răgaz, după ce mai întîi le-am îmbinat solid din scînduri groase de stejar. Toate părțile pictate, care pînă

atunci nu fuseseră stricate, ori șterse, s-au păstrat și pînă acum ; cît despre ferestre, l-am ajutat pe meșterul sticlă să-și facă o nouă casă cu condiția să-mi pună vitralii.

Dacă la început tablourile acelea și gîndurile cu privire la viața sfîntului îmi ocupau imaginația, apoi toate impresiile au devenit și mai vii cînd am putut privi locul acela ca un sanctuar și am început să-mi petrec vreme acolo, mai cu seamă vara, visînd în voie la cele ce vedeam sau îmi închipuiam. În mine stăruia o dorință neînfîrînată de a urma calea acestui sfînt ; și, deoarece nu-i ușor să ai în viață împrejurări la fel, am vrut să caut a-i semăna în lucruri mărunte, cum și începusem de multă vreme slujindu-mă de animalul meu de povară. Dar bietul asin de care mă folosisem pînă atunci, nu mă mai mulțumea. Mi-am căutat altul mai arătos, m-am îngrijit de o șarică bine făcută, potrivită și la mers și la cărat, mi-am cumpărat, o pereche de coșuri noi ; o plasă multicoloră, cu pompoane și ciucuri, amestecate cu zurgălăi ce sunau frumos, împodobeam gîtul urecheatului, care acum putea să se arate alături de modelul său zugrăvit pe perete. Nimănui nu i-a venit să rîdă de mine, cînd am pornit-o pe munte cu asemenea alai, căci binefacerii i se îngăduie o înfățișare ciudată.

Însă războiul, sau mai degrabă urmările lui, s-au apropiat de ținutul nostru, căci de mai multe ori s-au adunat cete primejdioase de fugari, care s-au dedat la acte de violență și dezmăț. Datorită bunei organizări a puterilor noastre, prin hăituiuri și atenție de fiecare clipă, răul a fost curînd înăbușit ; dar oamenii prea iute și-au luat de-o grijă și, pînă să se bage de seamă, s-au înfăptuit din nou alte nelegiuiri.

Multă vreme a fost liniște în ținutul nostru și eu străbăteam nestîngherit drumurile obișnuite cu animalul meu de povară, pînă cînd într-o zi, ajungînd într-un lăminiiș de pădure proaspăt însămîntat, am găsit o femeie, ce stătea, sată mai degrabă zăcea pe marginea șanțului.

Părea adormită sau leșinată. Am încercat s-o ajut și când și-a deschis ochii frumoși și s-a ridicat puțin, a strigat cu înfrigurare : Unde-i ? L-ai văzut ? Am întrebat-o : Pe cine ?

A răspuns : Pe bărbatul meu ! Nu mă așteptam la răspunsul ăsta, căci părea foarte tânără ; i-am dat mai departe ajutor cu și mai multă inimă, arătându-i toată compătimirea mea. Am aflat că cei doi călători își părăsiseră căruța din pricina drumului anevoios și porniseră pe jos pe-o cărare mai scurtă. În apropiere fuseseră atacati de niște oameni înarmați ; bărbatul ei se depărtase luptând ; ea n-a fost în stare să-l urmeze prea mult și a rămas în locul acela, nu știe singură câtă vreme. Nu putea decât să mă roage stăruitor s-o las acolo și să alerg în căutarea soțului ei. Când s-a ridicat în picioare, am avut în fața mea pe cea mai frumoasă și mai plăcută ființă din lume ; dar lesne am putut vedea că urma să aibă curînd nevoie de ajutorul mamei și al doamnei Elisabeta. La început aveam fiecare altă părere ; eu doream s-o pun mai întîi la adăpost ; iar ea dorea înainte de toate să aibă vești despre bărbatul ei. Nu voia să se depărteze de urmele lui și poate că tot ce-i spuneam n-ar fi fost de nici un folos, dacă un detașament al puterii noastre, care se pusese în mișcare la vestea că au început din nou ticăloșiile, n-ar fi trecut prin pădure chiar pe lîngă noi. Le-am istorisit oamenilor ce se întîmplase, ne-am înțeles ce trebuia să facem, am hotărît locul unde să ne întîlnim și astfel, deocamdată, lucrurile s-au liniștit într-un fel. Mi-am ascuns degrabă coșurile într-o peșteră din apropiere, care-mi slujea adesea ca depozit, am potrivit șaua, ca să fie ca un scaun comod și, cu un fel de sentiment ciudat, am urcat frumoasa povară pe animalul blind, care îndată s-a priceput să găsească singur drumul obișnuit, ceea ce mi-a dat puțința să merg alături de ea.

Vă închipuiți, fără să vă mai spun multe, în ce stare minunată de spirit mă aflu. Ceea ce căutasem atîta

vreme, găsisem acum cu adevărat. Cînd mi se părea că visez, cînd mi se părea că abia mă trezesc dintr-un vis. Acel chip ceresc, pe care-l vedeam parcă plutind în aer și în același timp profilîndu-se pe frunzișul copacilor, mi se părea un vis, ce se născuse în sufletul meu, datorită tablourilor din capelă. Apoi mi se părea că imaginile acelea nu erau decît inchipuiri de vis, ce se contopeau acum într-o minunată realitate. I-am pus cîteva întrebări și ea mi-a răspuns blînd și cu bunăvoință, așa cum se potrivea cu o ființă cuviincioasă și întristată ; cînd ajungeam pe cîte o înălțime despădurită mă ruga de multe ori să mă opresc, să mă uit în toate părțile, și să trag cu urechea. Mă ruga cu atîta gingășie, o privire atît de plină de ardoare se strecura printre genele ei lungi și negre, că eram gata să fac orice ar fi fost cu putință ; m-am cățarat chiar într-un pin singuratic, înalt și fără ramuri. Niciodată nu mi-a fost mai binevenită acrobația asta a meseriei mele : nicicînd n-am cules cu mai multă satisfacție panglici și batiste de mătase din vîrfurile copacilor, la sărbători și iarmaroace. Totuși, de data asta, am rămas din păcate cu mîna goală ; nici de acolo, de sus, nu vedeam și nu auzeam nimic. În sfîrșit, ea însăși mi-a strigat să cobor, făcîndu-mi semne grăbite cu mîna ; iar cînd, la coborît, mi-am dat drumul de la o înălțime destul de mare și am sărit jos, întîi a țipat, apoi un zîmbet dulce și prietenos i s-a ivit pe față, văzîndu-mă nevătămat în fața ei.

Ce să vă povestesc mai departe despre cîtă grijă am avut tot drumul, căutînd să-i alung gîndurile negre și să-i fiu plăcut. Și nici n-aș putea, căci tocmai acesta este semnul adevăratei griji, că transformă pe moment ni micul în tot. În gîndul meu, florile pe care i le culegeam peisajele depărtate pe care i le arătam, munții și pădurile pe care i le numeam, erau tot atîtea comori neprețuite pe care i le dăruiam, ca să stabilesc o legătură cu ea, așa cum încerci să faci cu darurile.

Cînd am ajuns înaintea ușii doamnei Elisabeta, unde știam că mă aștepta o despărțire dureroasă, eram legat pentru toată viața de tinăra femeie. Am cuprins-o iarăși cu privirea în întregime și, cînd mi-am coborît ochii la picioarele ei, m-am aplecat, ca și cum aveam ceva de făcut la chingi și, fără ca ea să observe, am sărutat cel mai drăgălaș pantof pe care-l văzusem de cînd mă știam. Am ajutat-o să coboare, am urcat în goană treptele și am strigat la ușa de la intrare : Doamnă Elisabeta, sînteți căutată ! Buna femeie a ieșit și eu am privit peste umerii ei cum ființa aceea frumoasă urca grațios treptele cu o demnitate și o tristețe dureroasă și reținută ; apoi a îmbrățișat-o pe vrednica mea bătrînă și s-a lăsat condusă de ea în camera de oaspeți. Femeile s-au închis în casă, iar eu stăteam cu asinul meu în fața ușii, ca unul care a adus o marfă prețioasă, a predat-o și se găsea din nou tot un cărăuș sărac, precum fusese mai înainte.

LUJERUL DE CRIN

Încă nu mă hotărîsem să plec, căci nu știam ce trebuie să fac, cînd doamna Elisabeta apăru în ușă și mă rugă s-o poftesc pe mama la dînsa și apoi să cutreier împrejurimile, doar, doar voi putea aduce știri despre soț. Maria te roagă foarte mult, zise ea. — Nu pot să-i mai spun ceva ? am întrebat-o. — Nu se poate, a răspuns dînsa și ne-am despărțit. În scurt timp am ajuns acasă. Mama era gata să plece chiar în seara aceea, ca să-i fie de ajutor tinerei străine. Eu am coborît repede deval, nădăjduind să capăt cele mai sigure știri de la căpitan. Dar nici el nu aflase nimic, și fiindcă mă cunoștea, m-a poftit să dorm la dînsul. Noaptea aceea mi s-a părut fără sfîrșit ; aveam mereu în fața ochilor figura frumoasei tinere, cum se clătina în mersul asinului și cum își cobora prietenos spre mine privirile îndurerate. Așteptam în fiecare clipă să

sosească o veste. Doream ca tînărul soț să fie în viață, și totuși tare mi-ar fi plăcut s-o știu văduvă. Detașamentul, care se împînzise în împrejurimi, s-a adunat încetul cu încetul și, după cîteva zvonuri contradictorii, pînă la urmă s-a stabilit adevărul : căruța fusese salvată, dar nefericitul soț murise, din pricina rănilor, într-un sat din vecinătate. Am mai aflat că, așa cum se înțeleseseră, cîțiva plecaseră la doamna Elisabeta, să ducă vestea aceasta tristă. Așa că nici nu mai aveam ce face acolo, nici ce aștepta și totuși, o neliniște fără margini, un dor nemăsurat m-au mînat iar pe culmi și văi pînă la ușa ei. Era noapte, ușa încuiată, vedeam lumină în camere, vedeam umbre mișcîndu-se după perdele, și așa am stat pe o bancă în fața casei, mereu gata să bat la ușă și mereu împiedicat de tot felul de gînduri.

Dar de ce mai povestesc amănunțit lucruri care nu prezintă nici un interes ? Destul să vă spun că nici a doua zi dimineață n-am fost primit în casă. Vestea jalnică era cunoscută și nu mai aveau nevoie de mine ; m-au trimis la tata, să-mi văd de treabă ; nu mi-au răspuns la întrebări ; voiau să scape de mine.

Așa s-au purtat opt zile, pînă cînd, în sfîrșit, doamna Elisabeta m-a chemat înăuntru. Intră încetișor, prietene, mi-a spus dînsa, și apropie-te fără teamă ! M-a condus într-o camcră foarte curată, unde, într-un colț, am văzut-o pe frumoasa mea stînd pe pat, după perdele trase pe jumătate. Doamna Elisabeta a pășit înainte, ca oarecum să mă anunțe, a ridicat ceva de pe pat și mi-a înfățișat cel mai frumos prunc din lume, înfășat în cele mai albe scutece. Doamna Elisabeta îl ținea între mine și tînăra mamă și pe loc m-am gîndit la lujerul de crin din tablou, ce se înălța din pămînt între Maria și Iosif ca semn al nevinovăției relațiilor dintre ei. Din clipa aceea, mi s-a luat de pe suflet orice povară ; eram sigur de soarta și de fericirea mea. Am putut să mă apropii cu inima ușoară de

Maria, să vorbesc cu ea, să mă uit în ochii ei cerești, să iau copilul în brațe și să-l sărut din toată inima pe frunte.

Cît îți mulțumesc pentru bunătatea ce o ai față de acest copil orfan ! zise mama.

Fără voia mea am strigat cu însuflețire : N-ar mai fi orfan, dacă ai vrea !

Doamna Elisabeta, mai înțeleaptă decît mine, mi-a luat pruncul din brațe și s-a priceput ce să facă pentru a mă îndepărta de acolo.

Amintirea acelor vremuri e și acum pentru mine cea mai plăcută petrecere, cînd sînt nevoit să străbat munții și văile noastre. Pot să-mi amintesc de cele mai mici amănunte, dar pe dumneavoastră se cuvine să vă scutesc de ele. Lehuzia a luat sfîrșit ; Maria se înzdrăvenise, puteam s-o văd mai des, relațiile dintre noi constau dintr-un lanț de servicii și atenții. Situația ei familială îi îngăduia să locuiască unde poftea. Întîi a stat la doamna Elisabeta ; apoi a venit la noi în vizită, ca să ne mulțumească, mamei și mie, pentru atîta sprijin prietenesc. Se simțea bine la noi și eu mă măguleam cu gîndul că, întrucîtva, aceasta mi se datora și mie. Însă ceea ce i-aș fi spus cu atîta drag, dar nu îndrăzneam, mi-a venit pe buze într-un fel deosebit de plăcut, cînd am dus-o în capela, pe care încă de pe atunci o transformasem într-o sală de locuit. Îi arătam și explicam picturile, una după alta, și i-am vorbit cu atîta însuflețire și căldură despre datoriile unui tată adoptiv, că ei i-au dat lacrimile, iar eu n-am mai putut urma cu explicarea imaginilor. Socoteam că pot fi sigur de afecțiunea Mariei, deși nu eram atît de înfumurat, încît să doresc ca amintirea soțului ei să se șteargă atît de repede. Legea impune văduvelor un doliu de un an și desigur că acest răstimp, care cuprinde în sine toate schimbările lucrurilor pămîntești, este necesar unei inimi simțitoare pentru potolirea impresiilor dureroase, lăsate de o pierdere grea. Vezi florile ofilindu-se și frunzele căzînd, dar mai vezi și fructele cum se coc și cum se ivesc alți muguri

noi. Viața aparține celor vii și cine trăiește trebuie să se aștepte la schimbări.

Atunci i-am mărturisit mamei ce aveam pe suflet. Ea mi-a dezvăluit cât de dureroasă a fost pentru Maria moartea soțului ei și cum nu și-a revenit decît la gîndul că trebuia să trăiască pentru copil. Dragostea mea era cunoscută celor două femei și Maria se obișnuise cu ideea de a trăi cu noi. A mai stat o bucată de vreme în vecinătate, apoi s-a mutat la noi și am așteptat încă un timp într-o logodnă pioasă și fericită. În sfîrșit, ne-am căsătorit. Sentimentul de la început, care ne-a apropiat unul de altul, nu s-a stins. Datoriile și bucuriile tatălui adoptiv s-au unit cu cele ale tatălui drept ; e adevărat că mica noastră familie, înmulțindu-se, a depășit ca număr modelul, dar am păstrat și exercitat cu sfințenie virtuțile acelui model în ceea ce privește fidelitatea și curăția gîndurilor. Și ne-am mai luat obiceiul, pe care-l păstrăm cu bucurie, să ne asemănăm și ca înfățișare, lucru la care am ajuns din întîmplare și care se potrivește atît de bine cu sufletele noastre ; căci, deși avem cu toții picioare zdravene și putem căra poveri, asinul ne ține mereu tovarășie, pentru a duce lucrurile grele, cînd sîntem siliți să facem o cumpărătură sau o vizită prin munții și văile noastre. Tot ținutul ne cunoaște așa cum ne-ați întîlnit ieri, și sîntem mîndri că purtarea noastră nu face de rușine numele și înfățișarea acelor sfinți pe care mărturisim că-i imităm.

CAPITOLUL AL TREILEA

WILHELM CĂTRE NATALIA

Chiar acum am terminat o poveste plăcută, pe jumătate miraculoasă, pe care am scris-o pentru tine, din cele auzite de la un om foarte de treabă. Dacă nu sînt chiar vorbele

lui, dacă ici și colo mi-am exprimat părerile mele în locul celor ale sale, asta se datorește, de bună seamă, înrudirii dintre sentimentele lui și ale mele. Venerația ce-o are față de femeia sa nu seamănă oare cu aceea pe care o simt eu pentru tine ? Și chiar întâlnirea acestor doi iubiți nu are ceva asemănător cu a noastră ? Îl pizmuiesc însă în sinea mea că are norocul să meargă pe lângă asinul care duce povara aceea de două ori frumoasă, că poate intra seara pe poarta vechii mînăstiri însoțit de întreaga familie și că nu e despărțit de iubita lui, de ai săi. Totuși nu trebuie să-mi depling soarta, căci ți-am făgăduit să tac și să îndur, așa cum ți-ai impus și tu.

Las la o parte o mulțime de trăsături frumoase ale traiului acestor oameni pioși și fericiți ; căci nu-i cu putință să scrii tot ! Am petrecut aici două zile foarte plăcute, dar a treia mă vestește să mă gîndesc a-mi vedea mai departe de drum.

Astăzi am avut o mică ceartă cu Felix, deoarece voia aproape să mă silească a-mi încălca unul dintre bunele mele principii pe care ți-am făgăduit să le urmez. Greșeala mea, nenorocul sau soarta face ca, pe neobservate, societatea să tot sporească în jurul meu, să-mi asum noi poveri, pe care apoi trebuie să le car și să le tîrăsc cu mine. Acum nu trebuie ca un al treilea să ne întovărășească neîntrerupt în drumeție. Vreau și trebuie să fim doi, și așa să rămînem ; și iată, se pare că o nouă relație, destul de neplăcută, tindea să se formeze.

Pe lângă copiii casei, cu care Felix a petrecut grozav zilele acestea jucîndu-se, s-a adăugat un băiețel sărac și viov, care s-a supus fără murmur la toate cerințele jocurilor și care iute a dobîndit simpatia lui Felix. Mi-am dat seama după diferite semne, că și-l alesese tovarăș de joacă pentru restul drumului. Băiatul e cunoscut aici, în ținut, e primit pretutindeni datorită vioiciunii lui și uneori i se dă cîte ceva de pomană. Mie însă nu-mi place și i-am cerut

stăpînului casei să nu-l mai primească. Așa a și procedat, dar Felix s-a supărat din această pricină și a avut loc mică scenă.

Cu această ocazie, am făcut o descoperire plăcută. Într-un colț al capelei, sau al sălii, se afla o lădiță cu pietre pe care Felix le tot scotea și le cerceta cu înfrigurare, când de cînd drumețim prin munți, l-a apucat o pasiune pentru roci. Printre ele se aflau unele frumoase și atrăgătoare. Gazda noastră a spus că băiatul poate să-și aleagă ce poartă teste; rocile acestea rămăseseră dintr-o colecție mare, pe care, de curînd, o expediase de aici un străin. Și a adăugat că-l cheamă Montan; poți să-ți închipui cît m-am bucurat cînd am auzit acest nume sub care călătorește unul dintre cei mai buni prieteni ai noștri și căruia îi datorăm atît de mult¹. Deoarece m-am interesat cînd a plecat și în ce împrejurări, pot spera să-l întîlnesc curînd în drumeția mea.

Vestea că Montan se găsea în apropiere l-a făcut pe Wilhelm să reflecteze. S-a hotărît să nu lase numai pe seama hazardului revederea cu un prieten atît de prețios și de aceea s-a interesat la gazdă dacă nu știa încotro își îndreptase călătorul pașii. Dar nimeni nu aflase ceva precis și Wilhelm era gata să-și continue drumul după planul de la început, cînd Felix strigă: Dacă tata n-ar fi atît de încăpățînat, l-am putea găsi pe Montan! — În ce fel? întrebă Wilhelm. Felix răspunse: Micul Fitz mi-a spus ieri că poate descoperi urmele domnului acela cu pietre frumoase și care se pricepe așa de bine la ele. După oarecare discuții, Wilhelm se hotărî să facă această încercare și, în același timp, să fie mai atent la băiețelul acela suspect. Fitz a fost repede găsit și, cînd a aflat despre ce era vorba, și-a adus un mai, un lanț, un ciocan mare și un sacușor și a pornit-o curajos la drum în ținuta lui de miner.

¹ Sub acest nume se ascunde Jarno, vechiul prieten al lui Wilhelm Meister.

Cărarea șerpuia pe coasta muntelui, urcînd mereu. Amîndoi copiii săreau din piatră-n piatră, luînd-o razna peste pîrîuri și izvoare ; Fitz, fără să se țină de-o potecă, urca nemaipomenit de repede, uitîndu-se mereu cînd în dreapta, cînd în stînga. Deoarece Wilhelm, și mai ales călăuza încărcată cu bagaje nu-i putea urma atît de grabnic, băieții făcură de mai multe ori drumul înainte și înapoi, cîntînd și fluierînd. Atenția lui Felix a fost atrasă de forma unor copaci necunoscuți, căci atunci vedea pentru înția oară cum arată moliftul și zimbrul coconar ; și gențiana, atît de minunată, îi plăcea foarte mult. Și astfel drumul anevoios era însoțit la tot pasul de priveliști amuzante.

Deodată, micul Fitz se opri în loc și ciuli urechile. Apoi le făcu celorlalți semn să se apropie : Auziți ciocănitul ? întrebă el. Sînt lovituri de ciocan în stîncă. — Auzim, răspunseră ceilalți. E Montan, zise băiatul, sau cineva care ne poate da vești depre el. — Tot luîndu-se după loviturile care se repetau din timp în timp, pătrunseră într-o poiană și văzură o stîncă golașă, înaltă și abruptă, care întrecea tot ce se afla în jur, chiar și arborii cei mai mari. Pe creastă zăriră pe cineva. Se afla prea departe, ca să fie recunoscut. Imediat copiii începură să se cațere pe cărarea povîrnită. Wilhelm îi urma cu oarecare dificultate, ba înfruntînd chiar primejdie ; căci, cel ce se urcă primul pe o stîncă pășește totdeauna mai sigur deoarece alege locurile potrivite, pe cînd cel care îl urmează, vede numai unde a ajuns cel din față dar fără să știe cum. Băieții ajunseră repede pe creastă și Wilhelm auzi strigăte de bucurie. E Jarno ! strigă Felix tatălui său, și acesta se ivi îndată într-un loc abrupt, îi întinse mîna prietenului său și-l trase sus. Apoi se îmbrățișară și-și urară cu încîntare bun sosit și bun găsit în atmosfera aceea liberă și pură ¹.

Dar de abia se desprinseseră din îmbrățișare, și Wilhelm fu cuprins de amețeală, nu atît din pricina lui, ci a copiilor

¹ Peisajele descrise amintesc de Elveția.

pe care-i văzu spînzurați deasupra prăpastiei. Jarno băgă de seamă imediat și-i puse pe toți să stea jos. Nimic mai natural, zise el, decît să ameuim în fața unei perspectivă imense, înaintea căreia ne aflăm în chip neașteptat și care ne umple, în același timp, de sentimentul nimicniciei și a măreției noastre. De altfel, nu există desfătare adevărată dacă nu începe cu amețeață.

Cum, acolo, jos sînt munții aceia mari, pe care i-am trecut ? întrebă Felix. Ce mici par ! Ia, uitați-vă, continuă el, desprinzînd o pietricică din stîncă, iar am dat de aurul pisicii ; se găsește pretutindeni ? — O găsești unde poftesci ? răspunse Jarno : și pentru că întrebă despre asemenea lucruri, află că te găsești pe muntele cel mai bătrîn, pe roca cea mai veche din lume. — Cum, lumea n-a fost făcută dintr-o dată ? întrebă Felix. — Ar fi fost greu, răspunse Montan ; treaba bună se face pe încetul. — Atunci colo jos, sînt altfel de roci și dincolo altele și tot mereu altele spuse Felix, arătînd de la cei mai apropiați pînă la cei mai îndepărtați munți ce coborau spre șes.

Era o zi foarte frumoasă și Jarno i-a pus să privească cu de-amănuntul perspectiva aceea minunată. Ici și colo, se mai ridicau încă multe creste asemănătoare cu cea pe care se aflau. O spinare de munte părea că năzuiește să se înalțe pînă la ei, dar îi mai trebuia mult ca să ajungă la aceeași altitudine. Mai încolo terenul era din ce în ce mai neted ; totuși mai apăreau stînci proeminente, cu înfățișări ciudate. În sfîrșit, în depărtare, se zăreau limpede lacuri, rîuri și un ținut fertil ce se întindea nemărginit ca marea. Dar, dacă te uitai din nou în jurul tău, dădeai iar de prăpastii înspăimîntătoare, în care căderi de apă se prăvăleau cu șuier, formînd împreună un fel de labirint.

Felix nu mai obosea punînd întrebări și Jarno îi răspundea la toate cu bunăvoie ; totuși, lui Wilhelm i se păru că dascălul nu era întrutotul exact și sincer. De aceea, cînd neastîmpărații băieți au pornit iar să se cațere pe stînci, Wilhelm îi spuse prietenului său : Nu i-ai vorbit copilului

asa cum ți-ai vorbi ție însuți. — E o pretenție prea mare, răspunse Jarno. De multe ori nu-ți mărturisești nici ție însuți cele ce gîndești ; iar față de alții e o datorie să nu le spui, decît ce pot pricepe. Omul nu înțelege decît ce-i pe potriva lui. Cel mai cuminte lucru pe care-l poți face este să ții atenția copiilor îndreptată asupra realității imediate, să le oferi o denumire și o caracterizare. Despre cauze, se vor interesa ei și așa destul de devreme. — Nu le poți face o vină din asta, replică Wilhelm. Varietatea obiectelor poate zăpăci pe oricine și, decît să te descurci singur, e mai comod să întrebi repede : de unde ? și de ce ? — Și totuși, deoarece copiii văd lucrurile numai superficial, nu le poți vorbi despre natura și scopul lor, decît tot superficial. — Cei mai mulți oameni, replică Wilhelm, rămîn toată viața în starea aceasta și nu ajung niciodată la culmea aceea sublimă, unde ce e ușor de priceput pare vulgar și prostesc. — Poți s-o numești într-adevăr sublimă, răspunse Jarno, căci e o stare mijlocie între disperare și beatitudine. — Să ne întoarcem la băiat, spuse Wilhelm, care mă preocupă acum mai mult decît orice. De cînd am pornit în călătorie, au început să-l intereseze rocile. Nu poți să-mi împărtășești și mie cîteva noțiuni, care, cel puțin o bucată de vreme, să mă ajute să-i răspund la întrebări ? — Nu-i cu putință, zise Jarno. În fiecare nou domeniu, trebuie să începi ca și cum ai fi un copil, să te dedici cu pasiune obiectului, să te bucuri mai întîi de înveliș pînă ai fericirea să ajungi la miez.

Atunci spune-mi, îl întrebă Wilhelm, cum ai ajuns la aceste cunoștințe și la atîta pricepere, căci nu-i atît de mult de cînd ne-am despărțit. — Prietene, îi răspunse Jarno, a trebuit să ne resemnăm, dacă nu pentru totdeauna, cel puțin pentru o bucată de vreme. În asemenea împrejurări, primul lucru care poate să-i vină în minte unui om vrednic este să înceapă o viață nouă. Numai obiecte noi nu-i ajung ; nu i-ar servi decît să-l distreze. El are nevoie de o disciplină nouă, în centrul căreia să se așeze imediat. — Însă,

de unde interesul pentru știința asta, cea mai ciudată și mai singuratică din lume ? interveni Wilhelm. — Tocmai de asta, pentru că te izolează, zise Jarno. Am vrut să evit contactul cu oamenii. Nu-i poți ajuta și ei te împiedică să-ți vezi de treabă. Dacă sînt fericiți, trebuie să-i lași în neroziile lor, dacă sînt nefericiți, trebuie să-i salvezi, fără să te atingi de acele nerozii ; iar pe tine, nimeni nu te întreabă vreodată dacă ești fericit sau nefericit. — Nu stau ei chiar atît de prost, replică Wilhelm zîmbind. — Nu vreau să-ți sfărîm iluziile, răspunse Jarno. Drumetește înainte, urmaș al lui Diogene ! Vezi să nu ți se stingă lampa în plină zi. Dincolo de munții ăștia, se întinde înaintea ta o lume nouă. Dar pun rămășag că și acolo lucrurile se petrec la fel ca în lumea pe care am părăsit-o. De nu le poți înlesni împerecherile și nu le poți plăti datoriile, nu ești de nici un folos pentru ei. — Totuși, îmi par mai interesanți decît stîncile tale abrupte, replică Wilhelm. — De loc, răspunse Jarno, deoarece pe acestea, cel puțin, nu ai nevoie să le înțelegi. — Cauți un pretext, căci nu-i în firea ta să te ocupi de lucruri care nu-ți lasă speranța că vei ajunge să le pricepi. Fii sincer și spune-mi ce-ai găsit în această pasiune rece și neînsuflețită ? — E greu de explicat orice pasiune, cu atît mai mult aceasta. Jarno reflectă o clipă, apoi continuă : Literale pot fi un lucru frumos, și totuși, sînt insuficiente ca să exprime sunetele ; de sunete nu ne putem lipsi, și, totuși, nu pot reda nici pe departe sensul adevărat ; pînă la urmă, ne mulțumim cu litere și sunete și nu ne aflăm într-o situație mai bună, decît aceea în care ne-am afla dacă ele ne-ar lipsi cu totul ; ceea ce comunicăm altora, ceea ce ne e transmis, nu e decît partea cea mai vulgară, care nici nu merită vreo osteneală.

Vrei să eviți întrebarea mea, replică prietenul, căci ce-are de-a face ce spui cu stîncile și crestele astea ? — Dacă ți-aș declara că tocmai prăpastiile și crăpăturile astea sînt pentru mine litere, pe care am încercat să le

descifrez, să formez cuvinte cu ele, ca să ajung a le citi curent, atunci ai avea ceva împotriva? — Nu, dar alfabetul tău mi se pare prea vast. — E mai restrâns decât crezi; trebuie numai să-l înveți ca pe oricare altul. Natura n-are decât un singur fel de a scrie și nu trebuie să mă chinuiesc cu nenumărate texte încâlcite și necitețe. În domeniul acesta nu-mi poate fi teamă, cum mi s-a mai întâmplat, că după ce am muncit multă vreme cu drag studiind un pergament, să vină un critic pătrunzător și să-mi spună că e apocrif. — Wilhelm răspunse zîmbind: Și totuși îți va fi criticat și textul acesta. — Tocmai de asta, replică Jarno, nu vorbesc cu nimeni despre el și, tocmai fiindcă te iubesc, nu vreau să continui a schimba nici cu tine un noian de vorbe goale și înșelătoare.

CAPITOLUL AL PATRULEA

Amîndoi prietenii coborîră cu băgare de seamă și caznă, ca să ajungă la copii, care se așezaseră într-un loc umbros. Mostrele de roci adunate au fost despachetate de Montan și de Felix aproape cu mai multă grabă decât proviziile. Băiatul avea multe de întrebat și Montan multe nume să-i spună. Felix era bucuros că Montan știa denumirile tuturor pietrelor și căuța să și le fixeze iute în memorie. La sfîrșit, îi mai arătă una: Dar asta cum se cheamă? Montan o privi cu uimire și-l întrebă: De unde o ai? Fitz răspunse repede:

— Am găsit-o eu; e de aici, din împrejurimi. — Nu-i din ținutul acesta, replică Montan. Felix se bucura, văzînd că un om care știa atîtea era oarecum nedumerit. — Îți dau un ducat, dacă mă duci la locul de unde ai luat-o, spuse Montan. — E ușor de cîștigat, răspunse Fitz, dar mai tîrziu. — Atunci indică-mi precis locul, ca să-l pot găsi

fără greș. Însă nu-i cu putință, căci e piatra crucii care se găsește în Santiago de Compostella¹ și pe care o fi pierdut-o vreun străin, dacă nu cumva i-ai șterpelit-o tu, văzînd cît e de minunată. — Dați ducatul în păstrare tovarășului dumneavoastră de drum și am să vă spun drept de unde am piatra, zise Fitz. În biserica dărimată a Sfîntului Iosif se găsește un altar la fel de dărimat. Sub ruinele pietrelor de sus, am găsit un strat de pietre de-acestea, care slujeau drept temelie și am scos de acolo cîte am putut. Dacă ar fi date la o parte pietrele de sus, desigur că s-ar mai găsi multe la fel.

Ia-ți banul de aur, exclamă Montan ; îl meriți pentru asemenea descoperire. E foarte importantă. Oamenii se bucură pe bună dreptate cînd natura neînsufletită dă la iveală ceva asemănător cu obiectele pe care le iubim și le venerăm. Ea ne apare ca o sibilă, înfățișînd cu mult înainte un semn al celor ce sînt hotărîte de-o veșnicie și care nu se pot împlini decît cu timpul. Pe așa ceva, preoții și-au clădit altarul ca pe o temelie sfîntă și minunată.

Wilhelm, care ascultase o bucată de vreme și observase că unele denumiri și descoperiri se repetau, își reînnoier cererea ca Montan să-l învețe măcar atît cît i-ar fi fost necesar pentru primele explicații de dat băiatului. — Renunță, îi răspunse Montan. Nu-i nimic mai primejdios decît un profesor, care nu știe mai mult decît elevii lui. Cel ce vrea să învețe pe alții poate adesea să-și ascundă bună parte din cele ce cunoaște, însă nu se cade să știe lucrurile pe jumătate. — Dar unde poți găsi profesori atît de perfecți ? — Îi întilnești foarte ușor, replică Montan. — Unde ? întrebă Wilhelm cu oarecare neîncredere. — Acolo unde se află lucrul pe care vrei să-l înveți, răspunse Montan. Cea mai bună învățătură o capeți numai într-un mediu potrivit. Nu înveți cel mai bine o limbă străină în țara în care e vorbită, acolo unde urechea nu aude altceva ?

¹ Oraș în Spania, loc de pelerinaj.

— Deci tu, trăind în mijlocul munților, ai ajuns să-i cunoști ? întrebă Wilhelm. — Se înțelege. — Fără să ai de-a face cu oamenii ? stăruie Wilhelm. — Numai cu cei ce se pricepeau în chestiuni privitoare la munți, răspunse Montan. Acolo unde pigmeii, atrași de filoane metalice, scormonesc stînca, fac drum în inima pămîntului și caută să rezolve în toate chipurile cele mai grele probleme, acolo e locul unde trebuie să se stabilească gînditorul setos de cunoaștere. El vede cum se experimentează, cum se muncește și lasă lucrurile să se desfășoare în voie, interesîndu-se atît de succese, cît și de nereușită. Utilul n-are decît o importanță parțială. Ca să fii complet stăpîn pe o știință, trebuie s-o studiezi pentru ea însăși. Însă, în timp ce-ți vorbesc despre treapta cea mai înaltă a științei, care e și ultima și la care nu te ridici decît tîrziu prin descoperiri numeroase și bogate, mă uit la copiii aceștia ; cu ei, lucrurile se petrec altfel. Ei se pot apuca de orice fel de activitate, căci totul pare lesne, dacă e perfect executat. Începutu-i anevoie ! Asta poate fi adevărat într-un sens ; însă, în general, trebuie să se spună : orice început e ușor, dar ultimile trepte vor fi urcate arareori și cu multă greutate.

Wilhelm, după ce se gîndi puțin, zise : Ai ajuns cumva într-adevăr la convingerea că toate activitățile noastre trebuie să fie ori practice, ori teoretice ? — Da, asta e convingerea mea, răspunse Jarnò. Ceea ce vrea omul să realizeze trebuie să se elibereze din el ca un al doilea eu, și asta nu-i cu putință pînă ce nu-i pe de-a-ntregul îmbibat de subiect. — Totuși, o educație multilaterală e privită ca avantajoasă și chiar necesară. — se poate să fie, dar la vremea ei, replică Jarno. Varietatea cunoștințelor pregătește însă numai mediul în care trebuie să activeze omul cu preocupări unilaterale și căruia abia astfel i se oferă destul spațiu. Da, acum e vremea preocupărilor unilaterale ; ferice de cel ce-i convins că se cuvine să lucreze în acest sens, spre folosul său și al altora ! În unele ramuri lucrul se înțelege perfect din capul locului. Exercițiază-te

să devii violonist desăvârșit și fii sigur că un capelmaistru îți va oferi bucuros locul pe care-l meriți în orchestră. Dezvoltă-ți o facultate și așteaptă să vezi ce loc în viață îți acordă omenirea cu bunăvoință. Dar, să terminăm ! Cine-i de altă părere, n-are decît să-ți urmeze calea, cîteodată poate reuși și așa, eu însă susțin că e necesar să începi a sluji de jos în sus. Cel mai bun lucru e să te consacri *unei* meserii. Pentru un cap mărginit, va fi în tot cazul o meserie, pentru unul mai deștept va fi o artă ; iar cel mai deștept va realiza totul, făcînd *un singur* lucru, sau, ca să nu fiu atît de paradoxal, în *lucrul unic* pe care-l face bine, găsește simbolul tuturor lucrurilor bine făcute.

Această convorbire pe care numai am schițat-o, s-a prelungit pînă la apusul soarelui care, oricît era de minunat, i-a făcut totuși să se gîndească unde-și vor petrece noaptea. — Sub un acoperiș nu vă pot duce, spuse Fitz, dar dacă vreți în noaptea asta să stați și să vă odihniți la căldură, lîngă vatra unui cărbunar bătrîn și de treabă, atunci n-aveți decît să poftiți după mine. L-au urmat cu toții pe cărări încîntătoare pînă la un loc adăpostit, unde oricine putea să se simtă îndată ca la el acasă.

În mijlocul unei poienițe, se afla cărbunăria boltită, fumegînd și răspîndind căldură ; alături bordeiul, înjghebat din ramuri de brad, lîngă care ardea un focșor viu. S-au așezat cu toții cît au putut mai bine. Copiii și-au găsit îndată de lucru pe lîngă nevasta cărbunarului care, ca gazdă grijulie, prăjea felii de pîine pe care le ungea și le îmbiba cu unt, masă împărătească pentru pofticioșii flămînzi.

Pe urmă, în timp ce copiii se jucau de-a v-ați ascunselea printre trunchiurile de pini abia luminate, imitînd urletele lupilor și lătratul cîinilor, că ar fi putut să se înspăimînte și un drumeț curajos, prietenii discutară cu inima deschisă despre situația lor. Dar, printre îndatoriile ciudate ale tagmei celor ce renunță era și aceea că

atunci cînd se întîlneau, să nu vorbească nici despre trecut, nici despre viitor, ci să se ocupe numai de prezent.

Jarno, care n-avea în minte decît întreprinderile miniere și ce cunoștințe și aptitudini se cer pentru ele, îi expunea cu pasiune lui Wilhelm întregul său plan, în cele mai mici amănunte, arătîndu-i ce așteaptă de la asemenea știință și iscusință în cele două continente ; dar Wilhelm, care totdeauna căutase adevărata comoară numai în inima oamenilor, nu-l putea înțelege decît cu greu, astfel că, pînă la urmă, i-a răspuns, zîmbind : Te contrazici pe tine însuși cînd începi acum, în anii maturității, să te ocupi de lucruri spre care trebuie să fii îndrumat din tinerețe. — Nicidecum ! răspunse Montan, căci tocmai fiindcă am trăit în copilărie la un unchi foarte iubit, înalt funcționar la exploatarea minierei și am crescut alături de băieții care zdrobeau acolo minereul, alunecînd prin galerii în bărcuțe din scoarță de copac, tocmai astea m-au făcut să mă întorc la aceste preocupări, ce mă reîntinerez și mă umplu de mulțumire. Fumul ăsta de cărbune cu greu ar putea să-ți placă, așa cum îmi place mie, care sînt deprins din copilărie să-l aspir ca tîrîșia. Multe am încercat în lumea asta și n-am găsit decît atît : că singura mulțumire a omului se află numai în obișnuință ; nu renunțăm ușor, chiar și la un lucru neplăcut, dacă sîntem obișnuiți cu el. Odată, m-am chinuit multă vreme cu o rană, care nu se mai vindeca și, cînd în sfîrșit m-am făcut bine, mi-a fost cît se poate de neplăcut că nu mai venea chirurgul să mă panseze și să luăm gustarea împreună.

Aș prefera, totuși, replică Wilhelm, ca fiul meu să-și facă o idee mai largă despre lume, decît aceea pe care ar putea să i-o ofere o meserie liniștită. Poți îngrădi oamenii cum poțestești, că pînă la urmă tot își făuresc o idee despre epoca lor ; dar nu o pot înțelege dacă nu știu cît de cît ce s-a întîmplat înaintea lor. Oare cineva, care intră într-o băcănie fără să aibă nici o idee despre țările de unde vin produsele rare și indispensabile, nu le va privi cu uimire ?

La ce atîtea pretenții ? rîse Jarno ; n-are decît să citească și el gazetele, ca orice filistin, și să-și bea cafeaua ca orice femeie bătrînă. Dar dacă nu poți fi de acord și ești atît de posedat de ideea unei educații complete, nu înțeleg cum poți fi atît de orb de nu vezi că te afli în preajma unei admirabile instituții de învățămînt, pe care ai putea-o căuta mult și bine, în altă parte. — Cum, în preajmă ? întrebă Wilhelm, clătînînd din cap. — Da, răspunse prietenul ; ce vezi aici ? — Unde ? — La nasul tău. Jarno îi arată cu degetul înainte și-i strigă nerăbdător. Asta ce-i ? — Ei, na ! O cărbunărie ; și ce-are a face ? zise Wilhelm. — Așa ! în sfîrșit ! o cărbunărie. Ce trebuie să faci ca s-o înjghebi ? — Se așază trunchiurile unele peste altele. — Și, după asta ce se mai întîmplă ? — După cît mi se pare, răspunse Wilhelm, vrei să-mi faci cîntea de a mă convinge prin metoda socratică că sînt complet absurd și greu de cap.

Nicidecum ! răspunse Jarno ; continuă, prietene, să-mi răspunzi exact. Așadar, ce se întîmplă cînd lemnele din grămadă au fost potrivit îndesate, lăsînd totuși să treacă aerul printre ele ? — Ce să fie ? Dăm foc. — Și cînd s-a aprins bine, cînd flăcările pătrund prin toate crăpăturile, ce mai facem ? Lăsăm să ardă mai departe ? — Ba nu, acoperim iute flăcările cu brazde și pămînt, cu praf de cărbune și cu ce avem la îndemînă. — Ca să le stingi ? — Nu ! ca să le înăbuși. — Și astfel lăsăm numai atîta aer cît e nevoie ca să fie toate lemnele cuprinse de foc și să ardă cît trebuie. Apoi se astupă fiecare crăpătură, se împiedică orice izbucnire de flăcări, ca încetul cu încetul totul să se stingă de la sine, să se carbonizeze, să se răcească și, la urmă, toată grămada să fie desfăcută și apoi vindută ca marfă fierarului și lăcătușului, brutarului și bucătarului ; iar, după ce a fost de folos omenirii în fel și chip, e întrebuințat ca cenușă de către spălătorese și săpunari.

Bine, rîse Wilhelm, dar în legătură cu această parabolă, cum te vezi pe tine ? — Nu-i greu de spus ; mă consider un vechi paner cu cărbune bun de fag, numai că-mi permit particularitatea de a nu arde decît pentru mine însumi, ceea ce oamenilor li se pare cu totul de mirare. — Și pe mine cum mă vezi ? întrebă Wilhelm — Pe tine te văd, mai ales acum, ca un toiag de drum, ce are proprietatea miraculoasă de a înverzi în orice pămînt l-ai înfige, dar care nu prinde rădăcină nicăieri. Acum gîndește-te mai departe la această comparație și caută să înțelegi de ce nici un pădurar, grădinar, cărbunar, dulgher sau oricare alt meseriaș, n-ar ști să modeleze ceva din tine, zise Jarno.

În timpul convorbirii, Wilhelm scoase de la piept, nu știu cu ce scop, un obiect, ce semăna pe jumătate cu un portofoliu, pe jumătate cu o trusă, și Montan privi acest obiect ca pe o veche cunoștință. Prietenul nostru n-a ascuns că îl purta ca pe un fetiș, avînd superstiția că soarta îi depinde în oarecare măsură de posesiunea lui.

Însă ce era anume acel obiect, nu putem încă spune cititorilor noștri ; deocamdată putem doar să-i încunoștiințăm că în jurul lui s-a iscat o discuție, iar rezultatul a fost că Wilhelm a mărturisit înclinarea ce-o avea de mult de a se consacra unei activități speciale, unei meserii deosebit de folositoare, și că ar face-o, dacă Montan s-ar osteni să obțină de la asociați scutirea de cea mai apăsătoare dintre condiții anume aceea de a nu sta mai mult de trei zile într-un loc, și îngăduința să rămînă ici, sau colo, după cum i-ar conveni, pentru a-și atinge scopul. Montan făgădui să-l ajute, după ce Wilhelm îi jură solemn că va urma cu strictețe proiectul pe care i-l mărturisise și că se va ține nestrămutat de hotărîrea luată.

Vorbînd îndelung și serios despre aceste subiecte, se îndepărtară de adăpostul lîngă care se adunase pe încetul o societate grozav de suspectă ; în zori, ajunseră într-o poiană, unde dădură peste cîteva sălbăticiuni, spre marea bucurie a lui Felix, atent la toate. Se pregăteau să se des-

partă, căci în locul acela potecile urcau în direcții diferite. Îl întrebară pe Fitz încotro duceau cărările, însă băiatul părea tulburat și, împotriva obiceiului, dădu răspunsuri încurcate.

Ești un pungaș, zise Jarno ; pe oamenii aceia de astă noapte care s-au așezat în jurul nostru, îi cunoșteai pe toți. Erau tăietori de lemne și mineri, se poate ; dar cei care-au venit la urmă, sînt sigur că nu erau decît contra-bandiști și branconieri, iar lunganul care a venit chiar cel din urmă și tot făcea semne pe nisip, pe cînd ceilalți îl tratau cu oarecare respect, era fără îndoială un căutător de comori, cu care te-ai înțeles într-ascuns.

Sînt toți oameni de treabă, răspunse Fitz ; își agonisesc anevoie o bucată de piine ; și, chiar dacă uneori fac cîte ceva oprit de alții, nu sînt decît niște bieți pirlîți, care-și îngăduie cîte unele, numai ca să poată trăi.

Adevărul e însă că micul ștrengar, care observase că prietenii se pregăteau să se despartă, căzu pe gînduri ; chibzuia în sinea lui, pe care dintre ei să-l urmeze și era nehotărît. Socotea avantajele : tatăl și fiul împrăstiau cu ușurință arginții, dar nici Jarno nu era zgîrcit cu aurul, așa că s-a gîndit că cel mai bine e să nu se despartă de el. De aceea s-a folosit imediat de prilej și, cînd Jarno i-a spus la despărțire : Acum, cînd ajung la Sfîntul Iosif, am să văd dacă ești cinstit, am să caut altarul dărîmat și piatra crucii, — Fitz i-a răspuns : N-o să găsiți nimic și totuși am să rămîn cinstit ; piatra e de-acolo, dar am strîns celelalte bucăți și le-am dus la adăpost în munte. E o piatră de preț, fără de care nu se poate scoate nici o comoară ; mi se plătește foarte scump o bucătică mică. Ați avut dreptate, de aici se trage cunoștința mea cu omul acela sfrijit.

Atunci s-a încheiat un nou tîrg ; Fitz s-a angajat față de Jarno, pentru încă un ducat, să-i facă rost, mergînd nu prea departe, de o bucată frumoasă din mineralul acela rar ; în schimb, i-a sfătuit pe ceilalți să nu viziteze castelul

uriașilor ; dar cum Felix stăruia să-l vadă, i-a recomandat călăuzei să nu-i lase pe călători să pătrundă prea adînc, căci nimeni nu mai putea să-și regăsească vreodată drumul din grotlele și ripele acelea. Apoi s-au despărțit și Fitz făgădui să-i întîlnească la timp la castelul uriașilor.

Călăuza pășea înainte, cei doi îl urmau ; însă de-abia urcaseră puțin muntele și Felix băgă de seamă că nu mergeau pe drumul indicat de Fitz. Totuși călăuza răspunse : Știu eu mai bine ! Acum cîteva zile o furtună puternică a culcat la pămînt o bucată din pădurea învecinată ; arborii doborîți unii peste alții au închis drumul ; urmați-mă pe mine, vă duc la locul convenit. Felix scurta cărarea anevoioasă, avîntîndu-se din stîncă în stîncă și se bucura de știința ce-o căpătase, spunînd că sare din granit în granit.

Și așa a urcat, pînă ce s-a oprit, în sfîrșit, la niște stîlpi negri, dărîmați unii peste alții și a avut deodată în fața ochilor castelul uriașilor. Pe un pisc izolat, se înălțau ziduri de coloane, care formau porți după porți și galerii după galerii. Călăuza i-a povățuit serios să nu se aventureze în labirintul acela ; apoi, găsind pe un tăpșan însořit, de unde se vedea pînă departe, cenușă rămasă de la alți drumetși, se apucă să atîțe un foc ce se înălță îndată cu pocnete și trosnete. Pe cînd el pregătea, ca de obicei în asemenea locuri, o gustare frugală, iar Wilhelm cerea informații mai amănunțite despre ținuturile depărtate pe care avea de gînd să le străbată, Felix se făcu nevăzut ; desigur că se pierduse în grotă ; nu răspundea la strigăte și fluierături și nu se arăta nicăieri.

Wilhelm care, așa cum se cuvine cînd pornești în drumetșie, era pregătit pentru unele cazuri neprevăzute, scoase din tolba lui de vînătoare, un ghem de sfoară, o legă strîns și cu grijă, apoi se încrezu în firul indicator, cu care avusesese intenția să-l ghideze pe fiul său. Înainta astfel, făcînd să răsune din cînd în cînd cîte o fluierătură, dar multă vreme nu căpătă nici un răspuns. La urmă, însă, se auzi din adîncime un fluierat ascuțit și, îndată după aceea,

Felix se ivi dintr-o crăpătură a stîncii negre. Ești singur ? șopti cu grijă copilul. — Singur ! îi răspunse tatăl. — Dă-mi o bucată de lemn ! dă-mi un băț ! ceru băiatul, apoi le luă și dispăru, strigînd îngrijorat : Nu lăsa pe nimeni în peșteră ! După cîtva timp, se arătă din nou și ceru un lemn mai lung și mai tare. Tatăl aștepta nerăbdător explicația acestei enigme. În sfîrșit, dispărutul se aburcă iute din văgăună aducînd o casetă, nu mai mare decît o carte in-octavo ; era veche și minunată ; părea de aur și era împodobită cu smalt. Ascunde-o la tine, tată, și nu lăsa pe nimeni s-o vadă ! Apoi istorisi cu înfrigurare cum, datorită unui impuls tainic, s-a tîrît în crăpătura aceea și a aflat jos o încăpere slab luminată. Acolo se găsea o ladă mare, ferecată, care, e drept, nu era încuiată, însă al cărei capac putea numai să-l întredeschidă. Cerase lemnele ca să le folosească drept proptea sub capac și drept pană, ca să poată deschide lada ; la urmă văzuse că lada era goală, dar într-un colț găsise caseta aceea minunată. Tatăl și fiul își făgăduiră unul altuia să nu vorbească nimănui despre ea.

Trecuse de amiază, mîncaseră și Fitz tot nu sosise, așa cum fusese vorba ; dar Felix, foarte neliniștit, abia aștepta să plece din locul acela, unde i se părea că tezaurul lui e în primejdie să fie revendicat de puteri pămîntene ori subpămîntene. Coloanele îi păreau și mai negre, grotele și mai adînci. Era sub povara unei taine, a unei posesiuni, drepte sau nedrepte, sigure sau nesigure, nu știa nici el. Nelinștea îl alunga din locul acela ; spera că va scăpa de grijă, dacă va pleca în altă parte.

Apucară pe drumul ce ducea către domeniile întinse ale unui mare proprietar, despre a cărui bogăție și originalitate li se povestiseră multe. Felix nu mai alerga sărind ca dimineața ; toți trei merseră drept înainte ceasuri întregi. De cîteva ori băiatul vru să vadă caseta, dar tatăl lui îi făcu semn să stea liniștit, arătînd spre călăuză. Aștepta cu nerăbdare să vină Fitz. Apoi îl prindea un fel

de teamă să se afle în fața pungașului, dar îndată după aceea fluiera ca să-i dea semn, și iar se căia că-l cheamă, și astfel șovăi, pînă ce se auzi din depărtare șuieratul lui Fitz. Băiatul își ceru iertare că nu venise la castelul uriașilor ; întîrziase cu Jarno și fusese împiedicat de stricăciunile pricinuite de furtună ; apoi îi întrebă cu de-amănuntul cum le-a mers printre coloane și grote și cît de adînc au pătruns printre ele. Felix îi istorisi fel de fel de povești, cînd cu îndrăzneală, cînd stingherit ; își privea tatăl zîmbind, îl trăgea de haină pe furiș și făcea tot ce putea ca să arate că are un secret și că se prefăce.

În sfîrșit, ajunseră la un drum de căruțe, care trebuia să-i ducă ușor pînă la acel proprietar unde voiau să ajungă ; Fitz susținea că știe o cale mai scurtă și mai bună, însă călăuza n-a vrut să-i însoțească și a pornit pe drumul drept și lat. Ceilalți doi călători se încrezură în băiatul acela ușuratic și erau încîntați, căci acum coborau coasta abruptă a muntelui printr-o pădure de molifți cu trunchiuri înalte și subțiri ; pădurea devenea tot mai rară și la urmă li se dezvălui în lumina clară a soarelui cea mai frumoasă proprietate ce se putea închipui.

O grădină mare hărăzită, după cum se vedea, numai roadelor, se arăta limpede în fața ochilor, deși era foarte bogată în pomi fructiferi ; aceștia fuseseră plantați în rînduri regulate, pe un teren în întregime povîrnit, dar variat, astfel că ba urca, ba cobora. Diferite locuințe răzlețe se înălțau pe locul acela, așa că terenul părea că aparține mai multor proprietari, dar Fitz le spuse că era stăpînit și exploatat de un singur stăpîn. Dincolo de livadă, se întindea pînă în zare un ținut cultivat și plantat cu grijă. Se puteau distinge limpede mai multe riuri și lacuri.

Călătorii coborîră muntele, apropiindu-se din ce în ce mai mult de domeniu, și se credeau ajunși în grădină, cînd Wilhelm se opri mirat iar Fitz nu-și putu ascunde un zîmbet răutăcios ; în fața lor, la poalele muntelui, se căsca o ripă adîncă, iar de cealaltă parte apărea un zid. înalt,

care pînă atunci rămăsese ascuns ; acel zid era pe dinafară foarte abrupt, iar pe dinăuntru la nivelul pămîntului. Decît un şanţ adînc îi despărţea de grădina în care puteau să se uite nestingheriţi. — Mai avem de făcut un ocol destul de mare, dacă vrem să ajungem la şoseaua ce duce la domeniul zise Fitz. Totuşi mai ştiu o intrare prin partea asta, care scurtează mult drumul. Bolţile, prin care apa de ploaie e adusă din munte în canalele grădinii, se deschid aici ; ele sînt destul de înalte şi largi, aşa că putem trece prin ele cu uşurinţă. Felix, auzind de bolţi, nu mai putea de nerăbdare să treacă pe acolo. Wilhelm îi urmă pe copii şi toţi trei coborîră treptele înalte, atunci cu desăvîrşire uscate, ale conductei boltite. Ei se aflau cînd la lumină, cînd în întuneric, după cum soarele intra pe deschiderile laterale sau era oprit de stîlpi şi ziduri. În cele din urmă, ajunseră la un loc destul de drept şi păşiră liniştit înainte cînd, deodată, se auzi o detunătură aproape de ei şi, în acelaşi timp, două gratii ascunse de fier le închise drumul de amîndouă părţile. Ce e drept, nu tuturor ; numai Wilhelm şi Felix erau prizonieri. Căci în clipa cînd se auzise detunătura, Fitz făcuse un salt îndărăt şi gratiile nu-i prinseseră decît una din mînici ; el însă, scoţîndu-şi repede hăinuţa, fugise fără să zăbovească nici o clipă.

Cei doi încarceraţi nici n-au avut timp să-şi vină bine în fire din uluială, cînd auziră voci omenesti, care păreau că se tot apropie. Îndată după aceea nişte oameni înarmaţi, purtînd facke, apărură la gratii, curioşi să vadă ce captură făcuseră. Îi întrebă pe captivi dacă vor să se predea de bună voie. — Nu poate fi vorba de nici o predare, răspunse Wilhelm ; sîntem în mîinile voastre. Mai degrabă noi avem acum motive să întrebăm, dacă ne veţi cruţa. Vă înmînez singura armă pe care o avem asupra noastră. Cu aceste cuvinte, le întinse cuţitul de vînătoare printre gratii, care se deschiseră de îndată şi călătorii au fost conduşi în linişte mai departe ; după ce urcară o scară în spirală,

ajunseră curînd într-un loc foarte ciudat ; era o încăpere spațioasă și curată, luminată de ferestreici așezate de jur împrejurul tavanului, care lăsau să treacă destulă lumină, cu toate că aveau gratii groase de fier. Încăperea era mobilată cu scaune, paturi și tot ce poți cere unei camere de han obișnuit, iar omul care s-ar fi găsit acolo n-ar fi simțit decît lipsa libertății.

Wilhelm se așază imediat pe un scaun, ca să reflecteze la situația lor ; Felix însă, după ce i-a trecut uimirea, a fost cuprins de o minie neînchipuită. Acele ziduri groase, acele ferestre înalte, acele uși solide, acea închisoare, erau lucruri cu totul noi pentru el. Se uita în jur, alerga în toate părțile, bătea din picioare, plîngea, zgîlția ușile, izbea în ele cu pumnii și voia să le sfarme cu capul, dacă Wilhelm nu l-ar fi apucat și nu l-ar fi ținut cu forța.

Privește toate cu calm, băiete, începu tatăl, nerăbdarea și violența n-au să ne scoată din starea în care ne aflăm. Misterul se va lămuri ; dar cred că nu mă înșel cînd afirm că n-am căzut în mîini rele. Uită-te la inscripțiile astea : *Pentru nevinovat, eliberare și despăgubire ; pentru rățăcit, compătimitere ; pentru vinovat, pedeapsă aspră.* Toate acestea ne arată că măsurile care ne supără au fost luate de nevoie, nu din cruzime. Omul are îndeajuns de multe motive să se apere de oameni ! Sînt destui răuvoitori și destui răufăcători și, pentru a trăi în siguranță, nu e suficient să faci totdeauna numai bine.

Linîștindu-se, Felix se aruncă îndată pe un pat, fără să mai spună ceva sau să răspundă. Însă Wilhelm continuă : *Experiența asta, pe care o faci atît de devreme și fără vreo vină, să-ți fte o dovadă vie a gradului de perfecțiune la care a ajuns veacul în care te-ai născut. Cît drum n-a trebuit să străbată omenirea, pînă să ajungă a fi clementă și cu vinovații, indulgentă și cu criminalii, și umană și cu cei lipsiți de omenie ! Desigur că primii oameni care au propovăduit aceste principii, consacrîndu-și viața pentru a face*

cu puțință și a grăbi aplicarea lor, au fost de natură divină. Oamenii sînt rareori capabili să creeze frumosul, mai adesea sînt în stare să facă binele și cit de mult trebuie să-i prețuim pe acei ce încurajează acest lucru cu prețul unor mari sacrificii.

Aceste vorbe consolatoare și instructive, ce exprimau perfect spiritul care domnea în acel loc, nu le-a mai auzit Felix, căci adormise adînc. Arăta mai frumos și mai sănătos ca oricînd, fiindcă o emoție, mai puternică decît toate cele simțite pînă atunci, îi răscolise singele, colorîndu-i viu obraji. Tatăl stătea privindu-l cu drag, cînd intră un tînar cu o înfățișare foarte plăcută care, după ce s-a uitat cîteva clipe prietenește la noul venit, a început să-l întrebe de cauzele ce l-au făcut să ia acel drum neobișnuit și să ajungă în asemenea situație. Wilhelm îi povesti întîmplarea foarte simplu, îi arată unele hîrtii, care dădeau lămuriri despre persoana sa, și invocă mărturia călăuzei, care trebuia să sosească în curînd pe drumul obișnuit. Cînd toate s-au limpezit, funcționarul l-a rugat pe oaspete să-l urmeze. Felix nu putu fi trezit cu nici un chip și servitorii îl scoaseră afară cu saltea cu tot, așa cum pe vremuri fusese transportat Ulise, fără ca el să-și dea seama.

Wilhelm îl urmă pe funcționar în grădină, într-un pavilion frumos, unde i se oferiră răcoritoare, în timp ce funcționarul pleca să raporteze stăpînului. Cînd Felix se trezi și văzu o masă plină cu fructe, vin și biscuiți și, mai ales cînd observă ușile deschise, îl apucă o veselie nebună. Alergă afară, se întoarse înapoi ; credea că visase ; în fața atîtor bunătăți și a acelor locuri plăcute, îi pieriră repede spaima și necazul prin care trecuse ; toate erau uitate, așa cum se topește un vis urît în lumina dimineții.

Călăuza sosise ; funcționarul veni cu el și cu altă persoană mai în vîrstă, un om încă și mai amabil, și iată în ce fel se lămuriră lucrurile : stăpînul acelui domeniu, un adevărat binefăcător, căci pretutindeni, în jurul său, în-

curaja activitatea și producția, scotea de ani de zile din pepinierele lui imense o mulțime de pomișori pe care-i distribuia gratuit cultivatorilor harnici și grijulii ; celor mai lăsaători le lua un preț mic, iar celor ce voiau să facă negustorie le vindea și lor, totuși la un preț moderat. Însă și aceste două categorii din urmă pretindeau să aibă gratuit ceea ce căpătau numai cultivatorii merituoși și, deoarece nu li se acordase, încercau să fure pomișorii. Reușeau în diferite chipuri. Lucrul acesta îl indigna pe proprietar cu atât mai mult cu cât pepinierele nu erau numai jefuite, ci și distruse, datorită grabei. Se dovedise că răufăcătorii intrau prin conducta de apă și de aceea fusese instalată capcana de grilaje, cu arma care se descărca singură, dar care servea numai pentru a da de veste. Micul Fitz intrase de mai multe ori în grădină sub diferite pretexte și era cât se poate de firesc să-i conducă pe străini, din obraznicie și maliție, pe drumul pe care el îl descoperise mai de mult, în alt scop. Bine ar fi fost să fie prins ! Deocamdată îi rămăsese hăinuța la păstrare printre alte corpuri delictive.

CAPITOLUL AL CINCILEA

În drum spre castel, prietenul nostru, spre marea lui mirare, nu văzuse nimic asemănător unei grădini vechi de agrement sau unui parc modern. Pomi fructiferi, plantați în rânduri drepte, cimpuri de zarzavat, straturi mari cu plante medicinale, într-un cuvânt tot ce era socotit util, puteai cuprinde dintr-o singură privire pe terenul ușor înclinat. Un loc umbrit de tei înalți servea de nobilă intrare unei clădiri impozante ; de acolo, pornea o alee largă de copaci la fel de înalți și de frumoși, oferind la orice oră a zilei prilej de a te plimba în aer liber. Intrând în castel,

Wilhelm descoperi că pereții vestibulului erau tapisați într-un mod foarte original, cu reproduceri mari geografice, reprezentând cele patru părți ale lumii ; pereții scării erau împodobiți de asemenea cu hărți ale diferitelor state și în salonul cel mare se găsi înconjurat de vederi panoramice ale orașelor celor mai importante, încadrate de peisaje ale ținuturilor respective, toate atât de artistic înfățișate încât detaliile îți atrăgeau privirile, fără ca legătura cu ansamblul să sufere.

Stăpînul casei, un om mic și vioi, deși destul de în vîrstă, îi ură bun venit oaspetelui și, fără altă introducere, îl întrebă, arătînd spre imaginile de pe pereți, dacă vizitase sau dacă trăise în vreunul dintre orașele acelea. Prietenul nostru putu vorbi îndelung și cu pricepere, dovedind nu numai că văzuse multe locuri, dar și că știuse să observe multe dintre particularitățile lor.

Stăpînul casei sună și porunci să se pregătească o cameră pentru cei doi călători și, mai tîrziu, să fie conduși la cină ; ceea ce s-a și făcut. Într-un salon mare de la parter, le ieșiră înăinte două doamne ; una dintre ele îi spuse lui Wilhelm cu multă vioiciune : Aici veți găsi o societate restrînsă, dar aleasă : eu, nepoata cea mai tînără, mă numesc Hersilia ; dînsa e sora mea mai mare, Julieta ; acești domni sînt tată și fiu, slujbași pe care îi cunoașteți și prieteni ai casei, bucurîndu-se de toată încrederea, pe care o merită cu prisosință. Să luăm loc ! Cele două doamne îl poftiră pe Wilhelm între ele, funcționarii se așezară fiecare la cîte un capăt al mesei, iar Felix de cealaltă parte, în fața Hersiliei, de la care nu-și lua ochii.

După o conversație generală obișnuită, Hersilia găsi prilejul să spună : Pentru ca noul venit să se simtă mai bine între noi și să se familiarizeze mai repede cu discuțiile noastre, trebuie să-l avertizez că noi citim mult și că, din întîmplare, din înclinație, sau chiar spirit de contradicție, fiecare ne-am specializat într-o anumită literatură. Unchiul

e pentru literatura italiană ; domnișoarei de aici îi place să fie luată drept o englezoaică desăvârșită ; eu, în schimb, rămân la francezi, cu condiția să fie veseli și eleganți ; dintre domni, tatăl e pasionat de antichitate, iar fiul, cum se și cuvine, preferă noua și tinăra literatură germană. Și acum ne puteți judeca, puteți participa la discuțiile noastre, veți fi de acord cu unii și veți intra în controversă cu alții ; oricum, veți fi binevenit. Într-adevăr, convorbirea s-a însuflețit și s-a desfășurat în acest spirit.

În timp ce vorbea, Hersilia a observat foarte bine încotro se îndreptau privirile înflăcărâte ale frumosului Felix ; surprinsă și măgulită, i-a oferit copilului cele mai alese bunătăți de pe masă, pe care acesta le-a primit cu bucurie și recunoștință. Dar când la sfârșitul mesei el i-a aruncat o privire peste o farfurie cu mere, Hersiliei i s-a părut că vede în fiecare dintre fructele acelea minunate câte o rivală. Cât ai clipi a luat un măr și l-a întins peste masă micului cavalier ; copilul l-a apucat pripit și a început să-l curețe de coajă ; dar tot uitându-se la fermecătoarea lui vecină, s-a tăiat adânc la degetul cel mare. Singele țîșnea cu putere. Hersilia s-a ridicat iute, s-a dus lângă el și, după ce i-a oprit sîngele, i-a pus pe rană un plasture de tafta din trusa ei. În vremea asta băiatul o cuprinsese cu celălalt braț și nu mai voia să-i dea drumul ; discuția își pierduse șirul ; se ridicară cu toții de la masă, pregătindu-se să meargă la culcare.

Desigur că și dumneavoastră citiți înainte de a adormi, îi spuse Hersilia lui Wilhelm ; am să vă trimit un manuscris, o traducere făcută de mine din franceză și o să-mi spuneți dacă ați mai citit vreodată ceva mai draguț. Eroina e o fată nebună ! poate că nu e o recomandare strălucită ; dar de-o fi s-ajung și eu cîndva smintită, așa cum îmi doresc uneori, aș vrea să-i semăn.

Domnul de Revanne, mare bogătaş, posedă cel mai frumos domeniu din provincia sa. El locuieşte, împreună cu fiul şi sora lui, într-un castel demn de un principe ; şi într-adevăr, datorită faptului că parcul, iazurile, fermele, atelierele şi toată gospodărirea casei lui procură de lucru la jumătate dintre locuitori pe o rază de şase mile, domnul de Revanne, prin consideraţia ce i se dă şi prin binele ce-l face, este un adevărat prinţ.

Acum câţiva ani, el se plimba pe şosea dincolo de zidul care-i înconjură parcul şi îi veni gust să se odihnească într-o dumbravă, unde orice călător se oprea cu plăcere. Copaci puternici se înălţau deasupra unor tufişuri dese şi tinere ; soarele şi vîntul nu izbuteau să pătrundă acolo ; un pîrîu bine îndiguit îşi trimitea apele peste rădăcini, pietre şi pajişti. Domnul de Revanne avea la el, ca de obicei, o carte şi o puşcă. Începu să citească. Deseori îl distrăgea de la ocupaţie cîntul păsărilor, cîteodată, paşii trecătorilor.

Minunata dimineată era pe sfîrşite, cînd văzu că se apropie o femeie tînără şi plăcută. Ea părăsise şoseaua, pîrînd să caute odihnă şi înviorare în locul acela răcoros unde se afla domnul de Revanne. Surprins, acesta scăpă cartea din mîini. Drumeaţa, cu cei mai frumoşi ochi din lume şi cu faţa îmbujorată de mişcare, avea atîta distincţie în înfăţişare şi ţinută, încît domnul de Revanne se ridică fără voie în picioare şi se uită pe şosea, să-i vadă suita care, după cum bănuia, trebuia să vină în urma ei. Apoi atenţia i-a fost atrasă iarăşi de făptura aceea, care, plină de nobleţe, s-a înclinat înaintea lui ; domnul de Revanne a răspuns foarte respectuos. Frumoasa călătoare s-a aşezat suspinînd pe malul pîrîului, fără a scoate o vorbă.

¹ *Nebuna în pelerinaj* este traducerea povestirii franceze *La folle en pèlerinage* (1789), pe care Goethe a făcut-o destul de liber încă în 1797—1798. Forma actuală datează din 1807—1808.

Ciudat efect al simpatiei ! a exclamat domnul de Revanne, cînd mi-a istorisit întîmplarea ; în sufletul meu am răspuns acelui suspin. Am rămas pe loc, fără să știu ce să spun sau ce să fac. Ochii nu-mi puteau cuprinde atîta perfecțiune. Așa cum stătea întinsă pe iarbă, sprijinindu-se într-un cot, era cea mai frumoasă femeie ce se poate închipui ! Privindu-i încălțămîntea mi-am dat seama după pantofii prăfuiți că mersese drum lung și, totuși, am remarcat că ciorapii de mătase erau atît de netezi, ca și cum atunci ar fi fost călcați. Rochia, ridicată puțin, nu-i era mototolită, părul părea că fusese ondulat chiar în dimineața aceea ; lenjerie fină, dantele fine ; era îmbrăcată ca și cum ar fi vrut să se ducă la bal. Nimic nu arăta c-ar fi o hoinară demnă de compătimire și de respect.

La urmă, am profitat că se uita la mîine, ca s-o întreb dacă într-adevăr călătorea singură. Da, domnule, sînt singură pe lume, mi-a răspuns ea. — Cum, doamnă, sînteți fără părinți, fără cunoștințe ? — N-am vrut să spun asta, domnule. Am părinți și destule cunoștințe ; dar nici un prieten. — Asta nu poate fi vina dumneavoastră, am continuat eu ; aveți o înfățișare și, fără îndoială, o inimă, căroră li se poate ierta mult.

Tînăra femeie a simțit reproșul ce se ascundea în complimentul meu și imediat mi-am făcut o părere bună despre educația ei. Și-a îndreptat asupra mea doi ochi cerești, de un albastru pur, desăvîrșit, limpezi și strălucitori ; apoi mi-a spus, pe un ton serios, că unui om de condiție, așa cum păream, nu-i poate lua în nume de rău faptul că are oarecare bănuieli despre o tînără pe care o întîlnește singură pe o șosea ; că acest lucru i se întîmplase de multe ori ; dar că, deși era străină și nimeni nu avea dreptul să-i ceară socoteală, mă ruga să cred că scopul călătoriei sale era perfect onorabil. Anumite motive, care o priveau numai pe ea, o obligau să-și ducă durerea în lumea largă. Descoperise că primejdiile, care erau de temut pentru sexul ei, nu sînt decît închipuiri și că cîntea unei femei nu riscă

nimic, nici chiar printre hoții de drumul mare, dacă nu intervine slăbiciunea inimii și a principiilor de viață.

De altfel, mergea numai ziua și pe drumuri pe care se socotea sigură, nu vorbea cu oricine și se oprea din cînd în cînd în locuri potrivite, unde putea să-și cîștige existența prin servicii pe măsura educației sale. Aici vocea i s-a stins, pleoapele i s-au coborît și am văzut cîteva lacrimi curgîndu-i pe obraji.

I-am răspuns că nu mă îndoiam cîtuși de puțin nici de originea și nici de purtarea ei onorabilă. O compătimeam numai că nevoia o silea să accepte o slujbă, cînd tocmai dînsa e aceea care merită să fie slujită și am asigurat-o că deși curiozitatea mea era foarte vie, nu voiam s-o constrîng la mărturisiri, ci mai degrabă doream să mă conving, cunoscînd-o mai de aproape, că grija pe care o are pentru virtute, o are totdeauna și pentru reputația ei. Mi s-a părut că vorbele acestea au jignit-o din nou, căci mi-a răspuns că-și ascunde numele și patria tocmai din grijă pentru reputația ei, cu toate că, în definitiv, reputația se întemeiază mai mult pe presupuneri, decît pe realitate. Cînd își oferă serviciile, prezintă certificatele ultimelor case unde a servit și spune pe față că nu vrea să fie întrebă de patrie și de familie. Rămîne ca oamenii să se încreadă în Cel-de-sus, sau în cuvintele ei, în ceea ce privește cîntea și nevinovăția întregii sale vieți.

Felul acesta de a vorbi îndepărta orice bănuială că frumoasa aventurieră ar avea mîntea rătăcită. Domnul de Revanne, care nu prea putea pricepe asemenea hotărîre de a hoinări prin lume, presupuse că părinții voiau poate s-o mărite împotriva voinței ei. Apoi i-a mai trecut prin gînd să nu fie cumva la mijloc o disperare din dragoste și, lucru ciudat, dar care se întîmplă adesea, crezînd-o îndrăgostită de altul, a început s-o iubească și el, temîndu-se acum că necunoscuta își va continua călătoria. Nu-și putea lua ochii de la fața ei frumoasă, înfrumusețată încă mai mult de umbra verzuie a frunzișului. Dacă există nimfe cu adevărat,

apoi niciodată n-a stat pe o pajiște alta mai frumoasă ; iar felul oarecum romantic al întâlnirii răspîndea un farmec la care domnul de Revanne nu putu rezista.

Fără să se gîndească prea mult, o invită pe frumoasa necunoscută la castel. Ea acceptă și-l însoțește, comportîndu-se ca o persoană deprinsă cu lumea bună. I se aduce o gustare, pe care o primește fără prefăcută politețe, mulțumind cu grație. Pînă la masa de prînz, i se arată casa. Ea nu remarcă decît ceea ce merită atenție, fie că e vorba de mobile, de picturi sau de împărțirea adecvată a camerelor. Găsește o bibliotecă, cărțile bune le cunoaște și vorbește despre ele cu gust și modestie. Nici vorbărie goală, nici stînghereală. La masă, o comportare tot atît de nobilă și naturală și o conversație cît se poate de plăcută. Tot ce spune e rezonabil, iar caracterul ei pare tot atît de încîntător ca și înfățișarea.

După-masă, o mică glumă o făcu și mai atrăgătoare ; întorcîndu-se spre domnișoara de Revanne, îi spuse zîmbind că are obiceiul să-și plătească masa printr-o muncă și că, de cîte ori n-are bani, cere gazdelor un ac de cusut. Îngăduiți-mi, urmă ea, să vă las o floare pe vreunul din gherghefe, pentru ca mai tîrziu, văzînd-o, să vă aduceți aminte de o sărmană necunoscută. Domnișoara de Revanne îi răspunse că-i pare foarte rău că nu are nici un lucru început și că, din această pricină, trebuie să se lipsească de plăcerea de a-i admira îndemînarea. Îndată călătorea își întoarse privirile spre clavier. Atunci, zise ea, îmi voi plăti datoria în monedă aeriană, așa cum făceau pe vremuri cîntăreții ambulanți. A încercat instrumentul cu două sau trei preludii, care dovedeau o mîină foarte pricepută. Nu mai era nici o îndoială că aveau de-a face cu o femeie din lumea bună, înzestrată cu talentele cele mai plăcute. La început a cîntat ceva foarte vesel și sclipitor ; apoi a trecut la melodii grave, a căror durere adîncă i se reflecta în privire. Ochii i se împăienjeniră de lacrimi, expresia feței i se schimbă și degetele se opriră ; dar, deodată, îi uimi pe

toți, cînd încep să cînte cu cea mai frumoasă voce din lume un cîntec îndrăzneț, dîndu-i un ton glumeț și plin de haz. Deoarece mai tîrziu au fost motive să se creadă că romanța aceea burlescă o privea de-aproape, mi se va ierta că o intercalez aici.

De unde vii doar cu mantaua,
Cînd zorii de abia mijesc
Și vîntul e-mpletit cu neaua ?
Ai vreun canon bisericesc ?
Căciula cine ți-a luat-o ?
Și-anume mergi fără-ncălțări ?
În codru cum de-ai apucat-o,
Pe-așa sălbatice cărări ?

Ciudat ! Din cuib călduț el vine,
De unde nu se aștepta
Să pată-asemenea rușine ;
Noroc c-avea pe el manta !
Așa l-a păcălit șireata,
Lăsîdu-l fără nici un strai ;
Iar bietul om abia scăpat-a,
Gol, cum a fost Adam în rai.

De ce i-a trebuit să muște
Din acel măr primejdios ?
E drept, că mărul de la moară
E peste seamă de frumos.
Dar nu-l mai gustă-a doua oară !
Iute din casă a sărit,
Și cînd a dat de libertate
Cu glas amarnic a izbucnit :

• În ochi nu i-am citit trădare,
Căci mă privea cu drag, duios !
Părea cuprinsă de-ncîntare,
Iar nu de planu-i ticălos.

Puteam să bănuiesc o clipă
Că pieptul ei bătea perfid ?
Cînd se ruga, ca fără pripă
Amor să stea cu noi, avid ?

O noapte-ntreagă, nesfîrșită,
Să pară-atît de bucuroasă,
Și-apoi, în zori, ca o smintită
Să-și strige mama, minioasă !
Atunci, rudeniile toate
Au năvălit la noi în păr :
Erau și frați, mătuși, nepoate,
Un unchi bătrîn și înc-un văr !

Ce tărăboi și ce minie !
Păreau că-s fiare în sobor ;
Cereau despăgubiți să fie
Și toți urlau îngrozitor.
De ce năpăstuiți deodată
Un tinerel nevinovat ?
Comoara nu v-a fost prădată.
Nu sînt eu cel calificat.

Căci Amor și-a trimis desigur
La timp, săgeata lui aprinsă
- Și n-a lăsat aici la moară
Această floare neatinsă.
Atunci s-au repezit la haine
Și la manta, erau turbați.
Cum de-au intrat acolo, Doamne,
Atîți golani neobrăzați ?

Toți se-ntreceau să mă înjure:
Am scos un urlet fioros
Și m-am uitat iar la perfidă ;
Avea același chip frumos !

Urmă potop de vorbe grele ;
La urmă toți s-au speriat ;
Urlînd i-am dat pe rînd din cale,
Și din cavernă am scăpat.

Pe voi, fetițe de la țară,
De-acuma am să vă evit.
Lăsați cucoanelor plăcerea
De-a despuia cîte-un iubit !
Dar dacă v-ați deprins cu jocul
Și nu știți duioșia ce-i,
Schimbați-vă mereu amanții,
Dar nu vă bateți joc de ei.

Așa, amicul, astă iarnă,
Cu glas amar se tînguia.
Dar eu rîdeam de-adîncă-i rană
Căci a avut ce merita,
Ca toți ce ziua mint și-nșală
Un suflet nobil, plin de dor,
Iar noaptea aleargă să petreacă
La moara falsului Amor.

Ar fi putut să ne dea de gîndit faptul că vizitatoarea putuse uita ce se cuvine și ar fi trebuit să considerăm comportarea ei drept semn că nu întotdeauna era pe deplin conștientă. Dar, îmi spuse domnul de Revanne, nu știu cum s-a întîmplat că am uitat și noi toate reflecțiile pe care le-am fi putut face. Desigur că drăgălășia nespusă cu care a debitat această farsă ne fascinase. Cînta comic, dar inteligent. Avea o tehnică perfectă și un glas cu adevărat fermecător. După ce a isprăvit de cîntat, a părăut tot atît de rezervată ca mai înainte și am socotit că a vrut numai să ne înveselească momentul digestiei.

Îndată după aceea, ne-a cerut voie să-și continue drumul ; dar, la un semn al meu, sora mea îi spuse, că dacă nu

are nici o grabă și găzduirea noastră nu-i displace, am fi foarte bucuroși să rămînă la noi cîteva zile. Deoarece a primit cu plăcere propunerea, mă gîndeam să-i găsesc o ocupație. Dar, în această zi dintîi și în celelalte următoare, ne-am plimbat numai. În tot acest timp, nu s-a dezmințit nici o clipă : era rațiunea însăși, înzestrată cu toate farmecele. Avea un spirit ascuțit și pătrunzător, o memorie împodobită cu lecturi alese, dovedea sentimente atît de frumoase, că ne uimea și ne captiva într-una. Pe lingă aceasta, cunoștea regulile unei purtări corecte și le folosea cu atîta perfecție față de fiecare dintre noi, ca și față de mai mulți prieteni, care au venit să ne viziteze, încît nu mai știam cum să împăcăm ciudățeniile ei cu o asemenea educație.

Zău că nu mai îndrăzneam să-i ofer un serviciu în casa mea ! Sora mea, care o plăcea foarte mult, socotea și ea ca o datorie să nu jignească delicatețea necunoscutei. Se ocupau împreună de treburile casnice și deseori fata aceea dragălașă se cobora pînă la o muncă brută, dar imediat își arăta priceperea în domenii superioare, care cer ordine și chibzuială.

În scurtă vreme a instituit o ordine la castel, cum nu mai cunoscusem pînă atunci. Era o gospodină foarte pricepută ; și, deoarece de la început am stat la masă împreună, nu s-a retras cu falsă modestie, ci a continuat să mănînce cu noi, fără ezitare ; dar nu se atîngea de cărțile de joc sau de clavier, pînă nu termina tot ce avea de făcut.

Trebuie să mărturisesc, că soarta acestei fete începuse să mă miște profund. Îi compătimeam părinții care, probabil, regretau foarte mult lipsa unei asemenea fiice ; oftam cînd mă gîndeam că atîtea virtuți alese, atîtea însușiri trebuie să se piardă. Trăia la noi de cîteva luni și nădăjduiam că încrederea pe care căutam să i-o insuflăm o va hotărî să ne dezvăluie secretul. Dacă era vorba de o nenorocire, am fi putut s-o ajutăm ; dacă era o greșală, ar fi putut spera că intervenția și mărturia noastră i-ar

obține iertarea pentru o rătăcire trecătoare : dar toate asigurările noastre prietenești, chiar și rugămințile noastre, au fost zadarnice. De cum observa că aveam intenția să obținem de la dînsa vreo explicație, se refugia îndărătul unor maxime generale, pentru a se justifica, fără să ne lămurească. De pildă, dacă vorbeam despre nefericirea ei, spunea : Nefericirea cade și peste cei buni și peste cei răi. E un medicament eficace, care atacă atît umorile bune cît și pe cele rele.

Dacă încercam să descoperim cauza fugii ei din casa părintească, spunea zîmbind : Dacă fuge căprioara, nu înseamnă că e vinovată. Cînd o întrebam dacă a fost persecutată, răspundea : Asta e soarta multor fete de neam, să sufere persecuții și să le rabde. Cel ce plinge din pricina ofensivei, va da peste mai multe. Dar cîm de se hotărîse să se expună grosolăniei mulțimii, sau, în tot cazul, să fie nevoită a mulțumi pentru pomană ? La aceasta, începea să rîdă și spunea : Săracul, primit la masa bogatului, nu-i lipsit de minte. Odată, cînd discuția căpătase un ton glumeț, i-am vorbit despre îndrăgostiți și am întreat-o dacă nu-l cunoaște cumva pe eroul rebegit de frig din romanța sa. Îmi aduc foarte bine aminte și acum că aceste vorbe parcă i-au sfredelit inima. S-a uitat la mine cu niște ochi atît de serioși și severi, că n-am putut să-i înfrunt privirea ; și, de atunci, de cîte ori se vorbea de iubire, te puteai aștepta să vezi că drăgălășia chipului și vioiciunea spiritului i se tulbură. Îndată cădea pe gînduri ; noi credeam că meditează, însă nu era decît durere. Totuși, în general, era bine dispusă, dar fără mare însufletire, nobilă fără ostentație, sinceră fără franchise, rezervată fără timiditate, mai mult răbdătoare decît blindă și mai mult recunoscătoare decît înduioșată la mîngîieri și atenții. Fără îndoială, era o femeie crescută să conducă o casă mare ; și, totuși, nu părea să aibă mai mult de douăzeci și unu de ani.

Așa se înfățișa această tînră misterioasă, care mă captivase cu totul în timpul celor doi ani cît i-a fost pe plac

să stea la noi, pînă ce a încheiat cu o nebunie mult mai extraordinară decît însușirile ei strălucitoare și admirabile. Fiul meu, fiind tînăr, se va putea consola ; în ce mă privește, mi-e teamă că sînt destul de slab ca s-o regret mereu.

Acum vreau să povestesc nebunia unei femei raționale, pentru a dovedi că adesea nebunia este altceva decît rațiunea sub altă înfățișare. E drept că se va găsi o contradicție bizară între caracterul nobil al hoinarei și vicleșugul comic de care s-a slujit ; dar mai cunoaștem două laturi, ce nu i se potriveau ; însăși hoinăreala și apoi cîntecul.

Este evident că domnul de Revanne era îndrăgostit de necunoscută. Bineînțeles, nu putea să se bizuie pe chipul lui de om ce împlinise cincizeci de ani, deși părea viori și zdravăn ca unul de treizeci ; mai degrabă spera să placă prin sănătatea lui neștirbită, de copil, prin bunătatea, seninătatea, blindețea și generozitatea caracterului său ; poate, și prin averea sa, deși era destul de delicat pentru a-și da seama că nu se poate cumpăra ceea ce nu are preț.

Pe de altă parte, fiul, tînăr plăcut, afectuos, înflăcărat, s-a aruncat trup și suflet în aventură, fără să reflecteze mai mult decît tatăl său. La început a căutat să cîștige cu prudență favoarea necunoscutei, care-i devenise dragă, datorită laudelor și prieteniei de care se bucura aceasta din partea tatălui și mătușii sale. Și-a dat osteneală să placă unei femei adorabile, pe care pasiunea lui părea s-o ridice cu mult peste starea în care ea se afla. Era înflăcărat mai mult de seriozitatea, decît de meritele și frumusețea ei ; a îndrăznit totuși să vorbească, să acționeze, să făgăduiască.

Tatăl, fără voie, dădea totdeauna demersurilor sale un aspect oarecum patern. Se cunoștea bine pe sine și cînd a aflat cine-i este rival, n-a mai sperat că-l va învinge, nevoind să folosească mijloace nedemne de un om cu principii. Cu toate acestea, și-a urmat calea mai departe, deși nu ignora faptul că bunătatea și chiar averea sînt atracții

față de care o femeie nu cedează decît cu prudență și care rămîn fără efect, de îndată ce se arată iubirea cu farmecele ei, întovărășită de tinerețe. Domnul de Revanne a mai făcut și alte greșeli, pe care le-a regretat mai tîrziu. El i-a vorbit nu numai de o prietenie foarte respectuoasă, dar și de o unire durabilă, secretă și legitimă. Apoi s-a tînguit și a rostit cuvîntul ingratitudine. Desigur că n-o cunoștea îndeajuns pe ființa iubită, dacă a putut să-i spună într-o zi că mulți binefăcători se aleg numai cu rău de pe urma binelui ce-l fac. Necunoscuta i-a răspuns cu sinceritate : Mulți binefăcători ar fi gata să cumpere, pe un blid de linte, toate drepturile celui protejat.

Frumoasa străină, încurcată de solicitările celor doi rivali și împinsă de motive necunoscute, a recurs în această împrejurare penibilă, la o stratagemă ciudată, nu cu alte intenții decît ca să evite, sieși și celorlalți, complicații stupide. Cu îndrăzneala vîrstei, fiul insista și o amenința, așa cum se obișnuiește, că-și va lua viața dacă rămîne neînduplecată. Tatăl, ceva mai puțin nebun, era tot atît de stăruitor ; amîndoi, erau sinceri. Ființa aceea adorabilă ar fi putut atunci să-și asigure situația pe care o merita, căci amîndoi domnii de Revanne afirmau că au intenția s-o ia în căsătorie.

Dar, din exemplul fetei acesteia, femeile ar putea învăța că o ființă onestă, chiar de-ar avea spiritul rătăcit de vanitate sau de nebulie adevărată, nu trebuie să întrețină rănile inimii, dacă nu dorește să le vindece. Străina simți că a ajuns la o limită extremă, de unde nu i-ar mai fi ușor să se apere multă vreme. Se afla la discreția a doi îndrăgostiți, care găseau scuze pentru orice insistență prin curățenia intențiilor lor, întrucît aveau de gînd să-și legitimeze îndrăzneala printr-o unire solemnă. Așa stăteau lucrurile și ea le pricepuse foarte bine.

Ar fi putut să caute refugiu la domnișoara de Revanne ; dar a renunțat, fără îndoială din delicatețe, din considerație față de binefăcătorii săi. Nu și-a pierdut

cumpătul și a născocit un mijloc prin care a salvat virtutea celor doi, lăsându-i însă pe dinșii să se îndoiască de virtutea ei. Era o ființă nebună din fidelitate, pe care desigur că iubitul ei nu o merita, dacă n-a simțit ce sacrificii face pentru el, chiar dacă i-au rămas necunoscute.

Într-o zi, când domnul de Revanne răspundea cam prea cu multă însuflețire la prietenia, la recunoștința pe care ea i-o arăta, dînsa își luă deodată o înfățișare naivă, care-l surprinse. Bunătatea dumneavoastră, domnule, zise ea, mă neliniștește și îngăduiți-mi să vă spun sincer motivul. Îmi dau bine seama că numai dumneavoastră aveți dreptul la recunoștința mea ; totuși — Ființă crudă ! exclamă domnul de Revanne, te înțeleg. Fiul meu ți-a cîștigat inima. — Ah ! domnule, pu s-a oprit aici. Nu mă pot exprima, decît arătîndu-mi confuzia — Cum, domnișoară, nu cumva ești — Cred că da, șopti ea, înclinîndu-se adînc și lăcrimînd ; căci femeile au totdeauna la îndemină o lacrimă, cînd e vorba să facă o farsă, și totdeauna o scuza, cînd au greșit.

Oricît de îndrăgostit era domnul de Revanne, n-a putut să nu admire acest nou fel de sinceritate nevinovată sub protecția maternității și găsi că reverența era foarte la locul ei. — Dar, domnișoară, nu înțeleg de loc. — Nici eu, spuse ea și lacrimile îi curgeau și mai tare. Au curs pînă ce domnul de Revanne, după o clipă de gîndire foarte penibilă, reluă cuvîntul cu o înfățișare mai calmă și spuse : Asta mă lămurește. Văd acum cît de ridicole erau pretențiile mele. Nu-ți fac nici un reproș și, ca singură pedeapsă pentru durerea ce mi-ai pricinuit-o, îți făgăduiesc din partea lui de moștenire atît cît e necesar pentru a-l încerca dacă te iubește tot atît de mult ca mine. — Ah ! domnule, cruțați-mi nevinovăția și nu-i spuneți nimic.

Dar a cere cuiva secretul, nu e mijlocul de a-l obține. După această scenă, frumoasa necunoscută se aștepta să-l vadă pe îndrăgostit apărînd înaintea sa contrariat și nepus de furios. A și apărut îndată, cu o privire ce anunța

cuvinte nimicitoare. Dar începu să se bîlbîie și nu putu rosti decît : Cum, domnișoară, e cu puțință ? — Despre ce e vorba, domnule ? întrebă ea cu un zîmbet ce în asemenea împrejurare, te putea aduce la disperare. — Cum, despre ce e vorba ? Lasă, domnișoară, acumă vād ce creatură ești ! Dar cel puțin nu trebuie să dezmoștenești copiii legitimi ; e de-ajuns că-i acuzi. Da, domnișoară, am priceput eu complotul dumitale cu tata. Îmi atribuiți amîndoi un fiu, cînd el mi-e frate, sînt sigur !

Frumoasa nebună îi răspunse cu aceeași liniște și cu fruntea senină. — Nu ești sigur de nimic ; nu e nici fiul și nici fratele dumitale ; băieții sînt răi ; n-am vrut băiat ; e o biată fetiță, pe care o voi duce departe de aici, departe de oameni, de răi, de proști și infideli.

Apoi, vîrsîndu-și focul, urmă : Adio, dragă Revanne ! Ai din fire o inimă dreaptă ; păstrează-ți principiile de sinceritate. Nu sînt primejdioase, cînd ai o avere solidă. Fii bun cu cei sărmani. Cel ce disprețuiește rugămintea nevinovăției îndurerate va implora și el cîndva, dar nu va fi auzit. Cel ce fără scrupul disprețuiește scrupulele unei fete fără apărare va fi victima femeilor fără scrupule. Cel ce nu-și dă seama ce trebuie să simtă o fată cinstită, cînd e cerută în căsătorie, nu merită să o obțină. Cel ce făurește proiecte, împotriva oricărei rațiuni, împotriva intențiilor și planurilor familiei sale, numai pentru a-și satisface pasiunile nu merită să se bucure de fructele pasiunii sale și de considerația alor săi. Sînt convinsă că m-ai iubit sincer, dar, dragul meu Revanne, pisica știe bine pe lingă cine să se lingusească și de vei deveni vreodată iubitul unei femei cumsecade, adu-ți aminte de moara infidelului. Învată din exemplul meu să te încrezi în constanța și discreția iubitei. Dumneata știi dacă sînt infidelă, tatăl dumitale știe și el. Eu m-am hotărît să ră-tăcesc prin lume și să înfrunt toate primejdiile. Cele care m-au amenințat în casa asta sînt cu siguranță cele mai mari. Dar pentru că dumneata ești tînăr, am să-ți spun

numai dumitale și confidențial : bărbații și femeile nu sînt infideli decît din voia lor ; asta am dorit să-i dovedesc prietenului de la moară, care poate mă va revedea într-o zi, dacă inima lui e destul de curată ca să regrete ce-a pierdut.

Tinărul Revanne o mai asculta încă, deși ea isprăvisese de vorbit. Stătea nemișcat, ca lovit de trăsnet ; pînă la urmă îl podidiră lacrimile și în această stare de agitație alergă la mătușa și la tatăl său să le spună că domnișoara pleacă, dar că ea e un înger, sau mai degrabă un demon, care rătăcește prin lume ca să chinuiască toate inimile. Dar hoinara își luase toate măsurile de precauție, așa că n-au mai găsit-o niciodată. Și după ce tatăl și fiul s-au lămurit, nu s-au mai îndoit de nevinovăția ei, de talentele și de nebunia ei. Cu toată osteneala pe care și-a dat-o de atunci, domnul de Revanne n-a izbutit să obțină nici cea mai mică lămurire despre acea persoană frumoeasă, care îi apăruse în cale, adorabilă și fugitivă ca un înger.

CAPITOLUL AL ȘASELEA

După un somn lung și adînc de care călătorii avuseseră mare nevoie, Felix sări vioi din pat, grăbindu-se să se îmbrace ; lui Wilhelm i se păru că băiatul pune de data asta mai multă grijă decît de obicei. Nimic nu era destul de potrivit și de ajustat ; ba ar fi vrut ca toate să fie mai noi și mai elegante. Coborî în grădină luînd în fugă cîte ceva din gustarea pe care o adusese un servitor pentru oaspeți, căci doamnele urmau să apară abia peste o oră.

Servitorul era obișnuit să stea de vorbă cu străinii și să le arate unele lucruri din castel ; astfel îl conduse pe

prietenul nostru într-o galerie, unde erau atârinate ori așezate pe socluri numai portrete ale unor persoane vestite în secolul al optsprezecelea, o societate numeroasă și nobilă ; atît picturile cît și busturile erau operele unor maeștri celebri. În tot castelul, zise custodele, nu veți găsi nici un tablou, care să aibă vreo legătură, fie și depărtată, cu religia, tradiția, mitologia, legendele și fabulele ; stăpînul nostru vrea ca imaginea să nu fie solicitată decît pentru a reprezenta realitatea. Născocim și așa destul de multe, are el obiceiul să spună, și nu mai e nevoie să îmboldim această însușire primejdioasă a spiritului nostru și prin mijloace străine.

La întrebarea lui Wilhelm cînd ar putea să i se prezinte, servitorul răspunse că stăpînul plecase călare disdimineată, așa cum era deprins. Are obiceiul să spună : Luarea-aminte e viața ! Veți putea vedea această maximă, ca și altele, în care se oglindește spiritul lui, înscrise pe panourile de deasupra ușilor, ca aici, spre exemplu : *De la util, prin adevăr, spre frumos.*

Doamnele pregătiseră între timp micul dejun sub tei ; Felix se zbenguia în jurul lor, străduindu-se prin tot soiul de nebunii și îndrăzneli, să atragă atenția asupra lui și să capete o observație sau o dojană de la Hersilia. Surorile se străduiau să cîștige încrederea oaspetelui lor tăcut, care le era simpatic, făcîndu-i confidențe ; istorisiră despre un văr de-al lor, om de valoare, care lipsea de trei ani și care era așteptat să sosească în curînd ; despre o mătușă venerabilă, care trăia în castelul ei din apropiere, și era privită ca un duh ocrotitor al familiei. Trupul îi era doborît de boli, dar spiritul îi era într-o stare de sănătate înfloritoare ; ai fi zis că o străveche sibilă nevăzută rostește nespus de simplu, prin gura ei, vorbe divine despre lucrurile omenști.

Noul oaspete îndrumă convorbirea și întrebările asupra prezentului. Dorea să cunoască mai de-aproape pe nobilul unchi, în activitatea lui atît de energică ; reflectă

la maxima „de la util, prin adevăr, spre frumos“, și căută să tălmăcească aceste vorbe în felul său, izbutind atât de bine, încît cîștigă laudele Julietei.

Hersilia care, pînă atunci, zîmbise în tăcere, replică : Noi femeile, ne aflăm într-o situație deosebită. Auzim mereu repetîndu-se maximele bărbaților, ba trebuie să le vedem și înscrise cu litere de aur deasupra capetelor noastre și, totuși, în sinea noastră putem spune tocmai contrariul, care e și el valabil ca în cazul de față. *Frumoasa* găsește adoratori, un logodnic și la urmă chiar un bărbat ; atunci ajunge la *adevăr*, care poate să nu fie totdeauna îmbucurător ; dacă este înțeleaptă, se consacră *utilului*, se îngrijește de casă și copii, și rămîne la asta ; cel puțin așa am băgat eu de seamă adeseori. Noi, fetele, avem timp să observăm ce-i în jurul nostru și de cele mai multe ori descoperim ceea ce n-am căutat.

Un trimis al unchiului soși cu vestea că toată lumea era invitată la masă într-un pavilion de vînătoare din apropiere ; acolo se putea ajunge călare, sau cu trăsura. Hersilia preferă să plece călare. Felix rugă stăruitor să i se dea și lui un cal. S-au înțeles cu Julieta să meargă în trăsură cu Wilhelm, iar Felix să fie pajul doamnei alese de inima lui tinăară, căreia trebuia să-i mulțumească pentru prima lui plimbare călare.

Julieta și noul ei prieten au străbătut un șir de plantații, toate menite să aducă foloase, dar numărul imens al pomilor te făcea să te îndoiești că toate fructele vor ajunge să fie consumate.

Dumneata ai sosit în mijlocul nostru pe o cale atât de neobișnuită și găsești aici atîtea lucruri într-adevăr rare și ciudate, încît îmi închipui că dorești o explicație clară despre această așezare. În acest loc toate sînt întemeiate în spiritul și ideile admirabilului meu unchi. Anii cei mai frumoși ai acestui om nobil s-au nimerit să fie în timpul

lui Beccaria ¹ și al lui Filangieri ² ; atunci maximele umanitare erau prețuite în toate domeniile. Spiritul său activ și caracterul său sever au modificat aceste generalități în principii strict practice. El ne-a explicat cum a găsit cu cale să schimbe conform concepțiilor sale dictonul liberal „Ce-i mai bun, celor numeroși“, cu altul : „Celor mulți, ceea ce doresc“. Pe cei numeroși, spunea el, nu ajungi să-i găsești și să-i cunoști ; iar ce-i mai bun e și mai greu să descoperi. Cei mulți sînt însă totdeauna în jurul nostru ; ce doresc, știm ; ce-ar trebui să dorească, putem judeca ; astfel sîntem în stare să facem oricînd mult bine altora. În spiritul acesta, continuă Julieta, s-au plantat, construit și amenajat toate cite le vezi aici, necesare în vederea unui scop foarte apropiat și foarte ușor de înțeles ; toate s-au făcut de dragul marilor munți din jur.

Omul acesta excelent, deținînd și putere și avere, și-a spus : nici un copil din ținutul nostru nu trebuie să ducă dorul cireșelor, sau al merelor, de care sînt, pe bună dreptate, atît de lacomi. Gospodina nu trebuie să ducă lipsă de varză, de sfeclă, sau de vreo altă legumă, ca să țină într-o oarecare măsură cumpăna cu nenorociții de cartofi din oală. Cu gîndul și în felul acesta a căutat să vină altora în ajutor, lucru cu puțință, datorită averii sale, și, de ani de zile, s-a format o armată de cărauși bărbați și femei, care transportă și vînd fructele în văgăunile cele mai ascunse ale munților.

Eu însumi am gustat din ele cu o bucurie de copil, răspunse Wilhelm ; acolo unde nu mă așteptam să le întîlnesc, între brazi și stînci, acele fructe răcoritoare și proaspete m-au surprins mai mult decît un gînd pios al cuiva. Căci darurile spiritului se găsesc pretutindeni, dar cele ale naturii sînt împărțite cu zgîrcenie pe fața pămîntului.

¹ Cesare de Beccaria (1738—1794), economist și jurist italian.

² Gaetano Filangieri (1752—1788), jurist italian pe care Goethe l-a cunoscut în 1787, cu prilejul călătoriei în Italia.

Apoi, unchiul nostru a adus din locuri îndepărtate o mulțime de lucruri necesare celor din munți ; în clădirile acestea de la poale poți găsi provizii de sare și tot felul de mirodenii. De tutun și alcool lasă pe alții să aibă grijă ; astea nu sînt nevoi, spune el, ci poftă, și pentru acestea se găsesc destui negustori.

Ajunseră la locul hotărît și-i găsiră și pe ceilalți într-o casă încăpătoare de pădurar, unde-i aștepta masa pregătită. Să ne așezăm, spuse Herselia ; aici e scaunul unchiului, dar desigur că el nu va veni, ca de obicei. Într-un fel, sînt bucuroasă că noul nostru oaspete nu va sta mult printre noi, după cum aud ; căci va fi plicticos pentru el să ne cunoască ; parcă am fi eternele personaje din romanele și piesele de teatru : un unchi original, o nepoată blajină și alta neastîmpărată, o mătușă înțeleaptă și ceilalți ai casei, după tipic ; și dacă s-ar întoarce și vărul nostru, oaspetele ar cunoaște și un călător ciudat, însoțit poate de un tovarăș și mai bizar, și atunci nefericita piesă ar fi gata înjghebată și transpusă în realitate.

Trebuie să respectăm ciudațeniile unchiului nostru, zise Julieta ; nu sînt o povară pentru nimeni, ci dimpotrivă, datorită lor toată lumea se simte bine. O oră hotărîtă de masă îi este nesuferită și rareori ține seama de ea ; el declară adesea că masa la birturi e cea mai frumoasă invenție a timpului nostru.

Vorbind de unele și de altele, ajunseră să pomenească despre mania acestui om de treabă de a pune inscripții pretutindeni. Sora mea, spuse Hersilia, știe să le interpreteze pe toate ; se ia la întrecere cu custodele ; eu, însă, găsesc că toate pot fi întoarse pe dos și că atunci sînt tot atît de adevărate, ba poate chiar mai adevărate. — Mărturisesc, spuse Wilhelm, că printre maxime sînt unele ce par a se anihila singure ; de pildă, am văzut scris într-un mod bătător la ochi : *Proprietate și bun comun*. Oare aceste noțiuni nu sînt contradictorii ?

Mi se pare, îl întrerupse Hersilia, că unchiul a împrumutat această manie a inscripțiilor de la orientali, care mai mult venerază decît înțeleg maximele *Coranului* de pe toate zidurile. Fără să se lase descumpănită, Julieta răspunse la întrebarea lui Wilhelm : Fă o perifrază din aceste puține cuvinte și vei vedea că îndată înțelesul devine limpede.

După cîteva întreruperi, Julieta continuă să explice înțelesul maximei : Fiecare trebuie să-și prețuiască, să-și mențină și să-și sporească bunurile dăruite de natură, sau de soartă ; fiecare să caute a se întinde în jur pînă unde e capabil să ajungă ; dar totdeauna să se gîndească a lăsa și pe alții să profite de bunurile sale, căci bogătașul nu-i prețuit, decît în măsura în care-i face și pe alții să aibă satisfacție.

Și cum se căutau exemple, prietenul nostru se află în elementul său. Toți se străduiau, se luau la întrecere, pentru a găsi adevăratul sens al acelor cuvinte laconice. Se spunea : Pentru ce-i prețuit un principe, dacă nu pentru că dă fiecăruia de lucru, pretinde de la fiecare activitate, i-o favorizează și astfel îi face pe toți să participe oarecum la puterea sa absolută ? Pentru ce toate privirile se îndreaptă spre bogătaș, dacă nu pentru faptul că el dorește să facă parte și altora din prisosul său ? De ce toți oamenii invidiază pe poet ? Din pricină că natura sa îl obligă la comunicarea cu alții, ba este însăși comunicarea. Muzicantul este mai fericit decît pictorul, el își împărtășește darurile personal și nemijlocit, pe cînd pictorul nu dă decît despărțindu-se de darul său.

S-au spus mai departe cam următoarele : Omul trebuie să-și păstreze cu îndîrjire proprietatea, oricare ar fi ea ; el trebuie să devină centrul, de la care pot porni bunurile comune ; trebuie să fie egoist, pentru a nu deveni egoist ; să fie păstrător, ca să poată dărui. Ce rost are să-ți dai posesiunile și averea săracilor ? E mai lăudabil să devii intendentul lor. Acesta e sensul cuvintelor : proprietate

și bun comun ; nimeni nu trebuie să se atingă de capital, căci dobânzile, intrate în circulație, vor aparține oricum tuturor.

Așa cum reieșea din desfășurarea convorbirii, cineva îi reproșase unchiului că nu trăgea foloase din domeniile sale, în măsura în care s-ar fi cuvenit. Bătrînul răspunsese : Această scădere a venitului o consider o cheltuială plăcută, căci cu ea ușurez viața altora ; în același timp mă scutește de osteneala de a face eu însumi această cheltuială, și totul se echilibrează.

Doamnele discutau astfel cu noul prieten despre tot felul de subiecte și, cum încrederea reciprocă sporea mereu, au ajuns să vorbească și despre vărul pe care-l așteptau să sosească.

Credem că purtarea lui ciudată e urmarea unei înțelegeri cu unchiul nostru. De cîțiva ani n-a mai dat nici o veste despre dînsul ; ne trimite numai daruri fermecătoare, care ne indică alegoric locul în care a ajuns ; acum, deodată, ne scrie dintr-un loc foarte apropiat, dar nu vrea să vină să ne vadă, pînă nu-i dăm vești despre situația fiecăruia dintre noi. Purtarea asta nu-i firească ; trebuie să știm înainte de sosirea lui ce lucru ascunde. Deseară îți vom da un teanc de scrisori din care vei afla mai multe despre el. Hersilia adăugă : Ieri seară te-am făcut să cunoști o hoinară nebună, astăzi vei afla despre un călător smintit. — Mărturisește, interveni Julieta, că această comunicare o faci cu un scop anume.

Hersilia întrebă cu oarecare nerăbdare de ce întîrzie desertul, cînd sosi vestea că unchiul pofteste pe toată lumea în pavilionul cel mare din grădină, să ia desertul împreună. Pe drumul spre chioșc, dădură peste o bucătărie de campanie care-și strîngea, harnic și cu zgomot, cratițele, castroanele și farfuriile, toate albe și strălucitoare de curățenie. Într-un pavilion spațios, se afla stăpînul cel bătrîn, la o masă mare, rotundă și frumos acoperită pe care, în timp ce toți se așezau în jur, s-au adus

cele mai minunate fructe și cele mai delicioase prăjituri și dulciuri. La întrebarea unchiului ce-au făcut pînă atunci și despre ce au vorbit, Hersilia se grăbi să răspundă : Oaspetele nostru ar fi rămas desigur foarte încurcat în fața inscripțiilor dumitale laconice, dacă Julieta nu i-ar fi venit în ajutor, comentîndu-le neîntrerupt. — Iar te legi de Julieta, o dojeni unchiul ; e o fată vrednică care caută mereu să se instruiască și să înțeleagă. — Eu aș dori să uit multe din cele ce știu, iar ce-am înțeles, n-are mare valoare, răspunse Hersilia rîzînd.

Atunci luă Wilhelm cuvîntul și rosti cu gravitate. Știu să prețuiesc sentințele concise, mai ales dacă mă îndeamnă să meditez asupra contradicțiilor și să încerc să le armonizez. — Ai dreptate, răspunse unchiul ; un om înțelept nici nu poate avea altă pasiune în viață.

În acest timp, încetul cu încetul, locurile din jurul mesei s-au ocupat, așa că întîrziatîi abia de mai găseau unde să se așeze. Veniseră cei doi funcționari, apoi vinători, dresori de cai, grădinari, pădurari și alții, cărora nu le puteai ghici ușor ocupația. Fiecare avea cîte ceva nou de povestit și de comunicat stăpînului care îi asculta cu plăcere, ba îi și stîrnea la vorbă prin întrebări binevoitoare ; la urmă, însă, s-a ridicat de pe scaun și, salutînd societatea, care trebuia să rămînă pe loc, a plecat împreună cu cei doi funcționari. Fructe au mîncat toți cu poftă, iar dulciurile au plăcut mai ales tinerilor, care se arătau a fi gălăgioși. Apoi, unul după altul, s-au ridicat de la masă și au plecat salutînd pe cei ce mai rămîneau.

Doamnele, observînd că oaspetele se uită cu oarecare mirare la ceea ce se petrece, i-au dat lămuririle următoare : Vezi aici încă o dată efectul ciudățeniilor unchiului nostru ; el susține că nici o invenție a secolului nu merită mai multă admirație decît obiceiul de a mîncă la birturi, la mesețe separate, după lista de bucate ; cum a aflat de acest obicei a căutat să-l introducă și în familie, pentru el și pentru ceilalți. Cînd e în toane bune, îi place

să descrie foarte cu haz grozăvia unei mese de familie, la care fiecare membru se aşază, preocupat de gînduri străine, ascultă pe ceilalţi cu neplăcere, vorbeşte distrat, sau tace morocănos şi, dacă, din nefericire, sînt aduşi şi copii mici, atunci proasta dispoziţie a comensalilor ajunge la culme, datorită observaţiilor pedagogice. Sînt destule neplăceri de îndurat, spune el ; cel puţin am izbutit să scap de aceasta. Rareori apare la masa noastră şi se aşază numai o clipă pe scaunul ce stă neocupat pentru dînsul. Bucătăria lui de campanie îl urmează pretutindeni şi de obicei mîncă singur ; ceilalţi să-şi poarte de grijă cum vor. Dar cînd invită lume la gustare, la desert sau la răcoritoare, atunci se adună toţi slujbaşii împrăştiaţi şi se desfată cu cele oferite, aşa cum ai văzut. Asta îi face plăcere, dar nimeni n-are voie să vină, dacă n-are poftă de mîncare ; cel ce s-a săturat trebuie să se ridice de la masă şi în felul acesta el e sigur că nu-i înconjurat niciodată decît de cei ce ştiu să preţuiască mîncarea. L-am auzit spunînd că, dacă vrei să-i desfeţi pe oameni, trebuie să cauţi a le oferi ceea ce ei nu pot să-şi procure decît rareori, sau poate niciodată.

La întoarcere, un accident neaşteptat a provocat oarecare emoţie în societate. Hersilia i-a spus lui Felix, care călărea alături de dînsa : Ia te uită, ce flori să fie acelea ? Acoperă toată partea de miazăzi a colinei ; nu le-am mai văzut niciodată. Felix şi-a îndreptat imediat calul în galop spre locul acela şi, pe cînd se întorcea, fluturînd de departe în aer un mînunchi bogat de flori, a dispărut dintr-o dată cu cal cu tot. Căzuse într-un şanţ. Imediat doi călăreţi au părăsit grupul şi s-au repezit într-acolo.

Wilhelm vru să coboare din trăsură, dar Julieta îl opri : Nu-i nevoie ; în asemenea cazuri, noi am hotărît că numai cel ce poate da ajutor trebuie să se mişte din loc ; chirurgul a şi ajuns acolo. Hersilia îşi opri calul. Într-adevăr, zise ea, de medici avem rareori nevoie, dar de chirurg în orice clipă. Peste puţin timp, Felix, cu capul

bandajat, alerga din nou spre ei, ținând strâns florile culese și făcând semne cu ele. Oferi cu satisfacție stăpinei sale buchetul ; în schimb Hersilia îi dădu un fular subțire și colorat. Legătura asta albă nu-ți stă bine, hotărî ea ; fularul e mai vesel. Și astfel s-au întors acasă liniștiți și mult mai apropiați sufletește.

Era târziu ; se despărțiră cu bucuria de a se revedea a doua zi dimineată ; însă, pe prietenul nostru, următoarea corespondență îl ținu treaz și gînditor încă vreo cîteva ceasuri.

LEONARDO CĂTRE MĂTUȘA SA

În sfîrșit, iubită mătușă, după trei ani, primești întîia scrisoare de la mine, potrivit cu înțelegerea noastră, care a fost destul de ciudată, trebuie să recunosc. Voiam să văd lumea, să mă las în voia ei și voiam ca în vremea aceasta să uit țara din care plecasem și în care nădăjduiam să mă reîntorc. Doream să păstrez impresiile în întregul lor, să nu fiu tulburat acolo, departe, de lucruri mărunte. Totuși, din cînd în cînd, ne-am dat unul altuia semne de viață. Eu am primit bani, iar dumneata de la mine mici daruri, ca să le împarți rudelor apropiate. Obiectele trimise arătau unde și în ce stare mă aflam. Gustînd vinurile, desigur că unchiul a putut ghici de fiecare dată țara în care mă stabilisem ; apoi dantelele, micile podoabe și obiectele de metal au marcat pentru doamne trecerea mea prin Brabant, Paris și Londra ; și astfel voi găsi o mulțime de semne de aducere aminte pe mesele dumitale de scris, de lucru și de ceai, veșmintele dumitale de casă și de bal, semne de care-mi voi putea lega istorisirile mele de călătorie. Dumneata m-ai însoțit pretutindeni, fără să auzi de mine și poate că nici măcar nu ești curioasă să știi mai multe. În schimb, pentru mine e foarte important

să aflu, prin bunătatea dumitale, cum stau lucrurile în cercul în care am de gînd să pătrund din nou. Aș dori, într-adevăr, să vin din străinătate ca un străin care, pentru a fi agreabil, mai întîi se informează de obiceiurile și gusturile casei și nu așteaptă ca gazdele să-l primească cum i-ar plăcea lui, de dragul părului sau ochilor săi frumoși. De aceea, scrie-mi despre bunul meu unchi, despre nepoatele iubite, despre dumneata, despre rudele noastre apropiate sau îndepărtate și de asemenea despre servitorii vechi și noi. În fine, pana iscusită, pe care n-ai muiat-o în cerneală de atîta vreme pentru nepotul dumitale, las-o să zboare pe hîrtie, în folosul lui. Scrisoarea dumitale instructivă va fi în același timp acreditivul cu care mă voi prezenta îndată ce-o voi primi. Așa că numai de dumneata depinde dacă vrei să mă ai mai repede în brațe. Oamenii se schimbă mai puțin decît se crede și de cele mai multe ori și împrejurările rămîn la fel. Nu ce s-a schimbat, ci ceea ce s-a menținut, ceea ce a crescut sau a dat înapoi treptat vreau să recunosc dintr-o dată, ca să mă privesc iarăși într-o oglindă cunoscută. Salută-i din inimă pe toți ai noștri și te rog să crezi că în felul ciudat al absenței și întoarcerii mele e cuprinsă mai multă căldură, decît e uneori în declarații vii și constante de devotament și simpatie. Multe salutări fiecăruia și tuturor.

Post-scriptum

Nu pierde din vedere, scumpă mătușă, să-mi spui o vorbă și despre oamenii noștri de afaceri, cum stăm cu arendașii și fermierii noștri. Ce s-a mai întîmplat cu Valerina, fiica acelui fermier pe care, cu puțin timp înainte de plecarea mea, unchiul l-a alungat, desigur pe drept, dar, după părerea mea, cu prea multă asprime. Vezi că-mi amintesc încă de o mulțime de lucruri ; îmi amintesc de toate. Asupra trecutului mă vei putea întreba cînd mă vei pune la curent cu prezentul.

MĂTUȘA CĂTRE JULIETA

În sfîrșit, dragele mele copile, o scrisoare de la cel ce tace de trei ani. Cît sînt de ciudați oamenii ciudați ! El crede că darurile și atențiile lui ar putea valora cît o singură vorbă bună, spusă sau scrisă de un prieten. Își închipuie într-adevăr că ne-a întrecut și acum vrea să facem noi intîi ceea ce el ne-a refuzat cu atîta duritate și lipsă de prietenie. Cum să procedăm ? Din partea mea i-aș împlini imediat dorința printr-o scrisoare lungă, dacă nu s-ar anunța o durere de cap, care abia dacă mă lasă să scriu foaia asta pînă la capăt. Cu toții dorim să-l vedem. Luați-vă voi obligația asta, dragele mele. Dacă mă voi restabili, înainte ca să terminați, voi adăuga și eu cîte ceva la scrisoare. Alegeți-vă persoanele și evenimentele de care vă place mai mult să vorbiți și împărțiți-le între voi. Veți reuși mai bine decît mine. Curierul îmi va aduce un cuvînt de la voi, nu-i așa ?

JULIETA CĂTRE MĂTUȘA SA

Ne-am grăbit să citim, am judecat și-ți spunem prin curier părerea noastră, fiecare în parte, după ce ne-am stătuît una cu alta, și anume că nu sîntem tît atît de indulgente ca iubita noastră mătușă față de acel nepot care tărăgănează mereu să se întoarcă. După ce și-a ascuns timp de trei ani cărțile față de noi, și le mai ține încă ascunse, trebuie oare să le arătăm pe ale noastre și să jucăm pe față cu unul care joacă acoperit ? Asta nu-i drept, și totuși treacă de la noi, căci iscusitul adesea e păcălit, tocmai fiindcă își ia prea multe măsuri de siguranță. Nu sîntem însă de acord asupra felului în care trebuie să-i scriem și nici despre ce anume. A scrie ce gîndești despre ai tăi, e o obligație prea mare, cel puțin pentru noi. De obicei reflectezi asupra rudelor, numai în

cazul cînd îți fac o plăcere sau un necaz deosebit. Încolo îi iei așa cum sînt. Numai dumneata, dragă mătușă, ai putea cuteza lucrul acesta, căci dumneata ai în același timp și pătrunderea și echitatea necesară. Hersilia care, așa cum știi, se înflăcărează repede, mi-a improvisat la iușeală o satiră nostimă despre întreaga familie ; aş fi dorit să fie aşternută pe hîrtie, ca să te faci să zimbești în suferința dumitale, dar să n-o trimitem lui Lenardo. Propunerea mea e să i se comunice corespondența noastră din acești trei ani ; s-o citească, dacă are curajul, sau să vină, ca să vadă ceea ce nu poate să citească. Scrisorile dumitale către mine, dragă mătușă, sînt în perfectă ordine și-ți stau la dispoziție. Hersilia nu-i de aceeași părere ; ea pretextează că hîrțiile nu-i sînt în ordine, și așa mai departe, după cum îți va spune ea singură.

HERSILIA CĂTRE MĂTUȘA SA

Vreau și trebuie să-ți scriu foarte pe scurt, dragă mătușă, deoarece curierul se arată nesuferit de nerăbdător. Găsesc că e o bunăvoință excesivă și un lucru cu totul nepotrivit să i se comunice lui Lenardo scrisorile noastre. Nu are nevoie să știe ce-am spus de bine despre el, nu are nevoie să știe ce-am spus de rău, mai ales de rău, ca să descopere din aceasta cît ținem la el ! Nu-i da nas, te rog. În pretenția asta a Tui, în felul cum se poartă, e ceva circumspect și arogant, așa cum se întîmplă de cele mai multe ori cu domnii aceștia, cînd se întorc din țări străine. Ei privesc pe cei rămași acasă ca pe niște ființe înapoiate. Durerile de cap să-ți servească drept scuză. Va veni el, n-ai grijă ; iar de nu va veni, îl vom mai aștepta un pic. Poate că-i dă în minte să se întoarcă la noi în taină și în așa fel ca să ne cunoască, fără să fie recunoscut ; cine știe ce mai intră în planurile unui om atît de înțelept ? Asta ar fi nostim și original ! Ar provoca

tot felul de incidente, care ar fi cu neputință să se iște, dacă ar intra în familie pe cale diplomatică, așa cum are acum intenția.

Curierul, curierul ăsta ! Dresează-ți oamenii ceva mai bine, dragă mătușă, sau înlocuiește-i cu alții mai tineri. Pe ăsta nu-l pot îndupleca nici cu amabilități, nici cu vin. Adio, de o mie de ori adio.

Post-scriptum despre post-scriptum

Explică-mi, ce vrea să spună vărul nostru în post-scriptumul referitor la Valerina ? Întrebarea asta mă surprinde din două puncte de vedere. E singura persoană căreia îi pomeneste numele. Noi ceilalți îi sintem verișoare, mătuși, oameni de afaceri ; nu persoane, ci categorii. Valerina, fiica arendașului nostru ! Ce-i drept o frumoasă copilă blondă, care poate l-o fi orbit pe domnul verișor înainte de plecare. S-a măritat bine și e fericită, după cum știi prea bine și dumneata. Dar despre ea, verișorul nostru știe tot atât de puțin cît și despre noi. Nu uita să-l informezi, tot într-un post-scriptum, că Valerina a devenit din zi în zi mai frumoasă și din această pricină a făcut o partidă foarte bună, că e soția unui moșier bogat. S-a măritat frumoasa blondină ! Spune-i asta cît se poate de limpede. Dar mai e ceva, dragă mătușă. Cum de-și aduce aminte cu atîta precizie de frumusețea blondă și o confundă cu fiica celui fermier netrebnic, o brună zăpăcită, care se numea Nahodina, și acum cine știe pe unde o fi. Acest lucru rămîne pentru mine cu totul de neînțeles și mă miră nespus de mult. Căci se vădește ca domnul verișor, care se laudă cu memoria lui excelentă, confundă nume și persoane într-un chip ciudat. Poate că-și dă seama de lipsa aceasta și vrea să-și învioreze aducerea aminte cu descrierile dîmțitale. Nu-i intra în voie, te rog ; dar caută să afli cum stă cu Valerinele și Nahodinele și ce lîne și Trîne îi mai ocupă imaginația, în timp ce Etele și Ilile

au dispărut din ea cu desăvîrşire. Curierul ! curierul ăsta afurisit !

MĂTUŞA CĂTRE NEPOATE

(dictat)

De ce atîta prefăcătorie faţă de cei cu care trebuie să-ţi duci viaţa ? Lenardo, cu toate ciudăţeniile lui, merită toată încrederea. Îi trimit amîndouă scrisorile voastre ; în felul acesta vă va cunoaşte şi sper că şi noi ceilalţi vom prinde, fără să ne dăm seama, o ocazie oarecare să-l lămurim curînd în acelaşi fel asupra noastră. Adio ! sufăr foarte mult.

HERSILIA CĂTRE MĂTUŞA SA

De ce atîta prefăcătorie faţă de cei cu care-ţi duci viaţa ? Lenardo e un nepot răsfăţat. E îngrozitor că i-ai trimis scrisorile noastre. Ele nu-l vor ajuta să ne cunoască şi nu doresc decît să am prilejul de a mă arăta, în ce-l priveşte, sub altă înfăţişare. Dumneata îi faci pe alţii să sufere mult, din pricină că suferi şi iubeşti orbeşte. Îţi urez să-ţi treacă grabnic durerile ! Cît despre dragostea dumitale oarbă, e fără leac.

MĂTUŞA CĂTRE HERSILIA

Aş fi trimis lui Lenardo şi ultimul tău bileţel împreună cu celelalte, dacă aş fi rămas la proiectul ce mi-l inspi-raseră afecţiunea mea incorijibilă, boala şi lenea mea. Scrisorile voastre n-au plecat.

Omul este o ființă sociabilă și cuvântătoare ; se bucură mult cînd poate să-și exercite facultățile ce i-au fost date, chiar dacă nu are nici un folos. Cît de des se plîng oamenii în societate, că nimeni nu-l lasă pe celălalt să vorbească ; tot așa se poate spune că nimeni nu l-ar lăsa pe altul să scrie, dacă scrisul n-ar fi de obicei o treabă care cere să fii izolat și singur.

E neînchipuit cît de mult scriu oamenii. Nu vreau să vorbesc despre ceea ce e tipărit, cu toate că și așa e destul de mult. Dar ceea ce circulă neștiut, sub formă de scrisori, știri, informații și istorii, anecdote și descrieri, cu privire la situația prezentă a unor oameni, despre aceasta nu-ți poți face o idee, decît dacă trăiești o bucată de vreme într-o familie cultivată, așa cum se întîmplă acum cu mine. În sfera în care mă găsesc acum, cheltuiește aproape tot atîta timp pentru a comunica rudelor și prietenilor care îți sînt ocupațiile, cît timp cheltuiești pentru a îndeplini acele ocupații. Această observație, care mă urmărește de cîteva zile, o fac cu atît mai multă plăcere, cu cît această manie a noilor mei prieteni îmi oferă ocazia de a cunoaște repede și sub toate aspectele relațiile dintre ei. Mi se încredințează un pachet de scrisori, cîteva caiete cu un jurnal de călătorie, confidențele unui suflet, care nu e încă de acord cu sine însăși, și iată-mă repede inițiat în toate.

Cunosc societatea ce mă înconjoară, cunosc persoanele cu care voi face cunoștință și știu despre ele aproape mai mult decît înseși acele persoane, căci fiecare se află încurcat în propria-i situație, pe cînd eu plutesc pe lîngă toți, totdeauna mină în mină cu tine, discutînd cu tine despre toate. Bineînțeles înțila mea condiție, înainte de a accepta o confidență, este de a putea să ți-o împărtășesc ție. Iată deci cîteva scrisori, care te vor introduce în cercul în care mă învîrt acum, fără să-mi calc sau să nesocotesc jurămîntul.

CAPITOLUL AL ȘAPTELEA

A doua zi dis-de-dimineată, prietenul nostru se afla singur în galerie și petrecea privind atâtea figuri cunoscute ; un catalog găsit la îndemână, îi dădea indicații despre cele pe care nu le cunoștea. Portretul, ca și biografia, prezintă un interes cu totul special ; omul important, pe care de obicei nu ți-l poți închipui în afară de mediul său, apare izolat, înfățișându-se înaintea noastră ca înaintea unei oglinzi ; ne îndreptăm asupra lui toată atenția, ne ocupăm exclusiv numai de el, așa cum și el se ocupă de dînsul în tihnă, cînd se află înaintea oglinzii. Iată un comandant de oști, care reprezintă acum întreaga oștire și atît împărații cît și regii pentru care luptă se retrag în umbră. Iată un curtean abil, ce stă în fața noastră ca și cum ni s-ar ploconi nouă, căci nu ne gîndim la personajele înalte, pentru care s-a pregătit să fie amabil. Wilhelm era surprins mai ales de asemănarea cîtorva dintre persoanele acelea, dispărute de vreme îndelungată, cu oamenii vii, pe care îi cunoscuse și-i văzuse cu ochii săi, ba chiar de asemănarea cu el însuși ! Și de ce s-ar naște gemeni Menehmi¹ numai dintr-o mamă ? Oare maica zeilor și a oamenilor nu poate scoate din sînu-i fecund două chipuri asemănătoare în același timp, sau la perioade diferite ?

În fine, spectatorul nostru sensibil trebui să-și dea seama că printre figurile care pluteau în fața ochilor săi unele îl atrăgeau, altele îi trezeau antipatie.

Stăpînul casei îl surprinse în mijlocul acestei contemplații ; Wilhelm vorbi deschis cu dînsul despre tablouri, și se părea că îi cîștigă din ce în ce mai mult simpatia. Ca urmare, a fost condus prietenește în cîteva camere retrase, unde a putut vedea portretele excelente ale unor oameni de seamă din secolul al șaisprezecelea, reprezentați așa cum erau, așa cum trăiau în intimitate, fără a poza

¹ Aluzie la comedia lui Plaut intitulată *Gemenii*.

în fața oglinzii sau a spectatorului, neconstrinși, acționînd prin personalitatea lor, nu datorită unei voințe străine, sau unei atitudini ce și-ar fi ales-o.

Stăpînul casei, încîntat că oaspetele său știa să prețuiască pe deplin un trecut reprezentat atît de bogat, îi arată autografe de la mai multe personalități, despre care vorbiseră înainte în galerie, precum și diferite relicve, despre care era sigur că posesorul lor anterior le întrebuițase, se servise de ele.

Acesta e felul meu de-a face poezie, spuse stăpînul casei zîmbind : imaginația mea are nevoie să se lege de ceva ; nu pot crede că ceea ce a fost cîndva, nu există și acum. Asupra acestor relicve ale trecutului, caut să-mi procur mărturiile cele mai riguroase, altfel nu le accept. Mai ales examinez cu strictețe tradițiile scrise ; căci pot crede că cel ce-a scris cronica e cutare călugăr ; dar cele spuse de el le cred rareori. În sfîrșit, bătrînul îi prezentă lui Wilhelm o foaie de hîrtie albă, rugîndu-l să scrie cîteva rînduri, fără să semneze ; apoi oaspetele fu condus pe-o ușă ascunsă, în galerie, unde îl găsi pe custode.

Mă bucur, îi spuse custodele lui Wilhelm, că stăpînul nostru vă prețuiește. O dovedește faptul că veniți pe ușa aceasta. Însă știți drept cine vă ia ? Crede că sînteți un pedagog și bănuiește că băiatul e de neam ales și că vă este încredințat pentru ca, sub conducerea dumneavoastră, și potrivit unor anume principii, să fie inițiat din vreme și așa cum se cuvine în aprecierea justă a lumii și a aspectelor ei variate. — Îmi face prea multă cinste, spuse prietenul nostru ; totuși am să țin minte aceste vorbe.

La micul dejun îl găsi pe Felix ocupat în preajma doamnelor ; ele își exprimară dorința ca Wilhelm, întrucît nu voia să mai zăbovească în acel loc, să se ducă la nobila lor mătușă Makaria, și poate că de acolo la vărul lor, pentru a lămuri ce este cu șovăirea aceea ciudată. Ar deveni astfel ca un membru al familiei, le-ar face tuturor

un serviciu deosebit de important și ar intra, fără multă pregătire, în relații confidențiale cu Lenardo.

Wilhelm răspunse : Mă duc bucuros oriunde mă trimiteți ; am pornit la drum ca să văd și să gîndesc ; aici am învățat mai mult decît puteam nădăjdui și sînt încredințat că în drumurile viitoare ce mi le pregătiți voi observa și învăța mai mult decît pot aștepta.

Și tu, secătură drăgălașă, ce-ai să înveți ? îl întrebă Hersilia pe Felix. Băiatul răspunse îndrăzneț : Am să învăț să scriu, ca să-ți pot trimite o scrisoare, și să călăresc, ca nimeni altul, spre a mă întoarce neîntîrziat la tine. Hersilia spuse gînditoare : Cu adorația contemporanilor mei nu mi-a mers niciodată prea bine ; se pare că generația următoare vrea să mă despăgubească în curînd.

Acum vedem, împreună cu prietenul nostru, ce dureros se apropie ceasul despărțirii și dorim să ne facem o idee clară despre particularitățile gazdei sale, despre ciudățeniile aceluia bărbat extraordinar. Însă, pentru a nu-l judeca greșit, trebuie să ne îndreptăm atenția asupra originii și asupra întregii vieți ale acestei persoane venerabile, ajunsă la vîrstă înaintată. Iată ce am putut afla :

Bunicul său a fost membru activ al unei ambasade în Anglia, tocmai în ultimii ani ai lui William Penn¹. Bunătatea nemărginită, intențiile curate, activitatea neabătută a unui om atît de remarcabil, conflictul în care a intrat cu lumea din această pricină, primejdiile și opresiunile sub care se părea că ființa aceasta nobilă va fi doborîită, au trezit în spiritul impresionabil al tînărului un interes deosebit ; el a fraternizat cu această acțiune și, pînă la urmă, a plecat în America. Tatăl gazdei noastre s-a născut la Filadelfia ; atît tatăl cît și bunicul se mîn-

¹ William Penn (1644—1718), quaker englez, fondatorul și legislatorul Pennsylvaniei (S.U.A.).

dreau că au contribuit la instaurarea libertății cultului în colonii.

Aici s-a ilustrat maxima că o națiune de sine stătătoare, unitară în ce privește moravurile și religia, trebuie să se păzească de orice inovație, de orice înfrîurire străină ; dar că pe un pământ virgin, unde chemi laolaltă oameni din toate părțile lumii, trebuie să favorizezi o activitate economică neîngrădită și o dezvoltare liberă a concepțiilor morale și religioase.

La începutul secolului al optsprezecelea, America reprezenta o atracție foarte vie ; oricine se simțea oarecum stingherit aici, spera să se stabilească acolo în deplină libertate ; această atracție era hrănită de dorința de a lua în stăpânire posesiuni ispititoare înainte ca populația să se întindă mai departe spre vest. La granița teritoriului locuit, erau de cumpărat așa-zise comitate întregi ; și tatăl moșierului nostru se stabilise pe un domeniu important.

Cum însă în copii se naște adesea o opoziție față de ideile și intențiile paterne, și de data aceasta s-a întâmplat la fel. Amfitrionul nostru, trimis în Europa pe cînd era tînăr, s-a simțit alt om ; cultura extraordinară, născută de cîteva milenii, dezvoltată, răspîdită, înăbușită, opri-mată, niciodată pe de-a-ntregul nimicită, respirînd din nou, înviorîndu-se iarăși și pășind ca mai înainte la o activitate nelimitată, i-a dat cu totul alte idei despre desăvîrșirea la care poate ajunge omul. A hotărît să participe la imensele avantaje ce i le oferea lumea veche, preferînd să conlucreze și să se piardă în marea masă activă și organizată, decît să joace rolul lui Orfeu și al lui Licurg peste ocean, într-un teritoriu rămas în urmă cu cîteva secole ; el spunea : Omul are pretutindeni nevoie de răbdare, pretutindeni trebuie să fie prudent și prefer să mă învoiesc cu regele ca să-mi acorde cutare sau cutare drept, sau să mă tocmesc cu vecinii pentru a-mi îngădui anumite concesiuni, fiind și eu pe de altă parte înțelegător, decît să mă

bat cu irochezii ¹ pentru a-i izgoni, ori să-i înşel cu contracte ca să-i alung din mlaştinile lor, unde Țîntarii te chinuiesc de moarte.

Şi-a luat asupra sa moşiile familiei, s-a priceput să le administreze cu liberalitate ; le-a organizat gospodăreşte, le-a întregit înţelept cu teritorii învechinate, socotite drept neroditoare şi astfel, în lumea această civilizată, care într-un anumit înţeles poate fi ades numită şi o sălbăticie, a putut dobîndi şi cultiva un domeniu important, ceea ce era aproape o utopie, dacă ne gîndim la toate condiţiile nefavorabile.

În aceste Ținuturi libertatea religioasă e un lucru natural ; cultul public e privit ca o recunoaştere liberă a faptului că toţi sînt uniţi pe viaţă şi pe moarte ; de aceea însă se exercită o supraveghere strictă ca nimeni să nu se izoleze.

În fiecare aşezare se află nişte clădiri de mărime mijlocie ; proprietarul e obligat să le ridice în folosul comunităţii ; aici se adună sfatul bătrînilor, aici se întrunesc membrii comunităţii, pentru a primi instrucţiuni sau indemnuri pioase. Dar locul acesta slujeşte şi la petreceri ; aici se dansează la nunţi şi se face muzică în zilele de sărbătoare.

La aceasta, însăşi natura ne călăuzeşte. Pe vreme senină îi vedem de obicei sub acelaşi tei pe bătrîni stînd la sfat, pe membrii comunităţii reconfortîndu-se sufleteşte şi pe tineri învîrtindu-se în joc. Voia bună e atît de frumoasă cînd are ca temelie o viaţă serioasă ! Gravitarea şi cucernicia temperează plăcerile şi numai prin temperanţă ne menţinem în viaţă.

Cînd comunitatea e de altă părere şi e destul de avută, poate destina clădiri diferite acestor scopuri.

Dar, dacă toate acestea sînt pregătite pentru cultul public şi pentru interesele şi petrecerile comunităţii, religia

¹ Denumire generală a şase triburi de indieni care au opus o îndelungată rezistenţă colonialiştilor europeni.

însăși rămîne un lucru intim, individual, căci ea are de-a face numai cu conștiința ; ea trebuie trezită sau potolită. Trezită, cînd se tocește, cînd e inactivă și ineficăce ; potolită, cînd amenință să amărase viața cu tulburările cîinței. Căci ea e înrudită de aproape cu îngrijorarea, care se transformă repede în deznădejde, cînd am păcătuit față de noi sau de alții, din propria noastră greșeală.

Deoarece oamenii nu sînt totdeauna dispuși la meditații asemănătoare cu cele ce se cer aici și nici nu pot fi mereu înboldiți la așa ceva, s-a ales duminica în acest scop, ca tot ce-i apasă pe oameni, din punct de vedere religios, moral, social sau economic, să ajungă a fi discutat.

Dacă ai mai zăbovi puțin la noi, zise Julieta, cred că nici duminica noastră nu ți-ar dispăcea. Poimîne dimineată va domni o liniște deplină ; fiecare rămîne singur și se dedică meditației prescrise. Omul este o ființă mărginită și acestei mărginiri a noastre îi este consacrată duminica. Dacă avem vreo suferință trupească pe care n-am luat-o decît prea puțin în seamă în vârtejul ocupațiilor din timpul săptămînii, trebuie să consultăm medicul înainte de a începe o altă săptămînă ; dacă e vorba de necazuri de natură economică sau cetățenească, atunci funcționarii noștri sînt obligați să se adune în ședințe ; dacă ceea ce ne mîhneste e de ordin religios sau moral, trebuie să ne adresăm unui prieten, unui om înțelept, și să-i cerem sfat și îndrumare : într-un cuvînt, legea noastră nu îngăduie nimănui să prelungească într-o nouă săptămînă o situație care îl neliniștește sau îl chinuie. De îndatoririle apăsătoare nu putem scăpa decît îndeplinindu-le conștiincios, iar ceea ce nu poate fi rezolvat, lăsăm pînă la urmă în grija lui Dumnezeu, ca ființei atotputernice și atotzăbăvitoare. Insuși unchiul nostru se supune acestei practici ; cîteodată vorbește cu noi deschis despre vreo dificultate pe

care n-a putut-o învinge în primul moment ; însă de cele mai multe ori se adresează mătușii noastre, pe care o vizitează din cînd în cînd. De asemeni, duminica seara are obiceiul să ne întrebe dacă toate au fost mărturisite și puse în ordine. Din toate acestea poți vedea că ne dăm toată osteneala să nu fim cuprinși în confreria dumitale, în comunitatea celor ce renunță.

Frumoasă viață ! exclamă Hersilia ; dacă mă reculeg o zi în fiecare săptămînă, îmi rămîine în schimb restul pînă la trei sute șazeci și cinci, ea să mă bucur fără grijă.

Înainte de a pleca, Wilhelm primi de la funcționarul cel tînăr un pachet, însoțit de o scrisoare din care extragem pasajul următor :

Am impresia că fiecare națiune a dominată de un anumit simț și că numai satisfacerea lui îi aduce fericirea ; lucrul acesta se remarcă și la oameni. Cel ce are urechea plină de sunete armonioase, succedîndu-se ordonat, dorește să-și învieze spiritul și inima cu ele ; crezi că-mi va fi recunoscător dacă îi pun în fața ochilor chiar și cel mai izbutit tablou ? Un amator de pictură vrea să privească ; el va refuza să-și stîrnească imaginația cu versuri sau cu romane. Cine-i oare atît de înzestrat, ca să poată gusta, în egală măsură, plăceri diferite ?

Dumneata, prieten călător, mi-ai părut a fi unul dintre aceștia și, dacă ai știut să apreciezi eleganța și hazul unei fantezii franțuzești, sper că nu vei disprețui corectitudinea simplă și leală a mediului german și că mă vei ierta dacă felul meu de a fi și a gîndi, originea și poziția mea, mă fac să nu găsesc un alt tablou mai încîntător decît acel pe care îl oferă clasa mijlocie germană, în viața ei simplă de familie.

Binevoiește a citi manuscrisul și adă-ți aminte de mine.

CAPITOLUL AL OPTULEA

CINE-I TRĂDĂTORUL ?

Nu ! nu ! exclamă el, intrînd impetuos și grăbit în camera de dormit ce-i fusese destinată și așezînd sfeșnicul pe masă ; nu ! e cu neputință ! Dar cui să mă adresez ? Pentru înția oară gîndesc altfel decît dînsul ; pentru înția oară simt și vreau altceva ! — Vai, tată ! Dacă ai putea fi aici, nevăzut, dacă ai putea să-mi cercetezi adîncul sufletului și să te convingi că sînt tot același, că sînt fiul tău credincios, supus și iubitor. Să spun nu, să mă împotrivesc celei mai scumpe și mai vechi dorințe a tatei ! Cum să-i dezvălui ? cum să mă exprim ? Nu, nu mă pot însura cu Iulia. — Numai cînd rostesc aceste vorbe mă înspăimînt. Și cum să mă înfățișez înaintea lui, să-mi deschid inima față de bunul și iubitul meu tată ? Parcă văd cum mă privește uimit, tace și clatină din cap ; un om atît de luminat, de înțelept, atît de învățat nu poate găsi nici o vorbă. Sărmanul de mine ! — A, știu eu bine cui i-aș încredința suferința și disperarea mea, pe cine-aș alege să-mi fie apărător ; numai pe tine, Lucinda ! Ți-aș spune mai întîi cît te iubesc, cîtă încredere am în tine și apoi te-aș implora : apără-mă și, de mă poți iubi, de vrei să fii a mea, atunci apără-ne pe amîndoi !

Pentru a eplica acest scurt monolog pasionat, e nevoie însă de multe cuvinte.

Profesorul N. din N. avea un băiat de o frumusețe nemaipomenită. Pînă la vîrsta de opt ani îl lăsase în grija soției sale, o femeie deosebit de pricepută care călăuzise fiecare ceas și fiecare zi a copilului spre dezvoltare fizică sănătoasă, spre învățătură și purtări bune. Dar mama muri și, chiar din acea clipă, tatăl simți că nu va putea continua el însuși această îngrijire. Pînă atunci, între părinți domnise o perfectă înțelegere ; amîndoi urmăreau aceeași țintă, hotărau împreună ce era de făcut în viitor

și mama îndeplinise toate cu înțelepciune. Îngrijorarea tatălui era cu atât mai mare, cu cât știa bine, și dovada o avea zilnic în fața ochilor, că fiii de profesori nu-și pot face decît printr-o minune o bună educație în școlile unde profesează părinții.

Aflîndu-se în această încurcătură, el se adresa unui prieten, președinte de tribunal la R., cu care făcuse încă de mult planuri de înrudire a familiilor lor. Acest prieten se pricepu să-l sfătuiască și să-l ajute ; copilul a fost primit într-unul dintre bunele institute de învățămînt ce înfloreau în Germania și unde educația se ocupa de om în totalitatea lui, formîndu-i trupul, sufletul și spiritul.

Fiul avea acum un cămin, tatăl însă se afla mult prea singur, rămas fără soție și fără prezența drăgălașă a băiatului, pe care îl văzuse dezvoltîndu-se așa cum dorise, fără nici o osteneală din partea sa. Și de data aceasta, prietenia omului legii i-a fost de folos ; depărtarea dintre localitățile în care trăiau a dispărut în fața dorinței, a plăcerii de a se mișca, de a se distra. În familia prietenului său, și el fără soție, savantul, rămas văduv, găsi două fete frumoase, dar deosebite una de alta ; la amîndoi părinții se înrădăcina din ce în ce mai mult gîndul, speranța de a-și uni familiile în chipul cel mai fericit.

Ei trăiau într-un principat prosper ; președintele de tribunal, bărbat de valoare, era sigur de postul său pe viață și probabil că ar fi putut să-l lase urmașului ales de el. De aceea, conform unui înțelept acord familial și ministerial, Lucidor trebuia să fie format pentru ca să poată ocupa importantul post al viitorului său socru. La acesta trebuia să ajungă treaptă cu treaptă. Nu s-a cruțat nimic pentru a i se transmite toate cunoștințele, pentru a i se dezvolta toate facultățile necesare într-o slujbă de stat : cutumele dreptului strict și ale celui arbitrar, care depinde de înțelepciunea și iscusința judecătorului ; calculele pentru bugetul obișnuit, fără a lăsa deoparte prevederile mai înalte, toate

trebuind să fie nemijlocit legate de viața practică și cerințele ei de neînălțurat.

În acest sens și-a isprăvit Lucidor anii săi de școală și era pregătit, prin grija tatălui și a protectorului său, să intre la universitate. Tânărul dovedea talent deosebit pentru orice obiect și, datorită firii sale, mai avea și fericirea rară că, din dragoste pentru părintele său și din respect față de prietenul acestuia, își îndrepta facultățile tocmai într-acolo unde i se cerea, mai întâi din supunere, apoi din convingere. A fost trimis la o universitate străină, unde, atît după cele ce spunea în propriile sale scrisori, cît și după mărturisirile profesorilor și supraveghetorilor săi, se vedea că urmează pe calea ce trebuia să-l ducă la țintă. Singura muștrare ce i se putea face era că, în unele cazuri, arăta un zel prea nerăbdător. La aceasta, tatăl clătina din cap, iar prietenul îi făcea cu ochiul. Cine n-ar fi dorit să aibă asemenea fecior ?

În vremea asta, fetițele crescuseră. Cea mai mică, Iulia, glumeață, drăgălașă, neastîmpărată, cît se poate de amuzantă ; a doua, Lucinda, mai greu de descris, căci ea înfățișa, cît privește sinceritatea și puritatea, ceea ce dorim să găsim în orice femeie. Prietenii se vizitau reciproc, iar Iulia găsea în casa profesorului o distracție inepuizabilă.

Specialitatea lui era geografia, pe care o făcea mai interesantă prin topografie ; de îndată ce Iulia căpăta un volum ieșit din tiparnița lui Homann¹, din care profesorul avea seria completă, ea trecea în revistă diferitele orașe și le judeca, admirîndu-le sau criticîndu-le ; în special, îi plăceau porturile ; celelalte orașe, ca să obțină aprobarea ei, trebuiau să se pună în evidență prin turnuri, cupole și minarete.

Tatăl ei o lăsa săptămîni întregi la acel bun prieten ; Iulia făcea progrese vădite în știință și pricepere, ajungînd să cunoască destul de bine centrele și regiunile lumii lo-

¹ Tiparnița lui Homann edita în secolul al XVIII-lea hărți și atlasuri geografice.

cuite, cu caracteristicile lor principale. De asemenea era foarte atrasă de portul națiunilor străine și cînd tatăl ei adoptiv o întreba uneori, în glumă, dacă nu i-ar plăcea vreunul dintre tinerii chipeși ce treceau prin fața ferestrei, ea răspundea : Da, desigur, numai să aibă o înfățișare cu adevărat neobișnuită ! — Și cum studenții noștri se pot lăuda și cu asta, ea avea deseori ocazia să se intereseze de cîte unul care îi amintea de vreun port național străin ; dar, pînă la urmă, declara că ar trebui să apară cel puțin un grec, împodobit din cap pînă în picioare cu costumul lui național, ca ea să-i acorde o atenție deosebită ; de aceea, dorea să se ducă la tîrgul din Leipzig, unde asemenea oameni puteau fi întîlniți pe stradă.

După munca sa aridă și adesea plictisitoare, profesorul nostru n-avea clipe mai fericite decît acelea în care, glumind, o instruia pe Iulia, bucurîndu-se în sine că își crește o noră atît de drăgălașă, totdeauna veselă, totdeauna răspîndind veselie în jur. Amîndoi părinții erau de altfel înțeleși să nu le lase pe fete să bănuiască nimic din intenția lor, pe care au ascuns-o de asemeni și față de Lucidor.

Anii au trecut repede, așa cum trec totdeauna ; Lucidor, terminîndu-și studiile, s-a prezentat la examene și le-a trecut spre deplina satisfacție a superiorilor săi, care doreau din toată inima să vadă realizate speranțele acelor slujbași bătrîni, vrednici și demni de stimă.

Și astfel toate au înaintat cu pași măsurați, atingînd în sfîrșit momentul în care Lucidor, după ce s-a comportat exemplar în posturi inferioare, trebuia să ajungă, potrivit meritelor și dorinței sale, la o funcție foarte importantă într-o localitate ce se afla la mijlocul distanței dintre universitatea unde profesa tatăl său și orașul în care locuia magistratul prieten.

Tatăl îi vorbi fiului său de Iulia, la care nu făcuse pînă atunci decît aluzii, înfățișînd-o ca pe o logodnică și soție, fără să aibă îndoieli și socotindu-se fericit că și-a asigurat o asemenea comoară vie. O și vedea pe viitoarea noră

venind la el din cînd în cînd și ocupîndu-se cu hărți, planuri și vederi din diferite orașe ; în schimb, fiul își amintea numai de ființa plină de veselie care-l fermecase, în vremea copilăriei, cu glumele și drăgălășenia ei. Acum Lucidor trebuia să plece la prietenul familiei ca să vadă mai de-a-proape pe acea copilă devenită domnișoară și să petreacă vreo cîteva săptămîni cu cei ai casei pentru a-i cunoaște și a se obișnui cu ei. Dacă tinerii se vor înțelege repede, așa cum era de așteptat, atunci se va da de veste și tatăl va sosi de îndată, pentru a consfinți pe veci, printr-o logodnă solemnă, fericirea atît de dorită.

Lucidor sosește, este primit cu prietenie, i se dă o cameră, se instalează, își face toaleta și apoi apare. Găsește, în afară de membrii familiei pe care îi cunoaștem, încă un fiu, adolescent răsfațat dar inteligent și amabil, care, dacă voiai să-i dai rolul de personaj vesel al familiei, întreaga foarte bine ansamblul. Printre cei din casă se mai afla un bărbat foarte bătrîn, dar sănătos și binevoitor, tăcut, distins, înțelept, care-și trăise traiul și acum putea fi de folos unora și altora cu sfaturile lui. Îndată după Lucidor, sosi încă un străin, ceva mai în vîrstă, cu o înfățișare impunătoare și respectabilă, cu maniere alese și o conversație foarte interesantă datorită cunoștințelor sale despre țările îndepărtate. I se spunea Antoni.

Iulia îl primi pe logodnicul ce-i fusese ales cu un aer modest, însă amabil ; Lucinda făcea onorurile casei, așa cum Iulia le făcea pe ale persoanei sale. Ziua trecu foarte plăcut pentru toată lumea, în afară de Lucidor ; tăcut de felul său, trebuia să pună din cînd în cînd cîte o întrebare, pentru a nu sta mut, lucru care nu avantajează pe nimeni.

Era foarte tulburat, căci din prima clipă simțise pentru Iulia, nu antipatie sau răceală, dar un soi de înstrăinare ; în schimb Lucinda îl atrăgea în asemenea măsură, încît tremura cînd dînsa îl privea cu ochii ei mari, limpezi și calmi.

Seara, a ajuns în camera sa de dormit, pătruns de aceste sentimente și atunci și-a descărcat inima în monologul cu care am început povestirea. Dar, pentru a face acest monolog inteligibil și a arăta cum se îmbină impetuozitatea unui asemenea vălmășag de cuvinte cu cele ce știm pînă acum despre eroul nostru, e nevoie de o scurtă lămurire.

Firea lui Lucidor, era profundă și, de celè mai multe ori, el avea altceva în minte decît ceea ce ar fi cerut situația prezentă ; de aceea, nu strălucea în discuții și convorbiri ; își dădea seama de asta și tăcea, în afară de cazul în care se discuta despre anumite materii, pe care le studiasse și pe care le stăpînea perfect. Pe deasupra, se mai adăuga faptul că, pe vremea școlii și mai tîrziu la universitate, fusese dezamăgit de prieteni și regretase ori de cîte ori își deschisese inima ; de aceea, totdeauna șovăia cînd avea ceva de mărturisit și șovăirea împiedica orice mărturisire. Cu tatăl său era obișnuit să vorbească numai în unison, de aceea își descărca inima pe de-a-ntregul în monoloage, de îndată ce se găsea singur.

În dimineața următoare, își recăpătase stăpînirea de sine, dar era cît pe ce să-și piardă cumpătul din nou văzînd-o pe Iulia încă mai prietenoasă, mai veselă și mai nestingherită în purtări. Ea îi puse multe întrebări despre călătoriile lui pe apă și pe uscat, cînd, ca student, străbătuse Elveția și trecuse Alpii pe jos, cu sacul în spinare. Apoi, dori să știe cît mai multe despre frumoasa insulă de pe lacul cel mare din sud ; după care, întorcîndu-se înapoi, trebui să urmeze cursul Rinului, de la izvor, printr-un ținut care la început e foarte neprimitor, prin diferite locuri potrivnice care-i schimbă cursul, pînă cînd, în fine, între Mainz și Koblenz, fluviul este eliberat și curge majestuos mai departe, scăpînd din ultima strîmtoare, în lumea largă, ca să se piardă în mare.

Lucidor se simți mai la largul lui și istorisi cu plăcere și atît de frumos, încît Iulia exclamă, încîntată : așa ceva ar trebui văzut în doi ; la care tînărul se înspăimîntă din

nou, căci i se părea că descoperă în aceste vorbe o aluzie la drumul lor comun prin viață.

Dar curînd fu eliberat de obligația lui de povestitor, căci străinul care se numea Antoni lăsă în umbră toate izvoarele de munte, malurile stîncoase și fluviile ce-și caută loc prin strîmtori sau se întind în voie pe cîmpii; el se duse de-a dreptul la Genova; Livorno nu era departe; a fost luat cu asalt, împreună cu tot ce era mai interesant în ținut; Neapoli trebuia văzut, mai înainte de a muri; dar mai rămînea Constantinopole, care nu trebuia nici el lăsat la o parte. Descrierea pe care o făcu Antoni despre lumea largă inflăcăra imaginația tuturor, deși pusese puțină ardoare în ea. Iulia, cu totul exaltată, nu era încă mulțumită; mai avea poftă de Alexandria, Cairo și mai ales de piramide, despre care cîștigase cunoștințe destule de întinse din lecțiile prezumtivului ei socru.

În seara următoare (de abia închisese ușa în urma lui și nici nu lăsase sfeșnicul din mînă), Lucidor exclamă: Acum gîndește-te bine! e lucru grav! Ai învățat multe lucruri serioase și ai meditat asupra lor; la ce ți-e bună știința juridică dacă acum nu te porți ca un jurist? Consideră-te un împuternicit, uită de tine însuși și fă ceea ce ai fi dator să faci pentru altul. E înspăimîntător cum se încurcă lucrurile! E vădit că străinul a venit aici pentru Lucinda, ea îl înconjoară cu atențiile cele mai delicate, mai nobile și mai ospitaliere; zvăpăiata aceea mică e gata să cutureiere lumea cu oricine o fi, fără să aibă habar de ce. Pe deasupra mai e și o șireată; interesul ei pentru orașe și țări e o farsă, cu care ne împiedică să vorbim de altceva. Dar de ce mi se pare lucrul ăsta atît de încurcat și complicat? Nu-i oare tatăl lor mediatorul cel mai înțelegător, mai priceput și mai binevoitor? Îi vei spune ce simți și gîndești, iar el va gîndi ca tine, chiar dacă nu va simți la fel. El poate totul față de părintele tău. Și nu-s

amîndouă fiicele lui ? Ce-i trebuie lui Anton Reiser ¹ o fată ca Lucinda, care e născută să stea acasă, pentru a fi fericită și a face și pe alții fericiți ? Mai bine neastîmpărata aceea ca argintul viu s-ar uni cu jidovul rătăcitor ; ar face o pereche minunată.

Dimineața, Lucidor coborî cu hotărîrea fermă de a vorbi cu tatăl fetelor și de a i se adresa neapărat în orele în care-l știa liber. Dar cît de mare i-a fost durerea, disperarea, cînd află că bătrînul plecase după treburi și că îl așteptau să se întoarcă abia peste două zile. Iulia era preocupată de călătorii mai mult decît oricînd ; se ținea numai de străinul ce colindase lumea și-l lăsă pe Lucidor în seama Lucindei, glumind pe socoteala oamenilor legați de casă. Dacă prietenul nostru se simțise atît de atras de nobila fată, văzînd-o oarecum de la distanță și avînd doar o impresie generală, acum, cînd era alături de ea, descoperea tot ce-l fermecase la început, sporit de două și de trei ori.

În lipsa tatălui, bătrînul prieten al casei deveni comunicativ. Și el trăise, iubise și, după multe lovituri pe care i le dăuse viața, își regăsise, în sfîrșit, lîngă prietenul său din copilărie, echilibrul fizic și sufletesc. Bătrînul însufleți convorbirea, aducînd în discuție diferitele erori comise cu prilejul unor căsătorii, citind cazuri curioase cînd s-a putut reveni la timp sau cînd a fost prea tîrziu. Lucinda s-a arătat în toată strălucirea ei ; admitea că în viață înțîmplarea poate avea și rezultate foarte bune, chiar cînd e vorba de căsătorie ; totuși, cu cît e mai frumos, mai înălțător, cînd omul știe că-și datorește fericirea numai lui, numai convingerii tainice a inimii proprii, numai unei intenții nobile și unei hotărîri nestrămutate. Lucidor o aprobă cu lacrimi în ochi ; curînd după această discuție, fetele pleacă. Bătrînul, care prezidase masa, începu să povestească mai ales istorii cu erori de acest fel și ajunse să dea exemple pline de haz, care-l atingeau atît de aproape

¹ Se referă la personajul principal din romanul *Anton Reiser* de scriitorul Karl Philipp Moritz, prieten și protejat al lui Goethe.

pe eroul nostru, încît doar un tînăr atît de bine crescut ca el se putea stăpîni să nu izbucnească ; lucrul acesta s-a petrecut totuși, cînd a rămas singur.

M-am stăpînit cit am putut ! exclamă el. Pe bietul tata nu-l pot necăji cu încurcătura asta a mea. M-am stăpînit, căci văd în acest venerabil prieten al casei un reprezentant al ambilor părinți ; lui am să-i vorbesc, lui am să mă destăinuiesc ; sînt sigur că-mi va fi mediator ; aproape că a și formulat, adineauri, dorința mea proprie. Ar putea oare să condamne într-un caz, particular, ceea ce aprobă în principiu ? Miine dis-de-diminează îl caut neapărat ; trebuie să scap de povara asta.

Dar la micul dejun, bătrînul nu apărui ; ceilalți spuneau că în ajun vorbise prea mult, stătuse prea mult pe scaun și băuse cîteva picături de vin peste măsura obișnuită. Apoi s-au povestit multe spre lauda bătrînului prieten, și anume tocmai asemenea vorbe și fapte care îl făceau pe Lucidor să regrete cu disperare că nu i se adresase lui imediat. Necazul i-a sporit și mai mult cînd a aflat că uneori, în asemenea cazuri de indispoziție, bătrînul nu se arăta cîte o săptămînă.

O reședință la țară e o încîntare pentru viața de societate, mai ales dacă gazdele sînt ființe inteligente și sensibile și s-au priceput de-a lungul anilor să cultive frumusețile naturale din jur. Așa se întîmplase în cazul de față. Încă de pe cînd era necăsătorit, și apoi în cursul unei căsnicii fericite, președintele tribunalului, om bogat și cu un post bine retribuit, făcuse, după vederile și priceperea lui, după fantezia soției și pînă la urmă după dorințele și capriciile copiilor, la început grădini și grădinițe izloate între ele, care treptat au fost legate cu plantații și alei dispuse cu artă, oferind celui ce le străbătea un șir de scene fermecătoare, fiecare cu un caracter propriu. Membrii tineri ai familiei l-au poftit și pe oaspetele lor la o asemenea plimbare, căci e totdeauna plăcut să-i arăți unui străin grădinile ce ți-au devenit familiare, dar pe care el le va

privi cu uimire, păstrînd pentru tot restul vieții o impresie de neuitat.

Împrejurimile, ca și locurile mai depărtate, erau foarte potrivite pentru amenajarea de plantații mici și plimbări cîmpenești. Coline fertile alternau cu cîmpii bogat irigate și, din loc în loc, ansamblul putea fi cuprins dintr-o privire, deși nu era plat ; și dacă terenul părea să fi fost destinat mai ales utilului, nu fusese exclus nici ceea ce e plăcut și atrăgător.

Clădirile de locuit și clădirile administrației erau înconjugate de grădini, livezi și peluze, din care, pe nesimțite, te pierdeai într-un crîng, străbătut în toate direcțiile de un drum larg de trăsură. În mijlocul crîngului, în punctul cel mai înalt, se clădise o sală vastă, înconjurată de alte cîteva încăperi. Cine intra pe ușa principală, vedea într-o oglindă mare perspectiva cea mai pitorească pe care o putea oferi ținutul și îndată se întorcea ca să contemple realitatea oglindită, spre a-și veni în fire după acea priveliște neașteptată ; căci apropierea de ea fusese meșteșugit amenajată și dispozitivul ce trebuia să provoace surpriza fusese ascuns cu pricepere. Nimeni nu intra în sală fără să nu se întoarcă mereu de la oglindă la natură și de la natură la oglindă.

Într-una din zilele cele mai frumoase, mai senine și mai lungi, au făcut o încîntătoare excursie prin tot domeniul. S-au oprit să vadă locul unde buna lor mamă obișnuia să se odihnească la vremea serii și unde un fag maiestos își întindea ramurile stufoase de jur împrejur. Nu departe de el, Iulia arătă, cu oarecare maliție, locul meditației de dimineață al Lucindei : era în apropierea unui pîrîu, între ploi și arini ; într-o parte se întindeau pajiști și de cealaltă parte ogoare, ce urcau pe clina dealului. Nu se poate spune cît era de frumos ! ți se părea că ai mai văzut așa ceva de multe ori, dar că nicăieri n-ai întîlnit atîta simplitate expresivă și atrăgătoare. Cam fără voia Iuliei, frațele ei îi duse să vadă niște bolți micuțe de verdeață și

cîteva petice de grădină, înjghebate parcă de mîna unui copil, care abia se mai zăreau lîngă o moară, așezată foarte poetic. Ele aminteau de vremea cînd Iulia, care avea pe atunci zece ani, își pusese în minte să devină morăriță și, după moartea perechii ce lucra acolo, să se apuce ea de muncă, măritîndu-se cu o calfă de morar.

Asta a fost într-o vreme cînd nu știam nimic despre orașe așezate pe malul fluviilor, sau chiar al mării, despre Genova și atîtea altele, exclamă Iulia. Bunul dîmitală tată, dragă Lucidor, m-a convertit, și de atunci vin foarte rar pe aici. Ea se așează în glumă pe o băncuță șubredă, sub o tufă de soc ce-și apleca ramurile pînă aproape de pămînt. Vai, mai mare rușinea să stai așa tupilată ! strigă ea. Sări și începu să alerge cu fratele ei, cel plin de veselie.

Perechea rămasă în urmă discuta serios și, în asemenea împrejurări, rațiunea se apropie mult de sentiment. O considerare calmă a obiectelor simple și naturale și a folosului pe care știe să-l tragă din ele insul priceput, minunile ce izvorăsc din asocierea inteligenței omului cu sentimentul nevoilor lui, pentru a face mai întîi lumea locuibilă, apoi pentru a o popula și în sfîrșit pentru a o suprapopula, toate acestea s-au perindat în discuția lor. Lucinda dădea lămuriri despre locurile pe unde treceau și, oricît era de modestă, n-a putut ascunde că ea a fost aceea care a legat atît de plăcut toate părțile izolate ale parcului, sub direcția, îndrumarea sau aprobarea veneratei sale mame.

Dar, cum și cea mai lungă zi tot ajunge la vremea înserării, au trebuit să se gîndească și la întoarcere ; pe cînd se pregăteau să facă un ocol plăcut, fratele fetelor le ceru să ia drumul cel mai scurt, deși nu era atrăgător, ba chiar obositor. V-ați lăudat destul cu plantațiile și aleile, strigă el ; ați arătat cum ați înfrumusețat și îmbunătățit domeniul, să placă ochilor de pictor și inimilor delicate ; lasați-mi și mie rîndul la laude.

Au fost nevoiți să-l urmeze prin arături și pe cărări cu hîrtoape, ba chiar să pășească din piatră în piatră peste o

mocirlă ; în sfârșit, au zărit la o oarecare distanță o îngră-
mădire de mașinării felurite. Când au ajuns mai aproape,
au văzut că era un loc întins, destinat jocurilor și exerci-
țiilor fizice, lucru făcut cu destulă pricepere și bun-simț.
Se găseau acolo, ordonate și la o distanță potrivită unele
de altele, un scrînciob mare, în care cei ce urcau sau
coborau trebuia să stea liniștiți și orizontal, alte leagăne
mai mici, trapeze, balansoare, jocuri de popice, crochet
și tot ce poate fi închipuit pentru a ocupa și a distra, în
același timp și în chip diferit, o mulțime de oameni pe un
teren întins. Asta-i invenția mea, plantația mea ! spuse
tînărul. Și chiar dacă tata a pus banii și un om priceput
și-a pus iscusința, fără mine, care de multe ori sînt consi-
derat lipsit de minte, nu s-ar fi întîlnit banii cu priceperea.

Toți, foarte bine dispuși, au ajuns acasă o dată cu apu-
sul soarelui. Antoni îi aștepta ; însă mezina, căreia nu-i
era de ajuns ziua aceea plină de agitație, puse să înhame
caila la trăsură și plecă la o prietenă, disperată că n-o vă-
zuse de două zile. Cei patru, care rămăseseră acasă, se sim-
țiră deodată stingheriți fără să știe de ce și ajunseră să
spună că-s neliniștiți de absența prelungită a stăpînului
casei. Convorbirea începu să lincezească, cînd, deodată,
tînărul cel vesel ieși iute din cameră și se întoarse imediat
cu o carte, oferindu-se să le facă lectura. Lucinda nu se
putu stăpîni să nu-l întrebe cum de i-a venit asemenea
idee, pe care n-o mai avusese de un an ; la care el răs-
punse vesel : Toate ideile îmi vin la vreme potrivită ; cu
lucrul ăsta, voi nu vă puteți lăuda. Apoi începu să citească
un șir de povești adevărate dintr-acelea care-l smulg pe
om din preocupările obișnuite, îi măgulesc dorințele și-l
ajută să uite de piedicile care îl încurcă mereu, chiar și în
clipele cele mai fericite.

Ce mă fac eu acum ! strigă Lucidor, cînd în sfârșit ră-
mase singur. Vremea trece ; în Antoni nu am nici o încre-
dere ; mi-e cu totul străin, nici nu știu bine cine e, în ce
calitate vine în casă și ce vrea ; pare că umblă după Lu-

cinda, așa că n-am ce spera de la el. Nu-mi rămîne decît să vorbesc direct cu Lucinda. Ea trebuie să afle înaintea tuturor. Acesta a fost primul meu imbold ; de ce apucăm totdeauna pe calea prudenței ? Primul meu imbold va fi și ultimul, și sper să-mi ajung scopul.

Sîmbătă dimineța, îmbrăcat devreme, Lucidor se plimba în lung și în lat prin cameră și se tot gîndea la cele ce va spune Lucindei, cînd auzi un fel de ceartă în glumă înaintea ușii, ce se deschise deodată. Fratele cel vesel împingea înăuntru un servitor, care aducea cafea și prăjituri pentru musafir ; el însuși venea cu o gustare rece și vin. Intră întîi tu, striga tînărul, căci musafirul trebuie servit întîi ; eu sînt obișnuit să mă servesc singur. Prietene ! azi vin cam devreme și că gălăgie ; să ne bucurăm în liniște de gustare și apoi să vedem de ce ne apucăm : de la ceilalți nu prea avem ce aștepta. Soră-mea cea mică nu s-a întors încă de la prietena ei ; ele trebuie să-și deschidă inima una alteia, cel puțin la fiecare două săptămîni, că altfel le sare din piept. Sîmbăta nu-i nimic de făcut cu Lucinda ; ea predă tatei foarte punctual conturile casei. S-ar fi convenit să mă amestec și eu în treburile astea, dar mai bine să mă ferească Dumnezeu ? Dacă știu cît costă un lucru, nu mai are nici un preț pentru mine. Mîine au să ne sosească oaspeți, bătrînul nu s-a restabilit încă, Antoni e la vînătoare ; hai să facem și noi la fel.

Cînd ajunseră în curte, toate erau pregătite : puști, tolbe și ciîni ; plecară peste cîmpuri unde, în lipsă de altceva, împușcară totuși un șoldan și o biată pasăre nevinovată. Pe drum discutară despre cei a casei și despre persoanele ce se aflau atunci în vizită. Veni vorba de Antoni, și Lucidor nu pierdu prilejul să ceară informații mai precise asupra lui. Tînărul îl încredință, cu destulă înfumurare, că a izbutit să pătrundă misterul în care se învăluia acel om ciudat. E, fără îndoială, fiul unui negustor bogat, a cărui firmă a dat faliment tocmai cînd el, în plină tinerețe, se pregătea să se ocupe cu energie și

curaj de niște afaceri importante și, în același timp, să se bucure din plin de plăcerile ce i le oferea situația sa. Prăbușit din înălțimea acelor speranțe, s-a recules totuși, punînd în slujba străinilor facultățile pe care nu le mai putea utiliza în folosul său și al familiei. Astfel a cutreierat lumea, cunoscînd-o foarte amănunțit și studiindu-i sistemul relațiilor comerciale, fără să-și uite însă interesele proprii. O activitate neobosită și o cinste exemplară i-au adus și păstrat încrederea absolută a foarte mulți oameni. Astfel și-a cîștigat pretutindeni cunoștințe și prieteni și e lesne de observat că averea lui e răspîdită în toată lumea, oriunde are relații ; de aceea și prezența lui e necesară, din cînd în cînd, în toate cele patru continente.

Tînărul cel vesel istorisea aceste lucruri încă mai amănunțit și mai naiv, adăugînd tot felul de observații poznașe, ca și cum ar fi avut intenția să lungească povestea cît mai mult.

Cu tata e în relații de foarte multă vreme ! Ei își închipuie că eu nu văd nimic, pentru că nu mă preocupă afacerile ; dar tocmai de asta văd mai bine, fiindcă nu mă interesează nimic. Antoni a depus mulți bani la tata care, la rîndul lui, i-a plasat sigur și avantajos. Chiar ieri i-a dat bătrînului o casetă de bijuterii ; niciodată n-am văzut ceva mai simplu, mai frumos și mai de preț, deși n-am aruncat decît o singură privire, căci e secret. Probabil că e un dar destinat logodnicei, pentru plăcerea, bucuria și asigurarea ei în viitor. Antoni și-a pus încrederea în Lucinda. Dar cînd îi văd împreună, nu-i pot socoti o pereche potrivită. Cealaltă, neastîmpărată, i s-ar potrivi mai bine și cred că ea l-ar lua mai bucuroasă decît cea mare : uneori îl privește pe babalîcul posac atît de voioasă și cu atîta simpatie, de parcă ar vrea să se așeze cu el în trăsură și s-o șteargă împreună de aici. Lucidor căuta să se stăpînească ; nu știa ce trebuie să răspundă ; tot ce auzea era pe placul lui. Tînărul urmă : În tot cazul fata are o încli-

nare perversă pentru bătrîni ; cred că s-ar fi căsătorit cu tatăl dumitale tot atît de bucuroasă ca și cu dumneata.

Lucidor îl urma pe tovarășul său, care o luase razna pe drumuri neumblate ; amîndoi uitaseră de vînătoare, care și așa nu putea fi prea fructuoasă. Poposiră la o fermă unde au fost bine primiți ; acolo, unul dintre prieteni se îndeletnici cu mîncarea, băutura și vorbăria, pe cînd celălalt se cufundă în gînduri și reflecții, căutînd să vadă cum ar putea folosi, spre binele său, cele descoperite.

După toate aceste povestiri și revelații, Lucidor cîștigase atîta încredere în Antoni, că îndată ce ajunse acasă întrebă de el și se grăbi să se ducă în grădină, unde ar fi trebuit să-l găsească. Străbătu toate aleile parcului, scăldate în lumina apusului, dar zadarnic ! nicăieri nu se vedea nici un suflet ; la urmă intră pe ușa sălii celei mari și, în chip ciudat, ultimele raze ale soarelui reflectîndu-se în oglindă îl orbiră atît de tare, încît nu recunoscă pe cele două persoane ce ședeau pe canapea ; desluși totuși că un bărbat săruta cu ardoare mîna unei femei așezată alături. De aceea, uimirea lui a fost grozavă, cînd ochii i s-au liniștit și a văzut înaintea lui pe Lucinda și pe Antoni. Ar fi vrut să intre în pămînt, dar stătea nemișcat, parcă ar fi prins rădăcini ; Lucinda îl salută foarte prietenos și nestîngerit, și-l pofti să ia loc la dreapta sa. Lucidor o ascultă mașinal și, pe cînd ea îl întreba cum își petrecuse ziua, scuizîndu-se că a fost reținută de treburile casei, el simțea că aproape nu-i putea suporta vocea. Antoni se sculă vrînd să plece și-și luă rămas bun de la Lucinda, care se ridică și ea, invitîndu-l la plimbare pe Lucidor. Tînărul porni alături de Lucinda, tăcut și încurcat ; și ea de asemeni părea neliniștită și dacă dînsul n-ar fi fost atît de tulburat, și-ar fi dat seama că respirația ei adîncă încerca să-i ascundă suspinele inimii. În sfîrșit, cînd s-au apropiat de casă, ea îl părăsi, iar Lucidor se îndreptă, întîi cu pas rar, apoi cu mers grăbit, spre cîmp. Parcul îi era prea strîmt. Trecu în grabă peste pajiști, auzindu-și nu-

mai tumultul inimii, nesimțitor la frumusețea acelei seri desăvârșite. Cînd se văzu singur, sentimentele lui se revărsară într-un torent de lacrimi alinătoare.

Am mai simțit în viața mea, dar niciodată atît de aprig ca azi, durerea ce mă face acum atît de nenorocit, exclamă el ; durerea cînd vezi că fericirea dorită se apropie, că mergi mină în mină, braț la braț cu ea și, în același timp, îți spune adio pe vecie ! Am stat lingă ea, am mers alături de ea ; haina ei, fluturînd, mă atîngea, și gata, am și pierdut-o ? Dar nu mai înșira în minte toate acestea, nu mai stăruie asupra lor. Taci și ia o hotărîre !

Își interzise să mai deschidă gura ; tăcu adîncit în gînduri, străbătînd cîmpuri, pajiști și dumbrăvi, apucînd uneori chiar pe cărări neumbrate. Doar tîrziu, cînd intră în camera sa, nu se mai putu stăpîni și strigă : Mîine în zori plec, nu mai pot îndura încă o zi ca asta !

Se aruncă pe pat, fără să se dezbrace. — Tinerețe fericită și sănătoasă ! Adormi într-o clipă ; oboseala zilei îl cufundă în somnul cel mai dulce. Totuși în zori, soarele îl trezi din visurile lui plăcute ; era tocmai ziua cea mai lungă, care amenința să fie pentru el deznădăjduit de lungă. Dacă nu simțise deloc farmecul liniștitor al luea-fărului de seară, acum vedea frumusețea înviorătoare a dimineții numai pentru a fi cuprins de deznădejde. Pentru ochii săi natura era la fel de minunată, ca de obicei, dar inima îi înghețase ; nimic nu-l mai interesa, căci o pierduse pe Lucinda.

CAPITOLUL AL NOUĂLEA

Sacul de călătorie a fost repede împachetat ; voia să-l lase acolo ; nu scrisese nici o scrisoare ; băiatul de la grajd, pe care oricum trebuia să-l trezească, avea să transmită

cîteva cuvinte, anunţînd că va lipsi de la masa de prînz şi, probabil, şi seara. Dar îl găsi pe băiat jos, în faţa grajdului, plimbîndu-se cu paşi mari. Cred că nu vrei să călăreşti ! strigă cu obidă omul acela, de obicei foarte blajin. Dumneavoastră pot să v-o spun : domnişorul nostru devine din zi în zi tot mai nesuferit. Ieri a bătut tot ţinutul, aşa că puteai crede că în dimineaţa asta de duminică va fi bucuros să se odihnească. Dar iată-l că vine înainte de răsăritul soarelui, răscoleşte grajdul şi cînd sar din culcuş, îl văd că-i pune calului dumneavoastră şaua şi hăturile şi nu pot să-l împiedic cu nici un chip ; încăleacă şi-mi strigă : Gîndeşte-te că fac o faptă bună ! Mîrtoaga asta merge totdeauna numai în trapul domol al legalităţii ; vreau să-l îmboldesc la galopul iute al vieţii. Cam asta a spus, adăugînd şi alte vorbe ciudate.

Lucidor era supărat la culme ; îşi iubea mult calul, care se potrivea cu caracterul şi cu obiceiurile sale ; era necăjit că un animal atît de bun şi de înţelegător încăpuse pe mîna unui zănatic. Planul îi era zădărnicit ; avusese intenţia să se refugieze pe durata acestei crize la un coleg de universitate, cu care se aflase în raporturi foarte cordiale. Vechea încredere în el i se trezise din nou şi, fără a socoti numărul milelor ce-i despărteau, credea că va găsi la prietenul său binevoitor şi înţelept un sfat bun şi alinare. Dar această perspectivă îi era acum închisă ; ba nu, nu-i era închisă dacă se încumeta să-şi ajungă ţinta, pornind pe jos, pe propriile-i picioare.

Înainte de toate încercă să iasă din parc, pentru ca, ajungînd în cîmp, să apuce pe drumul ce trebuia să-l ducă la prietenul tău. Nu era el prea sigur de direcţia potrivită, cînd deodată, la stînga, dădu cu ochii de-o aşezare singuratică ce se înălţa pe o fundaţie ciudată, deasupra crîngului, aşezare ce-i fusese tănuită pînă atunci, şi unde, spre marea lui uimire, văzu în veranda de sub acoperişul în stil chinezesc, pe bătrînul cel cumsecade, pe care-l ştia bolnav de cîteva zile, uitîndu-se în jur foarte voios. Bă-

trînul îl salută amical și-l pofti stăruitor să vină sus, dar Lucidor refuză, arătînd prin gesturi că e grăbit să plece. Numai din simpatie pentru bătrîn, care cobora cu pași nesiguri scara prea dreaptă și putea să-și frîngă gîtul, se înduplecă să-i meargă în întîmpinare și să se lase condus sus la dînsul. Intră uimit într-o încăpere mică și foarte plăcută ; avea numai trei ferestre ce se deschideau asupra unei vederi încîntătoare ; ceilalți pereți erau împodobiți, sau mai degrabă acoperiți, cu sute și sute de gravuri în acvaforte, și de desene, lipite unele de altele în anumită ordine și despărțite cu benzi colorate.

Te favorizez, dragă prietene, ca pe nimeni altul ; aici e sanctuarul în care-mi petrec cu mulțumire zilele cîte mi-au mai rămas. Aici mă vindec de toate greșelile la care mă împinge societatea celorlalți, aici îmi echilibrez sănătatea, zdruncinată de abaterile de la dieta mea.

Lucidor se uită peste tot și, deoarece era destul de priceput în istorie, își dădu seama limpede că temeiul acelei colecții era gustul pentru studiile istorice.

Colo sus, sub friză, spuse bătrînul, găsești numele oamenilor celor mai iluștri din timpuri străvechi ; apoi, alte nume din epoci mai apropiate, căci, cum arătau la față, e greu de aflat. Dar aici, pe panoul ăsta principal, începe cu adevărat viața mea ; aici sînt oamenii despre care am auzit vorbindu-se pe cînd eram copil. Căci numele oamenilor de vază rămîne în amintirea poporului cam cincizeci de ani ; apoi el dispare sau devine legendar. — Deși părinții mei erau germani, sînt născut în Olanda și, pentru mine, Wilhelm de Orania, regent și rege al Angliei, este modelul tuturor oamenilor cumsecade și al eroilor.

Chiar alături de el îl vezi pe Ludovic al XIV-lea care — Lucidor n-a lăsat să se observe cît de mult ar fi dorit să-l întrerupă pe bătrîn, dacă i-ar fi fost îngăduit, așa cum ne este îngăduit nouă, povestitorului ; căci se vedea amenințat de istoria modernă și cea contemporană,

judecînd după portretele lui Frederic cel Mare și ale generalilor săi, la care trăgea cu coada ochiului.

Deși respecta interesul viu al bătrînului pentru epoca lui și cea precedentă, deși găsea destul de interesante unele trăsături individuale și unele puncte de vedere, nu-i mai puțin adevărat că bietul nostru tînăr audiasese la universitate destule prelegeri despre istoria modernă și contemporană și, ceea ce înveți o dată, crezi că vei ști pe veci. Gîndurile lui erau aiurea, nu auzea nimic, abia se uita și tocmai era gata s-o șteargă necuviincios pe ușa și s-o ia la goană pe scara cea primejdioasă, cînd se auziră răsunînd jos niște bătăi din palme.

Lucidor se trase îndărăt, dar bătrînul își scoase capul pe fereastră ; de jos răsună o voce binecunoscută : Pentru Dumnezeu, coboară din galeria dumitale istorică, venerabile bătrîn ! Termină cu postul și ajută-mi să-l îmbunzez pe Lucidor cînd o afla că i-am minat calul cam fără socoteală. Și-a pierdut o potcoavă și a trebuit să-l las pe drum. Ce-o să spună ? E prea absurd să fii așa absurd !

Vino sus ! spuse bătrînul ; apoi se întoarse către Lucidor : Ei, ce zici ? Lucidor tăcu și băiatul cel neastîmpărat intră în cameră. A urmat o lungă scenă de scuze și reproșuri ; pînă la urmă au hotărît să fie imediat trimis rîndașul de la grajd, pentru a îngriji de cal.

După ce l-au părăsit pe bătrîn, tinerii au alergat acasă, unde Lucidor s-a lăsat dus fără prea mare împotrivire ; fie ce-o fi, dar între zidurile acelea era închisă unica dorință a inimii lui ! În asemenea situații disperate, adesea ne lipsește liberul arbitru și ni se ia, pentru o clipă, o piatră de pe inimă, cînd sîntem nevoiți să ne supunem vreunei hotărîri sau constrîngerii străine. Totuși, cînd a intrat în cameră, Lucidor se găsi în starea aceea cît se poate de ciudată a călătorului nevoit să se întoarcă la hanul pe care tocmai l-a părăsit, și asta din pricină că i s-a rupt osia trăsuri.

Tinărul cel vesel apucă sacul de călătorie și începu să despacheteze toate cu grijă ; puse laolaltă în ordine mai ales piesele de îmbrăcăminte mai festive, deși erau numai costume de călătorie ; îl sili pe Lucidor să-și schimbe pantofii și ciorapii, îi aranjă părul brun și buclat și-l dichisi foarte frumos. Apoi, făcând câțiva pași înapoi, pentru a-și privi prietenul și opera de la cap până la picioare, exclamă : Acum arăți, dragul meu, ca un om ce poate avea pretenții la copile drăgălașe și este în același timp destul de serios, ca să se gîndească și la o logodnică. Așteaptă numai o clipă ! ai să vezi de ce-s în stare, cînd sună ceasul potrivit ! Asta am învățat-o de la ofițeri, după care fetele trag mereu cu ochiul ; de aceea m-am înrolat și eu într-o oarecare formație militară, iar copilele mă privesc și iar mă privesc și nici una nu știe ce să creadă de mine. Dar ochetele îmi procură adesea cîte-o aventură plăcută care, chiar dacă nu durează, merită să-i consacri cîteva clipe.

Dar, vino, dragă prietene și fă-mi și mie același serviciu ! Cînd ai să mă vezi îmbrăcînd bucată cu bucată veșmintul meu, ai să recunoști că băiatul cel flusturatic are și minte și spirit inventiv.

Apoi își duse prietenul în odaia lui, prin coridoarele lungi și largi ale vechiului castel. M-am stabilit, spuse el, tocmai în fundul clădirii. Fără a vrea să mă ascund, mă simt bine cînd sînt singur, căci nu poți fi totdeauna în termeni buni cu ceilalți.

Cînd trecură prin fața cancelariei, tocmai ieșea de acolo un servitor, purtînd o călămară străveche, neagră, mare și cu toate accesoriile ; nu fusese uitată nici hîrtia.

Știu ce vor să mîzgălească acum pe hîrtie, exclamă tinărul ; intră și dă-mi mie cheia. Uită-te puțin înăuntru, Lucidor ! are să te distreze, pînă ce mă îmbrac. Un asemenea local e mai interesant pentru un jurist, decît pentru un amator de cai. Și îl împinse pe Lucidor în sala de ședințe.

Lucidor se simți îndată într-un mediu cunoscut și evocator pentru el ; își aduse aminte de zilele în care, copleșit de treburi, stătea la o masă asemănătoare, ascultînd și scriînd. Știa că această sală impunătoare slujise drept capelă castelului și că fusese pusă în slujba lui Themis¹, cînd se schimbaseră concepțiile religioase². În rafturi găsi dosare și acte, cunoscute lui de mult ; lucrase la rezolvarea acestor probleme, pe cînd se afla în capitală. Deschizînd un dosar, dădu de un act, pe care-l transcrisese el însuși pe curat, apoi peste altul, pe care-l redactase. Scrisul, hîrtia, pecetea, semnătura prezidențială, toate îi aminteau de vremea strădaniei cinstite și a speranțelor sale tinerești. Și cînd se uită în jur și văzu jilțul președintelui de tribunal, care-i era destinat și rezervat lui, un post atît de frumos, o sferă de activitate atît de nobilă, pe care era în primejdie să le disprețuiască, să le refuze, toate începură să-l tulbure și mai mult, pe cînd făptura Lucindei părea că se depărtează în același timp de el.

Vru să scape de acolo, dar se văzu prizonier. Tînărul cel năstrușnic încuiase ușa, din zăpăceală, sau în glumă ; dar prietenul nostru nu rămase multă vreme în această situație penibilă, căci tînărul se întoarse, își ceru scuze și-i trezi chiar buna dispoziție prin înfățișarea lui originală. O anumită îndrăzneală în alegerea culorilor și a croielii era potolită de un gust înnăscut ; tot așa acordăm, într-o măsură, și indienilor tatuați admirația noastră. Astăzi ne vom despăgubi de plictiseala zilelor trecute, zise băiatul ; au sosit prieteni buni, prieteni veseli, fete drăguțe, ființe glumețe și îndrăgostite, apoi tata și, culmea culmilor, de asemeni tatăl dumitale ; va fi o sărbătoare ! Toți s-au adunat în sală pentru micul dejun.

¹ În mitologia elină, una dintre soțiile lui Zeus. Ea personifica ordinea naturală stabilită prin legea divină, precum și justiția divină.

² Cu prilejul Reformei, adică în secolul al XVI-lea.

Lucidor avu dintr-o dată impresia că-i înconjurat de o ceață deasă și făpturile tuturor celor anunțați, cunoscuți și necunoscuți, îi apărură ca niște fantome ; totuși caracterul și inima sa curată îl susținură și, în câteva secunde, se simți gata să facă față la orice. Îl urmă cu pas sigur pe prietenul său grăbit, ferm hotărît să aștepte, întâmplă-se ce s-o întâmpla, și să se explice, indiferent ce-o mai urma.

Și totuși, cînd ajunse în pragul sălii, se simți descumpanit. Într-un grup mare, așezat în semicerc sub ferestre, descoperi imediat pe tatăl său, alături de stăpînul casei, amîndoi în ținută de gală. Aruncă o privire surorilor, lui Antoni și celorlalți cunoscuți și necunoscuți și i se păru că vederea i se tulbură. Se apropie șovăind de tatăl său, care-l salută foarte afectuos, dar cu o anumită solemnitate, ce nu înlesnea deloc apropierea. Stînd în picioare în fața atîtor persoane, căuta să-și găsească pentru moment un loc potrivit ; ar fi putut să se așeze lângă Lucinda, dar Iulia, trecînd peste ceremonialul rigid, îi făcu semn să vină lângă ea ; Antoni rămase lângă Lucinda.

În această clipă importantă, Lucidor se consideră din nou ca un împuternicit și, înarmat cu toată erudiția sa juridică, își reaminti, în folosul său propriu, faimoasa maximă : Dacă trebuie să tratăm afacerile străinilor, ce ne sînt încredințate, ca și cum ar fi ale noastre, de ce să nu tratăm și afacerile noastre în același spirit ? — Obişnuit cu tratativele, își repetă iute în gînd cele ce avea de spus. În acest timp, cei de față, așezați în semicerc ceremonios, păreau că vor să-l imobilizeze. Lucidor ştia bine conţinutul discursului său, dar nu putea găsi începutul. Privind în jur, observă pe o masă, într-un colț, călimara cea importantă și, în saptele ei, funcționari ai cancelariei ; stăpînul casei făcu o mișcare, pregătindu-se să vorbească ; Lucidor voi să i-o ia înainte, dar în aceeași clipă Iulia îl strînse de mîină. Asta îl scoase din sărite, era încredințat că toate fuseseră hotărîte, că nu mai era nimic de făcut.

Acum nu mai avea nimic de cruțat în tot acest conglomerat de considerații, relații de familie și convenții sociale ; cu privirea ațintită înainte, își trase mîna dintr-o Iuliei și ieși atît de repede pe ușa, încît adunarea nici nu-și dău seama cum dispăruse și nici el însuși, după ce se trezi afară, nu mai știa bine ce-i cu dînsul.

Stingherit de lumina soarelui, ce se revărsa asupra lui în toată strălucirea, ferindu-se de privirile oamenilor care-i ieșeau în cale, temîndu-se că e urmărit, merse tot înainte și ajunse în sala cea mare din grădină. Cu genunchii tremurînd, se năpusti înăuntru și căzu deznădăduit pe sofa de sub oglindă : să fie cuprins, în mijlocul unei societăți burgheze și cuviincioase, de o asemenea rătăcire, care ridica o furtună în el și în jur ! Existența lui trecută se lupta cu cea prezentă ; era o clipă groaznică.

Rămase un timp așa, cu fața ascunsă în pernele pe care cu o zi înainte se odihnisese brațul Lucindei. Cufundat cu totul în durere, tresări brusc simțind că-l atinge cineva, fără să fi auzit apropierea vreunei persoane ; sări în picioare și o văzu pe Lucinda lîngă el.

Bănuind că au trimis-o să-l cheme, că i-au cerut să-l aducă înapoi, cu vorbe blînde de soră, spre a-și primi soarta vitregă, el strigă : N-ar fi trebuit să te trimită tocmai pe dumneata, Lucinda, căci dumneata ești aceea care m-a alungat de acolo ; nu mă întorc înapoi ! Dacă ești în stare de puțină compătimire, găsește-mi prilejul și mijloacele să fug. Și ca să le poți dovedi că e cu neputință să mă aduci înapoi, îți dau cheia purtării mele care, desigur, ți se pare și dumatăle și celorlalți nebunească. Ascultă jurămîntul pe care l-am făcut în inima mea, jurămînt nestrămutat, pe care-l repet mereu cu voce tare : Numai cu dumneata vreau să trăiesc, numai împreună cu dumneata vreau să-mi petrec tinerețea și să ajung pînă la bătrînețe, credincios și cinstit. Niciodată n-a fost rostit în fața altarului un jurămînt mai tare și mai hotărît decît cel pe care-l ro-

tesc eu acum, cînd te părăsesc, eu, omul cel mai de plîns din lume.

Lucidor făcu o mișcare ca să se depărteze de Lucinda, care stătea aproape de tot, dar ea îl cuprinse blînd în brațe. — Ce-i asta ? exclamă el. — Lucidor ! strigă Lucinda, nu ești de plîns, cum îți închipui ; ești al meu, sînt a ta ; te țin în brațele mele ; cuprinde-mă și tu, fără să șovăi. Tatăl tău și-a dat consimțămîntul. Antoni se căsătorește cu sora mea. Uimit, el se trase înapoi. E oare adevărat ? Lucinda clătină din cap zîmbind ; el se desprinsese din brațele ei. Lasă-mă să privesc încă o dată de departe, ceea ce îmi va fi atît de aproape, îmi va aparține. Îi cuprinse mîinile, cu ochii în ochii ei ! Lucinda, ești a mea ? — Cu cele mai dulci lacrimi în cei mai credincioși ochi, ea răspunse : Sînt a ta ! Lucidor o luă în brațe și-și lăsă capul pe umărul ei, ca un naufragiat ce se agață de-o stîncă de pe mal ; pămîntul se mai cutremura încă sub el. Dar deschizîndu-și deodată ochii plini de încîntare, dădu cu privirea de oglindă. O văzu în brațele lui ; se vedea pe sine îmbrățișat de ea ; își plecă ochii în jos, apoi și-i ridică iarăși spre oglindă. Asemenea emoții îl întovărășesc pe om toată viața. În același timp, privea în apa oglinzii peisajul ce-i păruse cu o zi înainte oribil și prevestitor de rele, iar acum era mai strălucitor și mai minunat decît oricînd : se vedea în asemenea stare și pe un asemenea fundal ! Ce răsplată pentru toată suferința !

Nu sîntem singuri, zise Lucinda, și nici nu-și reveni bine Lucidor din emoție, că se și iviră fetițe și băieți îmbrăcați de sărbătoare și încununați cu flori, ducînd coroane ; toți se îngrămădeau la intrare. Altfel trebuia să se desfășoare toate ! exclamă Lucinda. Cît de frumos a fost planul, iar acum lucrurile se petrec învîlmășit ! De departe răsună un marș vesel ; pe drumul larg, întreaga societate se apropia cu o voie bună sărbătorească. Lucidor șovăia să le iasă în întîmpinare ; i se părea că pașii nu-i sînt siguri decît la brațul iubitei ; Lucinda rămase lingă

el, așteptînd din clipă în clipă scena solemnă a revederii și a recunoștinței pentru iertarea acordată.

Dar zeii capricioși hotărîră altfel ; un corn de poștalion răsună puternic și vesel de cealaltă parte, tulburînd tot ceremonialul. Oare cine să fie ? exclamă Lucinda. Lucidor se îngrozi la gîndul că va apărea un străin ; și trăsura părea cu totul străină ; un cupeu de două persoane, nou-nouț ! Se opri drept în fața sălii. Un valet, elegant și manierat, sări din spatele cupeului și deschise portiera, dar nu coborî nimeni ; trăsura era goală ; valetul se urcă înăuntru, dădu jos capota cu cîteva mișcări îndemînatice și, într-o clipă, sub ochii celor din față, care se apropiaseră între timp, încîntătorul vehicul a fost pregătit pentru plimbare. Antoni îi lăsă pe ceilalți în urmă și o conduse pe Iulia la trăsură. Încearcă acest echipaj, zise el, și vezi de-ți convine să călătorești în el pe cele mai frumoase drumuri din lume, împreună cu mine ; nu te voi duce pe altele, iar cînd va fi nevoie, vom ști cum s-o scoatem la capăt. Vom trece munții pe cai de povară, cu trăsură cu tot.

Ești adorabil ! exclamă Iulia. Valetul înaintă și, cu abilitatea unui scamator, îi arătă tot confortul, micile avantaje și resurse ale acelei construcții elegante.

Nu pot să-mi exprim recunoștința aici pe pămînt, zise Iulia ; numai în cerul acesta mișcător, din nourașul asta în care mă ridici, îți voi mulțumi din toată inima. Ea și sărise în trăsură, adresîndu-i priviri și bezele drăgăstoase. Nu te urca încă lîngă mine ; mă gîndesc să iau pe altcineva în plimbarea asta de încercare, cineva care are și el de trecut un examen. Ea îl strigă pe Lucidor, care vorbea pe șoptite cu tatăl și cu socrul său și care era bucuros să se suie în trăsura aceea ușoară, căci simțea o nevoie imperioasă să-și alunge gîndurile, măcar o clipă, în orice fel o fi. Se așeză alături de Iulia. Ea spuse vizitiului cum să meargă. Se îndepărtară în goană și dispărură într-un nor de praf din ochii uimiți ai privitorilor.

Iulia se așezase foarte comod într-un colț. — Trage-te și dumneata în celălalt colț, domnule cumnat, ca să ne putem privi cu ușurință.

Lucidor. Înțelegi cât sînt de tulburat, de încurcat, parcă aș fi mereu într-un vis ; ajută-mă să ies din el.

Iulia. Uită-te la țărani! ăștia cumsecade, cât de frumos ne salută ! De cînd ești aici, n-ai fost încă în satul cel de colo, de sus. Toți sînt oameni cu stare și-mi sînt foarte devotați. Dar nimeni nu-i chiar atît de bogat ca să nu aibă nevoie cîteodată de un ajutor mai de seamă. Drumul ăsta, pe care mergem atît de lin, tata l-a făcut ; de altfel tot domeniul e opera lui.

Lucidor. Cred, nu mă îndoiesc ; dar ce legătură au lucrurile exterioare cu tulburarea inimii mele ?

Iulia. Ai răbdare ! Vreau să-ți arăt bogățiile și frumusețile din ținutul acesta ; iată-ne sus ; Cît de limpede se vede cîmpia de la poalele muntelui ! Toate satele acestea dătoresc foarte mult tatălui meu, și nu mai puțin mamei și fiicelor. Teritoriul orașelului de colo formează granița.

Lucidor. Ești într-o stare de spirit curioasă ; s-ar zice că nu spui cu adevărat ce ai de spus.

Iulia. Acum uită-te în stînga cât de frumos se desfășoară toate ! Biserica, înconjurată de tei înalți, casa administratorului, cu plopul ei, pitită sub dealul pe care se află satul. Iată și grădinile și parcul la picioarele noastre.

Vizitiul începu să mîne caii mai repede.

Iulia. Cunoști sala cea mare de colo, sus ; o poți vedea foarte bine de aici, tot așa cum peisajul acesta se vede de acolo. Să ne oprim aici, lîngă copac ; de aici, ne reflectăm în apa întinsă a oglinzii ; sîntem văzuți acolo foarte bine ; noi, însă, nu ne putem vedea. — Mîna mai departe ! — Mi se pare că nu de mult o pereche s-a oglindit acolo mai de aproape și, după cîte cred, cu o mare încîntare reciprocă.

Contrariat, Lucidor nu răspunse nimic ; călătoriră o bucată de vreme fără să vorbească ; trăsura mergea foarte

repede. Aici, spuse Iulia, începe drumul cel prost ; poate că vei avea meritul să-l repari cîndva. Înainte de a coborî coasta, mai privește o dată într-acolo. Fagul îndrăgit de mama domină totul cu coroana lui minunată. Mergi înainte pe drumul ăsta rău, îi spuse Iulia vizitiului ; noi o luăm pe cărarea care dă în vale și vom ajunge acolo înaintea ta. Coborînd din trăsură, exclamă : Trebuie să recunoști că jidovul rătăcitor, Antoni, călător neobosit, știe să-și organizeze foarte plăcut pelerinajele, atît pentru el, cît și pentru tovarășii săi : e o trăsură frumoasă și comodă.

Apoi coborî repede la poalele colinei ; Lucidor o urmă cufundat în gînduri și o găsi pe o bancă, așezată într-un loc ferit ; era locușorul Lucindei. Fata îl pofti lîngă ea.

Iulia. Acum stăm amîndoi aici și nu ne pasă unul de altul ; pesemne că așa trebuie să fie. Argintul viu nu-ți convenea. Nu puteai iubi o asemenea ființă, ți-era anti-patică.

Uimirea lui Lucidor creștea mereu.

Iulia. Bineînțeles, Lucinda e altceva ! Ea e suma tuturor perfecțiunilor și surioara-i dragălașă a fost dată la o parte pentru totdeauna. Văd că ești gata să mă întrebi cine ne-a informat atît de precis.

Lucidor. E o trădare la mijloc ! —

Iulia. Da, desigur ! A intrat în joc un trădător.

Lucidor. Spune-mi cine e.

Iulia. Ți-l denunț îndată. Ești chiar dumneata ! — Ai obiceiul, lăudabil sau nu, să-ți vorbești cu voce tare și trebuie să-ți mărturisesc, în numele nostru al tuturor, că am tras cu urechea rînd pe rînd.

Lucidor (sărînd în sus). Frumoasă ospitalitate ! Să întinzi străinilor o asemenea capcană !

Iulia. Nicidecum. Nu ne gîndeam deloc să te spionăm pe dumneata, sau pe vreun altul. Știi, patul dumitale e așezat într-o firidă, despărțit cu un perete de lemn de o altă firidă alăturată, care de obicei slujește numai pentru păstrarea lucrurilor de gospodărie. Cu cîteva zile în urmă,

I-am silit pe bătrînul nostru să se culce acolo, fiindcă îi duceam prea mult grija, știindu-l în sihăstria lui izolată ; chiar din cea dintîi seară, ai intrat în materie cu un monolog foarte pasionat, al cărui conținut ni l-a destăinuit în amănunțime a doua zi dimineața.

Lucidor n-avea curaj s-o întrerupă ; prefera să plece.

Iulia (ridicîndu-se de pe bancă și urmîndu-l). Cit de mult ne-a slujit această descoperire ! Fiindcă recunosc : deși nu-mi erai antipatic, nu-mi surîdea de loc poziția care mă aștepta. Să fii soția unui înalt magistrat, ce siutație îngrozitoare ! Să ai un bărbat brav, care trebuie să explice oamenilor legile și care nu poate să facă dreptate din cauza legilor ! căci nu-i poate mulțumi nici pe cei de jos, nici pe cei de sus și, ceea ce e mai rău, nici pe sine însuși. Știu ce-a îndurat mama de pe urma inco-ruptibilității și severității tatălui meu. Abia la urmă, din nefericire după moartea ei, a ajuns la oarecare indulgență, pîrînd că vrea să se împace cu lumea, pe care pînă atunci o combătuse zadarnic.

Lucidor (oprindu-se, foarte supărat de întîmplare și nemulțumit că fusese tratat cu atîta ușurătate). O glumă într-o seară se poate îngădui ; dar să continui zile și nopți de-a rîndul o asemenea mistificare rușinoasă față de un oaspete fără apărare, asta nu-i de iertat.

Iulia. Cu toții am avut partea noastră de vină ; toți te-am spionat ; însă numai eu singură văd că ispășesc păcatul.

Lucidor. Toți ! Și mai de neiertat ! Și cum vă puteați uita ziua la mine, fără să roșiți, după ce noaptea vă îngăduiați jocul ăsta rușinos ? Acum văd dintr-o dată foarte clar că toată ziua nu faceți altceva decît să vă bateți joc de mine. Onorabilă familie, n-am ce zice ! și cum rămîne cu simțul de dreptate al tatălui dumitale ? — Și Lucinda !...

Iulia. Și Lucinda ! — Ce ton ai avut ! Nu-i așa că voiai să spui ce tare te doare că ești silit să ai o părere proastă

despre Lucinda, că ești obligat s-o pui și pe ea în aceeași categorie cu noi !

Lucidor. N-o înțeleg pe Lucinda.

Iulia. Vrei să spui că e de neînțeles cum acest suflet pur și nobil, această ființă ponderată, bunătatea, amabilitatea în persoană, această femeie model, s-a putut alia cu o mină de oameni ușuratici, cu o soră superficială, cu un frate rizgâiat și cu anumite persoane misterioase !

Lucidor. Da, e de neînțeles.

Iulia. Ai să înțelegi îndată. Lucinda, ca noi toți, avea miinile legate. Dacă ai fi putut vedea cât era de tulburată, cum de-abia se ținea să nu-ți dezvăluie tot, atunci ai iubi-o cu mult mai mult, dacă dragostea adevărată n-ar spori și de la sine mereu ; de altfel te pot încredința că pînă la urmă, gluma asta ne cam plictisise pe toți.

Lucidor. Atunci, de ce nu i-ați pus capăt ?

Iulia. Trebuie să-ți explic și asta. Cînd tata a aflat de primul dumitale monolog și a putut observa că nici unul dintre copiii săi nu avea nimic împotriva unei asemenea schimbări, s-a hotărît să se ducă imediat la tatăl dumitale. Era pătruns de importanța problemei. Numai un părinte știe cât respect datorezi unui părinte. — El trebuie să afle cel dintîi, spunea tata ; ca să nu-l silim să-și dea consimțămîntul doar constrîns, văzîndu-ne pe noi toți de acord. Îl cunosc bine ; știu ce tare ține la o idee, la o dorință, la un proiect și sînt destul de îngrijorat. A asociat în mintea lui atît de strîns pe Iulia cu hărțile și planșele sale, încît își propusese să și le aducă pe toate la noi, cînd avea să vină ziua în care tînăra pereche se va stabili aici pentru a nu-și mai schimba curînd locul ; voia să-și petreacă toate vacanțele cu noi, și cite încă alte proiecte frumoase ! Trebuie întîi să afle ce festă ne-a jucat natura și că lucrurile nu s-au dat încă pe față, că nimic nu s-a hotărît. Apoi tata ne-a pus pe toți să jurăm solemn că te vom supraveghea și că te vom ține pe loc, cu orice preț. Vei putea auzi chiar din gura lui cum a trebuit să-și amîne întoar-

cerea și de cită iscusință, osteneală și stăruință a fost nevoie ca să obțină consimțămîntul tatălui dumitale. Bine că totul s-a sfîrșit și că Lucinda îți aparține !

Și astfel, după ce se ridicaseră grăbiți de pe bancă, își continuară discuția, cînd oprindu-se în drum, cînd mergînd mai departe ; trecînd peste pajiști ajunseră pe o înălțime, la o altă șosea bine construită. Trăsura venea și ea repede. În clipa aceea, Iulia atrase atenția tovarășului ei asupra unui spectacol rar. Toată instalația de care fratele ei era atît de mîndru prinsese viață și era în mișcare ; roata cea mare învîrtea o mulțime de oameni în sus și în jos, leagănele zburau, pe catarge se cățarau băieți ; gimnaști îndrăzneți săreau peste capetele unei mulțimi numeroase ! Toate acestea le pusesese tînărul în mișcare, pentru a-i distra pe oaspeți după-masă. Du-ne prin satul din vale, strigă Iulia vizitiului. Oamenii țin la mine ; doresc să vadă și ei cît sînt de fericită.

Satul era gol ; tot tineretul fugise pe terenul destinat jocurilor ; la uși și ferestre, atrași de sunetele cornului, se arătau bătrîni și bătrîne ; toți salutau, îi binecuvîntau și exclamau : Vai, ce pereche frumoasă !

Iulia. Ai văzut ! Pînă la urmă, poate că ne-am fi potrivit împreună ; s-ar putea să-ți pară rău.

Lucidor. Dar acum, dragă cumnată, —

Iulia. Da, acum sînt „dragă“, cînd ai scăpat de mine.

Lucidor. Mai spune-mi ceva ! Asupra dumitale apasă o grea responsabilitate ; ce a însemnat acea strîngere de mînă, cînd cunoșteai situația și trebuia să simți în ce stare înspăimîntătoare mă aflam ? Nu mi s-a mai întîmplat în lumea asta să văd atîta răutate.

Iulia. Mulțumește lui Dumnezeu ; acum toate sînt ispășite, toate sînt iertate. Că eu nu te voiam, e adevărat ; dar că dumneata nu mă voiai cu nici un chip pe mine, asta nu poate ierta nici o fată ; iar strîngerea de mînă, nu uita, era pentru viclean. Recunosc că era o maliție mai mare decît s-ar fi convenit și mă socot absolvită de ea, numai din pri-

cină că te-am iertat și eu. Să fie toate iertate și uitate ! Dă-mi mîna.

Își strînseseră mîinile. Iulia exclamă : Iată-ne iarăși înapoi ! Iată-ne iarăși în parcul nostru ; așa pornești în lumea largă și apoi te întorci îndărăt ; ne vom mai întîlni.

Ajunseră în fața sălii din grădină care părea goală ; lumea nemulțumită că ora mesei fusese prea mult aminată, pornise la plimbare. Însă Antoni și Lucinda le ieșiră înainte. Iulia sări din trăsură și alergă spre prietenul ei, îi mulțumi cu o îmbrățișare dragăstoasă și nu-și putu stăpîni lacrimile de bucurie. Obrajii nobilului bărbat se roșiră, trăsăturile feței i se luminară, ochii îi sclipiră umezi și din vechiul înveliș apăru un tînăr distins și atrăgător.

Și astfel, cuprinse de sentimente ce n-ar fi putut fi trezite nici de cel mai frumos vis, tinerele perechi se îndreptară spre restul societății.

CAPITOLUL AL ZECELEA

Tatăl și fiul străbătuseră o regiune foarte plăcută, cînd servitorul care-i însoțea se opri în fața unui zid înalt, ce părea că înconjoară o întindere de teren, spunîndu-le că trebuie să se apropie de poarta cea mare pe jos, căci intrarea cailor în acea incintă nu era îngăduită. Traseră de clopot, poarta se deschise, dar fără să se arate vreo făptură omenească ; atunci ei se îndreptară spre o clădire veche, ce se zărea printre trunchiurile seculare ale unor fagi și stejari. Clădirea avea o înfățișare ciudată, căci oricît părea de veche după formă, ai fi zis că zidarii și pietrarii plecaseră abia atunci, atît de noi, desăvîrșite și curate arătau îmbinările pietrelor și ornamentațiile.

Inelul greu de metal al unei uși frumos sculptate îl invita să bată în ea, lucru pe care Felix îl făcu voios, dar

cam brutal ; se deschise și ușa aceasta și în vestibul găsiră o femeie de vîrstă mijlocie, brodind la un gherghef. Ea îi salută pe călători, ca și cum ar fi știut de venirea lor, și începu să cînte un cîntec vesel ; îndată, pe o ușă alăturată, intră o altă femeie ; după cheile ce-i atîrnau la brîu, era fără îndoială chelăriță și harnică menajeră. După ce îi salută și ea prietenește pe străini, îi conduse sus pe o scară și le deschise o sală, foarte impresionantă ca aspect : spațioasă, înaltă, împodobită de jur împrejur cu lambriuri deasupra cărora erau pictate o serie de scene istorice. Două persoane pășiră în întîmpinarea călătorilor : o femeie tînără și un bărbat mai în vîrstă.

Doamna îl salută pe Wilhelm din toată inima. Dumnezeu ești anunțat ca unul dintr-ai noștri, zise ea ; dar cum să-ți prezint persoana de față ? E prietenul casei, în sensul cel mai frumos și mai cuprinzător al cuvîntului ; ziua, tovarăș de discuții instructive, noaptea astronom, iar medic, oricînd e nevoie.

Și eu, replică dînsul prietenește, vă prezint pe această doamnă drept o persoană activă și neobosită ziua, gata să sară în ajutor noaptea, și cea mai încîntătoare tovarășă în orice clipă.

Angela, așa se numea acea frumusețe atrăgătoare prin ținuta și înfățișarea ei, anunță sosirea Makariei. O perdea verde se dădu în lături și o doamnă bătrînă și venerabilă se ivi într-un fotoliu, pe care-l împingeau două fete drăguțe, pe cînd alte două fete aduceau o masă rotundă cu o gustare foarte binevenită. Într-un colț al băncii masive de stejar, ce înconjura toată încăperea, erau așternute perne ; pe ele se așezară cele trei persoane, iar în fața lor Makaria, în fotoliul ei. Felix mîncă stînd în picioare, plimbîndu-se și privind curios la tablourile cu scene cavalierești de deasupra lambriurilor.

Makaria îi vorbea lui Wilhelm ca unui prieten apropiat și părea a se bucura că are prilej să facă o descriere spirituală a membrilor familiei ; pătrundea parcă în natura

întimă a fiecăruia, prin învelișul măștii individuale. Persoanele pe care Wilhelm le cunoștea se iveau transformate în fața spiritului său ; bunăvoința înțelegătoare a acelei femei neprețuite îndepărta parcă de pe ei o coajă, înnobilînd și însuflețind miezul sănătos.

După ce a sfîrșit cît se poate de amical cu aceste subiecte plăcute, Makaria îi spuse venerabilului ei tovarăș : Prezența acestui nou prieten nu trebuie să-ți prilejuiască o scuză pentru a amîna din nou convorbirea făgăduită ; pare să fie un om pe care-l interesează asemenea subiecte ! Dar bătrînul răspunse : Știi ce greu e să te explici în această problemă, căci nici mai mult, nici mai puțin, e vorba despre abuzul în aplicarea mijloacelor puternice și excelente.

Recunosc, zise Makaria, că ajungem într-o dublă în-curcătură. Dacă se vorbește de abuz, se pare că e atinsă însăși valoarea mijloacelor, căci ea stă ascunsă chiar și în abuz. Dacă se vorbește despre mijloc, e greu de admis că principialitatea și valoarea lui pot da loc la un abuz. Dar, deoarece ne aflăm între noi și nu avem pretenția să rostim sentințe, nici să ne exercităm influența în afara cercului nostru, ci vrem numai să ne lămurim pe noi înșine, putem da curs liber convorbirii.

Totuși, răspunse acel om prevăzător, ar trebui mai întîi să întrebăm dacă și prietenul nostru e doritor să se intereseze de o materie atît de abstractă și dacă n-ar prefera să se odihnească în camera sa. Necunoscînd înlănțuirea ideilor care ne-a adus să vorbim despre acest subiect, îl va putea oare urmări cu plăcere și cu folos ?

Dacă aș încerca, printr-o analogie, să-mi lămuresc cele ce ați spus, mi se pare că e oarecum asemănător cu situația cînd cineva atacă ipocrizia și e învinovățit că atacă religia.

Putem accepta această analogie, răspunse prietenul casei, căci aiei e vorba de un grup de mulți oameni eminenți, de o știință înaltă, de o artă importantă, pe scurt, e vorba de matematici.

De cîte ori am auzit vorbindu-se chiar despre cele mai străine lucruri, spuse Wilhelm, totdeauna m-am ales cu ceva ; căci tot ce interesează pe un om găseşte ecou şi în altul.

Presupunînd că acel altul şi-a cîştigat o anumită libertate de spirit, replică bătrînul, şi deoarece nu ne îndoim că dumneata o ai, din partea mea nu mă voi opune stăruinţei pe care o arăţi.

Dar ce vom face cu Felix ? întrebă Makaria ; văd că a terminat cu contemplarea tablourilor şi pare neliniştit.

Daţi-mi voie să spun ceva la urechea doamnei, răspunse Felix. Apoi îi şopti ceva Angelei, care ieşi cu el din cameră, dar se întoarse repede zîmbind ; prietenul casei începu să vorbească astfel :

În cazurile în care trebuie să-mi exprim o dezaprobare, o critică, sau numai o îndoială, nu-mi place să iau iniţiativa ; caut o autoritate, pe care să mă pot sprijini şi să capăt astfel siguranţă. De lăudat, laud fără restricţie, căci dacă cineva îmi place, de ce ar trebui să tac ? Chiar dacă lauda ar dovedi propria mea mărginire, nu am de ce să mă ruşinez ; dar dacă critic, se poate întîmpla să defăimesc ceva foarte valoros şi cu asta să-mi atrag dezaprobarea celor care se pricep mai bine ; iar după ce sînt lămurit, mai trebuie să mă dezic. De aceea am adus aici cîteva scrieri şi nişte traduceri ; căci, în asemenea chestiuni, am tot atît de puţină încredere în naţiunea mea, cît şi în mine ; o adeziune care vine de departe sau de la un străin, mi se pare că-mi dă mai multă siguranţă. După ce a obţinut permisiunea, a citit cele ce urmează.

Dar dacă noi ne simţim îndemnaţi să nu-l lăsăm pe omul acesta merituos să citească, desigur că şi cititorii noştri ne vor aproba ; căci cele ce s-au spus mai sus împotriva stăruinţei lui Wilhelm de a participa la convorbire, se potriveşte şi mai bine în cazul de faţă. Cititorii noştri au luat în mînă un roman şi, dacă acesta s-a dovedit ici şi colo mai didactic decît s-ar fi cuvenit, găsim că e totuşi pru-

dent să nu punem mai mult la încercare răbdarea binevoitorilor noștri prieteni. Hîrțiile pe care le avem înaintea noastră avem de gînd să le tipărim în alt loc ; acum vom relua fără întîrziere istorisirea, căci și noi sîntem nerăbdători să vedem în sfîrșit enigma dezlegată.

Totuși nu ne putem abține să nu menționăm ce s-a mai discutat în cercul acestei nobile societăți, înainte de a se duce la culcare. După ce a ascultat cu atenție lectura, Wilhelm a declarat deschis : Găsesc în paginile acestea calități naturale, facultăți și aptitudini remarcabile și totuși, pînă la urmă, la aplicarea lor, sînt multe rezerve de făcut. Dacă ar trebui să-mi rezum părerea, aș declara : Gînduri mari și inimă curată, asta trebuie să-i cerem lui Dumnezeu să ne dăruiască !

Vorbele acestea judicioase primiră aprobarea celor de față și adunarea se împrăștie ; dar astronomul îi făgădui lui Wilhelm ca, în noaptea aceea nemaipomenit de clară, să-l inițieze pe larg în minunile cerului înstelat.

Cîteva ore mai tîrziu, astronomul invită oaspetele să se strecoare pe scara observatorului și să pășească apoi pe platforma complet deschisă a unui turn înalt și rotund. Noaptea cea mai senină cu puțință, lucind și scînteind cu toate stelele, îl învăluia pe privitor, căruia i se părea că vede pentru întîia oară bolta cerească în toată măreția ei. Căci în viața de toate zilele, fără să mai ținem socoteala de vremea nefavorabilă, ce ne ascunde spațiul strălucitor al cerului, acasă mai sîntem stînjeniți de acoperișuri și frontoane, la țară de păduri și stînci și pretutindeni, cel mai adesea, de neliniștea sufletului nostru, care ne tulbură și ne întunecă lumea înconjurătoare mai mult decît ceața și vremea rea.

Emoționat și uimit, Wilhelm închise ochii. Imensitatea încetează de a mai fi sublimă, depășește capacitatea noastră de percepție, e gata să ne distrugă. Ce sînt eu în fața universului, se întreba Wilhelm în sinea lui, cum îi pot sta

împotrivă, cum pot sălăslui în mijlocul lui ? După o scurtă meditație, continuă : Concluzia noastră din această seară îmi dă soluția și la întrebarea clipei de față. Cum se poate înfățișa omul înaintea infinitului, fără să-și concentreze în adîncul ființei lui toate puterile spirituale ce tind în direcții diferite, întrebîndu-se : poți tu măcar să te concepi în mijlocul acestei ordini veșnic vii, dacă în același timp nu se vedește în tine o forță gravitînd permanent în jurul unui centru pur ? Chiar dacă nu reușești să descoperi acest centru în inima ta, îl vei recunoaște după influența binevoitoare și binefăcătoare care se degajă din el și care-i dovedește existența.

Dar cine-și poate privi existența trecută, fără a fi oarecum tulburat, constatînd că de cele mai multe ori voința i-a fost dreaptă și faptele strîmbe, dorințele blamabile și îndeplinirea lor totuși plăcută ?

De cîte ori n-ai văzut tu bolta asta strălucind de astre, dar de fiecare dată ele te-au găsit schimbat ! stelele rămîn însă aceleași și spun mereu același lucru : prin mersul nostru regulat, noi numărăm zilele și orele ; întreabă-te și tu cum întrebuițezi zilele și orele ? De data aceasta pot răspunde : nu am a mă rușina de situația mea actuală ; am intenția să restabilesc o unire demnă de dorit între toți membrii unei familii nobile ; calea mi-e limpede. Trebuie să cercetez ce anume desparte aceste suflete alese, să îndepărtez piedicile, de orice fel ar fi ele. Poți declara aceasta în fața legiunilor cerești ; dacă te iau în seamă, vor rîde fără îndoială de micimea ta, dar desigur că-ți vor respecta proiectul și vor favoriza îndeplinirea lui.

Cu aceste vorbe și gînduri, se întoarse să privească în jurul său ; atunci dădu cu ochii de Iupiter, astru al fericirii, strălucind mai puternic decît oricînd ; socoti că-î semn bun și o bucată de vreme îl contemplă cu bucurie.

Apoi, astronomul îi strigă să coboare și, printr-un telescop perfect, îl puse să observe, ca pe o minune a cerului, același astru, foarte mărit, însoțit de sateliții lui.

După ce rămase multă vreme cufundat în contemplare, Wilhelm se întoarse și spuse către prietenul stelelor : Nu știu dacă trebuie să-ți mulțumesc că m-ai apropiat de acest astru în asemenea măsură. Cînd l-am zărit întîi, era pe măsura celorlalte nenumărate astre ale cerului și a mea însumi ; acum însă, apare în imaginația mea disproportionat și nu mai știu dacă ar trebui să doresc a vedea în acest chip și celelalte legiuni de stele. Ele mă vor apăsa, mă vor înspăimînta.

Astfel prietenul nostru își dădu pe față gîndurile după obiceiul său și în această împrejurare s-a vorbit despre multe lucruri neprevăzute. La unele argumente ale omului de știință, Wilhelm răspunse : Înțeleg foarte bine că pentru exploratorii cerului, e o mare bucurie să-și apropie, rînd pe rînd, diversele părți ale universului nemărginit, așa cum m-am uitat și eu acum la planeta aceasta. Dar, îngăduie-mi să-ți spun : în decursul anilor, am constatat că aceste mijloace, cu care venim în ajutorul simțurilor, nu exercită în general o influență morală favorabilă asupra oamenilor. Cine se uită prin lentile se socoate mai deștept decît este, căci simțurile sale externe nu mai sînt în armonie cu facultatea sa interioară de a judeca ; numai cultura superioară, la care nu pot ajunge decît oamenii deosebiți, e capabilă să armonizeze întrucîtva adevărul interior cu falsul exterior, rezultat din asemenea apropiere. Cînd mă uit prin lentile, sînt un alt om și nu mă plac ; văd mai mult decît mi se cade să văd ; lumea văzută prea precis nu se armonizează cu adîncul sufletului meu și las repede luneta, de îndată ce mi-e satisfăcută curiozitatea de a ști cum e făcut cutare sau cutare lucru îndepărtat.

La unele observații glumețe ale astronomului, Wilhelm continuă : Noi nu vom izgoni din lume aceste lentile, tot atît de puțin ca și oricare alt instrument, dar pentru cel ce observă moravurile e foarte important să cerceteze și să știe cum s-au strecurat în omenire atîtea invenții de care ne plîngem. De pildă, eu sînt convins că obiceiul de

a purta ochelari de miop e datorită în primul rînd înfumurării tineretului nostru.

Cît vorbiseră astfel, trecuse o bună parte din noapte și astronomul, deprins să stea tîrziu, îi propuse tînărului său prieten să se întindă pe patul de campanie și să doarmă cîtva timp, pentru a contempla și a saluta apoi cu ochii odihniți pe Venus, ce răsărea înaintea zorilor și care tocmai în ziua aceea făgăduia să apară în toată splendoarea.

Pînă atunci Wilhelm se ținuse treaz și vioi, abia la invitația bătrînului binevoitor și grijuliu simți cît e de istovit ; se culcă și imediat căzu într-un somn adînc.

Trezit de astronom, Wilhelm sări din pat și alergă la fereastră ; acolo stătu o clipă uimit, apoi strigă entuziasmat : Ce măreție ! Ce minune ! Au urmat și alte vorbe de admirație, dar pentru el priveliștea rămînea mereu o minune, o mare minune.

Că astrul acesta încîntător, ce se arată astăzi într-o deplinătate și splendoare neobișnuită, te-a uimit într-atît, e un lucru pe care-l puteam prevedea ; însă pot spune, fără a fi considerat un om rece, că nu văd nici o minune, absolut nici o minune !

Și cum ai putea-o vedea ? replică Wilhelm, cînd o port în mine, o duc în mine, cînd nici nu știu cum s-a produs. Lasă-mă să-l mai contemplu, tăcut și uimit, apoi vei afla. După o pauză, Wilhelm continuă : Stăteam cufundat într-un somn dulce însă adînc ; apoi, m-am aflat deodată în sala de ieri, unde nu mai era nimeni. Perdeaua verde s-a dat la o parte și a intrat înăuntru Makaria cu fotoliul ei care se mișca de la sine ca o ființă vie ; strălucea ca muiat în aur ; hainele Makariei păreau sacerdotale ; căutătura ei avea o lucire blîndă ; eram gata să mă prostern. Nori au început să se grămădească în jurul picioarelor ei și au înălțat ca pe aripi acel chip sfînt : la urmă, în locul apariției sale divine, am văzut, printre norii ce se despărteau, o stea strălucitoare care se urca mereu, a trecut prin tavanul deschis, găsindu-și locul în firmamentul ce

părea că se întinde mereu, pentru a cuprinde tot. În clipa aceea, dumneata m-ai trezit ; amețit de somn, m-am dus la fereastră clătinându-mă, avînd mereu în ochi steaua aceea și cînd am privit, ce am văzut aieuea înaintea mea ? — luceafărul de dimineață, la fel de frumos, deși poate neavînd aceeași strălucire divină. Această stea reală, ce plutește sus, înlocuiește pe cea visată, îi mistuie măreția ; și totuși mă uit, năucit mereu, și te uiți și dumneata, la ceea ce ar fi trebuit să dispară o dată cu ceața somnului.

Astronomul exclamă : Minune, da, minune ! Nici nu știi ce lucruri miraculoase ai spus. Numai de nu ne-~~ar~~ vesti despărțirea de această femeie sublimă, căreia mai curînd, ori mai tîrziu, îi este hotărîtă o asemenea apoteoză.

În dimineața următoare, Wilhelm alergă să-l caute pe Felix, care, foarte devreme, se furișase pe ascuns în grădină ; acolo, spre mirarea sa, găsi un grup de fete, ocupate cu grădinăritul ; nu erau toate frumoase, dar nici una nu era urîtă ; nici una nu părea să fi trecut de douăzeci de ani. Îmbrăcămintea lor diferită arăta că aparțineau unor regiuni diferite ; toate îl salutară voios pe Wilhelm și își văzură harnic mai departe de treabă.

Îi ieși înainte Angela, care umbla pretutindeni, dînd dispoziții și supraveghînd munca ; oaspetele fi mărturisî uimirea ce-i producea o colonie atît de frumoasă și de activă. Colonia asta e nepieritoare, răspunse ea ; se schimbă, dar rămîne aceeași. Căci, la vîrsta de douăzeci de ani, fetele pe care le vezi și toate celelalte din instituția noastră, pășesc în viața activă, cel mai adesea mărîtîndu-se. Toți tinerii din împrejurimi, care doresc o soție vrednică, urmăresc dezvoltarea ucenicilor noastre. De altfel, ele nu sînt ținute închise, se duc la diferite iarmaroace, sînt remarcate și se logodesc ; de aceea, multe familii așteaptă cu nerăbdare să se facă loc liber la noi, pentru a-și aduce copilele. După ce a aflat toate aceste amănunte, Wilhelm și-a exprimat dorința de a se mai uita încă o dată la textul pe care-l citise astronomul cu o seară înainte. Am

prins ideea principală a discuției, zise el către noua sa prietenă, dar acum aş vrea să cercetez mai de-aproape şi detaliile despre care s-a vorbit.

Din fericire, răspunse Angela, pot să-ţi satisfac această dorinţă ; raporturile prieteneşti ce s-au stabilit atât de iute între dumneata şi noi toţi, mă îndreptătesc să-ţi spun că acele hîrtii se află în mîinile mele şi sînt păstrate de mine cu grijă împreună cu alte scrieri. Stăpîna mea, urmă Angela, e convinsă de importanţa unei discuţii spontane ; conţinutul lor depăşeşte pe acela al cărţilor, spune ea, dar totodată găseşti în aceste convorbiri ce-a fost vreodată mai bun în cărţi. De aceea mi-a dat în grijă să culeg gîndurile valoroase ce se ivesc într-o convorbire spirituală, ca seminţele dintr-o plantă fecundă. Dacă fixezi prezentul cu fidelitate, zice ea, vei începe să te bucuri de tradiţie, deoarece vei găsi că gîndurile cele mai importante au şi fost formulate, că sentimentele cele mai delicate au şi fost exprimate. Astfel ajungem să intuim acel acord, care e chemarea omului, dar la care adesea se supune cu rea-voinţă, fiind convins că lumea începe cu el.

Angela continuă să destăinuiească oaspetelui că în felul acesta se constituise o arhivă voluminoasă, din care adesea îi citeşte Makariei cîte o pagină, în nopţile de insomnie ; în aceste ocazii, ieşeau la iveală în chip surprinzător o mulţime de amănunte, la fel cum se întîmplă cînd cade o cantitate de argint viu şi se împrăştie într-o mulţime nenumărată de bobîţe.

La întrebarea lui Wilhelm în ce măsură această arhivă se păstra secretă, Angela îi mărturisi că numai intimii aveau cunoştinţă de existenţa ei ; dar că putea să-şi ia răspunderea de a-i încredinţa îndată cîteva caiete, de vreme ce-şi manifestase dorinţa.

Plimbîndu-se prin grădină, ajunseră aproape de castel ; după ce-l conduse pe Wilhelm într-o cameră dintr-o aripă a clădirii, Angela îi spuse rîzînd : Cu prilejul acesta, trebuie să-ţi mai dezvălui o taină, la care desigur că nu te

aștepți. Ea dădu la o parte o perdea și-l lăsă să se uite într-un cabinet unde, spre marea lui mirare, îl văzu pe Felix la o masă, scriind cu o hărnicie neobișnuită, pe care nu și-o putea explica. Dar Angela îl încunoștiință că băiatul folosea acolo orice clipă în care putea fi liber, măr-turisind că scrisul și călăritul erau singurele lucruri ce-i făceau plăcere.

Apoi, prietenul nostru a fost condus într-o încăpere unde se aflau o mulțime de dosare foarte bine rînduite în dulapurile din jur, sub tot felul de rubrici ce vădeau varietatea conținutului. Dar cînd Wilhelm lăudă evidenta pricepere și ordine, Angela îi spuse că tot meritul era al prietenului casei care avea o siguranță deosebită nu numai în ce privește clasificarea materialelor, ci și în stabilirea intercalărilor, în cazurile dificile. Ea căută apoi manuserisele citite cu o zi înainte și-l autoriză pe călătorul curios să le cerceteze și să-și scoată și extrase, ca și din toate celelalte însemnări.

De astă dată a trebuit ca prietenul nostru să pornească la lucru cu măsură, căci acolo se găseau cu mult prea multe note atrăgătoare și demne de a fi culese; el socoti ca foarte prețioase mai ales acele caiete, care conțineau maxime scurte, aproape fără legătură între ele. Erau rezultatele unor reflecții ce pot fi socotite paradoxale, cînd nu le cunoaștem punctul de plecare, dar care ne forțează să ne întoarcem îndărăt, făcînd cercetări și descoperiri în sens invers, ca să reconstituim de departe, de jos în sus, filiația acelor gânduri.

Nici acestora nu le putem da vreun loc aici, din motivele mai-sus pomenite. Totuși, nu vom pierde prilejul favorabil pentru a oferi, la locul potrivit, o selecție din maximele prețioase culese de Wilhelm.

În dimineața celei de a treia zile, prietenul nostru se duse la Angela și-o rugă, cu oarecare stînjnire : Astăzi

sînt nevoit să plec și trebuie să primesc ultimele instrucțiuni de la venerabila doamnă, care, din nefericire, n-a putut să mă primească ieri. La aceasta trebuie să-ți mai spun că am pe suflet ceva care mă apasă și despre care aș dori să fiu lămurit. Dacă e cu puțință, fă-mi, te rog, acest serviciu.

Cred că te înțeleg, răspunse Angela ; totuși vorbește mai departe. — Un vis extraordinar, continuă Wilhelm, unele vorbe ale acestui serios cunoscător al astronomiei, un raft separat și închis, în dulapurile deschise, avînd inscripția : *Particularitățile Makariei*, toate se întovărășesc cu un glas ascuns al meu care-mi spune că studiul acestă al luminilor cerești nu e numai o pasiune științifică, o dorință de a cunoaște firmamentul, ci mai degrabă ar fi de presupus că aici se ascunde o relație cu totul specială între Makaria și astre ; pentru mine e foarte important să aflu această relație. Nu sînt de felul meu nici curios, nici stăruitor, dar aici este un caz atît de interesant pentru un cercetător al spiritului, că nu mă pot stăpîni să nu întreb dacă, după atîtea semne de încredere, nu vei binevoi să mi-l dăruiești și pe acesta. Sînt autorizată s-o fac, răspunse Angela cu bunăvoință. Bineînțeles, visul dumitale miraculos n-a fost dezvăluit Makariei ; dar am cercetat și cîntărit, împreună cu prietenul casei, capacitatea dumitale deosebită de adaptare spirituală, pătrunderea dumitale neașteptată în cele mai adînci secrete, și am hotărît să ne încumetăm a te călăuzi mai departe. Dă-mi voie să-ți vorbesc mai întîi prin analogie. E mijlocul cel mai bun ca s-o scoți la capăt, cînd se ivesc probleme complicate.

Așa cum se afirmă că poetul are ascunse în natură sa intimă elementele lumii sensibile, cărora nu le rămîne decît să se dezvolte treptat în el, astfel că nimic nu i se înfățișează în univers fără să fi fost mai înainte trăit de către el ca o presimțire, tot astfel se pare că raporturile

sistemului nostru solar au fost în Makaria dintru început, mai întâi latente, apoi într-o dezvoltare treptată și, în sfârșit, manifestându-se din ce în ce mai evident. Ea a suferit la început din pricina acestor fenomene, apoi a găsit o mulțumire în ele și, cu trecerea anilor, au devenit pentru ea o încântare. Dar n-a putut ajunge la armonie și calm, pînă n-a cîștigat sprijinul prietenului, ale cărui merite le-ai cunoscut și dumneata îndeajuns.

Ca matematician și filozof, la început a fost neîncrezător; multă vreme a bănuir că această concepție era urmarea unor lucruri învățate anterior, căci Makaria trebuie să mărturisească faptul că de mică fusese inițiată în astronomie și că se ocupase cu patimă de această știință. Dar i-a mai relatat că, timp de mai mulți ani, a căutat să apropie și să compare viziunile interioare cu fenomenele externe fără să poată găsi vreodată o corelație între ele.

Savantul îi ceru să-i descrie foarte precis acele imagini, care numai din cînd în cînd îi erau foarte clare, făcu o mulțime de calcule și trase concluzia că Makaria nu ar purta în ea întregul sistem solar, ci mai degrabă că spiritual se mișca ea însăși în acest sistem, ca și cum ar fi făcut parte integrantă din el. Bazîndu-se pe această ipoteză, astronomul continuă cercetările, și calculele sale au fost confirmate în chip surprinzător de mărturisirile ei.

De data aceasta nu-ți pot destăinui mai mult și te rog stăruitor să nu faci față de nimeni nici cea mai mică aluzie la cele ce ți-am spus. Căci ce om inteligent și rezonabil, oricît de mare bunăvoință ar avea, n-ar socoti asemenea declarații drept fantezii și nu le-ar explica prin amintirea confuză a unor date științifice învățate pe vremuri? Nici chiar familia nu știe mai mult despre aceste lucruri; viziunile ei secrete, imaginile ce-o farmecă, sînt socotite de către ai săi drept o boală, care deocamdată o împiedică să ia parte la treburile lumii acesteia. Fii discret, dragă prietene, și să nu-ți scape vreun cuvînt nici chiar față de Lenardo.

Spre seară, călătorul nostru s-a prezentat încă o dată în fața Makariei ; s-a vorbit despre multe lucruri interesante și plăcute, dintre care spicuim următoarele :

Natura nu ne-a înzestrat cu nici un defect, care să nu poată fi transformat în virtute, și nici o virtute, care să nu poată deveni defect. Acestea din urmă sînt cele mai primejdioase. Mai ales, ciudatul meu nepot mi-a dat prilejul să fac asemenea considerații ; e un tînăr, despre care ai auzit povestindu-se multe ciudățenii în familie și pe care îl cruț și-l iubesc mai mult decît s-ar cuveni, după cîte spun ai mei.

Din copilărie s-a dezvoltat în el o anumită aptitudine tehnică, aptitudine căreia i s-a dăruit în întregime și prin care a putut progresa, dobîndind multe cunoștințe și măiestrie. Mai tîrziu, tot ce ne trimitea din călătoriile sale era executat cît se poate de artistic, de ingenios, obiecte fine și delicate ce aveau o legătură cu țara în care se afla și pe care trebuia s-o ghicim. Din acestea s-ar putea trage concluzia că el este și va rămîne un om cu sufletul uscat, lipsit de afecțiune, preocupat de obiectele dinafară ; de asemenea, în discuții nu era îndemnat să intre în considerații generale de ordin moral ; dar avea în adîncul lui un minunat și fin simț practic pentru ceea ce e bine și rău, pentru ceea ce merită să fie lăudat sau nu, încît nu l-am văzut niciodată greșind, nici față de tineri sau bătrîni, nici față de superiori sau inferiori. Această conștiințiozitate înnăscută, însă rău îndrumată cum era, devenea o slăbiciune cu toane în unele cazuri izolate ; atunci era în stare să-și descopere îndatoriri, la care nu era deloc obligat, și să se recunoască vinovat fără nici o nevoie.

Purtarea lui în timpul călătoriei, dar mai ales precauțiile privitoare la întoarcerea acasă, mă fac să bănuiesc că a ofensat cîndva o femeie din cercul nostru și că acum e neliniștit de soarta ei ; dar îndată ce-ar afla că o duce bine, s-ar simți eliberat și absolvit de această grijă ; despre toate celelalte îți va vorbi Angela. Ia, te rog,

această scrisoare și pregătește familiei noastre o reunire fericită. Îți mărturisesc sincer ; aş dori să-l mai văd o dată cît sînt în viață și să-l binecuvîntez din toată inima, înainte de a părăsi lumea aceasta.

CAPITOLUL AL UNSPREZECELEA

FATA CEA OACHEȘĂ ¹

După ce Wilhelm și-a îndeplinit precis și conștiincios misiunea, Lenardo i-a spus zîmbind : Îți sînt foarte recunoscător pentru toate cîte le-am aflat prin dumneata ; totuși trebuie să-ți mai pun o întrebare. Nu te-a însărcinat, pînă la urmă, mătușa mea să-mi comunici și un lucru neînsemnat în aparență ? Wilhelm se gîndi o clipă : Da, îmi amintesc. Mi-a pomenit de o femeie pe care o numea Valerina. Despre ea trebuie să-ți spun că s-a căsătorit bine și că are o situație excelentă.

Mi-ai luat o piatră de pe inimă. Acum mă pot întoarce mulțumit acasă, căci nu mai trebuie să mă tem că amintirea fetei aceleia mă va urmări acolo ca o remușcare.

Nu se cuvine să te întreb ce legătură ai avut cu ea, spuse Wilhelm ; e de ajuns că acum poți fi liniștit, dacă în vreun fel oarecare te interesează soarta acelei fete.

E vorba de legătura cea mai ciudată din lume, zise Lenardo ; nu-i de loc o relație de dragoste, cum ai fi îndemnat să crezi. Pot să-ți mărturisesc și să-ți istorisesc ceea ce, de altfel, nu-i cîtuși de puțin o poveste. Dar ce-ai gîndi dacă ți-aș spune că încetineala cu care călătoream, că teama de a mă întoarce acasă, că toate precauțiile și

¹ *Fata cea oacheșă* nu are comun cu povestirea scriitorului englez Geoffrey Chaucer (tradusă în germană de cumnatul lui Goethe) decît titlul.

întrebările ciudate referitoare la viața de la noi n-aveau alt scop decît să afli ce s-a întîmplat cu copila aceea ?

Crede-mă, urmă el, știu foarte bine că poți părăsi o bună bucată de vreme oameni pe care-i cunoști, fără să-i regăsești schimbați, și sînt sigur că mă voi simți în largul meu printre cei de-acasă. N-am fost preocupat decît de această singură ființă, a cărei situație trebuia să se schimbe și care, slavă cerului, s-a schimbat în bine.

Mă faci curios, spuse Wilhelm. Mă aștept la ceva cu totul deosebit.

În tot cazul, asta e și părerea mea, răspunse Lenardo, și-și începu istorisirea în felul următor :

Încă de copil făcusem planul nestrămutat să îndeplinesc în anii tinereții tradiționala călătorie prin țările civilizate ale Europei ; dar realizarea acestui plan a fost mereu amînată, așa cum se întîmplă de obicei. Cele din jur mă atrăgeau, mă țineau pe loc ; iar cele ce erau departe își pierdeau mereu din farmec, cu cît citeam sau auzeam vorbindu-se mai mult despre ele. Totuși, pînă la urmă, împins de unchiul meu, îndemnat de prietenii care străbătuseră lumea înaintea mea, m-am hotărît, și încă mai repede decît ne-am fi așteptat cu toții.

Unchiul meu, care urma să facă tot ce trebuie pentru a-mi înlesni călătoria, s-a ocupat imediat numai de asta. Îl cunoști și-i știi obiceiul de-a nu se ține decît de un singur lucru ; pînă nu-l aduce la îndeplinire, toate celelalte trebuie să aștepte și să rabde ; e drept că prin sistemul acesta a ajuns să înfăptuiască multe lucruri, care păreau că depășesc puterile unui singur om. Călătoria mea l-a luat întrucîtva pe neașteptate ; totuși, nu și-a pierdut cumpătul. A amînat unele construcții pe care le hotărîse și chiar le începuse și cum nu voia în nici o împrejurare să se atingă de economii, ca financiar priceput ce era, a căutat alte resurse. Lucrul cel mai simplu era să-și încaseze datoriile rămase în urmă, mai ales cele ale fermierilor, căci și aceasta intra în principiile lui : era îngăduitor

cu datornicii, atît timp cît n-avea el însuși nevoie absolută de bani. Omul său de afaceri a primit lista datornicilor și însărcinarea să-i execute. N-am aflat amănunte ; am auzit numai în treacăt că unul dintre fermierii noștri, cu care unchiul fusese multă vreme răbdător, va fi pînă la urmă gonit, cauțiunea îi va fi reținută ca o slabă despăgubire a pagubei, iar pămîntul va fi arendat altuia. Omul acela era dintre țăranii liniștiți, dar n-avea deșteptăciunea și hărnicia celor de-o seamă cu el ; era iubit din pricina evlaviei și bunătății lui, însă era ținut de rău pentru nepriceperea lui ca gospodar. După moartea nevestei, rămăsese cu o fată căreia i se spunea doar Oacheșă ; aceasta, deși făgăduia să devină viguroasă și energică, era prea tînră pentru a avea un amestec hotărîtor în treburile ; într-un cuvînt, lucrurile mergeau tot mai rău pentru acel arendaș și îngăduința unchiului nu i-ar fi putut împiedica soarta.

Pe-atunci aveam în minte numai călătoria mea și trebuia să accept mijloacele care mi-o înlesneau. Toate erau gata, începusem să-mi fac bagajele și vizitele de despărțire ; clipele zburau. Într-o seară, mă plimbam pentru ultima oară prin parc, ca să-mi iau rămas bun de la copacii și arbuștii iubiți, cînd deodată îmi ieși înainte Valerina ; așa se numea fata ; celălalt nume era numai o poreclă dată în glumă, din pricina tenului ei smead.

Lenardo rămase cîteva clipe pe gînduri. Stai puțin, spuse el, oare o chema într-adevăr Valerina ? Și totuși, așa-i ; dar porecla era mai des folosită. Deci, fata cea oacheșă îmi ieși în cale și mă rugă stăruitor să pun un cuvînt bun pe lîngă unchiul meu pentru tatăl ei, pentru ea. Deoarece știam cum stau lucrurile și vedeam bine că în clipa aceea ar fi fost greu, ba chiar imposibil să fac ceva pentru dînsa, i-am vorbit sincer și i-am înfățișat vina tatălui ei într-o lumină nefavorabilă.

Fata mi-a răspuns cu atîta precizie și în același timp cu atîta cruțare și dragoste față de părintele ei, că m-a

cucerit cu ~~totul~~ ^{totul} ei, dacă ar fi fost vorba de banii mei, i-aş fi îndeplinit imediat rugămintea, fericind-o. Numai că era vorba de veniturile unchiului meu, de dispoziţiile şi ordinele sale ; după felul său de a gândi, după cum se petrecuseră lucrurile pînă atunci, nu era nimic de nădăjduit. O făgăduială a fost totdeauna sfîntă pentru mine. Cine-mi cerea ceva, mă puneă în încurcătură. De aceea mă obișnuisem într-atît să refuz, că nu făgăduiam nici cînd aveam de gînd să-mi ţin cuvîntul. Obişnuinţa aceasta mi-a fost de folos. Argumentele fetei se bazau pe consideraţii personale şi pe sentimente, iar ale mele pe obligaţii şi raţiune, şi trebuie să mărturisesc că, pînă la urmă, argumentele mele mi-au apărut prea aspre. De cîteva ori, repetasem amîndoi aceleaşi vorbe, fără să ne putem convinge unul pe altul, cînd disperarea o ajută pe fată să fie şi mai elocventă, ruina inevitabilă ce-o ameninţa îi smulse lacrimi. Nu-şi pierdu cu totul stăpînirea de sine, dar vorbi aprins, cu patimă şi, pe cînd eu simulam înaintea răceală şi indiferenţă, ea îşi dezvălui în întregime sufletul. Doream să pun capăt scenei ; dar dintr-o dată ea căzu în genunchi, îmi apucă mîna, mi-o sărută şi înălţă o privire atît de bună, atît de înduioşător de rugătoare, că într-o clipă n-am mai ştiut ce e cu mine. I-am spus repede, pe cînd o ridicam de jos : Am să fac tot ce voi putea, numai linişteşte-te, copilă ! şi m-am îndreptat pe o alee laterală. Să faceţi imposibilul ! a strigat ea după mine. — Nu mai ştiu ce voiam să-i răspund, dar am rostit vorbele : Voi face ! şi m-am oprit. Vă implor ! a mai strigat ea o dată, cu chipul înseninat de o speranţă cerească. Am salutat-o şi m-am depărtat repede.

N-ăm vrut să mă adresez mai întîi unchiului, căci îl cunoşteam îndeajuns, ca să ştiu că nu trebuie să-i vorbesc de mărunţişuri, cînd se ocupă de un proiect important. De aceea l-am căutat pe omul de afaceri : plecase din oraş ; seara mi-au venit musafiri, prieteni care voiau să-şi ia rămas bun. Am jucat cărţi, am chefuit pînă tîrziu noaptea.

Au rămas și ziua următoare, iar distracțiile mi-au șters din minte chipul fetei care mă rugase atât de stăruitor. Omul de afaceri se întoarse, dar era mai ocupat și mai hărțuit decât oricând. Toți îl căutau. N-avea timp să mă asculte. Totuși am făcut o încercare să pun mîna pe el, dar numai ce am rostit numele celui fermier evlavios, că m-a și refuzat cu violență : Pentru Dumnezeu, să nu pomeniți nimic unchiului dumneavoastră de așa ceva, că altfel veți avea pînă la urmă neplăceri. — Ziua plecării era hotărîtă ; aveam de întocmit scrisori, de primit oaspeți, de făcut vizite pe la vecini. Servitorii mei, buni în slujba lor de pînă atunci, nu se pricepeau să-mi ușureze pregătirile călătoriei. Toate erau în seama mea ; și totuși cînd omul de afaceri mi-a acordat pînă la urmă o întrevvedere la vremea nopții, pentru a pune în ordine chestiunile bănești, am încercat din nou să-l rog în favoarea tatălui Valerinei.

Dragă domnule baron, mi-a spus omul acela activ, cum puteți măcar să vă gîndiți la așa ceva ? Și fără de asta, am avut astăzi o discuție grea cu unchiul dumneavoastră, căci suma de care aveți nevoie ca să porniți la drum depășește suma pe o care o prevăzusem. Asta e foarte natural, totuși supărător. Mai ales că unchiului dumneavoastră nu-i place de loc ca treburile care par că-s puse la punct să mai șchiopăteze încă în unele privințe ; dar așa se întîmplă adesea și noi, oamenii de afaceri, trebuie să plătim oalele sparte. Unchiul dumneavoastră și-a făcut o regulă strictă în legătură cu urmărirea datoriilor întîrziate ; în privința asta e consecvent cu sine însuși și e cu neputință să-l îndupleci. Vă rog nici să nu încercați, ar fi cu totul zadarnic.

De teamă, am renunțat să mai stărui, dar nu de tot. Deoarece executarea datoriilor depindea de el, l-am rugat să procedeze cu blîndețe și dreptate. Mi-a făgăduit tot ce-i ceream, așa cum fac oamenii de felul lui, numai ca să aibă pentru moment liniște. Scăpase de mine ; graba și

preocupările sporeau ; cînd m-am urcat în trăsură, am dat la spate tot ce mă putea lega de casă.

O impresie violentă este ca și o rană ; nu o simți în clipa cînd o capeți. Abia mai tîrziu începe să te doară și să coacă. Așa a fost și cu întîmplarea din grădină. De cîte ori eram singur, de cîte ori n-aveam nici o ocupație, îmi apărea imaginea fetei care mă implora, împreună cu toate cîte erau împrejur, copacii, arbuștii, locul unde ingenunchease, drumul pe care îl luasem ca să fug de ea ; toate erau înaintea sufletului meu ca un tablou proaspăt zugrăvit. Acea impresie era cu neputință să mi se șteargă din minte, putea fi umbrită sau întunecată de către alte imagini și preocupări, dar niciodată nimicită. În ceasurile de singurătate, apărea ca reînnoită și, cu cît dăinuia mai mult, cu atît mai dureros simțeam greșeala ce-o făptuisem împotriva principiilor și obișnuinței mele, deși nu făgăduisem nimic limpede, ci numai bolborosisem ceva, fiind pentru înfiia dată în asemenea situație.

N-am uitat ca, în primele scrisori către omul de afaceri, să întreb cum s-au petrecut lucrurile. A răspuns evaziv. Pe urmă a lăsat la o parte punctul acesta ; apoi a dat răspunsuri încurcate, iar la urmă a tăcut cu desăvîrșire. Depărtarea dintre noi creștea, tot mai multe probleme mă despărteau de locul meu de baștină ; eram solicitat mereu de numeroase impresii, de tot mai multe preocupări ; imaginea aceea s-a șters, pînă și numele fetei îl uitasem. Arareori îmi mai aminteam de ea, iar capriciul de a întreține legături cu ai mei, nu prin scrisori, ci prin simboluri, a contribuit mult ca să uit aproape cu totul viața mea de dinainte și toate împrejurările ei. Dar acum, cînd mă apropii de casă, cînd mă gîndesc să restitui cu dobîndă familiei mele tot ce am primit de la ea, acum mă cuprinde iarăși, cu toată puterea, o remușcare ciudată — eu însumi o numesc ciudată. Chipul fetei aceleia se însuflețește, o dată cu chipurile alor mei, și de nimic nu mă tem mai mult decît să nu aflu că s-a prăpădit în ne-

norocirea spre care am împins-o ; căci neglijența mea putea fi cauza unei nenorociri, putea să fi provocat împlinirea destinului ei trist. De sute de ori îmi tot spusese că sentimentul acesta nu era în fond decît o slăbiciune și că regula ce mi-o impusesem demult, de a nu făgădui nimic, era izvorită numai de teama de remușcare, nu dintr-un sentiment mai nobil. Și acum îmi pare că tocmai remușcarea, de care voiam să mă apăr, se răzbună pe mine pentru a mă tortura, alegînd cazul acesta dintr-o mie. Dar, în același timp, imaginea, amintirea ce mă chinuie sînt atît de plăcute, de adorabile, că le opresc cu plăcere în minte. Cînd îmi amintesc, mi se pare că sărutul ei îmi arde și acum mîna.

Lenardo tăcu, iar Wilhelm răspunse repede și cu veselie: Va să zică, nu-ți puteam face un serviciu mai mare, decît transmițîndu-ți și adaosul mesajului meu, așa cum adesea în postscriptum se găsește partea cea mai interesantă dintr-o scrisoare. Ce e drept, știu puține despre Valerina, căci am aflat numai în treacăt despre ea ; dar fapt sigur e că a devenit soția unui proprietar înstărit și trăiește mulțumită, așa cum m-a încredințat la plecare mătușa dumitale.

Ce bine ! spuse Lenardo ; acum nimic nu mă mai oprește. Dumneata mi-ai dat dezlegarea și vom pleca îndată la ai mei, căci i-am făcut să mă aștepte mai mult decît s-ar fi convenit. Wilhelm răspunse : Din păcate, nu te pot însoți, căci un ciudat legămînt mă obligă să nu stau nicăieri mai mult de trei zile și să nu mă mai întorc într-un loc de unde am plecat, decît peste un an. Să mă ții dacă nu pot să-ți explic motivul acestei ciudățenii.

Îmi pare foarte rău, spuse Lenardo, că te pierdem atît de repede și că nu pot face și eu ceva pentru dumneata. Dar, deoarece tot ești pe cale să mă îndatorezi, m-ar bucura tare mult dacă ai vizita-o pe Valerina, te-ai interesa cu precizie de situația ei și după aceea, ori în scris,

ori verbal — vom găsi noi un al treilea loc de întâlnire — mi-ai da vești amănunțite despre ea, ca să mă liniștesc.

Propunerea a fost examinată mai îndeaproape ; i s-a spus lui Wilhelm unde locuia Valerina. El și-a luat asupra-și s-o caute ; au fixat un al treilea loc de întâlnire, unde trebuia să vină baronul și să-l aducă totodată pe Felix, care în acest timp rămăsese cu doamnele.

Lenardo și Wilhelm, călărind unul lângă altul, își continuară o bucată de vreme drumul printre pășuni frumoase, tot vorbind de unele și altele, pînă ce se apropiară de șosea și ajunseră la trăsura cu care baronul trebuia să se înapoieze acasă. În locul acela, prietenii aveau de gînd să se despartă și Wilhelm își luă rămas bun cu cîteva vorbe amicale, făgăduind încă o dată baronului să-i dea vești grabnice despre Valerina.

Mă gîndesc că n-ar fi decît un ocol mic, spuse Lenardo, dacă te-aș însoți ; de ce să n-o vizitez chiar eu pe Valerina ? de ce să nu mă conving eu însumi că-i fericită ? Te-ai oferit atît de prietenește să-mi fii mesager, de ce n-ai vrea să-mi fii și însoțitor ? Căci am nevoie de un tovarăș, de un sprijin moral, așa cum îți iei un consilier juridic, atunci cînd nu te crezi destul de priceput să-ți conduci un proces.

Obiecțiile lui Wilhelm că Lenardo era așteptat de atîta vreme acasă și că dacă trăsura s-ar întoarce singură ar face o impresie ciudată, ca și alte considerațiuni asemănătoare, n-avură nici o putere asupra prietenului său și Wilhelm a trebuit pînă la urmă să se hotărască a face pe însoțitorul, lucru de care nu era prea bucuros, pentru că se temea de urmări.

Slujitorii au fost învățați ce trebuie să spună la întoarcere și cei doi prieteni au luat drumul ce ducea la locul unde trăia Valerina. Ținutul părea bogat și fertil, un loc cu adevărat potrivit pentru agricultură. De asemenea și pe suprafața care aparținea soțului Valerinei, pămîntul era bun și cultivat cu grijă. Wilhelm avu timp să privească

peisajul cu atenție, pe cînd Lenardo călărea tăcut lingă el. Un altul în locul meu ar fi încercat poate să se apropie de Valerina pe ascuns, spuse în sfîrșit Lenardo, căci e totdeauna penibil să te înfățișezi înaintea ochilor celor pe care i-ai rănit ; dar eu prefer să-mi iau răspunderea și să îndur mustrarea, pe care o aștept de la prima ei privire, decît să stau la adăpostul deghizării și neadevărului. Minciuna ne poate vîri în încurcături tot atît de rele ca și adevărul ; și, cînd cîntărim ce ne folosește mai des, găsim că totdeauna face să alegi adevărul. Deci, să mergem înaintea cu încredere; am să spun cine sînt și te voi prezenta ca pe prietenul și tovarășul meu de drum.

Apoi au ajuns la fermă și au descălecat în curte. Un om arătos, îmbrăcat simplu, pe care-l puteai lua drept arendaș, le-a ieșit în întîmpinare și s-a recomandat drept stăpînul casei. Lenardo și-a spus numele și proprietarul a părut foarte bucuros să-l vadă și să-l cunoască. Ce-are să zică nevastă-mea, exclamă el, cînd are să-l revadă pe nepotul binefăcătorului ei ! Nu mai încetează să pomenească și să istorisească ce-i datorează unchiului dumneavoastră atît ea, cît și tatăl ei !

Gînduri ciudate se încrucișau cu iuțeală în mintea lui Lenardo ! Oare omul ăsta, care pare atît de onest, își ascunde amărăciunea sub o înfățișare prietenoasă și vorbe mieroase ? Este el în stare să dea reproșurilor sale o expresie atît de plăcută ? Oare n-a nenorocit unchiul familia asta ? să-i fi rămas faptul necunoscut ? Sau, se gîndi el, cuprins subit de speranță, lucrurile n-au mers poate atît de rău cum credeai tu, căci n-ai primit niciodată o veste precisă. Astfel de presupuneri îi fulgerau prin minte, pe cînd gospodarul punea să înhame caii, pentru a trimite după Valerina care făcea o vizită în vecinătate.

Pînă să sosească nevastă-mea, ce-ar fi să vă distrez în felul meu și, în același timp, să-mi văd de treburi ? Vreți să faceți cîțiva pași împreună cu mine pe cîmp și să vă uitați cum îmi conduc gospodăria ? Căci, desigur, pentru

dumneavoastră, mare moșier, nu-i nimic mai plăcut decît nobila știință a agriculturii. Lenardo nu se împotrivi ; Wilhelm era bucuros să se instruiască și proprietarul își cunoștea perfect pămîntul, pe care-l poseda și-l administra în chip suveran ; orice întreprindea era bine chibzuit ; orice semăna și răsădea era totdeauna în locul cel mai potrivit ; se pricepea să dea explicații atît de clare despre cauza și motivele tuturor lucrărilor că oricine le-ar fi înțeles și ar fi crezut că-i ușor de procedat și de acționat la fel ; iluzie în care poți să cazi repede cînd vezi un meșter, căruia toate-i ies din mîină cu ușurință.

Oaspeții s-au arătat încîntați și n-au putut decît să-l aprobe și să-l laude. Fermierul le mulțumi și adăugă prietenos : Acum trebuie să vă dau la iveală și partea mea slabă, care de altfel se observă la orice om care se dăruiește exclusiv unui singur obiect. El îi conduse în curte, le înfățișă uneltele, rezerva de unelte și o colecție de tot felul de mașini agricole, cu accesoriile lor. Am fost adesea dojenit, zise el, că în treburile astea merg prea departe ; dar eu nu sînt de aceeași părere. E fericit acela care își poate transforma munca în distracție și care, pînă la urmă, se joacă și petrece cu obligațiile impuse de meseria sa.

Amîndoi prietenii îi puseră tot felul de întrebări și-i cerură lămuriri. Wilhelm prețuia îndeosebi observațiile generale, spre care omul acela părea înclinat, și nu pierdu prilejul să-i răspundă ; în vremea aceasta, Lenardo, confundat în el însuși, se bucura de fericirea Valerinei, de care nu se putea îndoi, dar în același timp avea și un vag sentiment de nemulțumire, pe care n-ar fi fost în stare să-l explice.

Erau cu toții în casă cînd sosi trăsura proprietăresel. Se grăbiră să-i iasă în întîmpinare ; dar ce uimit, de înspăimîntat a fost Lenardo, cînd a văzut-o coborînd din trăsură. Nu era ea, nu era fata oacheșă, ci mai degrabă opusul ei ; desigur, tot o făptură frumoasă și subțirică, dar blondă, cu toate avantajele proprii blondelor.

Frumusețea aceea, grația aceea îl înspăimîntară pe Lenardo. Ochii lui căutaseră pe fata oacheșă ; acum avea înaintea lui pe una cu totul altfel. Dar își aminti și de aceste trăsături ; felul ei de a vorbi și de a se mișca l-au scos îndată din nesiguranță ; era fata judecătorului, ținut la mare cinste de către unchi ; din pricina aceasta, bătrînul contribuise mult la înzestrarea ei și fusese de ajutor noii perechi. Toate acestea și încă multe altele le-a istorisit tînăra femeie de cum a intrat, cu bucuria iscată de surpriza unei revederi neașteptate. Se întrebă dacă se mai recunosc și discută despre schimbările petrecute în înfățișarea lor, care sînt destul de apreciable la persoanele de această vîrstă. Valerina era plăcută la vedere totdeauna ; dar acum, cînd bucuria o făcea să iasă din starea ei obișnuită de indiferență, era chiar fermecătoare. Cu toți erau puși pe vorbă și conversația era atît de vie, că Lenardo izbuti să se stăpînească și să-și ascundă tulburarea. Wilhelm, căruia prietenul său îi dădu să înțeleagă la timp încurcătura, încerca tot ce-i sta în putință ca să-l ajute ; iar Valerina, măgulită în amorul ei propriu că baronul și-a adus aminte de ea și că i-a făcut o vizită înainte de a-i vedea pe ai săi, nu avea nici cea mai mică bănuială că ar fi avut cumva altă intenție, sau că s-a înșelat.

Au stat împreună pînă noaptea tîrziu, deși amîndoi prietenii abia așteptau să-și schimbe între ei impresiile, lucru ce s-a întîmplat îndată ce-au rămas singuri în camera de oaspeți.

Precum se vede, zise Lenardo, nu mi-e dat să scap de chin. Ba pot spune că această confuzie nenorocită de nume, mi-l sporește. Pe frumuseța asta blondă am văzut-o adesea jucîndu-se cu cea brună, despre care nu se putea spune că-i frumoasă ; chiar și eu alergam cu ele pe cîmp și prin grădini, deși eram cu mult mai mare. Nu mi-au făcut atunci nici cea mai mică impresie ; am ținut minte doar numele uneia și l-am atribuit celeilalte. Iar acum, pe

cea care nu mă interesează o găsesc peste măsură de fericită, în felul ei, pe cînd cealaltă e aruncată în lume, cine ştie unde !

În dimineţa următoare, prietenii s-au sculat mai devreme chiar decît oamenii harnici de la ţară. Plăcerea de a-şi vedea oaspeţii a făcut-o pe Valerina să se trezească în acelaşi timp cu ei. Nici nu bănuia cu ce sentimente vor veni la gustarea de dimineată. Wilhelm, care vedea bine că, fără veşti despre fata oacheşă, Lenardo se află în starea cea mai chinuitoare, aduse vorba despre copilărie, despre tovarăşii de joacă, despre locurile acelea pe care şi el le cunoştea, şi despre alte amintiri, aşa că Valerina ajunsese, în chip cît se poate de firesc, să pomenească pînă la urmă şi despre fata oacheşă, şi să-i rostească numele.

Îndată ce-a auzit numele Nahodina, Lenardo îşi aduse perfect aminte de ea ; dar, o dată cu numele, îi reveni în minte cu atîta putere chipul fetei cînd se rugase de el, încît simţi că nu mai poate suporta s-o asculte pe Valerina istorisind compătimitoare despre sechestrul şi evacuarea fermierului evlavios, despre resemnarea lui şi cum plecase sprijinindu-se de fiică-sa, care purta o legătură cu cîteva lucruşoare. Lui Lenardo îi venea să intre în pămînt. Din nefericire şi din fericire, Valerina se avîntă într-o serie de amănunte care, deşi îi sfîşiau inima, i-au dat lui Lenardo putinţa, avînd şi ajutorul tovarăşului său de drum, să arate oarecare stăpînire de sine.

La despărţire, soţii îi poftiră sincer şi stăruitor să revină cît mai curînd şi amîndoi oaspeţii făgăduiră ceva, cu jumătate de gură. Şi cum omul, cînd e măgulit, interpretează toate în bine, tot aşa şi Valerina îşi explică pînă la urmă, în avantajul ei, tăcerea şi tulburarea vădită a lui Lenardo la despărţire, ca şi graba lui de a pleca ; căci deşi soţie credincioasă şi iubitoare a unui fermier vrednic, ea nu se putea împiedica să nu simtă oarecare plăcere, bănuind o înclinare redeşteptată, sau una proaspăt născută, în inima seniorului ei de odinioară.

După întîmplarea aceasta ciudată, Lenardo spuse : Cu ce nădejdi frumoase am naufragiat atît de aproape de port ! Mă pot consola întrucîtva și mă pot liniști pentru moment, ca să mă prezint familiei, numai la gîndul că cerul te-a îndrumat spre mine, pe dumneata, căruia datorită unui legămint neobișnuit îți este indiferent pe ce drum apuci și pentru ce. Ia asupra dumitale căutarea Nahodinei și trimete-mi vești despre ea. Dacă e fericită, voi fi mulțumit ; dacă-i nenorocită, ajut-o pe socoteala mea. Fă-o fără grijă, cheltuiește oricît, nu cruța nimic.

Dar în ce parte a lumii trebuie să-mi îndrept pașii ? Întrebă Wilhelm surîzînd. Dacă dumneata habar n-ai, de unde să știu eu.

Ascultă ! răspunse Lenardo ; noaptea trecută, cînd m-ai văzut umblînd prin cameră ca un disperat, cînd toate se învălmășiseră pătimaș în cap și în inimă, mi-am adus aminte de un prieten vechi, un om venerabil, care, deși nu mi-a fost propriu-zis preceptor, a avut o mare înînrurare asupra tinereții mele. L-aș fi rugat bucuros să-mi fie tovarăș de drum cel puțin o bucată de vreme dacă n-ar fi fost atît de legat de casa lui, de o frumoasă colecție de obiecte de artă și rarități antice, de care nu se desparte decît cel mult cîteva clipe. Știu foarte bine că acest om întreține relații întinse cu tot ce-i unit, în lumea asta, prin legături nobile ; aleargă la el, povestește-i cele ce ți-am spus și nădăjduiesc că simțul lui fin îți va indica vreun ținut, vreun loc unde fata ar putea fi regăsită. În dezolarea mea mi-am adus aminte că tatăl copilei făcea parte dintre evlavioși și în clipa aceea m-am simțit și eu destul de evlavios ca să mă întorc spre ordinea morală a universului și să mă rog : să se îndure a se manifesta miraculos de data aceasta în favoarea mea.

Mai rămîne totuși de rezlovat o problemă, replică Wilhelm. Ce voi face cu Felix al meu ? Nu-l pot duce cu mine pe drumuri pe care încă nu le știu și, în același timp, n-aș

vrea să mă despart de el ; căci, după părerea mea, nicăieri nu se dezvoltă fiul mai bine, decît în prezența tatălui.

N-ai dreptate ! răspunse Lenardo ; asta-i o plăcută eroare a părinților ; tatăl păstrează totdeauna un soi de influență despotică asupra fiului ; nu-i recunoaște calitățile și se bucură de defectele lui ; de asta chiar anticii aveau obiceiul să spună că feciorii eroilor devin niște netrebnici ; iar eu am cercetat îndeajuns lumea ca să fiu lămurit în această privință. Din fericire, bătrînul nostru prieten, pentru care îți voi scrie îndată o scrisoare de recomandare, îți va putea da informații excelente și în această problemă. Acum cîțiva ani, cînd l-am văzut ultima dată, mi-a povestit o mulțime de lucruri despre o asociație pedagogică, pe care n-am putut s-o socotesc decît un soi de utopie ; mi se părea că, sub aparența realității se aflau o serie de idei, gînduri, proiecte și precepte, care e drept că se leagă între ele, dar care, în desfășurarea obișnuită a lucrurilor, nu s-ar putea coordona decît foarte greu. Deoarece îl cunosc, deoarece știu că-i place să personifice prin imagini posibilul și imposibilul, am luat de bune cele ce-mi spuneă, și acum poate să ne fie de folos ; desigur că va ști să-ți indice locul și condițiile în care-l vei putea lăsa fără grijă pe băiat și unde vei putea nădăjdui ca el să obțină cea mai bună îndrumare.

Călătorind înainte și discutînd în felul acesta, cei doi prieteni zăriră o vilă frumoasă, construită într-un stil nobil și primitiv, cu o curte întinsă înconjurată de arbori impunători ; dar ușile și obloanele erau închise ; totul era pustiu, însă bine întreținut. Un bătrîn, care părea ocupat cu ceva la intrare, le spuse că vila era a unui tînăr care o moștenise de la tatăl său, răposat de curînd la o vîrstă foarte înaintată.

După alte întrebări, li se păruse că, din păcate, moștenitorul găsea că acolo toate erau moarte, că nu mai avea nimic de făcut în locul acela și că firea lui nu-i îngăduia să se bucure de lucrurile gata construite de către alții ; de

aceea căutase un loc mai aproape de munte, unde ridică acum pentru el și pentru tovarășii lui colibe de mușchi, vrînd să întemeieze acolo un fel de refugiu vînătoresc. Cît despre cel ce le dădea aceste informații, aflară că era administratorul moștenit o dată cu casa, că se îngrijea cît putea mai bine de întreținerea și curățenia vilei pentru ca vreun nepot, care ar avea aceleași gusturi ca bunicul, dacă va veni să se instaleze acolo, să găsească toate așa cum le lăsase bătrînul.

După ce își continuară cîtva timp drumul în tăcere, Lenardo prinse a vorbi despre această ciudățenie a oamenilor care vor să pornească toate de la început. La această remarcă, Wilhelm răspunse că e un fapt explicabil și scu-zabil deoarece, la urma urmelor, fiecare începe de la capăt. Gîndește-te, exclamă el, că nici un om n-a fost scutit de suferințele pe care le-au îndurat strămoșii săi. Atunci, îl mai poți ține de rău că vrea să guste și aceleași bucurii ?

Lenardo replică : Îmi dai curaj să-ți mărturisesc că nici eu nu-s în stare să activez cu plăcere decît într-un domeniu creat de mine însumi. Niciodată n-aș vrea să am un servitor pe care să nu-l fi format eu de tînr, sau un cal care să nu fi fost dresat de mine. Mai trebuie să recunosc că, tot datorită acestui fel de a gîndi, simt o atracție de neînvins pentru stările primitive, că toate călătoriile mele prin țări și la popoare civilizate nu pot înăbuși acest sentiment, că imaginația mea își caută tihna peste ocean și că proprietățile familiei noastre, lăsate în părăsire acolo, în ținutul acela virgin, îmi îngăduie să nădăjduiesc că, pînă la urmă, îmi voi putea îndeplini un plan, pe care l-am conceput încetul cu încetul, în taină, potrivit cu dorințele mele.

La asta n-aș avea nimic de obiectat, răspunse Wilhelm ; un asemenea gînd, aplicat la o activitate nouă și încă neprecizată, are ceva original, măreț. Numai te-aș ruga să reflectezi că așa ceva nu poate izbuti decît printr-o aso-

ciație. Vei trece oceanul și vei găsi de cealaltă parte domeniile familiale, după cum știu ; prietenii mei au aceleași planuri și s-au și stabilit acolo ; asociază-te cu oamenii aceștia prudenți, pricepuți și energici ; pentru amândouă părțile întreprinderea va fi mai ușoară și va putea lua avânt.

Discutînd astfel, prietenii ajunseră la locul unde urmau să se despartă ; amîndoi se așezară să scrie. Lenardo îl recomandă pe prietenul său omului excepțional de care s-a pomenit mai sus, iar Wilhelm își încunoștiință asociații despre situația noului său tovarăș, recomandîndu-l într-o scrisoare în care, ca încheiere, îi amintea lui Jarno de rugămintea pe care i-o făcuse, enumerîndu-i încă o dată motivele, și arăta de ce dorește să fie eliberat cît mai repede cu putință de obligația stingheritoare ce-l transforma în jidov rătăcitor.

Cînd au schimbat scrisorile între ei, Wilhelm n-a ezitat totuși de a-i împărtăși din nou prietenului său anumite îndoieli.

În situația mea, zise el, nu poate fi misiune mai plăcută decît de a elibera de neliniște pe un om cu suflet nobil, ca dumneata, și în același timp de a salva o făptură omenească de la mizerie, dacă se găsește cumva în asemenea stare. Un astfel de scop poate fi privit ca o stea, după care îți circumiești corabia, chiar dacă nu știi ce piedici îți vor sta în cale, ce piedici vei întîlni în drum. Totuși nu pot să nu văd primejdia ce te pîndește încă. Dacă n-ai fi un om, căruia nu-i place să-și dea cuvîntul, ți-aș cere să-mi făgăduiești că n-o vei revedea niciodată pe această ființă pentru care plătești atît de scump, ci că vei fi mulțumit cînd îți voi spune că-i merge bine, presupunînd că o vei găsi într-adevăr fericită, sau că voi fi în stare s-o ajut pentru a deveni fericită. Dar cum nici nu pot și nici nu vreau să te oblig la o promisiune, te implor pe tot ce ai mai scump și mai sfînt de dragul dumitale, al familiei și al meu, noul dumitale prieten, să nu-ți în-

gădui sub nici un pretext să te apropii de cea pe care o regreti, să nu-mi ceri să-ți descriu mai amănunțit sau chiar să-ți precizez locul unde am găsit-o, ținutul în care am lăsat-o, și să mă crezi pe cuvânt când îți voi spune că e fericită, că nu mai ai nici o obligație și că poți fi liniștit.

Lenardo zîmbi și răspunse : Fă-mi serviciul ăsta și-ți voi fi recunoscător. Ce vei vrea și ce vei putea întreprinde rămîne în seama dumitale ; pe mine lasă-mă în grija timpului, a rațiunii și, dacă se poate, a înțelepciunii.

Iartă-mă, replică Wilhelm, cel ce știe totuși sub ce forme ciudate ni se strecoară un sentiment în suflet, trebuie să se teamă cînd prevede că un prieten poate dori tocmai ceea ce, în situația sa, i-ar aduce în chip fatal nefericire și tulburare.

Sper, zise Lenardo, că atunci cînd voi ști că fata aceea e fericită, mă voi simți eliberat.

Prietenii se despărțiră, pornind fiecare pe drumul său.

CAPITOLUL AL DOISPREZECELEA

După o călătorie scurtă și plăcută, Wilhelm ajunse în orașul de care pomenea scrisoarea ce-i fusese încredințată. I se păru un oraș vesel și bine construit ; dar aspectul lui prea nou arăta destul de limpede că de curînd fusese bîntuit de un incendiu. Adresa de pe scrisoare l-a dus într-un cartier mărginaș, cruțat de foc, la o casă clădită în stil vechi și sever, dar bine întreținută și cu o înfățișare curată. Niște vitralii întunecoase, admirabil îmbinate, arătau că înăuntru trebuie să fie o încîntătoare bogăție de culori. Și ce e drept, interiorul corespundea exteriorului. Pretutindeni, în încăperile curate, se vedeau obiecte ce serviseră cîtorva generații, amestecate cu foarte puține noi. Stăpînul casei îl primi amabil într-o cameră mobilată la

fel. Ornicele de acolo bătuseră de multe ori la ceasul nașterii și al morții, și toate câte erau în jur aminteau că trecutul poate dăinui în prezent.

Noul-sosit își prezentă scrisoarea, pe care bătrînul o puse deoparte, fără s-o deschidă, și căută să-și cunoască direct oaspetele, începînd cu el o convorbire foarte însuflețită. Se împrieteniră repede și cînd Wilhelm, împotriva obiceiului, își plimbă privirile în jur, observînd obiectele din cameră, stăpînul casei îi spuse : Cadrul ce mă înconjoară îți trezește atenția. Aici vezi cît de mult pot dura obiectele, și acest fapt e o contrapondere la repereziciunea cu care se schimbă și se modifică lucrurile în lume. Ceainicul acesta a servit părinților mei și a fost martor la toate reuînunile de seară ale familiei noastre ; acest paravan de aramă mă apără și azi de dogoarea focului din cămin ațîțat cu vătraiul acesta vechi și solid și așa se întîmplă cu toate celelalte. Schimbarea obiectelor de necesitate exterioară, treabă ce răpește timpul și puterile atîtor oameni, nepreocupîndu-mă, am putut să mă interez de multe alte lucruri și să mă dedic lor. O atenție plină de dragoste față de ceea ce posedă îl face pe om bogat, prin faptul că își adună un tezaur de amintiri, legate de niște obiecte indiferente. Am cunoscut un tînăr care, în timp ce își lua rămas bun de la iubita lui, i-a furat o agrafă și cu ea și-a fixat zilnic jaboul, iar după o călătorie de cîtiva ani, i-a adus-o îndărăt, ca pe o comoară păstrată cu grijă. Pentru niște bieți oameni ca noi, asta ar putea fi socotită drept virtute.

Alții, replică Wilhelm, se întorc dintr-o călătorie, tot atît de îndepărtată și de lungă, cu un spin în inimă, de care ar fi bucuroși să scape. Bătrînul părea a nu ști nimic de situația lui Lenardo, deși în răstimp deschisese scrisoarea și o citise, căci se întoarse la reflecțiile lui dinainte. Statornicia în păstrarea avutului, continuă el, ne dă în multe cazuri o energie deosebită. Acestei încăpățînări îi datorez salvarea casei mele. Cînd a luat foc orașul, au

vrut să-mi strângute și mie lucrurile, ca să le salvez. M-am opus, am poruncit să se închidă ușile și ferestrele și, împreună cu câțiva vecini, ne-am luptat cu flăcările. Prin sirguința noastră, am izbutit să punem la adăpost capătul acesta al orașului. În dimineața următoare, toate la mine stăteau precum le vezi și cum stau de aproape o sută de ani. — Cu toate acestea, spuse Wilhelm, trebuie să recunoașteți că omul nu se poate opune schimbărilor, pe care le aduce timpul.

Desigur, zise Bătrînul ; totuși, cel ce rezistă mai mult realizează și el ceva.

Noi sîntem capabili să menținem și să asigurăm un patrimoniu dincolo de durata vieții noastre ; transmitem cunoștințe, gânduri tot așa ca și bunuri materiale și, deoarece am a mă ocupa mai cu seamă de acestea din urmă, am recurs de multă vreme la o precauțiune ciudată, am imaginat niște măsuri cu totul deosebite, dar abia tîrziu am izbutit să-mi văd îndeplinită dorința.

De obicei, fiul risipește ce-a adunat tatăl, el adună altceva, sau în alt chip. Dar dacă poți aștepta nepoți, noua generație, atunci ies la iveală aceleași înclinări, același fel de a privi lucrurile. Și astfel, pînă la urmă, prin grija asociației noastre pedagogice, mi-am cîștigat un tînar de valoare, care ține și mai mult decît mine, dacă se poate, la lucrurile ce ne vin din trecut și care are o înclinare puternică pentru obiectele rare. El a dobîndit definitiv încrederea mea, prin energia cu care a izbutit să ne scape locuința de incendiu ; a meritat cu prisosință comoara, pe care mă gîndesc să i-o las ; ba pot zice că i-am și transmis-o și, de atunci, colecția noastră a sporit în chip uimitor.

Dar nu tot ce vezi aici e al nostru. Așa cum se găsesc la cei ce dau cu amanet tot felul de giuvaeruri străine, tot astfel vei remarca la noi o grămadă de obiecte prețioase, care au fost depozitate aici pentru o păstrare mai bună, sub motivele cele mai diferite. Wilhelm se gîndi

la caseta minunată, pe care n-ar mai fi dorit s-o ia cu ei pretutindeni în călătorie și nu se putu stăpîni să nu i-o arate bătrînului. Acesta o privi cu atenție, îi indică epoca în care fusese executată și-i arată o lucrare asemănătoare. Oaspetele îl întrebă dacă ar trebui s-o deschidă. Bătrînul nu era de părere. Deși cred că ai putea s-o deschizi fără primejdie de deteriorare, zise el, totuși, fiindcă ai obținut-o într-o împrejurare atît de miraculoasă, ar trebui să-ți încerci norocul. Căci, dacă te-ai născut sub o stea norocoasă și dacă această casetă are vreo importanță, atunci vei găsi cheița din întîmplare, și tocmai acolo unde nici nu te aștepti. — S-au mai văzut cazuri, replică Wilhelm. — Mi s-a întîmplat și mie odată, povesti bătrînul ; iată aici înaintea dumatăle exemplarul cel mai miraculos. Timp de treizeci de ani, n-am avut din crucifixul acesta de fildeș decît trupul cu capul și picioarele, dintr-o bucată ; am păstrat cu grijă obiectul și arta minunată cu care fusese lucrat în caseta cea mai prețioasă ; acum zece ani, am obținut crucea ce-i aparținea, împreună cu inscripția, și m-am lăsat ademenit să-l pun pe cel mai iscusit dintre sculptorii în lemn din vremea noastră să-i adauge brațele ; dar cît de departe a rămas în urmă bietul artist față de predecesorul său ! totuși, lucrul putea merge și așa, ca să fie privit mai mult cu evlavie, decît cu admirație pentru măiestria artistică.

Apoi, să vezi bucurie ! După puțină vreme, am primit brațele originale, pe care le vezi acum îmbinate cu cea mai desăvîrșită armonie și, fermecat de o întîmplare atît de fericită, nu mă pot împiedica să n-o compar cu soarta religiei creștine, care, adesea dezmembrată și împrăștiată, pînă la urmă ajunge totdeauna să se regăsească în jurul crucii.

Wilhelm admiră obiectul și povestea lui neobișnuită. Vă voi urma sfatul, spuse el ; caseta să stea închisă, pînă ce voi găsi cheița, chiar dacă va rămîne așa pînă la

sfîrșitul vieții mele. — Cine trăiește mult, adăugă bătrînul, vede multe adunate și multe împrăștiate.

Tinărul asociat intră chiar atunci și Wilhelm își exprimă primă intenția de a le încredința caseta spre păstrare. Tinărul aduse atunci o carte mare, înscrisă în ea obiecte depuse și, cu respectarea unor anumite formalități și condiții, eliberă o recipisă, care, deși era valabilă în mîna oricui s-ar fi prezentat, nu putea să fie onorată decît însoțită de un semn anume, ales împreună cu cel ce primise obiectul în depozit.

După ce toate au fost duse la bun sfîrșit, au discutat asupra conținutului scrisorii, ocupîndu-se mai întîi de locul unde avea să fie instalat Felix, cu care prilej prietenul cel bătrîn emise de îndată unele maxime, ce trebuiau să stea la baza învățămîntului.

Orice viață, orice activitate, orice artă trebuie să precedată de un meșteșug, care nu poate fi învățat decît prin specializare. Să știi și să faci un singur lucru, cîmpie bine, te formează mai deplin decît dacă ai avea o sută de preocupări, dar în care nu te-ai pricepe decît pe jumătate. Acolo, unde te îndrept eu, toate activitățile sînt separate la fiecare pas, elevii sînt supuși la probe ; prin aceasta, descoperă încotro îi împinge firea lor, cu toate că, datorită dorințelor neprecise, ei se îndreaptă cînd într-o parte și cînd într-alta. Acolo sînt oameni înțelepți care le prezintă copiilor la îndemînă lucruri pe potrivă lor ; ei le scurtează ocolurile, care foarte lesne pot abate pe om de la drumul tînației sa.

Apoi, continuă el, nădăjduiesc că de la acel centru de mirabil organizat, vei fi îndrumat spre locul unde se află aceea sărmană fată, care a produs o impresie atît de curioasă și osebită asupra prietenului dumitale ; împins de simțuri sau moral și de reflecțiune, el a înălțat atît de sus că aceea ființă nevinovată și nenorocită, încît a fost nevoită să facă din existența ei scopul și ținta propriei sale vii

Sper că vei izbuti să-l liniștești, căci providența are o sută de mijloace de a ridica pe cei căzuți și de a îndrepta pe cei abătuți la pământ. Soarta noastră seamănă adesea cu un pom în timpul iernii. Văzîndu-i înfățișarea jalnică, cine ar crede că ramurile-i înghețate, crăcile uscate vor înverzi primăvara, că vor da flori și apoi fructe ? Și totuși nădăjduim, știm că va fi așa.

CARTEA A DOUA

CAPITOLUL ÎNȚII

Pelerinii au luat drumul indicat de itinerar și au ajuns cu bine la hotarul provinciei în care aveau să vadă atâtea lucruri extraordinare ; de cum au intrat, au dat de un ținut foarte fertil, prielnic agriculturii pe colinele blinde, oieritului în munții înalți și creșterii cornutelor în văile largi. Era în preajma secerișului și recolta se arăta pretutindeni bogată ; dar ceea ce i-a mirat de la început, era că nu vedeau la muncă nici femei, nici bărbați, ci numai copii și tineri, care se pregăteau voioși pentru o recoltă bogată și pentru serbarea plină de veselie în cinstea ei. Călătorii au salutat pe unii și pe alții, întrebându-i de superiorul lor, dar nimeni nu știa unde-l puteau găsi. Adresa de pe scrisoarea lor spunea : Superiorului, sau celor trei. Băieții n-au putut să-i lămurească nici în această privință, dar i-au îndrumat la un supraveghetor, care tocmai se pregătea să încalece ; călătorii i-au spus ce țință aveau ; se pare că felul deschis de a fi al lui Felix i-a plăcut supraveghetorului și au plecat toți trei călare mai departe.

Wilhelm observase o mare varietate de forme și culori în îmbrăcămintea copiilor, ceea ce dădea întregii armate de mărunței un aspect ciudat ; avea chiar de gînd să-l întrebe pe însoțitorul lor despre această particularitate, cînd a remarcat ceva și mai ciudat : toți copiii, indiferent

cu ce ar fi fost ocupați, lăsau lucrul la o parte și se întorceau cu anumite gesturi, deosebite unele de altele, către grupul ce se apropia, dar era ușor de ghicit că se adresau superiorului lor. Cei mai mici își încrucișau brațele pe piept și se uitau veseli la cer, cei mijlocii stăteau cu brațele la spate și priveau zîmbind spre pământ ; ceilalți stăteau drept și mîndri, cu brațele de-a lungul corpului, își întorceau capul spre dreapta și se așezau în rînd, pe cînd cei dinții rămîneau izolați, acolo unde se aflau.

După ce s-au oprit și au descălecat, tocmai la locul unde cîțiva copii luaseră poziții diferite, sub ochiul superiorului lor, Wilhelm a întrebat ce semnificație aveau acele gesturi. Felix se grăbi să întrebe vesel : Eu ce poziție trebuie să iau ? — În orice caz, răspunse supraveghetorul, la început îți pui mîinile la piept și te uiți în sus cuminte și frumos, fără să-ți miști privirea. Copilul ascultă, dar strigă îndată : Nu-mi prea place ; acolo sus nu văd nimic ; mai ține mult ? Ba da ! se veseli el, văd o pereche de ulii care zboară de la apus la răsărit ; nu-i așa că-i semn bun ? — După cum vrei s-o iei și după cum te vei purta, zise supraveghetorul ; acum amestecă-te printre ceilalți, cum fac și ei. La un semn al lui, copiii își părăsiră poziția și își reluară ocupațiile sau joaca.

Ai vrea și ai putea oare să-mi explici lucrul care mă uimește aici ? întrebă Wilhelm. Văd bine că gesturile și pozițiile astea sînt un fel de saluturi, cu care copiii te primesc. — Foarte adevărat, răspunse supraveghetorul, sînt saluturi ce-mi indică de îndată pe ce treaptă de învățămînt se află fiecare dintre acești băieți.

Dar poți să mă lămurești, interveni Wilhelm, care-i semnificația acestei gradări, căci se vede bine că e vorba de așa ceva. — Asta-i privește pe alții mai mari decît mine, răspunse supraveghetorul ; însă pot să te asigur că nu sînt schime fără noimă, ci, dimpotrivă, ele sînt explicate copiilor, dacă nu în înțelesul lor cel mai înalt,

cel puțin atît cît să le poată pricepe și să le fie de folos ; în același timp, fiecare are îndatorirea să țină pentru el lămuririle ce s-a găsit cu cale să i se dea ; copiii nu trebuie să flecărească despre aceste lucruri nici cu străinii, nici între ei ; altfel, învățătura se modifică într-o sută de feluri. În afară de asta, secretul are foarte mari avantaje ; căci dacă-i explici omului totdeauna de îndată toate, ajunge să creadă că nu mai rămîne nimic de descoperit. Cu unele secrete, chiar cînd sînt dezvăluite, trebuie să te porți cu băgare de seamă, acoperindu-le cu mister și tăcere, căci aceasta are influență asupra modestiei și bunelor moravuri. — Te înțeleg, răspunse Wilhelm ; de ce n-am aplica la cele sufletești, ceea ce e atît de necesar cînd e vorba de cele trupești ? Dar poate ai putea să-mi satisfaci curiozitatea în altă privință. Am fost izbit de marea varietate a costumelor, din punctul de vedere al croielii și culorii ; totuși, nu văd toate culorile, ci numai unele, în toate nuanțele lor, de la cele mai deschise la cele mai închise. Am mai observat că nu poate fi vorba de o indicație a diferențelor de vîrstă, sau de merit, deoarece în unele grupe băieții și cei mari și cei mici poartă veșminte de aceeași croială și culoare, pe cînd acei care fac aceleași gesturi n-au haine la fel. — Și în această privință, răspunse însoțitorul, nu-ți pot spune mai mult ; dar sînt sigur că, pînă la plecare, vei fi luminat asupra tuturor lucrurilor pe care dorești să le afli.

Au continuat după aceea să-l caute pe superior, de a cărui urmă credeau că au dat ; pe măsură ce înaintau, străinul trebui, vrînd-nevrînd să ia seama la un cîntec ce răsuna din ce în ce mai tare. Orice făceau băieții, la orice muncă s-ar fi aflat, ei cîntau mereu și chiar se părea că la fiecare activitate corespunde un anumit cîntec și că acesta era pretutindeni același cînd împrejurările erau la fel. Dacă mai mulți băieți lucrau laolaltă, atunci se acompaniau pe rînd ; către seară au dat și de dansatori, ai căror pași erau însuflețiți și îndrumați de coruri. Felix

cînta și el, umblînd călare, și nu cînta prea rău ; lui Wilhelm îi plăcea petrecerea asta, ce însuflețea întregul tinut.

Se vede, îi spuse el însoțitorului, că se dă multă grijă învățămîntului acestuia, căci altfel o asemenea virtuozitate n-ar fi atît de răspîndită și de bine dezvoltată. — Firește, la noi, cîntecul e prima treaptă a educației ; toate celelalte sînt legate și înlesnite prin cîntec. La noi bucuriile cele mai simple, ca și învățăturile cele mai simple, sînt întipărite în mintea copiilor pe calea muzicii ; chiar și instrucția religioasă și morală o transmitem pe această cale ; în același timp, metoda are și alte avantaje, care dau rezultate de sine stătătoare : deprinzîndu-i pe copii să noteze pe tablă sunetele pe care le scot și, în alte ocazii, să-și regăsească în gîtlej sunetele după note, apoi să potrivească textul sub ele, noi le exercităm în același timp mîna, urechea și ochiul, și ajung mai repede decît se crede la un scris corect și frumos ; și cum toate acestea se practică și se imită după o măsură exactă și numere precis determinate, ajung să priceapă importanța geometriei și a aritmeticii mult mai repede decît pe orice altă cale. De aceea, dintre toate disciplinele imaginabile, am ales muzica vocală ca element de bază al educației noastre, căci de la ea pornesc drumuri la fel de lesnicioase în toate direcțiile.

Wilhelm căută să se informeze și mai mult și nu-și ascunse mirarea că nu aude nici un fel de muzică instrumentală. Muzica instrumentală nu-i neglijată la noi, răspunse supraveghetorul, dar este practică numai într-un anume district, într-o vale frumoasă ; și chiar acolo am avut grija ca diferitele instrumente să fie predate în locuri depărtate unele de altele. Mai cu seamă disonanțele începătorilor au fost izgonite în locuri singuratiche, unde nu pot aduce la disperare pe nimeni ; căci, trebuie să recunoști și dumneata, în societatea civilizată de la oraș nu-i

torțură mai cumplită decît vecinătatea cu un flautist sau violonist novice.

Începătorii noștri, din sentimentul lăudabil că nu doresc să fie povară pentru nimeni, se retrag de bunăvoie în singurătate pe timp mai scurt sau mai lung și, separați unii de alții, se silesc să-și merite dreptul de a reintra în lumea populată ; de aceea, din cînd în cînd, li se îngăduie să facă o probă, lucru care mai întotdeauna e încununat de succes, căci noi ne îngrijim a dezvoltă în ramura aceasta, ca și în celelalte discipline, sentimentul de rușine și teamă. Mă bucur că fiul dumitale posedă o voce plăcută ; asta îi va ușura mult restul.

Ajunseră într-un loc, unde Felix trebuia să se oprească și să încerce acomodarea cu ceilalți copii, pînă ce s-ar fi hotărît admiterea lui definitivă ; auziră încă de departe un cîntec vesel ; era un joc, cu care petreceau copiii în ceasul de recreație. Ei intonau un cor general, la care fiecare membru al unui cerc larg participa cu voce veselă, clară și justă, ascultînd de semnele dirijorului. Acesta îi întrerupea de multe ori pe neașteptate pe cîntăreți, oprind corul la un semn, atingînd cu bagheta pe cîte un participant și cerîndu-i să potrivească imediat singur un alt cîntec în același ton și spirit cu cel dinainte. Cea mai mare parte dintre copii arătau multă dibăcie, cei care nu izbuteau dădeau un gaj, fără să fie luați în rîs. Felix, foarte copilăros, se amestecă printre ei și o scoase la capăt destul de binișor. Apoi i se dădu să execute primul fel de salut ; își așează îndată mîinile pe piept și se uită în sus, dar cu un aer atît de comic încît se vedea bine că încă nu-i înaltise în suflet înțelesul tainic al aceluia gest.

Locul agreabil, primirea bună, dragălașia tovarășilor de joacă, toate îi plăcură băiatului, așa că n-a fost prea mîhnit cînd a văzut că tatăl său pleacă ; era aproape mai trist că i s-a luat calul ; dar se liniști, aflînd că nu putea să-l păstreze în districtul acela ; în schimb i se făgădui că va regăsi cînd nici n-are să s-aștepte, dacă nu chiar

același cal, apoi sigur un altul asemănător, vioi și bine dresat.

Deoarece nu era de chip să-l găsească pe superior, însoțitorul îi spuse lui Wilhelm : Acum trebuie să te părăsesc, ca să-mi văd de treburi ; totuși te voi duce la cei trei, care prezidează sanctuarele noastre ; scrisoarea dumitale le este adresată și lor și, adunați la un loc, îl reprezintă pe superior. Wilhelm ar fi dorit să afle mai înainte ce e cu sanctuarele, dar supraveghetorul îi spuse : Cei trei, ca răspuns la încrederea ce ne-o arăți lăsându-l în seama noastră pe băiat, îți vor dezvălui desigur cele de cuviință, cu înțelepciune și dreptate. Obiectele vizibile de venerat, pe care le-am numit sanctuare, sînt cuprinse într-un district anumit ; ele nu sînt amestecate cu nimic, nu sînt tulburate de nimic ; numai în anumite epoci ale anului li se îngăduie elevilor să pătrundă acolo, potrivit cu gradul educației lor, pentru a se instrui teoretic și practic, așa că plecînd, duc cu ei o impresie suficientă, pentru ca o bucată de vreme să fie susținuți în exercitarea îndatoririlor lor.

Wilhelm se opri la poarta unui zid înalt, ce înconjura un platou împădurit ; la un anume semnal, poarta cea mică se deschise și un om grav și impunător îl primi pe prietenul nostru. Acesta se văzu înaintea unei peluze întinse, de un verde strălucitor, umbrită de arbori și arbuști de diferite soiuri, astfel că zidul impresionant și clădirile arătoase aproape că dispăreau sub vegetația aceea bogată ; cei trei, care au sosit pe rînd, i-au făcut o primire amabilă, apoi s-a înfiripat o convorbire, la care toți și-au adus contribuția, dar pe care noi ne vom mulțumi s-o rezumăm.

Deoarece ni-l încredințezi pe fiul dumitale, au spus ei, sîntem datori să te lăsăm să pătrunzi mai adînc felul nostru de a proceda. Ai observat unele aspecte exterioare, ce nu se înțeleg de la prima vedere ; care dintre acestea dorești să ți se lămurească întîi ?

Am remarcat niște gesturi de salut cuviincioase, dar bizare și aș dori să le cunosc semnificația ; la dumneavoastră, desigur că cele exterioare au legătură cu cele lăuntrice și invers ; explicați-mi această legătură.

Niște copii sănătoși și de neam bun, i se răspunse, au multe calități. Natura a dăruit fiecăruia dintre ei tot ce-i necesar pentru a rezista în viață ; datoria noastră este să dezvoltăm aceste daruri deși, adesea, ele se dezvoltă mai bine când sînt lăsate în voia lor. Dar este un lucru pe care nimeni nu-l aduce cu sine în lume și tocmai de acest lucru depinde ca omul să devină om din toate punctele de vedere. Dacă dumneata îl poți găsi și singur, spune-l. Wilhelm se gîndi puțin, apoi clătină din cap.

După ce îi dădură răgaz potrivit, cei trei exclamară : *Respectul !* Wilhelm tresări uimit. *Respectul !* repetară ei. Lipsește tuturor, poate că-ți lipsește și dumitale.

Am văzut trei feluri de gesturi și noi îi învățăm pe copii trei feluri de respect care, cînd se unesc și formează un tot, ajung la cel mai înalt grad de putere și eficacitate. Primul e respectul de cele ce se află deasupra noastră. Ținuta aceea, cu brațele încrucișate la piept și privirea voioasă înălțată la cer, o impunem copilașilor mici și, în același timp, așteptăm de la ei mărturia că acolo sus îl află pe Dumnezeu, care e reprezentat prin părinți, profesori și supraveghetori și se manifestă prin ei. Al doilea — respectul de cele ce se află sub noi. Mîinile împreunate la spate, ca și cum ar fi legate între ele, și privirea zîmbitoare, lăsată în jos, spun că la pămînt trebuie să te uiți cu seninătate ; el ne dă mijloacele să ne hrănim ; el ne oferă bucurii nespuse, dar ne aduce și dureri nenumărate. Cînd cineva, din vina lui, sau fără vină, își pricinuieste o vătămare trupească, dacă alții îl rănesc cu premeditare sau întîmplător, dacă ceva neînsuflețit îi iscă o durere, să se gîndească bine : sînt primejdii care-l vor însoți toată viața. Dar noi îl eliberăm pe elev de amintita poziție cît mai repede cu putință, de îndată ce sîntem

convinși că lecția referitoare la acest grad l-a impresionat suficient; atunci însă îi spunem să aibă curaj, să se întoarcă spre camarazii săi și să ia exemplul lor. De aceea stă drept și îndrăznește, căci nu mai e izolat în chip egoist; numai laolaltă cu semenii săi va putea înfrunta viața. La aceste lămuriri nu mai avem nimic de adăugat.

Mi-e limpede! replică Wilhelm; de asta gloata e nenorocită, pentru că se complăce în rea-voință și birfeală; cine se lasă în voia lor ajunge repede la indiferență față de Dumnezeu, la disprețuirea lumii, la ura față de semenii iar adevăratul, autenticul, necesarul amor-propriu degenerază în vanitate și aroganță. Cu toate acestea, continuă Wilhelm, îngăduiți-mi să fac o singură obiecție. Teroarea popoarelor primitive în fața puternicelor fenomene naturale și a altor evenimente inexplicabile și misterioase n-a fost considerată totdeauna ca un germene, din care trebuie să se dezvolte treptat un sentiment mai înalt, o concepție mai pură? La aceasta i s-a răspuns: Teamă e conformă cu natura, dar nu și respectul; te temi de o ființă puternică, fie că e cunoscută, sau nu; cel tare caută să se lupte cu ea, cel slab s-o evite; amândoi nu doresc decât să scape de această ființă și se simt fericiți dacă au înlăturat-o pentru scurtă vreme, iar natura lor și-a căpătat întrucitva libertatea și independența. Omul repetă această operație de o sumedenie de ori în viața sa; când e cuprins de teamă, năzuiește spre libertate; din libertate recade în teamă și așa se învîrte în loc. E ușor să-ți fie frică, dar e penibil; să respecti e dificil, dar liniștitor. Omul se hotărăște anevoie să respecte, sau mai degrabă nu se hotărăște niciodată; respectul e un simț superior, pe care trebuie să-l adauge naturii sale și care nu se dezvoltă de la sine decât la anumiți oameni favorizați; ei au fost socotiți totdeauna din această pricină drept sfinți, drept zei. În aceasta constă meritul, rostul tuturor religiilor adevărate, care nu sînt decât trei, după obiectul spre care își îndreaptă cultul.

Și pe care dintre aceste religii o adoptați în special ? întreabă Wilhelm. — Pe toate trei, răspunseră venerabilii, căci toate la un loc formează propriu-zis adevărata religie ; din aceste trei feluri de respect izvorăște respectul suprem, respectul de sine însuși ; și cele trei feluri se dezvoltă din nou din acesta ; astfel omul ajunge la cel mai înalt punct pe care e capabil să-l atingă ; astfel se poate socoti pe sine însuși drept creația cea mai perfectă a lui Dumnezeu și a naturii și se poate mentine pe această culme, fără a fi din nou atras spre vulgaritate, prin înfundare ori egoism.

O asemenea doctrină, dezvoltată în acest mod, nu mă surprinde, răspunse Wilhelm ; ea se acordă cu toate cele auzite ici și colo în lume, numai că dumneavoastră unificați ceea ce alții despart. — La aceasta, cei trei răspunseră : O mare parte a lumii profesează această doctrină, deși fără s-o știe.

Cum asta și unde ? întreabă Wilhelm. — În Crez, răspunseră cei trei cu glas tare. Căci primul articol este etnic și se referă la toate popoarele ; al doilea este creștin și e pentru cei ce luptă cu suferința și sînt glorificați prin ea ; în sfîrșit, al treilea propovăduiește comuniunea spirituală a sfinților, adică a celor mai buni și mai înțelepți. De aceea, nu-i oare potrivit să le socoți pe cele trei ființe divine, sub al căror nume și simbol sînt exprimate aceste convingeri și făgăduieli, drept cea mai înaltă unitate ?

Vă mulțumesc, spuse Wilhelm, că binevoiți să-mi explicați atît de clar și logic aceste lucruri, ca unui om matur, căruia aceste trei doctrine nu-i sînt străine ; și cînd mă gîndesc că le dați copiilor niște învățături atît de înalte, mai întîi într-o formă naturală, apoi sub aspectul lor simbolic, iar la urmă deșteptați în ei înțelesul lor suprem, nu pot decît să vă aprob cu căldură.

E foarte drept, răspunseră venerabilii ; trebuie să mai afli însă ceva, pentru a fi convins că fiul dumitale a intrat pe mîinile cele mai bune. Dar asta să rămînă pentru

mîine dimineată. Odihnește-te și întreamează-te, pentru ca mîine în zori să ne poți urma în sanctuar, mulțumit și în deplinătatea puterilor omenești.

CAPITOLUL AL DOILEA

Conduc de cel mai bătrîn dintre cei trei, Wilhelm intră printr-un portal monumental într-o sală rotundă, sau mai degrabă octogonală, care era atît de bogat împodobită cu picturi, încît oaspetele rămase uimit. Înțelese cu ușurință că tot ce vedea avea o semnificație importantă, deși n-o putea descifra imediat. Avea chiar de gînd să-l întrebe pe însoțitor, cînd acesta îl pofti să treacă într-o galerie laterală, care răspundea într-o parte spre o grădină vastă, plină de flori. Pereții atrăgeau totuși mai mult privirile, decît podoabele naturale ale grădinii, căci erau pe de-a-ntregul acoperiți de picturi și noului-sosit nu i-a trebuit mult timp pentru a observa că subiectul acestor tablouri fusese luat din cărțile sfinte ale israeliților.

Aici, zise bătrînul, predăm acea religie, pe care am numit-o, pe scurt, etnică. Conținutul ei se găsește în istoria omenirii, așa cum învelișul ei se găsește în evenimente. O înțelegi foarte bine, văzînd reîntoarcerea ciclurilor în istoria tuturor popoarelor.

După cît observ, spuse Wilhelm, i-ați făcut poporului israelit onoarea de a lua istoria sa drept bază a acestei demonstrații, sau mai degrabă ați făcut din ea obiectul ei principal. — Într-adevăr, răspunse bătrînul, vei putea remarca pe socluri și frize că au fost reprezentate mai degrabă fapte și întîmplări simfonice¹ decît sincronice, căci la toate popoarele apar evenimente, analoge ca sens și însemnătate. Astfel, pe peretele principal îl poți vedea

¹ Cu același înțeles.

pe Abraham, care e vizitat de către zeii săi sub chipul unor adolescenți frumoși ; iar acolo sus, pe friză, pe Apollo, printre păstorii lui Admet¹ ; din aceasta putem învăța că, atunci cînd zeii se arată oamenilor, de obicei ei trec printre aceștia fără a fi recunoscuți.

Amîndoi păsiră mai departe. Wilhelm găsea mereu subiecte cunoscute, dar prezentate mai viu și mai explicit decît fusese el obișnuit să le vadă. Numai despre cîteva ceru lămuriri ; dar nu s-a ferit de a întreba din nou de ce aleseseră istoria israelită înaintea tuturor celorlalte. Bătrînul răspunse : Dintre toate religiile păgîne, căci și religia israelită e păgînă, aceasta are cele mai mari merite : îți voi pomeni numai de unele. La scaunul etnic al judecării, la scaunul judecării Dumnezeuului popoarelor, nu se va pune întrebarea dacă e națiunea cea mai bună, cea mai însemnată, ci numai dacă dăinuiește, dacă s-a menținut. Poporul israelit n-a fost niciodată prea vrednic, lucru pe care i l-au aruncat în față de o mie de ori îndrumătorii, judecătorii, fruntașii și profeții săi ; are puține virtuți și foarte multe dintre defectele altor popoare ; dar în ce privește independența, tăria și curajul, iar dacă toate acestea nu mai au valoare, în ce privește tenacitatea, e fără pereche. E cel mai perseverent popor de pe pămînt ; este, a fost și va fi, pentru a cinsti de-a lungul tuturor veacurilor numele lui Iehova. De asta am făcut din el modelul, figura centrală, căruia celelalte popoare nu-i slujesc decît drept cadru.

Nu se cade să vă contrazic, replică Wilhelm, căci dumneavoastră sînteți cel în măsură să mă instruiți. De aceea, vă rog să-mi dezvăluiți și celelalte merite ale acestui popor, sau mai bine zis, ale istoriei și religiei lui. — Un merit capital, răspunse venerabilul, îl constituie admirabila colecție a cărților sale sfinte. Ele sînt atît de potrivite

¹ Personaj mitologic, unul dintre Argonauți, care l-a primit la el pe Apollo, cînd acesta a fost izgonit din Olimp.

laolaltă, încît din cele mai disparate elemente rezultă iluzia unui întreg. Sînt destul de complete, pentru a-ți da satisfacție, destul de fragmentate, pentru a-ți îmboldi curiozitatea ; destul de barbare pentru a ațîța, destul de delicate, pentru a îmblinzi ; și cite alte însușiri contradictorii nu sînt de lăudat în cărțile acestea, în cartea aceasta !

Seria picturilor principale, ca și raporturile cu picturile cele mici de deasupra și dedesubt, îi dădeau oaspetelui atîta de gîndit, că de-abia putea fi atent la comentariile interesante prin care se părea că însoțitorul său căuta mai degrabă să-i abată atenția, decît să i-o fixeze asupra obiectelor. Între altele, bătrînul îi spuse în treacăt ; Trebuie să-ți mai pomenesc încă unul dintre avantajele religiei israelite, anume că nu-l materializează pe Dumnezeu în nici o formă, lăsîndu-ne astfel libertatea să-i dăm un chip omenesc demn și, în schimb, să reprezentăm idolatria ticăloasă prin chipuri de animale și monștri.

Printr-o scurtă plimbare în această galerie, prietenul nostru își reîmpropătase istoria universală și, cu acest prilej, mai aflase cîte ceva nou în legătură cu unele evenimente. Astfel, prin juxtajunerea tablourilor, prin reflecțiile însoțitorului său, i s-au trezît în minte o seamă de puncte de vedere noi ; el se bucura că, printr-o reprezentare senzorială atît de valoroasă, Felix își va însuși pe toată viața cunoașterea acelor evenimente mari, importante și memorabile, ca și cum ar fi trăit în preajma lor. Pînă la urmă, Wilhelm privi aceste tablouri numai cu ochii copilului și din punctul acesta de vedere satisfacția lui a fost deplină. Tot privind, cei doi ajunseră la epocile triste și tulburi și, în sfîrșit la dărîmarea Ierusalimului și a templului, la masacre, exod și la sclavia întregii mase a acestui neam perseverent. Soarta ce a avut după aceea era reprezentată cu abilitate în sens alegoric, căci o re-

prezentare istorică, reală, ar fi ieșit din limitele artei nobile.

Aici se termina valoroasa galerie, și Wilhelm rămase foarte uimit văzînd că ajunsese la capăt. Găsesc o lipsă în această reprezentare istorică, zise el însoțitorului său. Ați dărimat templul din Ierusalim și ați împrăștiat poporul, fără a înfățișa pe omul divin care, cu puțin înainte, mai predica în însași acele locuri, și căruia, cu puțin înainte, nu i se dădea ascultare.

Dacă am fi făcut ceea ce dorești dumneata, ar fi fost o greșală. Viața omului divin de care vorbești nu are nici o legătură cu istoria lumii din timpul său. Era o viață particulară, iar învățătura lui se adresa unor izolați. Ceea ce se petrece în public cu mulțimile aparține istoriei universale, religiei universale, pe care noi o socotim prima religie. Ce se petrece înăuntrul indivizilor izolați aparține celei de a doua religii, religiei înțelepților ; o asemenea religie e aceea pe care a predicat-o și a practicat-o Cristos, atît timp cît a sălășluit pe pămînt. De aceea ce este exterior se termină aici și acum îți voi dezvălui ceea ce-i înăuntru.

O ușă se deschise și ei pătrunseră într-o galerie asemănătoare, în care Wilhelm recunoscă imediat imaginile din cea de-a doua scriptură. Păreau a fi pictate de o altă mînă decît cele dintîi : figurile, mișcările, decorul, lumina și culorile, toate erau mai blînde.

După ce au trecut pe dinaintea mai multor tablouri, bătrînul zise : nu vezi fapte, ori întîmplări, ci miracole și parabole. E o lume nouă, un aspect exterior diferit de cel dinainte și unul interior, care la celălalt lipsea de totul. Prin minuni și parabole ni se deschide un univers nou. Primele transformă ceea ce-i obișnuit în extraordinar ; ultimele prefac extraordinarul în ceva obișnuit. — Poate veți avea bunăvoința, replică Wilhelm, să-mi tălmăciți aceste puține cuvinte mai pe larg, căci nu mă simt în stare s-o fac singur. — Ele au un înțeles firesc,

deși adînc, răspunse bătrînul. Cîteva exemple te vor ajuta să-l prinzi foarte repede. Nu-i nimic mai ordinar și mai obișnuit decît să mănînci și să bei ; dimpotrivă, e extraordinar să înobilezi o băutură, sau să sporești o mîncare, așa fel ca să ajungă la o mulțime nenumărată. Nu-i nimic mai obișnuit decît bolile și infirmitățile trupești ; dar să le vindeci, să le alini prin mijloace spirituale, sau asemănătoare spiritului, aceasta e extraordinar, și tocmai de aici se naște miracolul minunilor, anume că obișnuitul și extraordinarul, posibilul și imposibilul se contopesc într-un act unic. În pîlde, în parabole, se-n-tîmplă contrarul ; aici sensul este ideea, conceptul, măreția, elementul extraordinar, inaccesibil, înalt. Cînd sensul se întrupează într-o formă comună, obișnuită, ușor de priceput, care ni se impune vie, prezentă, reală, încît putem să ne-o însușim, s-o cuprindem și s-o ținem pe loc, să ne purtăm cu ea cum ne purtăm cu ceva cunoscut, atunci e un al doilea fel de minune, care poate fi pe drept cuvînt așezată lîngă cea dintîi, dacă nu chiar înaintea ei. Căci aici învățătura este exprimată viu și nu poate isca nici o obiecție ; nu e o părere despre ce e drept sau nedrept ; este însăși dreptatea sau nedreptatea incontestabile.

Această parte a galeriei era mai scurtă ori mai precis se întindea doar pe o pătrime din perimetrul curții interioare. Dar, pe cînd în prima parte treceai numai, aici îți plăcea să zăbovești, îți plăcea să te plimbî în sus și în jos. Picturile nu erau tot atît de impresionante și de variate ; dar cu atît mai mult te îmbiau să cauți sensul lor adînc și misterios. Cînd ajunseră la capătul galeriei, amîndoi vizitatorii făcură cale întoarsă și Wilhelm își exprimă obiecția că aici nu s-a mers decît pînă la cîna cea de taină, pînă la despărțirea învățătorului de discipolii săi. El întreabă de urmarea istoriei.

În orice învățătură pe care o predăm răspunse bătrînul, noi despărțim ce se poate despărți ; căci numai prin

aceasta se poate naște la cei mai tineri ideea importanței lucrurilor. Și așa viața amestecă și încurcă toate ; de aceea am separat și aici cu desăvîrșire viața celui om sublim, de sfîrșitul său. În viață, apare ca un adevărat filozof — să nu fii izbit de această expresie — ca un înțelept, în sensul cel mai înalt al cuvîntului. Stă neclintit pe poziția lui ; își urmează calea neabătut și, în vreme ce-i înalță la el pe cei umiliți, în vreme ce împarte neștiutorilor, sărmanilor și bolnavilor din înțelepciunea, bogăția și puterea sa, părăind prin aceasta că se așază alături de ei, pe de altă parte nu-și neagă originea divină, are îndrăzneala să se asemene lui Dumnezeu, să declare că e Dumnezeu. În felul acesta, el uimește din tinerețe pe cei ce-l înconjoară, îi cîștigă de partea sa pe unii dintre ei, îi ațîță pe ceilalți împotriva lui și arată tuturor celor ce aspiră spre o anumită înălțare în viață și învățătură, la ce se pot aștepta din partea lumii.

Cu aceste vorbe, bătrînul deschise o ușă și Wilhelm tresări uimit cînd se văzu iarăși în prima sală de la intrare. Își dădu seama că făcuseră înconjurul complet al curții. Nădăjduiam, zise el, că mă veți conduce pînă la capăt și văd că mă aduceți de unde am plecat. — De data aceasta, zise bătrînul, nu-ți pot arăta mai mult, nici pe elevii noștri nu-i lăsăm să vadă mai mult, nu le explicăm decît ce-ai parcurs dumneata pînă acum ; fiecărui copil i se cuvine ceea ce-i exterior, general și privitor la lume ; ceea ce e lăuntric, cu deosebire spiritual și afectiv, e pentru cei care, o dată cu vîrsta, și-au dezvoltat într-o oarecare măsură rațiunea ; iar restul, care nu-i arătat decît o dată pe an, îl împărtășim numai celor ce și-au terminat stagiul la noi. Ultima religie, care izvorăște din respectul pentru cele ce se află dedesubtul nostru, acea venerație a adversității, a ceea ce-i ordin și de care trebuie să fugi, o revelăm fiecăruia ca o zestre la intrarea sa în lume, pentru a ști unde s-o găsească, dacă va avea nevoie. Te invit să te întorci peste un an, pentru a asista la serbarea

noastră generală și a vedea progresele fiului dumitale ; atunci vei fi introdus și dumneata în sanctuarul durerii.

Îngăduiți-mi o întrebare, replică Wilhelm. Vreau să știu dacă așa cum ați prezentat viața acestui om divin ca un model, ați înfățișat și patimile, moartea sa, tot ca un exemplu de resemnare sublimă ? — Fără îndoială, răspunse bătrînul. Nu facem din asta nici un secret ; dar noi tragem un zăbranic peste aceste patimi, tocmai pentru că le venerăm atît de mult. Socotim că e o necuviință condamabilă să expui acele instrumente ale supliciului și pe divinul martir vederii soarelui, care și-a acoperit fața atunci cînd o lume nelegiuită l-a silit să privească asemenea spectacol ; nu-i îngăduit să te joci cu acele mistere adînci, în care se află ascunsă profunzimea patimii divine, să flecărești despre ele, să le înzorzonezi și să n-ai astîmpăr pînă ce sublimul nu apare vulgar și absurd. Pentru moment, ți-am spus de-ajuns ca să te liniștești cu privire la fiul dumitale și ca să te convingi că-l vei regăsi mai mult sau mai puțin format, dar totuși într-un mod de dorit și că, în orice caz, nu-l vei găsi tulburat, șovăitor și nestatornic.

Wilhelm căzu pe gînduri în timp ce se opri la tablourile din vestibul, exprimîndu-și dorința să cunoască semnificația lor. Și cu asta îți rămînem datori pînă la anul, zise bătrînul ; nu admitem pe nici un străin la lecțiile pe care le dăm copiilor în acest răstimp ; dar cînd te vei întoarce, vei putea vedea cît socotesc oratorii noștri cei mai buni că e util să dezvăluie în public despre asemenea subiecte.

Îndată după această convorbire s-au auzit bătăi în poarta cea mică. Era supraveghetorul, care aducea calul lui Wilhelm ; așa că prietenul nostru își luă rămas bun de la cei trei, care îl recomandară la despărțire supraveghetorului astfel : Dumnealui trebuie să fie socotit de acum înainte drept un prieten de-al nostru ; știi ce ai de răspuns la întrebările sale, căci desigur că va dori să pătrundă încă

multe lucruri pe care le-a văzut și le-a auzit la noi ; cunoști limitele și scopul.

Intr-adevăr, lui Wilhelm îi mai stăteau unele întrebări pe suflet, și se grăbi să le pună. Pe oriunde treceau, copiii luau aceleași poziții ca și în ajun ; dar de data aceasta el observă, ce e drept, rareori doar, pe câte un băiat care nu-l saluta pe supraveghetor când apărea, ci își vedea înainte de treabă și-l lăsa să treacă mai departe ca și cum nu l-ar fi observat. Wilhelm se interesă de cauza și de semnificația acestei excepții. Supraveghetorul răspunse : Are într-adevăr o semnificație plină de tilc, căci aceasta e cea mai gravă pedeapsă ce le-o aplicăm elevilor noștri ; sînt declarați nedemni de a dovedi respect și îi obligăm să se arate grosolani și rău crescuți ; dar ei fac tot ce pot ca să scape din această stare și-și îndeplinesc îndatoririle cu și mai mare sîrguință. Dacă totuși vreun băiat nesimțitor nu arată nici un interes pentru reîntoarcerea printre cei buni, atunci este trimis acasă, la părinți, cu un raport scurt, dar concis. Cel ce nu vrea să se adapteze legilor, trebuie să părăsească ținutul în care ele sînt în vigoare.

Un alt aspect trezi curiozitatea călătorului, ca și cu o zi înainte ; anume, varietatea veșmintelor purtate de copii, în ce privește culoarea și forma ; se părea că aici nu domnește nici o gradație, căci unii, ce salutau variat, erau îmbrăcați la fel ; iar alții, care salutau în același chip, erau înveșmîntați diferit. Wilhelm se interesă de cauza acestei contradicții aparente. E un mijloc de a studia caracterul băieților, răspunse supraveghetorul. Cu toată strictețea și ordinea severă de aici, în această privință le lăsăm o oarecare libertate. Elevii pot să-și aleagă din depozitele noastre de postavuri și garnituri, culoarea care le place mai mult și, în anumite limite, chiar forma și croiala ; sîntem foarte atenți la această alegere, căci după culoare poți recunoaște caracterul oamenilor și după croială felul de viață preferat. Dar o anumită particularitate a naturii omenești face ca o apreciere exactă să fie

destul de dificilă ; e vorba de spiritul de imitație, de tendința de a aparține unui grup. Se întâmplă foarte rar ca un elev să se hotărască la ceva care nu s-a mai purtat ; cei mai mulți aleg ceva cunoscut, aleg ce văd la alții. Dar și această observație are importanță pentru noi ; prin asemenea semne exterioare, copiii se îndreaptă spre cutare sau cutare grup, se unesc cu unii sau cu alții, și astfel se evidențiază dispozițiile lor generale, iar noi aflăm spre ce înclină fiecare, ce exemplu vrea să urmeze.

S-a întâmplat câteodată ca spiritele să tindă spre generalizare, o modă le domina pe celelalte și toate particularitățile năzuiau să se piardă în uniformitate. Noi căutăm să punem stavilă unui asemenea curent, dar cu blindețe ; lăsăm să se termine stocurile ; nu mai e chip de procurat cutare sau cutare postav, sau garnitură, scoatem la iveală ceva nou, ceva ispititor ; prin culori luminoase și croială scurtă, pe corp, îi atragem pe copiii vioi ; prin nuanțe sobre și modele largi, cu falduri bogate, îi atragem pe copiii ponderați, și încetul cu încetul restabilim un echilibru.

Căci sîntem cu totul împotriva uniformeii ; ea ascunde caracterul copiilor mai mult decît orice altă prefăcătorie și îi împiedică pe superiorii lor să le cunoască particularitățile individuale.

Vorbind despre acestea și despre altele, Wilhelm ajunse la hotarul provinciei, și anume la punctul de unde, după indicația bătrînului său prieten, trebuia s-o pornească spre adevărata lui țintă.

La despărțire, supraveghetorul îi atrase atenția lui Wilhelm că va trebui să aștepte pînă ce marea serbare va fi anunțată tuturor participanților, în diferite chipuri. La serbare vor fi invitați toți părinții, iar elevii merituosi vor fi lăsați să intre în viața neîngrădită și neprevăzută. I se spuse că atunci va putea vizita în voie și celelalte locuri unde se predă învățămîntul individual, după principii proprii și în cadrul cel mai potrivit.

CAPITOLUL AL TREILEA

Pentru a fi pe placul onoratului public cititor, care de la o vreme preferă bucăți literare scurte, ne-am gândit întâi să prezentăm istorisirea ce urmează în capitole separate. Totuși, considerînd legătura intimă a gîndurilor, sentimentelor și faptelor, ne-am dat seama că bucata cere expunere nefragmentată. Am dori ca ea să-și atingă scopul și totodată să arate limpede la sfîrșit că personajele acestei întîmplări, în aparență străină de istorisirea noastră de pînă acum, sînt foarte strîns legate de personajele pe care le cunoaștem de mult și le iubim.

BĂRBATUL DE CINCIZECI DE ANI¹

Maiorul intrase călare în curtea moșiei; Hilaria, nepoata sa, se și afla acolo, ca să-l primească, lîngă scara ce ducea sus la castel. Mai să n-o recunoască; se făcuse mai mare și mai frumoasă. Ea i se aruncă în brațe și dînsul o strînse la piept cu dragoste de tată, grăbindu-se să se urce la mama fetei.

Baroana, sora lui, îl primi la fel de bucuroasă și după ce Hilaria plecă repede să pregătească o gustare, maiorul declară vesel: De data asta, pot să-ți spun în două cuvinte că lucrurile s-au rezolvat. Fratele nostru, marele mareșal, vede bine că n-o scoate la capăt nici cu fermierii, nici cu

¹ Ideea povestirii i-a fost sugerată lui Goethe de comedia *Bărbatul de patruzeci de ani*, scrisă de dramaturgul german August von Kotzebue (1761—1819). În această piesă o tînră preferă ca iubit un om care a trecut de patruzeci de ani. În 1803, planul povestirii se găsește în jurnalul lui Goethe, în 1807 el reia tema, în 1817 apare prima parte. În 1823, cînd Goethe se simte față de Ulrike von Levetzow ca „un unchi care-și iubește pătimaș tînăra nepoată“, proiectează să transforme acest subiect în dramă, în 1826—1827, nuvela este terminată.

administratorii ; el ne cedează nouă și copiilor noștri moșiile încă din timpul vieții ; ce-i drept, renta anuală pe care și-o rezervă este cam mare ; dar i-o putem plăti ; încă pe de acum câștigăm mult și mai tirziu vom câștiga tot. Noua organizare va fi repede pusă la punct. Cum aștept să ies la pensie în curînd, văd iarăși înaintea mea o viață activă care poate avea pentru noi și pentru ai noștri avantaje mari. Putem să privim liniștiți viitorul copiilor, iar grăbirea căsătoriei lor nu depinde decît de noi și de ei.

Toate ar fi bune, zise baroana, dacă n-ar trebui să-ți dezvălui un secret, pe care eu însămi l-am aflat abia acum. Inima Hilariei nu mai este liberă ; din partea asta, fiul tău are puțin de sperat, sau chiar de loc.

Ce spui ? strigă maiorul, e cu puțință ? Noi ne dăm atîta osteneală ca să ne asigurăm viitorul și dragostea ne joacă asemenea feste ? Spune-mi, draga mea, spune-mi repede cine-i omul care a putut captiva inima Hilariei ? Dar e chiar atît de grav ? Nu-i cumva o impresie trecătoare pe care putem nădăjdui s-o stingem ?

Mai întîi stai și te gîndește puțin și judecă, răspunse baroana, sporindu-i și mai mult nerăbdarea, care ajunse la culme cînd Hilaria intră cu servitorii aducînd micul dejun și făcînd astfel imposibilă o dezlegare imediată a enigmei.

Mayorul avu impresia că-și privește nepoata cu alți ochi decît înainte ; se simțea aproape gelos pe fericitul al cărui chip se întipărise într-o inimă atît de încîntătoare. Nu mai avea poftă să mănînce și nici nu băgă de seamă că toate erau pregătite exact cum îi plăcea lui, așa cum obișnuia totdeauna să dorească și să ceară.

Din pricina tăcerii și a stingerelii celor doi, Hilaria își pierdu și ea veselia. Încurcată, baroana o atrase spre clavecin ; dar felul de a cînta al Hilariei, plin de grație și simțire, abia i-a putut smulge maiorului cîteva aplauze. Nu aștepta decît să vadă expediate din cameră, cît mai

repede, atît micul dejun cît și pe frumoasa copilă, așa că baroana se hotărî să curme situația, propunîndu-i fratele ei o plimbare prin grădină.

De cum rămaseră singuri, maiorul reveni stăruitor la întrebarea lui dinainte ; după o scurtă tăcere, sora sa îi răspunse zîbind : Dacă vrei să descoperi pe fericitul pe care-l iubește, nu-i nevoie să cauți departe ; e aici, aproape ; pe tine te iubește.

Maiorul rămase uluit, apoi exclamă : Ar fi o glumă nelalocul ei să mă convingi de un lucru care, dacă ar fi adevărat, m-ar încurca și m-ar nenoroci. Căci deși îmi trebuie timp ca să-mi vin iar în fire, văd din *primul moment* cît de tulburate ar fi raporturile noastre printr-un eveniment atît de neașteptat. Singurul lucru care mă liniștește e convingerea că afecțiunile de felul acestora nu sînt decît aparente, că îndărătul lor se ascunde o iluzie și că un suflet bun și drept își revine îndată din eroare, fie de la sine, fie cu ajutorul persoanelor rezonabile.

Nu sînt de părerea asta, răspunse baroana ; după toate simptomele, sentimentul de care e cuprinsă Hilaria e foarte serios.

N-aș fi bănuir un sentiment atît de nenatural la o ființă atît de naturală, replică maiorul.

Nu-i chiar atît de nenatural, zise sora sa. Mi-aduc aminte că și eu, în tinerețe, am făcut o pasiune pentru un bărbat chiar mai în vîrstă decît tine. Ai cincizeci de ani ; nu-i deloc mult pentru un german ; celelalte națiuni, mai vioaie, îmbătrînesc poate mai repede.

Dar pe ce se bazează presupunerea ta ? întrebă maiorul.

Nu-i o presupunere, e o certitudine ; te vei convinge încetul cu încetul.

Hilaria li se alătură și maiorul se simți, fără voie, iarăși în altă dispoziție. Prezența fetei îi era încă mai plăcută și mai scumpă decît pînă atunci ; atitudinea ei îi părea mai afectuoasă și începu să dea crezare vorbelor

surorii sale. Impresia aceasta îl încînta, deși nu voia nici s-o recunoască, nici să și-o îngăduie. Ce e drept, Hilaria era foarte drăgălașă, amestecînd cu căldură, în atitudinea ei, timiditatea delicată față de un iubit cu libertatea nestîngerită față de un unchi ; căci îl iubea într-adevăr din toată inima. Grădina era în toată splendoarea ei de primăvară, și maiorul, care vedea atîți arbori bătrîni înfrunzind iar, putea să creadă în reîntoarcerea propriei sale primăveri. Și cine nu s-ar fi lăsat amăgit în prezența unei fete atît de fermecătoare !

Astfel și-au petrecut ziua împreună ; toate micile întîmplări casnice au fost învăluite de starea lor afectivă ; seara, după cină, Hilaria s-a așezat din nou la clavecin ; maiorul o asculta cu alte urechi decît dimineață ; o melodie se lega de alta, un cîntec se topea într-altul și abia miezul nopții izbuti să împrăștie mica adunare.

Cînd maiorul intră în camera sa, găsi toate așezate după vechile lui obiceiuri ; ba chiar fuseseră aduse din alte încăperi și niște gravuri, în fața cărora zăbovisе adesea cu plăcere ; și cum începuse să devină atent, văzu că e îngrijit și răsfățat pînă în cele mai neînsemnate amănunte.

De data asta n-a mai avut nevoie decît de puține ore de somn ; forțele lui vitale l-au trezit devreme. Dar acum observă deodată că o nouă ordine a lucrurilor aduce după sine o mulțime de neplăceri. De ani de zile nu-i spusese vreo vorbă aspră ordonanței sale, care ținea loc și de servitor și de camerier, căci totul decurgea normal, în cea mai strictă ordine. La ceasul hotărît, caii erau țeșalați și adăpați, iar îmbrăcămintea maiorului curățată ; dar stăpînul se sculase mai devreme și nimic nu mai era cum trebuie.

Pe urmă s-a mai adăugat și alt amănunt, ca să-i sponsoarească maiorului nerăbdarea și proasta dispoziție. Pînă atunci fusese totdeauna mulțumit de sine și de servitorul său ; acum însă, trecînd în fața oglinzii, nu se mai văzu așa cum ar fi dorit să fie. Trebui să recunoască fire de păr

cărunț și i se păru că descoperă chiar câteva zbîrcituri. Se frecă pe față și se pudră mai cu grijă decît de obicei dar, pînă la urmă, trebui să lase lucrurile așa cum erau. Apoi n-a fost mulțumit nici de îmbrăcămintă, nici de felul cum fusese curățată. Se mai găseau încă scame pe gheroc și praf pe cizme. Bietul servitor nu mai știa ce să spună și stătea prostît că vede înaintea lui un stăpîn atît de schimbat.

Cu toate aceste piedici, maiorul coborî destul de devreme în grădină. Nădăjduia s-o găsească acolo pe Hilaria ; într-adevăr o găsi. Fata îi oferî un buchet de flori, și el n-avu curajul s-o sărute și s-o stringă la piept, ca de obicei. Se găsea în încurcătura cea mai plăcută din lume și se lăsa în voia sentimentelor, fără să se gîndească unde ar putea să-l ducă.

Baroana de asemeni nu întîrzie să se arate ; întinzîndu-i fratelui său un bilet, pe care tocmai i-l adusese un curier, îi spuse veselă : Nici nu bănuiești ce vizită ne anunță biletul ăsta ! — Hai, spune repede ! o îndemnă maiorul, și află că un prieten vechi, actor de meserie, călătorind prin apropiere, are intenția să-i vizitez o clipă. Sînt curios să-l revăd, declară maiorul ; nu mai e deloc tinerel și aud că tot mai joacă roluri de juni. — Trebuie să aibă vreo zece ani mai mult decît tine, spuse baroana. — După toate cîte îmi amintesc, chiar așa și este, replică maiorul.

N-a trecut mult și a apărut un bărbat sprinten, bine făcut și plăcut la înfățișare. În clipa revederii, prietenii au șovăit un moment, dar s-au recunoscut repede și discuția s-a însuflețit. S-au pornit îndată pe tot felul de amintiri, pe istorisiri, pe întrebări și pe lămuriri ; și-au făcut reciproc cunoscut situațiile actuale și curînd s-au simțit ca și cum nu s-ar fi despărțit niciodată.

Cronica secretă ne spune că, odinioară, pe cînd era un tînăr foarte frumos și agreabil, acest om avusese fericirea, sau nefericirea, să placă unei doamne din înalta socie-

tate ; că, din această pricină, intrase în încurcături și primejdii din care îl scăpase cu bine maiorul, tocmai în clipa în care îl amenința soarta cea mai tragică. De aceea rămăsese recunoscător pe veci atât prietenului, cât și surorii lui, căci dînsa îl făcuse să fie precaut, prevenindu-l la timp.

Înainte de masă, bărbații au fost lăsați singuri. Maiorul se uitase cu admirație, ba întrucîtva cu uimire, la înfățișarea vechiului său prieten, în tot și în parte. Părea că nu se schimbase de fel și nu era de mirare că putea să mai apară încă pe scenă ca tînăr amoret. — Mă privești cu mai multă atenție decît s-ar cuveni, îi spuse în sfîrșit actorul ; mi-e tare teamă că găsești prea mare deosebirea față de cum arătam altădată. — Nicidecum, răspunse maiorul ; mai degrabă sînt plin de admirație văzînd înfățișarea ta cu mult mai proaspătă și mai tinerească decît a mea ; doar erai un om în toată puterea cuvîntului atunci cînd eu, cu îndrăzneala unui băiețandru, ți-am sărit în ajutor cu prilejul unor anumite încurcături. — E vina ta, răspunse actorul ; e vina tuturor celor ca tine ; și dacă pentru asta nu e cazul să fiți pedepsiți, meritați totuși o mustrare. Oamenii se gîndesc numai la ce e necesar ; ei vor să fie, nu să și pară. E foarte bine, atât timp cît ești cineva. Dar cînd, la urmă, existența începe să se recomande prin aparență, care e încă și mai trecătoare, atunci fiecare își dă seama că n-ar fi făcut rău dacă nu și-ar fi neglijat într-atît exteriorul în favoarea interiorului. — Ai dreptate, replică maiorul, abia stăpînindu-și un oftat. — Poate că nu întru totul, spuse tînărul în vîrstă ; în meseria mea, ce e drept, ar fi de neiertat să nu-ți menții înfățișarea atât timp cît e cu putință. Însă voi, ceilalți, aveți motive să vă preocupați de alte lucruri, mai importante și mai durabile. — Totuși, sînt împrejurări, zise maiorul, cînd te simți tînăr sufletește și ai fi bucuros să-ți poți reîntineri și înfățișarea exterioară.

Cum noul-sosit nu putea bănuî adevărata stare de spirit a maiorului, luă această reflecție ca venind de la un militar și continuă, dezvoltându-și ideea că în armată înfățișarea contează mult și că ofițerul, care are atîta grijă de ținuta lui, ar putea da oarecare atenție atît pielii cît și părului său.

De pildă, spuse el, e de neiertat că tîmplele îți sînt cărunte de pe acum, că ici și colo ți se arată zbîrcituri și că țeasta amenință să-ți devină cheală. Uită-te la mine ! Sînt un drac bătrîn, dar vezi ce bine m-am ținut ! și totul fără nici o vrăjitorie și cu mult mai puțină osteneală și grijă, decît cheltuiești zilnic pentru ca să-ți faci rău, sau să te plictisești.

Maiorul găsea această conversație întîmplătoare prea interesantă pentru a căuta s-o curme repede ; totuși chiar față de o cunoștință atît de veche merse mai departe pe încetul și cu prudență. — Din păcate, am neglijat acest lucru ! mărturisi el, și acum e prea tîrziu ; trebuie să mă resemnez, dar socot că n-ai să-ți schimbi părerea bună despre mine din pricina asta.

Nu-i de loc prea tîrziu ! replică actorul ; numai dacă voi, domnii serioși, n-ați fi atît de scrobiți și neînduplecați și nu l-ați socoti de îndată vanitos pe cel care se gîndește la aspectul său, lipsindu-vă prin asta de bucuria de a trăi într-o societate plăcută și de a fi și voi plăcuți altora. — Dacă felul în care vă păstrați tineri nu-i nici o vrăjitorie, spuse maiorul zîmbind, atunci e o taină sau cel puțin e vorba de leacuri misterioase, care sînt adesea lăudate în gazete și dintre care voi vă pricepeți să le alegeți pe cele mai bune. — Nu știu dacă vorbești în glumă sau în serios, răspunse prietenul, dar ai nimerit. Printre atîtea lucruri, încercate de cînd e lumea spre a întreține înfățișarea exterioară, care se degradează adesea mai repede decît sufletul, se găsesc într-adevăr mijloace neprețuite, atît simple cît și complicate, ce mi-au fost recomandate de către unii colegi de breaslă și le-am

cumpărat cu bani sau le-am căpătat din întâmplare și au fost încercate de mine însumi. Rămîn la ele, dar nu încetez de a face și alte cercetări. Atît îți pot spune, fără să exagerez : duc cu mine o casetă cu articole de toaletă, care e fără preț ! o casetă, ale cărei efecte aș putea să le încerc pe tine, dacă am rămîne măcar două săptămîni împreună.

Gîndul că așa ceva ar fi posibil, și că această posibilitate era la îndemîna lui la momentul oportun, îl însenină pe maior în asemenea măsură încît el căpătă o înfățișare într-adevăr mai proaspătă și mai veselă și, însuflețit de speranța că-și va putea pune capul și fața în armonie cu inima, nerăbdător să afle mai repede mijloacele de a ajunge la acest rezultat, la masă păru alt om ; răspunse curajos la atențiile amabile ale Hilariei și se uită la ea cu o încredere pe care în dimineața aceea n-o avusese nici pe departe.

Cu amintiri, istorisiri și idei nostime, actorul se pricepu să-i mențină buna dispoziție ce i-o provocase, s-o însuflețească și s-o sporească, așa că maiorul fu cu atît mai buimăcit cînd, chiar după masă, prietenul său declară că se retrage spre a-și continua călătoria. Căută prin toate mijloacele să facă posibilă rămînerea lui, măcar în noaptea aceea, făgăduindu-i și asigurîndu-l că a doua zi, la revărsatul zorilor, va găsi la poștă caii de schimb. Într-un cuvînt, caseta mîntuitoare nu trebuia să plece din casă pînă nu-i va afla mai amănunțit conținutul și întrebuințarea lui.

Mayorul vedea bine că nu era timp de pierdut și de aceea îndată după masă căută să vorbească între patru ochi cu vechiul său protejat. Dar cum nu avea curaj să meargă direct la obiect, o luă pe departe și, întorcîndu-se la convorbirea anterioară, îl asigură că ar avea mai multă grijă de exteriorul său, dacă oamenii nu l-ar socoti vanitos pe acel la care ar remarca asemenea preocupare și prin asta ar retrace persoanei morale stima pe care ar fi obligați s-o acorde persoanei fizice.

Nu mă supăra cu asemenea vorbe ! răspunse prietenul, astea nu sînt decît formule pe care le spune lumea așa, fără să-și dea seama, sau dacă vrei s-o iei mai exact, prin care își arată natura dușmănoasă și răuvoitoare. Dacă te gîndești bine, care e anume faptul discreditat ca fiind dovadă de vanitate ? Orice om trebuie să fie mulțumit cu sine însuși, și ferice de cel ce reușește. Dar dacă reușește, cum s-ar putea opri să nu arate acest sentiment plăcut ? Dacă se bucură de existență, cum ar putea ascunde că se bucură de ea ? Dacă societatea aleasă, căci numai despre ea e vorba aici, n-ar găsi că acest sentiment nu-i blamabil decît atunci cînd devine prea viu și împiedică pe ceilalți să fie mulțumiți de ei înșiși și s-o arate, atunci n-ar fi nimic de zis ; din acest exces a pornit la început blamul. Dar ce-i cu severitatea asta ciudată care tăgăduiește un lucru inevitabil ? De ce să găsești că e de neadmis și de nesuportat un sentiment, pe care ți-l îngădui tu însuși mai mult sau mai puțin din cînd în cînd, ba chiar fără de care o societate aleasă nici nu poate exista ? Căci plăcerea de tine însuși, dorința de a împărtăși și altora această mulțumire de sine te face plăcut ; sentimentul propriei amabilități te face amabil. Unde nu dă Dumnezeu ca toți oamenii să fie vanitoși, dar cu conștiință, păstrînd măsura și adevăratul sens ; am fi cei mai fericiți oameni în lumea cea mai educată. Femeile, se zice, sînt vanitoase din fire și, totuși, le stă bine și ne plac cu atît mai mult. Cum se poate forma un tînăr care nu e vanitos ? Un spirit sec, găunos va putea măcar să-și dea o aparență exterioară, iar omul capabil se va forma îndată, pornind de la exterior la interior. Cît despre mine, am motive să mă cred în această privință omul cel mai fericit din lume, pentru că meseria mea mă îndreptățește să fiu vanitos și, cu cît sînt mai vanitos, cu atît fac mai multă plăcere oamenilor. Sînt lăudat pentru același fapt pentru care ceilalți sînt criticați ; exact prin acest mijloc, am dreptul și fericirea să satisfac și să încînt publicul la o vîrstă, la care alții sînt obligați să

se retragă de pe scenă, sau să înghită umilințe dacă mai rămân.

Maiorului nu-i plăcu concluzia acestor considerații. Cînd aruncase o vorbă despre vanitate, se gîndise că ea îi va folosi numai ca o trecere, făcută abil, spre a expune apoi prietenului dorința lui arzătoare ; dar acum se temea că, dacă mai lungeste discuția, va vedea cum scopul se îndepărtează mereu, așa că se grăbi să atace imediat problema.

În ce mă privește, spuse el, n-aș avea nimic împotriva să mă înrolez sub stîndardul tău, dacă nu socoti că e prea tîrziu și crezi că mai pot recupera întrucîtva ce-am pierdut. Dă-mi și mie ceva din tîneturile tale, din pomezi și balsamuri, și am să fac o încercare.

Asta e mai greu decît crezi, răspunse actorul. Căci, în cazul acesta nu e vorba numai să-ți golesc o parte din flaconașele mele și să-ți las o jumătate din ingredientele cele mai bune ale toaletei mele ; întrebuițarea lor e tot greul. Nu poți fi pus la curent așa, în cîteva clipe. Ca să știi dacă-ți convine una sau alta, în care anume împrejurare, în ce ordine trebuie să le întrebuițezi, pentru asta se cere experiență și gîndire ; și chiar toate acestea rămîn zadarnice, dacă n-ai un talent înnăscut pentru treaba de care e vorba.

Mi se pare, replică maiorul, că acum vrei să dai înapoi. Născocești dificultăți, ca să nu-ți retractezi afirmațiile, ce e drept cam fabuloase. N-ai chef să-mi oferi prilejul de a-ți verifica vorbele prin fapte.

Dragul meu, zise actorul, cu tachinăriile astea nu m-ai putea îndupleca să-ți îndeplinesc dorința, dacă n-aș avea aceleași bune intenții față de tine ca la început, cînd m-am oferit. Gîndește-te, prietene, că omul simte o plăcere deosebită să facă prozești, să aducă și pe alții să prețuiască ce prețuiește el, să se bucure și alții de bucuriile lui, să se regăsească și să se multiplice în ei. Desigur, dacă și acesta e un fel de egoism, e cel mai plăcut și

merită laude, ca unul ce face din noi oameni să ne meninem ca oameni. Fără să mai vorbim de prietenia ce mă leagă de tine, chiar numai egoismul ăsta m-ar determina să te iau ca elev în arta întineritului. Însă cum de la un maestru nu te poți aștepta să dorească un cârpaci drept urmaș, sînt foarte încurcat că nu știu cum să începem. Ți-am mai spus : nu-s suficiente numai leacurile și cunoașterea instrucțiunilor ; întrebuițarea lor nu poate fi predată teoretic. Din dragoste pentru tine și din plăcerea de a transmite învățătura mea sînt gata la orice sacrificiu. Cel mai mare care mi-e la îndemînă pentru moment, ți-l ofer imediat. Ți-l las pe servitorul meu, un fel de camerier și factotum care, chiar dacă nu știe să prepare toate, chiar dacă nu-i inițiat în toate tainele, cunoaște foarte bine tratamentul în general și-ți va fi de mare folos pentru început, pînă ce vei progresa tu însuși îndeajuns ca să-ți revelez chiar eu ultimele secrete.

Cum ! exclamă maiorul, meșteșugul tău de întinerit are trepte și grade ? Mai ai și taine pentru inițiați ? Desigur ; ce artă ar mai fi aceea care ar putea fi învățată dintr-o dată și al cărui ultim cuvînt l-ai putea afla de cum te-ai apropiat de ea ?

N-au mai zăbovit și camerierul a fost dat în seama maiorului, care făgădui să-l trateze bine. Baroneasa trebui să procure cutiuțe și flacoane, fără să știe pentru ce ; împărțeala a fost făcută și cei doi prieteni au stat împreună, spunîndu-și lucruri vesele și spirituale pînă la vremea nopții. Tîrziu, cînd a răsărit luna, oaspetele a pornit la drum, făgăduind să se întoarcă în curînd.

Maiorul se duse în camera lui destul de obosit. Se sculase devreme, nu se odihnise deloc toată ziua și credea că se va putea întinde repede în pat. Dar, în loc de un servitor, găsi acum doi. Bătrîna ordonanță îl dezbracă la iușteală, după cum era deprinsă ; dar valetul cel nou se apropie de el, îl făcu atent că noaptea e vremea cea mai potrivită pentru a aplica mijloacele de întinerire și înfru-

musețare, pentru că efectul lor e cu mult mai sigur în răstimpul unui somn liniștit. Maiorul trebui să accepte ca noul servitor să-l dea cu pomadă pe cap, să-i ungă fața, să-i cănească sprâncenele și să-i tamponeze buzele. În afară de asta, au mai urmat și alte ceremonii ; pînă și boneta de noapte nu se cuvenea să și-o pună direct, ci mai întîi o plasă sau, și mai bine, o calotă de piele fină.

Maiorul se așază în pat cu un fel de senzație neplăcută, pe care nu avu timp s-o analizeze, deoarece adormi numaidecît. Însă, dacă am vrea să exprimăm ce se petrecea în sufletul său, am spune că se simțea ca o mumie, ceva între bolnav și îmbălsămat. Dar chipul dulce al Hilariei, învăluit de nădejdiile cele mai luminoase, îl făcu să se cufunde repede într-un somn binefăcător.

Dimineața, la ceasul cuvenit, ordonanța se înfățișă la slujbă. Hainele stăpînului erau așezate pe scaune în ordinea obișnuită și maiorul tocmai se pregătea să se scoale din pat, cînd noul camerier intră în încăpere și protestă energic față de asemenea grabă. El îi spuse că trebuie să stea liniștit, să zăbovească în pat, dacă vrea să ajungă la ceea ce și-a propus și să se bucure de rezultatul atîtor griji și osteneți. Stăpînul află că va trebui să se scoale mai tîrziu, să ia o gustare ușoară și apoi o baie, care era gata pregătită. Nu era chip să scape de aceste prescripții și se scurseră cîteva ore cu asemenea ocupații.

Maiorul scurtă timpul de odihnă de după baie, hotărît să-și tragă iute hainele pe el, căci era sprinten din fire și, în afară de aceasta, dorea s-o întîlnească pe Hilaria cît mai degrabă ; dar noul servitor se împotrivî iar și-l făcu să înțeleagă că trebuie să se dezvețe cu totul de asemenea grabă. Îi spuse că tot ce face, trebuie făcut pe încetul și cu tihnă, dar mai ales trebuie să privească timpul îmbrăcătului drept ceasul cel mai plăcut de dialog cu tine însuți.

Tratamentul camelierului era în perfectă concordanță cu spusele sale. Cînd se duse la oglindă și se văzu aranjat cu mult gust, i se păru și maiorul că e într-adevăr mai

bine îmbrăcat decît de obicei. Camerierul, fără să-l mai întrebe, își petrecuse o parte din noapte prefăcîndu-i uniforma după cerințele modei. O întinerire evidentă atît de rapidă îi dădu maiorului o bună dispoziție deosebită, așa că se simți îmborsărit și pe dinăuntru și pe dinafară și se avîntă nerăbdător spre ai săi.

Își găsi sora stînd în fața arborelui genealogic, care fusese atîrnat pe perete din ordinul ei, deoarece cu o seară înainte vorbiseră despre niște rude colaterale, dintre care unii necăsătoriți, alții stabiliți în țări îndepărtate, sau cu desăvîrșire dispăruți, și care le puteau da lor sau copiilor lor speranța că vor moșteni averi importante. Discutară cîtva timp despre aceste lucruri fără a pomeni faptul că pînă atunci toate grijile și ostenelele referitoare la familie și le îndreptaseră asupra copiilor lor. Iubirea Hilariei schimbase toată perspectiva, dar nici maiorul, nici sora sa nu voiau să se gîndească la asta pentru moment.

Baroana plecă și maiorul rămase singur în fața celui tablou succint de familie. Hilaria intră, se apropie de el și sprijinindu-se copilărește de dînsul, se uită la tablou și-l întrebă dacă i-a cunoscut pe toți și dacă știe care dintre ei mai erau în viață.

Mayorul își începu descrierea cu cei mai în vîrstă, despre care își aducea vag aminte că-i cunoscuse pe cînd era copil. Apoi merse mai departe, pomeni de caracterele unora dintre părinți și de asemănarea sau neasemănarea cu unii dintre copii, observă că adesea bunicul se ivește din nou în nepot, vorbi cu această ocazie de înrîurirea femeilor care, venind din familii străine, schimbă adesea prin căsătorie caracterul întregii stirpe. El preamări virtuțile unora dintre înaintași și colaterali, fără să le ascundă defectele, dar trecu în tăcere peste cei de care familia avusese prilej să se rușineze. În sfîrșit, ajunsese la ultimele ramuri. Acolo se afla fratele său, marele mareșal, el și sora lui, și, jos de tot, fiul său alături de Hilaria.

Aceștia doi se uită foarte de aproape unul la chipul celuilalt, zise maiorul, fără să adauge ce mai avea în minte. După o pauză, Hilaria replică sfioasă, cu vocea scăzută și ca într-un suspin :

Și, totuși, nu poate fi muștrat cineva care s-ar uita în sus. În același timp își ridică spre el ochii plini de afecțiune. Te-am înțeles bine ? o întrebă maiorul, întorcându-se spre ea. — Nu-i nevoie să-ți spun ceea ce știi, îi răspunse Hilaria zîmbind. — Mă faci omul cel mai fericit sub soare, strigă el căzîndu-i la picioare. Vrei să fii a mea ? — Pentru Dumnezeu, scoală-te ! Sînt a ta pentru totdeauna.

Baroana intră. Fără să fie surprinsă, rămase o clipă nemișcată. Dacă-i o nenorocire, spuse maiorul, e vina ta surioară ; dacă-i o fericire, îți vom fi etern recunoscători.

Încă din copilărie baroana își iubitise fratele, în asemenea măsură, că-l prefera tuturor bărbatilor, și poate că înclinarea Hilariei fusese întreținută, dacă nu chiar iscată, de această preferință. Acum, toți trei erau uniți în *aceeași* dragoste, *aceeași* încîntare, așa că pentru ei ceasurile zburau pline de fericire. Totuși, pînă la urmă, își aduseră aminte că lumea din jurul lor există și că rareori e în armonie cu astfel de sentimente.

Apoi trebuiau să se gîndească și la băiat. Lui îi era hărăzită Hilaria, lucru pe care-l știa foarte bine. După încheierea treburilor cu marele mareșal, maiorul urma să-și viziteze feciorul în orașul lui de garnizoană, să discute cu el și să ducă totul la bun sfîrșit. Dar acum întreaga situație era zdruncinată de o întîmplare neașteptată ; raporturile dintre ei, care pînă atunci fuseseră foarte prietenești, se părea că vor deveni dușmănoase și era greu de prevăzut ce întorsătură vor lua lucrurile și în ce stare sufletească se vor afla toți.

Totuși, maiorul trebui să se hotărască să-și viziteze fiul, așa după cum îl anunțase. Călcîndu-și pe inimă, porni la drum cu destule șovăiri și presimțiri ciudate și

cu regretul de a se despărți chiar și pentru scurt timp de Hilaria. Lăsându-și ordonanța și caii, porni cu trăsura spre orașul în care locuia fiul său, luînd și pe camerierul lui de întinerit, de care acum nu se mai putea lipsi.

Tatăl și fiul se salutară și se îmbrățișară foarte cordial după o despărțire atît de lungă. Aveau multe să-și spună unul altuia, totuși nu-și mărturisiră de la început cele ce le stătea pe inimă. Fiul vorbea mereu despre speranțele ce le avea că va fi curînd avansat ; iar tatăl său îi dădea amănunte precise despre tratativele dintre membrii mai bătrîni ai familiei și despre hotărîrile luate cu privire la întregul patrimoniu și la fiecare domeniu în parte.

Convorbirea începu să lîncezească întrucîtva, cînd fiul își luă inima în dinți și-i spuse tatălui său, zîmbind : Dumneata mă tratezi cu multă delicatețe, dragă tată, și-ți mulțumesc pentru asta. Îmi vorbești despre proprietăți și avere și nu-mi pomenеști nimic despre condiția în care ele îmi vor aparține, cel puțin în parte ; nu pomenеști numele Hilariei ; aștepti să-l rostesc eu, să mărturisesc dorința mea de a fi cît mai curînd unit cu acea încîntătoare copilă.

Aceste vorbe îl puseră pe maior în mare încurcătură ; dar cum era obișnuit, în parte datorită caracterului său și în parte unei vechi deprinderi, să scruteze gîndul celui cu care avea de discutat, tăcu și de data aceasta, privindu-și fiul cu un zîmbet în doi peri. — Nu bănuiești, tată, ce am a-ți spune, urmă locotenentul, vreau să-ți mărturisesc fără ocol, o dată pentru totdeauna, ceea ce am pe suflet. Mă bizui pe bunătatea dumitale care, îngrijindu-se în toate chipurile de mine, desigur că nu s-a gîndit decît la adevărata mea fericire. Tot trebuie să afli odată, de aceea ți-o spun chiar acum : Hilaria nu mă poate face fericit ! Mă gîndesc la ea ca la o rudă simpatică, aș dori să am cu ea toată viața raporturile cele mai prietenești ; dar o altă ființă mi-a trezit pasiunea, mi-a cîștigat întreaga dra-

goste. Nu mă pot împotrivi acestei înclinații ; nu poți dori să mă vezi nefericit.

Maiorul își ascunse cu greu bucuria, care era gata să-i lumineze fața, și-l întrebă pe fiul său, cu o gravitate blîndă, cine-i persoana care a pus în asemenea măsură stăpînire pe el. — Ar trebui s-o vezi pe această ființă, tată ; căci e tot atît de greu s-o descrii, pe cît e de greu s-o pricepi. Nu mi-e teamă decît că vei fi și dumneata vrăjit de dînsa, ca toți cei ce-i sînt în preajmă. Dumnezeuule ! iată ce mă așteaptă : am să te văd rival al fiului dumitale.

Dar, cine e ? întrebă maiorul. Dacă nu ești în stare s-o descrii, vorbește-mi cel puțin despre poziția ei socială ; asta e mai ușor de spus. — Desigur, tată, dar chiar și această poziție socială, dacă ar fi vorba de altă ființă, ar însemna altceva, ar avea altă înrîurire. E o văduvă tînără, moștenitoarea unui soț bătrîn și bogat, decedat de curînd ; e independentă și merită să fie independentă ; e înconjurată de mulți, iubită de toți, rîvnită de toți ; totuși cred că nu mă înșel, socotind că inima ei îmi aparține.

Văzînd că tatăl său tace și nu dă nici un semn de dezaprobare, fiul continuă să povestească pe îndelete despre comportarea frumoasei văduve față de el și să-i laude în amănunt grația irezistibilă și atențiile delicate, în care tatăl nu vedea decît amabilitatea facilă a unei femei răsfățate de toți, care poate prefera pe vreunul din gloata de adoratori, fără a se hotărî definitiv pentru el. În altă împrejurare, desigur că ar fi căutat să-și facă atent fiul, ba chiar și pe un prieten, asupra iluziei deșarte, de care era desigur vorba în cazul de față ; dar acum era și el interesat ca fiul său să nu se înșele, ca văduva să-l iubească într-adevăr și să-și declare cît mai repede preferința, așa că ori n-a avut nici o îndoială, ori a căutat s-o înlătura sau poate că numai a trecut-o sub tăcere.

Mă pui în mare încurcătură, începu maiorul după o pauză. Toate aranjamentele dintre membrii în viață ai neamului nostru se bazează pe presupunerea că tu te vei

căsători cu Hilaria. Dacă ea se căsătorește cu un străin, această îmbinare minunată și ingenioasă a tuturor părților unei averi considerabile ar fi distrusă și tu ai păgubi în primul rînd. Ar mai fi, ce e drept, o soluție, dar care pare cam ciudată și prin care de asemenea n-ai cîștiga prea mult ; cu toată vîrsta mea înaintată, aș putea să mă căsătoresc cu Hilaria ; dar, prin asta, cred că nu ți-aș face mare plăcere.

Cea mai mare din lume ! exclamă locotenentul ; poate oare cineva simți o pasiune adevărată, poate cineva spera ori se poate bucura de plăcerile dragostei, fără a dori această supremă fericire oricărui prieten, oricărei persoane scumpe ? Dumneata nu ești bătrîn, tată ; și cît e de drăgălașă Hilaria ! Iar ideea asta, cu totul neașteptată, să-i oferi mîna, e o dovadă că ai inima tinărară și simțirea proaspătă. Să examinăm și să ne gîndim bine la acest proiect venit din senin. Voi fi cu adevărat fericit, numai cînd te voi ști și pe dumneata fericit ; mă voi bucura cu adevărat numai cînd te voi vedea răsplătit așa cum se cuvine pentru grija ce-ai avut de soarta mea. Acum am curajul să te conduc fără frică, cu încredere și cu inimă ușoară la frumoasa mea. Îmi vei aproba sentimentele, pentru că le ai și dumneata însuși. Nu vei pune nici o piedică în calea fericirii mele, pentru că și dumneata te îndrepti spre propria-ți fericire.

Cu aceste fraze stăruitoare și cu altele la fel, locotenentul nu-i mai lăsă tatălui său răgaz să strecoare vreo obiecție, ci alergă cu el la văduva cea frumoasă, care locuia într-o casă mare, splendid mobilată. O găsiră veselă, înconjurată de o societate, ce e drept restrînsă, însă aleasă. Era una dintre acele femei căreia nu-i scapă nici un bărbat. Cu o iscusință de necrezut, îl transformă pe maior în eroul serii. Ceilalți invitați păreau că fac parte din familie, numai maiorul era musafir. Îi cunoștea foarte bine situația, totuși îi puneă întrebări ca și cum ar fi dorit să afle toate pentru întîia oară de la el ; așa că

și cei din jur trebuiră să-i arate noului sosit interes în vreun fel oarecare. Unul cunoscuse pe fratele său, altul îi vizitase domeniile, un al treilea iarăși cine mai știe ce, astfel că maiorul se simțea mereu în centrul unei convorbiri foarte însuflețite. Ba mai stătea și alături de frumoasa văduvă, care îl privea numai pe el și-i adresa zîmbete numai lui ; într-un cuvînt, era atît de încîntat, încît aproape că uitase motivul pentru care venise. De altfel, văduva nu-i pomeni nici un cuvînt despre fiul lui, deși tinărul lua parte cu vioiciune la convorbire ; pentru ea, locotenentul, ca și ceilalți, păreau că nu se află acolo, în ziua aceea, decît în cinstea tatălui.

Lucrul de mină, pe care femeile îl practică în societate cu o indiferență aparentă, capătă adesea o semnificație importantă datorită grației și inteligenței. Sirguința aceea plină de candoare dă unei femei frumoase aparența de totală absență față de cei din jur, stirnindu-le un soi de necaz ascuns. Apoi, ca și cum s-ar trezi, o vorbă, o privire, o readuc în mijlocul societății ; parcă atunci ar fi picat acolo ; dar dacă-și lasă lucrul în poală, dacă ascultă atentă o povestire sau o expunere plină de învățăminte, din acelea în care bărbații se avîntă cu plăcere, atunci cel favorizat astfel se simte cu deosebire măgulit.

Frumoasa noastră văduvă lucra în felul acesta la un portofoliu, pe cît de scump, pe atît de elegant și care se mai distingea printr-un format neobișnuit de mare. Acel obiect deveni subiectul de conversație al societății ; fusese luat de către vecinul cel mai apropiat și făcuse înconjurul camerei, însoțit de elogi, pe cînd artista discuta cu maiorul despre lucruri serioase ; un vechi prieten al casei aduse laude exagerate lucrului aproape terminat, totuși cînd acesta ajunsese la maior, ea se prefăcu că vrea să i-l ia din mîini, sub pretext că portofoliul nu e demn să-i atragă atenția ; dar maiorul se pricepu să aprecieze meritele operei într-un mod foarte măgulitor, pe cînd prietenul

casei pretindea că obiectul a cerut o muncă fără sfârșit, ca a Penelopei.

Oaspeții se împrăștiară prin camere și se grupară la întîmplare. Locotenentul se duse la frumoasa lui și o întrebă : Ce spui de tatăl meu ? Ea răspunse zîmbind : Mi se pare că ai putea să-l iei ca exemplu. Uită-te numai cît e de frumos îmbrăcat ! Nu crezi că se poartă și se ține mai bine decît scumpul său fiu ? Ea continuă să-l descrie și să-l elogieze pe tată în detrimentul fiului, stîrnind în inima tînărului un sentiment foarte complex de satisfacție și gelozie.

Peste puțin timp, locotenentul se apropie de tatăl său și-i relată de-a fir a păr toate. Maiorul se purtă și mai amabil cu văduva, iar ea luă față de dînsul un ton încă mai vioi și mai intim. Într-un cuvînt, se poate spune că, la despărțire, maiorul îi aparținea și făcea parte din cerțul ei ca toți ceilalți.

O ploaie zdravănă, iscată pe neașteptate, împiedică societatea să se întoarcă acasă în același mod ca la sosire. Cîteva trăsuri traseră la scară și în ele se urcară toți cei care veniseră pe jos ; numai locotenentul lăasă pe tatăl său să plece și rămase pe loc, sub pretext că și așa ceilalți stăteau prea îngrămădiți.

Cînd intră la el în cameră, maiorul se simți cuprins de un vîrtej, de un fel de nesiguranță, așa cum se întîmplă cu cei ce trec brusc dintr-o anume situație, în cea contrară. Pămîntul pare că se leagănă pentru cel ce coboară din corabie, și lumina mai pîlplie încă în ochii celui ce pășește dintr-o dată în beznă. Așa și maiorul se mai simțea încă învăluit de prezența frumoasei văduve. Ar fi dorit s-o mai vadă, s-o mai audă, și iar și iar s-o mai vadă și s-o mai audă ; după oarecare gîndire, ajunsese să-l ierte pe fiul său, ba încă să-l socoată fericit că putea năzui să obțină o ființă cu atîtea calități.

Din această stare sufletească îl smulse fiul său, care năvăli pe ușă plin de încîntare, își îmbrățișă tatăl și-i

strigă : Sînt omul cel mai fericit din lume ! După încă alte cîteva exclamații asemănătoare, ajunseră în sfîrșit să se lămurească între ei. Tatăl făcu observația că frumoasa nu pomenise nimic despre locotenent în convorbirea ce-o avusesese cu dînsul. — Tocmai acesta e felul ei, delicat, tăcut, pe jumătate discret, pe jumătate sugerat, cu care îți dă speranță că dorințele îți vor fi îndeplinite și totuși nu te poți apăra cu totul de îndoieli. Așa s-a purtat cu mine pînă azi ; dar prezența dumitale, tată, a săvîrșit minuni. Trebuie să-ți mărturisesc că am rămas pe loc, pentru ca s-o mai văd o clipă. Am găsit-o plimbîndu-se prin camerele ei încă strălucitor luminate, căci știu că asta îi e obiceiul după ce pleacă lumea ; nu dă voie să se stingă nici o luminare. Se plimbă singură prin saloanele acelea vrăjite, după ce spiritele atrase de ea au căpătat învoirea să plece. A acceptat pretextul sub care mă întorsesem. Mi-a vorbit drăgălaș, dar despre lucruri indifferente. Ne plimbam în sus și în jos prin întregul șir de camere cu ușile deschise. Ajunsesem de cîteva ori pînă la capăt, într-un cabinet mic, luminat slab numai de o candelă. Dacă era frumoasă cînd trecea pe sub policandre strălucitoare, apoi era de o mie de ori mai frumoasă, la lumina dulce a candeliei. Ajunsesem iarăși acolo și am rămas o clipă locului înaintea de a ne întoarce. Nu știu ce-a putut să-mi dea atîta curaj, nu știu cum de-am îndrăznit ca în mijlocul unei discuții indifferente, să-i cuprind deodată mîna ; mîna aceea delicată, am sărutat-o și am strîns-o la piept. Nu mi-a tras-o. Ființă divină, am strigat eu, nu te mai prefăce față de mine. Dacă în inima asta aleasă sălășluiește o afecțiune pentru fericitul ce stă în fața ta, n-o mai ascunde, mărturisește-o, recunoaște-o. E clipa cea mai frumoasă, clipa supremă ! Alungă-mă, sau primește-mă în brațele tale !

Nu mai știu tot ce i-am spus, nu știu ce gesturi am mai făcut. Ea nu s-a depărtat de mine, nu s-a împotrivit deloc, n-a răspuns nimic. Am îndrăznit s-o cuprind în brațe și s-o întreb dacă vrea să fie a mea. Am sărutat-o

furtunos ; ea m-a respins. — Da, da, desigur ! sau cam așa ceva a rostit tulburată și cu vocea stinsă. M-am depărtat de ea și i-am spus : Îl trimit pe tata să-ți vorbească ! — Să nu-i pomenști nici un cuvânt, mi-a răspuns ea, făcând cițiva pași după mine. Du-te, uită tot ce s-a întâmplat.

Nu vrem să dezvăluim ce-a gândit maiorul, dar fiului său i-a răspuns : Ce crezi acum că ar fi de făcut ? Mă gândesc că lucrurile au fost destul de bine puse pe roate așa, în pripă, și că acum putem să ne purtăm ceva mai formal ; poate că ar fi foarte potrivit să mă prezint mîine dimineață și să-i cer mîna pentru tine. — Pentru Dumnezeu, tată, asta ar însemna să strici totul ! exclamă fiul. Comportarea, tonul ei, nu trebuie să fie tulburate, speriate cu nici un fel de formalitate. E destul că prezența dumitale grăbește această unire, fără să fie nevoie să mai rostești vreun cuvânt. Da, dumitale îți datoresc fericirea ! Stima iubitei mele pentru dumneata a învins orice ezitare și fiul n-ar fi găsit niciodată un prilej atît de prielnic, dacă tatăl său nu i l-ar fi pregătît.

Au stat astfel de vorbă pînă noaptea tîrziu. S-au înțeles cum să-și realizeze planurile : maiorul voia să facă o vizită de adio frumoasei văduve, numai pentru îndeplinirea obligațiilor formale, și apoi să plece să se căsătorească îndată cu Hilaria ; iar fiul urma să întreprindă tot ce trebuie ca să-și pună la cale și să-și grăbească și el căsătoria.

CAPITOLUL AL PATRULEA

A doua zi dimineața, maiorul îi făcu o vizită frumoasei văduve, ca să-și ia rămas bun de la ea și, dacă ar fi fost cu putință, să sprijine abil intențiile fiului său. O găsi într-un grațios veșmînt de dimineață, în tovărășia unei

doamne bătrîne, care-l cuceri de îndată cu felul ei de a fi amabil și politicos. Farmecul tinerei și cuviința bătrînei formau un echilibru cît se poate de plăcut ; de altfel și felul cum se purtau una cu alta arăta că erau strîns unite.

Tînăra tocmai terminase portofoliul, pe care-l cunoaștem din ziua precedentă și la care se părea că lucrase sîrguincios ; căci, după obișnuitul schimb de salutări și cuvinte politicoase cu care e întîmpinat cineva binevenit, ea se întoarse către prietenă și-i întinse portofoliul atît de artistic brodat, reluînd totodată o convorbire ce fusese întreruptă : Precum vezi l-am terminat totuși, deși nu mai aveam speranță, cu atîtea amînări și întîrzieri.

Ați venit la timp, domnule maior, zise bătrîna, pentru a pune capăt disputei noastre, sau cel puțin pentru a vă declara de partea uneia sau a alteia dintre noi ; eu susțin că nu începi un asemenea lucru care cere timp îndelungat, fără să te gîndești la o persoană căreia îi este hărăzit și că nu-l termini fără un asemenea gînd. Priviți și dumneavoastră această operă de artă, căci așa se cade să fie numită, și spuneți dacă putea fi începută fără nici un scop.

Maiorul nostru trebui într-adevăr să laude lucrarea. În parte împletit, în parte brodat, portofoliul stîrnea admirația și în același timp dorința de a ști cum a fost făcut. Predomina mătasea de diferite culori, dar nu fusese economisit nici firul de aur ; în sfîrșit, nu știai ce să admiri mai mult, luxul sau bunul gust.

Mai e totuși ceva de completat la el, spuse tînăra, desfăcînd iar panglica cu care-l legase și potrivit ceva în interior. Nu doresc să mai discut în contradictoriu, urmă ea, dar vreau să povestesc ce simt cînd am o astfel de ocupație. Ca fete tinere, sîntem obișnuite să lucrăm cu mîinile și să ne lăsăm gîndurile să rătăcească ; rămînem cu amîndouă obiceiurile, în timp ce încetul cu încetul învățăm să executăm cele mai dificile și delicate lucrări ; recunosc că totdeauna am asociat la ele gînduri despre persoane

sau împrejurări, despre bucurii sau dureri. Astfel lucrul început îmi era scump, iar cel terminat pot spune că-mi era neprețuit. În felul acesta, un obiect cît de neînsemnat, lucrul cel mai lesnicios căpăta valoare, cel mai dificil avea încă și mai mult preț, numai prin faptul că amintirile ce se legau de el erau mai bogate și mai complete. De aceea am crezut că pot să ofer totdeauna asemenea daruri prietenilor și persoanelor iubite, persoanelor pe care le stimez și le venerez ; și ele îmi erau recunoscătoare, căci știau că le ofeream o parte din mine însămi, ceva complex și greu de exprimat, dar care se concretiza într-un dar, primit totdeauna cu plăcere, ca un salut amical.

La o mărturisire atît de fermecătoare nu era, evident, nimic de răspuns ; totuși prietena se pricepu să adauge cîteva vorbe alese. Maiorul însă, deprins de multă vreme să prețuiască înțelepciunea elegantă a scriitorilor și poezilor latini și să-și întipărească în minte expresiile lor strălucitoare, își aminti de cîteva versuri foarte potrivite cu împrejurarea de față, dar se feri să le rostească sau măcar să facă vreo aluzie la ele, de teamă să nu pară pedant ; totuși, ca să nu rămînă mut și să pară lipsit de duh, încercă să improvizeze o parafrază în proză, care nu-i prea reuși, și astfel convorbirea ajunsese să lîncezească.

Doamna în vîrstă reluă cartea pe care o lăsase din mînă la intrarea maiorului ; era o culegere de poezii, ce captivase pînă atunci atenția celor două prietene. Cartea oferi prilejul să se discute despre poezie în general ; totuși convorbirea nu rămase multă vreme la generalități, căci doamnele mărturisiră foarte repede că aflaseră despre talentul poetic al maiorului. Fiul, care nu-și ascundea pretențiile la titlul de poet, le vorbise despre poeziile tatălui său, ba și recitase unele dintre ele ; în fond, făcuse aceasta pentru a se lăuda cu originea sa poetică și, așa cum obișnuiește tineretul, să se dea cu modestie drept un fiu predestinat să întrecă talentul tatălui. Maiorul încercă să bată în retragere, cerînd să fie considerat doar

un literat amator ; văzînd însă că nu-i rămîne altă scăpare, declară că genul de poezie în care se exercitase oarecum, era unul cu totul secundar, putînd fi privit mai degrabă ca o falsă poezie ; recunoscî totuși că făcuse unele încercări în această specie care se numește descriptivă și, în anume sens, didactică.¹

Doamnele, îndeosebi cea tînără, luară partea acelu gen de poezie. Dacă vrem să ducem o viață înțeleaptă și calmă, ceea ce, în fond, dorește orice om, ce nevoie avem de o literatură exaltată, care ne ațîță fără folos, care ne tulbură, ca pînă la urmă să ne lase fără nici un sprijin ? Dar deoarece nu mă pot lipsi de poezie, îmi place infinit mai mult aceea care mă transportă în locuri vesele, unde mi se pare că mă regăsesc pe mine însămi, care mă face să simt valoarea esențială a simplității rustice ; o poezie care să mă conducă prin dumbrăvi umbroase spre codru și să mă atragă pe nesimțite pe o înălțime cu vedere asupra unui lac, dincolo de care se întind coline cu livezi, se ridică piscuri încununate de păduri și se profilează în zare munții albaștri, formînd un tablou încîntător. Dacă toate acestea îmi sînt redade în ritm și rime clare, atunci îi sînt recunoscătoare poetului că mi-a oferit o viziune de care mă pot bucura mai în voie de pe sofaua mea, decît dacă aş avea-o în fața ochilor, după o călătorie obositoare și, poate, înîmprejurări nefavorabile.

Maiorul, care nu căuta în această convorbire decît un mijloc de a-și ajunge scopul, încercă să se întoarcă la poezia lirică, gen în care fiul său obținuse succese remarcabile. Fără să-l contrazică fățiș, tînăra căută să schimbe vorba glumînd, mai ales cînd se păru că maiorul face aluzie la poeziile pasionate, în care fiul său încercase, cu destulă forță și talent, să-i descrie acelei neasemuite femei afecțiunea neclintită a inimii sale. Nu-mi place nici să mi se citească, nici să mi se cînte producțiile poetice ale îndrăgostiților, spuse frumoasa doamnă ; pe cei fericiți îi

¹ Aceste specii erau chiar și pe atunci demodate.

invidiezi fără să vrei, iar cei nefericiți te plictisesc totdeauna.

Întorcându-se către grațioasa ei prietenă, doamna bătrână luă cuvîntul și spuse : De ce facem atîtea ocoluri, de ce pierdem timpul cu atîtea ceremonii față de un om, pe care-l prețuim și-l iubim ? De ce să nu-i mărturisim că am avut plăcerea să cunoaștem în parte încîntătorul său poem, în care descrie amănunțit nobila pasiune a vînătorii și că acum îl rugăm să ne dea prilejul de a-l admira în întregime. Fiul dumneavoastră, domnule maior, continuă ea, ne-a recitat cu căldură cîteva pasaje din memorie și ne-a făcut curioase să cunoaștem toată bucata. Tatăl vru să revină încă o dată asupra talentelor fiului său și să le scoată în evidență, dar doamnele nu-l lăsară, afirmînd că acesta era un subterfugiu vădit pentru a evita indirect de a le împlini dorința. Și n-a scăpat pînă nu le-a făgăduit că le va trimite negreșit poemul. După aceasta însă, conversația a luat o întorsătură care l-a împiedicat să mai spună ceva în favoarea fiului său, cu atît mai mult cu cît acesta îi recomandase să nu stăruie.

Se părea că sosise vremea să-și ia rămas bun și maiorul se pregătea să le salute, cînd frumoasa văduvă, cu un fel de sfială care îi dădea și mai mult farmec, îi spuse în timp ce trăgea cu grijă capetele panglicii pe care tocmai o înnodase în jurul portofoliului : Poetii și îndrăgostiții au de mult proasta reputație că nu prea poți să te încrezi în vorbele și făgăduielile lor ; de aceea să mă iertați că îndrăznesc să pun la îndoială cuvîntul unui om de onoare și că, în loc să vă pretind un gaj, vă ofer eu unul. Primiți portofoliul acesta ; are ceva asemănător cu poemul dumneavoastră vînătoresc ; de el se leagă multe amintiri, mi-am petrecut timp îndelung lucrînd la el, în fine l-am terminat ; să vă slujească drept mesager, care să ne aducă frumoasa dumneavoastră lucrare.

Față de un gest atît de neașteptat, maiorul rămase cu adevărat buimăcit. Splendoarea darului nu avea nici o

legătură cu lucrurile care-l înconjurau, cu cele de care se slujea de obicei, încît, deşi i se oferise, nu îndrăznea să-l primească ; totuşi îşi veni în fire şi, cum memoria nu-l trăda niciodată, îşi aminti de îndată o maximă clasică. Numai că ar fi fost pedant din partea lui să citeze acel pasaj ; noroc că-i veni ideea luminoasă să improvizeze o parafrază în chip de mulţumire amabilă şi de compliment delicat ; şi astfel s-a încheiat această scenă, spre satisfacţia tuturor actorilor săi.

Iată-l deci pe maior virît într-o aventură plăcută, dar simţindu-se destul de încurcat ; făgăduise să trimită poemul, să scrie, îşi dăduse cuvîntul şi, cu toate că această obligaţie îi era întrucîtva dezagreabilă, trebuia totuşi să se socotească fericit că va rămîne în chip atît de încîntător în legătură cu o doamnă care, pe lîngă însuşiri remarcabile, trebuia să-i devină rudă atît de apropiată. Se despărţi deci de ea cu o anumită mulţumire sufletească ; cum să nu fie sensibil la asemenea încurajări un poet, cînd lucrările lui, scrise cu sinceritate şi sîrguinţă, dar rămase atîta vreme nebagate în seamă, se bucură pe neaşteptate de o atenţie binevoitoare ?

Îndată ce ajunsese acasă, maiorul se apucă să-i scrie surorii sale toate cele ce se întîmplaseră, şi era cît se poate de firesc ca din relatarea lui să răzbată o anumită exaltare pe care o resimţea el însuşi, dar era aţîţată şi mai mult de fiul său, care îl întrerupea mereu.

Această scrisoare făcu asupra baroanei o impresie foarte ciudată căci, deşi evenimentul ce urma să înlesnească şi să grăbească dorita căsătorie dintre fratele ei şi Hilaria era de natură s-o mulţumească pe deplin, totuşi acea văduvă frumoasă nu-i era de loc pe plac, fără să-şi dea seama de ce. Cu această împrejurare, facem următoarele observaţii :

Niciodată nu trebuie să mărturisim unei femei entuziasmul ce-l simţim pentru alta ; se cunosc prea bine între ele pentru a se socoti demne de o asemenea adoraţie ex-

clusivă. Bărbații le apar ca niște cumpărători într-o prăvălie, unde negustorul, care-și cunoaște marfa, e avantajat și prin faptul că poate prinde ocazia de a o prezenta în lumina cea mai bună ; dimpotrivă, cumpărătorul intră totdeauna cu un soi de inocență ; el are nevoie de marfă, o vrea și o dorește, dar rar se pricepe s-o privească cu ochi de cunoscător. Unul știe foarte bine ce vinde, dar celălalt de cele mai multe ori habar n-are ce cumpără. Nu se poate schimba nimic în ce privește viața oamenilor și relațiile dintre ei ; dar așa e bine și așa trebuie, căci pe aceasta se întemeiază toate dorințele și cererile, toate cumpărăturile și schimburile.

Datorită mai mult unei intuiții de acest fel decît unei reflecții, baroana nu putea fi întru totul mulțumită nici de pasiunea fiului, nici de descrierea atît de favorabilă făcută de către tată ; era uimită de întorsătura fericită ce se ivise, dar nu-și putea scoate din minte dubla nepotrivire de vîrstă. Hilaria era prea tînără pentru maior, iar văduva nu era destul de tînără pentru fiul lui ; lucrurile însă se porniseră și se părea că nu mai puteau fi ținute în loc. Oftînd, înălță o rugă pioasă ca toate să iasă cu bine. Pentru a-și ușura inima, luă pana și scrisese unei prietene¹ cunoscătoare de oameni ; după ce îi făcu istoricul întîmplării, ea continuă astfel :

Comportarea acestei văduve tinere și ispititoare nu-mi este străină ; ea se ferește de tovărășia femeilor și nu suferă pe lîngă dînsa decît numai pe una care nu-i poate aduce nici un prejudiciu, ci o măgulește, și care, ca și cînd farmecele prieteniei sale n-ar fi singure destul de elocvente, le mai și scoate în evidență fie prin vorbe, fie prin manevre iscusite. O asemenea comedie nu poate avea

¹ Se referă la Makaria.

drept spectatori și participanți decît bărbați, de unde nevoia de a-i atrage și a-i reține. Nu gîndesc nimic rău despre femeia aceea frumoasă, ea pare destul de decentă și de rezervată; dar o asemenea vanitate nesățioasă o poate duce la sacrificii de moment și, ceea ce socot eu că e mai grav, toate astea nu sînt nici gîndite și nici premeditate; un anume temperament fericit o conduce și o apără, dar nimic nu-i mai primejdios la o cochetă înăscută ca ea, decît îndrăzneala izvorîtă din inocență.

Maiorul, reîntors la moșiile sale, își închină tot timpul inspectării și cercetării lor. Remarcă atunci că un proiect bine și just conceput întîlnește în aplicarea lui atîtea obstacole și e zădărnicit de atîtea întîmplări neprevăzute, încît ideea de la început aproape că dispare și sînt clipe cînd ai crede că s-a terminat pe veci cu ea, pînă ce, în mijlocul tuturor perturbațiilor se ivește din nou în spiritul nostru posibilitatea unei izbînzii, cînd vedem venind în ajutorul nostru timpul, un aliat admirabil al perseverenței neînfrînte.

Și în cazul de față, imaginea jalnică a unor domenii frumoase și impunătoare, însă neglijate, s-ar fi putut transforma într-o stare de descurajare dacă, în același timp, datorită constatărilor competente ale unor administratori pricepuți, maiorul n-ar fi prevăzut că un șir de ani, folosiți rațional și cinstit, ar fi suficient pentru a readuce la viață cele ce pieriseră, a pune pe roate toate cîte nu mergeau, așa că pînă la urmă, prin ordine și activitate, să-și ajungă țelul propus.

Marele mareșal, un om care nu se pierdea cu firea, sosise și el, însoțit de un avocat serios; dar avocatul îi dădea maiorului mai puțină bătaie de cap decît fratele său, ce făcea parte dintre acei inși ce nu au nici un scop sau, dacă văd unul în fața lor, resping mijloacele prin care ar putea ajunge la el. Pentru dînsul tihna de fiecare clipă

era o nevoie absolută a vieții. După șovăieli îndelungate, se hotărîse, în sfîrșit, să se elibereze de creditori, să se scute de povara domeniilor, să pună ordine în gospodăria lui neorînduită, să se bucure fără grijă de un venit sigur și rezonabil oferit de fratele său, dar în schimb să nu renunțe la nici unul dintre tabieturile lui de pînă atunci.

A fost de acord cu tot ce era menit să pună pe fratele și pe sora sa în deplină și nestîinjenită posesiune a bunurilor, și mai ales, a domeniului principal ; dar nu voia să renunțe cu totul la un anume pavilion învecinat, în care își aduna în fiecare an la aniversarea sa pe vechii prieteni și pe noii cunoscuți, și nici la grădina altăurată, care lega pavilionul de clădirea principală. Toate mobilele din pavilion și gravurile de de pereți trebuiau să rămîină la locul lor, de asemenea și fructele de pe spalieri urmau să-i aparțină. Să-i fie predate fără greș piersicile și căpșunile din varietățile cele mai alese, perele și merele cele mai mari și mai gustoase, dar mai ales un soi de mere mici, cenușii, pe care era obișnuit de ani de zile să le ofere respectuos principesei văduve. A mai adăugat și alte condiții, mai puțin însemnate, dar deosebit de împovărătoare pentru stăpîn, arendași, intendenți și grădinari.

De altfel, marele mareșal era cît se poate de bine dispus ; convins că pînă la urmă totul va merge după dorința sa, așa cum îl îndemna să creadă temperamentul său ușuratic, el n-avea altă grijă decît ca masa să fie bună, își petrecea cîteva ceasuri la vînătoare, pentru a face mișcare, însă fără să se obosească, povestea istorii peste istorii și arăta chipul cel mai vesel din lume ; se despărți de maior în același fel, îi mulțumi foarte frumos pentru comportarea lui frățească, îi mai ceru ceva bani, puse să i se împacheteze cu grijă merisoarele cenușii ce-i fuseseră rezervate și care în anul acela erau deosebit de bune și, cu această comoară, pe care își propunea s-o înmîneze principesei, porni spre reședința ei, unde fu primit de îndată cu bunăvoință și prietenie.

Maiorul, în schimb, rămase într-o dispoziție cu totul opusă și ar fi fost aproape deznădăjduit din pricina greutăților întâmpinate în calea sa, dacă nu i-ar fi venit în ajutor sentimentul care-l susține pe omul activ, când poate spera să descurce ce-i încilcît și să se bucure de rezultat.

Din fericire, avocatul era un om corect care, avînd foarte multe treburi, rezolvă repede problemele. Apoi se nimeri că un camerier al mareșalului își oferi și el serviciile, cerînd o retribuție modestă ca să se apuce de treabă, fapt ce putea contribui la o rezolvare favorabilă. Dar maiorul, oricît era de satisfăcut, fiind om cîstit, simți cu prilejul tratativelor duse în această împrejurare că trebuie uneori să te folosești de mijloace neclare pentru a ajunge la o situație clară.

Într-un moment cînd treburile i-au lăsat un mic răgaz, s-a repezit la el acasă unde, potrivit făgăduinței făcute frumoasei văduve, care nu-i ieșise din minte nici o clipă, s-a apucat să-și caute poeziile, păstrate în bună rînduială. Cu acest prilej a dat peste mai multe caiete, ce conțineau cugetări, amintiri și fragmente extrase în timpul lecturii autorilor antici și moderni. Cele mai multe erau din Horațiu și din alți poeți latini preferați și îl izbi faptul că acele pasaje exprimau îndeosebi regretul după timpurile trecute și se refereau la împrejurări și impresii de mult apuse. Dintre numeroasele fragmente, inserăm aici unul singur :

Heu !

Quae mens est hodie, cur eadem non puero fuit ?

Vel cur his animis incolumes non redeunt genae !¹

Aici mai mult ca niciodată
Mă simt vesel și senin.
Tinerețea-mi de-altădată
Mi-a fost numai aspru chin.

¹ Horațiu — *Ode*, Cartea a IV-a, oda 10.

Totuși cînd mă împresoară
Anii, oaspeți nepoftiți,
Ce n aș da să capăt iară
Obrăjorii rumeniți.

După ce prietenul nostru găsi, fără greutate, poemul despre vînătoare printre hîrțiile lui ținute în ordine desă-vîrșită, contemplă cu plăcere copia îngrijit caligrafiată cu litere latine pe hîrtie în-octavo mare, așa cum îl transcri-sese cu mulți ani în urmă. Intra numai bine în elegantul portofoliu, care era deosebit de încăpător ; rareori și-a văzut vreun autor opera legată atît de luxos. Era necesar să adauge cîteva rînduri, dar proza nu s-ar fi potrivit. Îi veni iar în minte pasajul acela din Ovidiu și crezu că, de data aceasta, va putea ieși foarte bine din încurcătură printr-o parafrază în versuri, așa cum reușise altădată în proză. Iat-o :

*Nec factas solum vestes spectare juvabat,
Tum quoque dum fierent ; tantus decor adfuit arti*¹

Adică :

În mîini măiestre l-am văzut
Și-mi amintesc cu ce ardoare
Am admirat cum a crescut
Pînă la rara lui splendoare.
Acum îmi aparține mie,
E gata ; dar mărturisesc
C-aș vrea în lucru să tot fie,
În mîini măiestre să-l privesc.

Prietenul nostru nu rămase decît scurtă vreme mul-țumit de această traducere ; își reproșă că în locul elegantei flexiuni a verbului *dum fierent*, folosise un biet substantiv abstract și era mîhnit că nu izbutea să îmbunătățească acest pasaj, oricît se căznea. Preferința lui pentru limbile

¹ Ovidlu — *Metamorfoze*, Cartea a VI-a.

vechi reînvie dintr-o dată și strălucirea Parnásului german, spre care aspira totuși în taină, i se păru că se întunecă.

Dar, pînă la urmă, deși nu-l putea compara cu textul original, găsi complimentul acesta galant destul de nostim și își spuse că orice femeie l-ar primi cu plăcere ; însă de aici se născu un alt scrupul : întrucît nu poți fi galant în versuri, fără a părea îndrăgostit, în împrejurarea aceasta el juca un rol cam straniu, ținînd seama de calitatea lui de viitor socru. Dar la sfîrșit îi veni în minte o reflecție și mai supărătoare : versurile lui Ovidiu se refereau la Arachne, o țesătoare, pe cît de iscusită, pe atît de frumoasă și grațioasă. Deoarece fusese prefăcută într-un păianjen de către Minerva devenită invidioasă, era primejdios să compari, fie și pe departe, o femeie încîntătoare cu un păianjen spînzurat în mijlocul unei pînze suspendate. În societatea cultivată ce o înconjura pe văduva noastră, s-ar fi putut găsi un savant, care să adulmece plagiatul. Nu știm nici noi cum a ieșit maiorul nostru din încurcătură și trebuie să socotim acest caz ca făcînd parte din acelea asupra cărora muzele își îngăduie gluma de a arunca un vâl. Știm doar atît că poemul vînătoresc a fost expedit ; despre el vrem totuși să mai spunem aici cîteva cuvinte.

Cititorul află cu plăcere în acest poem tot ce e în legătură cu patima vînătorii ; încîntătoare e descrierea schimbării anotimpurilor care trezește această pasiune în fel și chip. Particularitățile tuturor animalelor, urmărite, hăituite spre a fi ucise, caracterele diferite ale vînătorilor care se dedau acestei plăceri, acestei osteneți, împrejurările care le favorizează sau le strică planurile, toate, dar mai ales ceea ce avea legătură cu vînatul păsărilor, era descris amuzant și foarte original.

De la pînda împerecherii cocoșilor de munte, pînă la al doilea pasaj al becațelor și la vînatul corbilor din colibe de frunziș, nimic nu era uitat, toate erau bine observate, clar redactate, urmărite cu pasiune și redată într-un ton ușurel și glumeț, adesea ironic.

• Totuși o umbră de melancolie străbătea întreaga compoziție, era mai mult un rămas bun de la aceste plăceri ale vieții, prin care, ce e drept poemul câștiga un accent sentimental, dat de bucuriile trăite și care impresiona puternic, dar pînă la urmă, așa cum se spune, după desfătare, îți rămînea ceva ca un gol. Fie datorită răsfoirii acestor hîrtii, fie datorită unei indispoziții de moment, maiorul își simți inima grea. La răspîntia în care se afla, păru că-și dă seama dintr-o dată, cu tărie, cum anii, după ce ne aduc cele mai frumoase daruri la șir, pe urmă ni le răpesc din nou, rînd pe rînd. Faptul că nu se dusesse la băi, că trecuse o vară fără a petrece și că nu făcea mișcare, așa cum era obișnuit, toate îl îndemnau să se simtă într-o proastă stare fizică, pe care o lua drept o adevărată boală, arătînd mai puțină răbdare decît s-ar fi cuvenit.

Așa cum pentru femei e un moment cît se poate de dureros acela în care frumusețea lor, pînă atunci necontestată, devine îndoielnică, tot astfel se întîmplă și cu bărbații la o anumită vîrstă ; deși încă în plină vigoare, cea mai ușoară impresie de slăbire a puterii e exagerat de neplăcută, ba într-o măsură chiar înfricoșătoare.

Totuși, o altă împrejurare neașteptată, care ar fi trebuit să-l neliniștească, l-a ajutat să-și capete buna dispoziție. Camerierul cosmetician, care nu-l părăsise nici în călătoria lui la țară, părea de cîtăva vreme că are de gînd să se îndrepte pe alt drum, constrîns la aceasta oarecum de sculatul în zori al maiorului, de călăritul și inspecțiile zilnice ale acestuia, precum și de vizitele multor oameni de afaceri și ale altora fără nici o treabă în timpul prezenței marelui. De cîtva timp, camerierul îl scutise pe maior de toate mărunțișurile care erau îndreptățite numai în cazul îngrijirii necesare unui actor, dar cu atît mai strașnic ținea la unele puncte capitale, care pînă atunci fuseseră tănuite prin mici artificii. Camerierul îi prescrisese tot ce trebuie să-i mențină sănătatea, nu numai aparența ei, îndeosebi cumpătarea în toate, adaptarea la

Împrejurările neobișnuite și îngrijirea pielii și a părului, a sprincenelor și a dinților, a mâinilor și a unghiilor, cărora omul acesta priceput le dăduse o formă elegantă și lungimea cea mai potrivită. Pe lângă aceasta, i-a mai recomandat stăruitor moderație și iar moderație în tot ce strică obișnuit echilibrul unui om, după care, acest profesor de întreținerea frumuseții îl rugă pe maior să-l elibereze din slujbă, pentru că nu-i mai era de folos. Se putea crede că dorea să se întoarcă la fostul său patron, pentru a se deda iarăși plăcerilor variate ale vieții de teatru.

De fapt, maiorul s-a simțit foarte bine rămânând să-și poarte singur de grijă. Omul înțelept n-are nevoie decât să ducă o viață cumpătată pentru a fi fericit. Putea să se ocupe din nou în voie cu exercițiile lui obișnuite — călărie, vânătoare și toate câte se legau de ele. În asemenea clipe de singurătate, chipul Hilariei îi apărea zîmbitor și el se deprindea cu starea de logodnic, poate cea mai fermecătoare situație de care ne putem bucura în lumea civilizată.

De câteva luni de zile, toți membrii familiei rămăsese răproape fără vești unii despre alții ; maiorul ducea tratative în capitală pentru a obține unele aprobări și imputerniciri în legătură cu problema de care se ocupa ; baroana și Hilaria își concentră activitatea asupra trusoului, care trebuia să fie cît mai elegant și cît mai bogat ; locotenentul, robit de pasiunea pentru frumoasa lui, părea că uitase de toate. Iarna sosise învăluind locuințele de țară în vijelii nesuferite și în bezna ce se lăsa devreme.

Cine s-ar fi rătăcit într-o noapte de noiembrie în preajma castelului nobiliar și ar fi zărit, la lumina slabă a lunii acoperite de nouri ogoarele, pășunile, pîlcurile de arbori, colinele și dumbrăvile întunecoase întinzîndu-se înaintea sa, apoi, ajuns la un cot al drumului, ar fi văzut deodată strălucind tot șirul de ferestre ale unei clădiri lungi, ar fi crezut desigur că va întîlni acolo o întreagă societate, în haine de gală. Cît ar fi fost de mirat însă cînd ar fi fost condus sus pe scară numai de puțini servitori,

care i-ar fi luminat calea, și n-ar fi găsit decât trei femei: baroana, Hilaria și camerista, stînd în tihnă, la căldură, într-un apartament bine luminat, cu pereți de culoare deschisă și cu mobile plăcute la vedere.

Dar, pentru că am crezut că am surprins-o pe baroană în toiul unei serbări, e necesar să observăm că această iluminatie strălucitoare nu trebuie privită drept ceva neobișnuit, ci ca una dintre particularitățile pe care ea le introdusese aici, după felul de viață ce-o dusesese pînă atunci. Fiică a primei doamne de onoare, crescută la curte, fusese deprinsă să prefere iarna celorlalte anotimpuri și să facă din luxul unei iluminări somptuoase un element al tuturor plăcerilor sale. Bineînțeles, luminările nu lipseau niciodată dar, în afară de asta, unul dintre servitorii bătrîni, mare amator de invenții, îndată ce se descoperea un nou sistem de lampă îl și introducea la castel, fapt prin care iluminatul cîștiga în tărie, dar cîteodată urma ici și colo cîte o eclipsă parțială.

Din dragoste și, în același timp, chibzuind bine, baroana își schimbase situația de doamnă de onoare, căsătorindu-se cu un moșier bogat și agricultor entuziast; soțul, prevenitor, dîndu-și seama că, la început, viața la țară nu-i va fi pe plac soției reparase toate șoselele din împrejurimi pe o distanță de mai multe mile, cu învoirea vecinilor și conform dispoziției guvernămîntului, încît comunicațiile vicinale nu se aflau nicăieri într-o stare mai bună; totuși aceste lucrări laudabile n-aveau în realitate alt scop decât ca doamna să poată călători cu trăsura în toate părțile, mai cu seamă cît ținea anotimpul bun. În schimb, iarna rămînea cu plăcere acasă, cu soțul ei, care se pricepuse să transforme noaptea în zi, datorită iluminatului. După moartea soțului, baroana își găsi în grija pasionată pentru fiica sa destulă preocupare, vizitele dese ale fratelui ei îi procurau cea mai plăcută distracție, iar iluminatia obișnuită a casei, o tihnă, o satisfacție incomparabilă.

În ziua aceea însă, risipa de lumină era cît se poate de potrivită ; căci într-una din camere erau expuse o mulțime de obiecte, ca niște daruri de Crăciun, sclipind și atrăgînd privirea. Isteața cameristă îi ceruse valetului să sporească lumina și apoi adunase la un loc și înșirase, bucată cu bucată, tot ce se lucrase pînă atunci pentru trusoul Hilariei, cu intenția vicleană de a aduce vorba mai mult despre ceea ce lipsea, decît despre ceea ce era gata. Toate cele necesare se găseau acolo, executate măiestrit din materialele cele mai fine ; nu lipseau nici mici lucruri de fantezie și totuși Ananeta se pricepea să scoată pretutindeni în evidență cîte o lipsă, acolo unde ar fi putut tot atît de bine să socoți că e o colecție desăvîrșită. Pe cînd rufăria, elegant așezată la vedere, te orbea cu albeața ei, iar olanda, muselina și celelalte materiale delicate, cum s-or mai fi numind, răspindeau o lumină discretă, mătăsurile multicolore lipseau cu totul ; cumpărarea lor fusese amînată cu înțelepciune, deoarece moda fiind schimbătoare, femeile voiau ca ultima noutate să constituie o încoronare și o încheiere a trusoului.

După această nespus de însuflețită trecere în revistă, femeile își reluară obișnuita și foarte variata lor petrecere de seară. Cunoscînd perfect calitățile intelectuale care, pe lîngă înfățișarea frumoasă, fac ca o femeie tînără să fie plăcută și foarte căutată oriunde ar duce-o soarta, baroana, cu toate că trăia la țară, știuse să găsească ocupații atît de diverse și instructive, încît Hilaria, deși foarte tînără, nu era străină de nici un subiect, și părea pretutindeni la largul ei, păstrînd totuși măsura potrivită vîrstei. Ar fi prea lung să descriem cum ajunsese baroana la acest rezultat ; să spunem numai că și seara aceea putea constitui un model al vieții lor de pînă atunci. O lectură aleasă, o bucată grațioasă cîntată la pian, un cîntec drăgălaș au umplut plăcut ceasurile, care s-au desfășurat ca de obicei, dar cu o semnificație în plus ; gîndul zbura la al treilea, la bărbatul iubit și venerat, în întîmpinarea căruia se

făceau toate aceste pregătiri și încă multe altele. Era un sentiment de logodnică și el o însufletea nu numai pe Hilaria cu cele mai dulci senzații ; chiar baroana, cu simțirea ei delicată, lua parte la ele, ba și Ananeta, altminteri o fată înțeleaptă și harnică, se lăsa în voia unor speranțe îndepărtate, ce o făceau să întrevadă întoarcerea, prezența unui prieten plecat. Astfel starea sufletească a acestor trei femei, fiecare plăcută în felul ei, se armoniza cu lumina ce le înconjura, cu căldura binefăcătoare, cu tihna în care se aflau.

CUPRINS

Prefață : : 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 : V
Tabel cronologic : 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 : XXV

CARTEA INTII

Capitolul întâi	1
Capitolul al doilea	7
Capitolul al treilea	22
Capitolul al patrulea	29
Capitolul al cincilea	43
Capitolul al șaselea	59
Capitolul al șaptelea	75
Capitolul al optulea	82
Capitolul al nouălea	97
Capitolul al zecelea	112
Capitolul al unsprezecelea	126
Capitolul al doisprezecelea	142

CARTEA A DOUA

[illegible]

